

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Centrul Sociologie și Psihologie Socială

**FORMAREA ȘI CONSOLIDAREA COEZIUNII
SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
APROPIERII DE UNIUNEA EUROPEANĂ**

**VOLUMUL I
STUDIU SOCIOLOGIC**

Coordonator: doctor Victor MOCANU

Chișinău • 2021

CZU 316.4(478):303.425(082)
F 79

Lucrarea este recomandată pentru publicare de Consiliul Științific
al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Lucrarea este elaborată în baza rapoartelor științifice prezentate de cercetătorii științifici ai Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice la Conferința internațională științifico-practică «Феномен солідарності і соціальної згуртованості в Україні та Республіці Молдова: нові виклики та контексти» (Chișinău/Odessa 30 iunie 2020), din cadrul Programului de stat: 20.80009.1606.13 – „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană”.
Director de proiect: doctor în sociologie Victor Mocanu.

Coordonator: Victor MOCANU

Colectivul de autori:

Ludmila MALCOCI, dr. habilitat în sociologie, profesor cercetător
Victor MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Gheorghe CĂLCĂI, dr. în filosofie, conf. cercetător
Ion MOCANU, dr. în sociologie
Tatiana SPĂTARU, dr. habilitat în sociologie, conf. universitar
Andrei DUMBRĂVEANU, dr. în sociologie, conf. universitar
Angela MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Ina FILIPOV, cercetător științific
Veaceslav REABCINSCHII, cercetător științific
Petru NEGURĂ, dr. în sociologie, conf. universitar
Lucia GAȘPER, dr. în psihologie
Mihai POTOROACĂ, cercetător științific

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Design copertă: Vitalie LECA

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană: [în vol.] / Ludmila Malcoci, Victor Mocanu, Gheorghe Călcâi [et al.]; coordonator: Victor Mocanu; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Centrul Sociologie și Psihologie Socială. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021 (IS FEP "Tipografia Centrală") – . – ISBN 978-9975-157-26-1.

Vol. 1: Studiu sociologic. – 2021. – 248 p. : fig., tab. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 100 ex. – ISBN 978-9975-157-27-8.

316.4(478):303.425(082)
F 79

ISBN 978-9975-157-27-8.

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Victor JUC)	4
Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova (Ludmila MALCOCI, Victor MOCANU)	5
Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne (Tatiana SPĂTARU)	35
Solidaritatea socială: forme și manifestări (Andrei DUMBRĂVEANU)	59
Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a Republicii Moldova în epoca globalizării (Ion MOCANU)	89
Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană (Veaceslav REABCINSCHII)	103
Combaterea sărăciei – condiție de consolidare a coeziunii sociale (Gheorghe CĂLCĂI)	131
Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică (Angela MOCANU)	147
Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale (Ina FILIPOV)	159
Capital social și coeziune socială în Republica Moldova în contextul Pandemiei COVID – 19 (Petru NEGURĂ, Lucia GAȘPER, Mihai POTOROACĂ)	171
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI GENERALE	231
GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	239

Cuvânt înainte

În perioada independenței, societatea din Republica Moldova se caracterizează printr-un nivel destul de scăzut de coeziune, fragmentările și clivajele accentuându-se cu intensitate în condițiile tranziției anunțate și nefinalizate. Pandemia de coronavirus de tip nou a amplificat în mod substanțial gravitatea problemelor endemice pe care le parcurg societatea și economia Republicii Moldova, reconfirmând vulnerabilitățile și demonstrând fragilitatea politicilor de stat, inclusiv la capitolul capacități de funcționalitate instituțională. Ar fi incorect, în același timp, dacă n-am sublinia că statele cu democrație sustenabilă și cu economie funcțională de piață de asemenea se confruntă cu probleme deosebit de grave, în special privind domeniul ocrotirii sănătății și asigurării securității sanitare, epidemia de coronavirus fiind, incontestabil, de nivel și de caracter global. Însă pandemia a demonstrat diferența de potențial economic și de suport de care ar putea să beneficieze oamenii și statele cu diferit statut în raport cu Uniunea Europeană.

Lucrarea de față include nouă compartimente, în care sunt abordate și analizate mai multe componente ce țin de fenomenul coeziunii sociale, fiind elucidați, cu precădere, factorii meniți să contribuie la fortificarea societății Republicii Moldova. Capitolele de factură conceptuală și teoretico-metodologică pun în lumină și sunt analizate aparatul categorial-ideatic, abordările, metodele și mijloacele de investigație științifică, asigurând și contribuind la buna cunoaștere și explicare a materialului supus cercetărilor. Altă categorie de capitole vizează compartimente concrete, centrate pe componente ce se referă la coeziunea socială, precum capitolul social, solidaritatea, securitatea socială și combaterea sărăciei, încrederea instituțională și dimensiunea culturală.

Coeziunea socială este abordată ca o stare spre care societățile tind și ca un proces, ce reprezintă parcursul spre această stare cu statut de ideal social. Însă datele empirice denotă că societatea din Republica Moldova se confruntă cu dificultăți la capitolele „securitate socială”, „prezervarea capitolului social” sau „încredere instituțională”, pandemia a amplificat riscurile și amenințările de insecuritate, alimentând excluziunea și neîncrederea. Criza pandemică a punctat vulnerabilitățile și a solicitat acțiune instituțională și asociativă, conjugarea eforturilor și mobilizarea energiilor sociale, mai ales pe fundalul unor noi așteptări și eventuale deschideri de ordin politic, atât de necesare pentru Republica Moldova.

**Victor Juc, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar**

METODOLOGIA CERCETĂRII COEZIUNII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE RESEARCH METHODOLOGY OF SOCIAL COHESION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

**Ludmila MALCOCI, doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător,
Victor MOCANU, doctor în sociologie, conferențiar cercetător**

Summary

The article is focused on methodological aspects and main indicators for social cohesion research in the Republic of Moldova. Based on literature review, the authors concluded that social cohesion is a multispectual phenomenon, which depends on various social contexts and it is very difficult to be measured with the same methodological tools. Following the recommendations of the World Bank, OECD, Council of Europe and the European Commission, and based on own pilot research, the authors are suggesting to use as basic dimensions for measuring social cohesion: social welfare, social capital and social mobility. Social welfare shall be researched as complex phenomenon, in a comprehensive logical framework, covering three aspects: living conditions, quality of life and sustainability, with focus on concrete conditions and perceptions. The social capital shall be measured from three dimensions perspectives: involvement in various groups and networks, including parties and non-governmental organisations; trust in institutions, neighbors, friends and foreigners and level of community cooperation for solving joint problems. All those three dimensions should be researched at level of action and perceptions. Social mobility is the third dimension most frequently used for measuring social cohesion. The social mobility shall be researched from two perspectives: inter-generational mobility between parents and children or grandchildren and as intra-generational mobility - throughout the lives of individuals. Social mobility shows how the quality of life, employment status, education, health, etc. have changed during the life of individuals and compared to their parents.

Keywords: social cohesion, solidarity, belonging, participation, trust, tolerance, social inclusion, social mobility.

Abordări teoretico-metodologice ale coeziunii sociale

În literatura de specialitate nu există o noțiune unică și bine definită a coeziunii sociale, aceasta fiind interpretată în funcție de disciplina de studiu.

În conformitate cu *Dicționarul de Sociologie*, coeziunea socială este definită ca *situație a unui grup formând un tot, părțile fiind strâns legate între ele. Un*

grup cu coeziune înaltă este caracterizat printr-un grad ridicat de consens, de adeziune la obiectivele comune și prin relații de cooperare. Coeziunea se manifestă printr-un nivel ridicat de integrare a indivizilor în grup. Un grup cu coeziune ridicată exercită puternice presiuni de eliminare a conflictelor și tensiunilor. Cu cât un grup este mai coeziv și mai atractiv pentru membrii săi, cu atât va fi mai puternică presiunea de eliminare a comportamentelor deviate. Coeziunea asigură un grad ridicat de conformism; membrii grupului vor tinde să-și modifice opiniile și comportamentele în acord cu normele grupului. Coeziunea generează persoanelor din grup un grad ridicat de satisfacție, confort psihologic, un sentiment de securitate. Situațiile de anxietate determină o creștere a coeziunii. Dacă normele (informale) ale grupului susțin obiectivele organizației, coeziunea este un factor pozitiv important al performanței și unul negativ, dacă grupul este orientat contraproductiv sau este indiferent față de aceste obiective. În sociometrie, coeziunea este definită (și măsurată) prin densitatea relațiilor preferențiale reciproce existente între membrii unui grup [1]. Astfel, autorii articolului din Dicționar definesc noțiunea de coeziune din perspectivă socială, denotă caracteristicile acestui fenomen și evidențiază laturile pozitive și cele negative ale fenomenului din perspectivele individului și ale grupului.

În contextul celor menționate mai sus, putem spune că la baza dezvoltării conceptului de coeziune socială au stat cercetările sociologice și psihologice cu referință la dinamica grupurilor sociale. Menționăm cercetarea psihologiei mulțimilor de Gustav Le Bon (1896), care analizează influența mulțimii asupra comportamentului individului; studiile lui Emil Durkheim (1897) asupra fenomenului suicidului, în conformitate cu care se ajunge la ipoteza că rata suicidului în diferite colectivități depinde de gradul de solidaritate dintre membrii acestor colectivități; cercetările experimentale ale lui Iacob Moreno (1934) asupra dinamicii dezvoltării relațiilor în grupuri și influența acestora asupra comportamentului indivizilor; studiile lui Leon Festinger, care au dus la formalizarea teoriei coeziunii de grup și în conformitate cu care coeziunea este un fenomen-cheie al continuității statutului de membru, cimentul care unește membrii unui grup și menține relațiile dintre aceștia. Un aport considerabil la dezvoltarea noțiunii de coeziune socială l-au adus și cercetările asupra rețelelor sociale [2].

Jane Jenson, în lucrarea sa privind cartografierea coeziunii sociale, definește coeziunea socială drept un proces continuu de dezvoltare a unei comunități umane cu valori împărtășite, provocări împărtășite și oportunități egale, care se

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

bazează pe *încredere, speranță și reciprocitate*. Totodată, cercetătorul identifică cinci dimensiuni de bază pentru măsurarea coeziunii sociale, și anume:

- 1) apartenență/izolare,
- 2) includere/excludere,
- 3) participare/neimplicare,
- 4) recunoaștere/respingere,
- 5) legitimare/non legitimare [3].

Aceste dimensiuni permit măsurarea fenomenului de coeziune socială din mai multe perspective pe o scară de la respingere totală până la includere totală. Astfel, de exemplu, apartenența de grup poate fi măsurată de la izolarea totală până la includerea totală a respondenților la nivel de grupuri, comunități, societate. În cazul includerii/excluderii, putem măsura fenomenul de la excluderea socială totală până la includere pe anumite domenii sau chiar includerea grupurilor sociale la nivel de comunitate și societate. Aceleași momente pot fi menționate și în cazul participării, recunoașterii și legitimării.

Paul Bernardt dezvoltă în continuare abordările lui Jenson. El propune măsurarea coeziunii sociale din două perspective: a sferelor sociale (economică, politică, socială, culturală) și a relațiilor sociale (la nivel de atitudini și comportamente). În consecință, Bernardt propune 6 dimensiuni pentru măsurarea coeziunii sociale:

- 1) inserție/excludere,
- 2) legitimare/non-legitimare,
- 3) recunoaștere/respingere,
- 4) egalitate/inegalitate,
- 5) participare/pasivitate,
- 6) afiliere/izolare.

Bernardt consideră coeziunea socială drept un *quasi concept, o construcție mentală hibridă dezvoltată de jocurile politice, care se bazează pe analiza datelor în anumite contexte. Această construcție este firesc să rămână nedefinită pentru a putea fi adaptată la necesitățile acțiunii politice* [4]. Această abordare introduce analiza multidimensională a coeziunii sociale bazată pe abordări sociopsihologice – la nivel de sfere sociale și la nivel de atitudini și comportamente. Totodată este introdus un nou aspect pentru cercetare – egalitatea/inegalitatea, fapt ce completează procesul, asigurându-i un grad de măsurare mai comprehensiv.

Andy Green și Jan Germen Janmaat analizează coeziunea socială din perspectiva instituțiilor sociale și a atitudinilor și comportamentelor. Astfel, ei menționează că, *coeziunea socială include anumite caracteristici societale ce țin de atitudini și comportamente și anumite instituții și mecanisme sociale*. Astfel, atitudinile și comportamentele caracteristice coeziunii sociale includ:

1. valori și obiective împărtășite (precum ar fi libertatea, democrația, meritocrația, egalitatea);
2. senzația de apartenență și identitate comună (inclusiv identitatea națională și alte forme de identitate);
3. toleranța și respectul pentru alte persoane;
4. încrederea interpersonală și instituțională;
5. cooperarea civică;
6. participarea civică activă;
7. comportamente în acord cu legislația (rata redusă a criminalității).

Cu referință la instituțiile și mecanismele sociale, autorii în cauză menționează că acestea includ următoarele:

1. mecanismele de împărtășire a riscurilor și de asigurare a protecției sociale (stat bazat pe bunăstare socială);
2. mecanismele de redistribuire (cum ar fi taxele) pentru a asigura egalitatea și echitatea oportunităților; și
3. mecanismele de soluționare a conflictelor [5].

Astfel, acești autori definesc coeziunea socială mai mult din perspectiva valorilor comune și asigurării solidarității sociale bazate pe echitate, egalitate, toleranță și comportamente în acord cu legislația. Coeziunea socială este analizată mai mult din perspectiva respectării traiului în comun în vederea asigurării drepturilor persoanelor și menținerii durabile a societății.

O'Conner definește coeziunea socială din perspectiva valorilor, diferențelor și asociațiilor și rețelelor, adăugând aici și categoria de infrastructură. Astfel, el consideră coeziunea socială ca acoperind trei categorii de aspecte: *valori, identitate și cultură, ce definesc o anumită comunitate; diferențe și divizări: inegalități și inechități, diversitate culturală, divizări geografice; asociații și rețele, infrastructură* [6].

În accepțiunea lui Chan și a altor autori, coeziunea socială este o stare care se referă la interacțiunile dintre membrii societății pe verticală și pe orizontală. Aceste interacțiuni se bazează pe atitudini și norme care includ încrederea, simțul de apartenență și disponibilitatea de a participa și de a

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

ajuta, precum și pe manifestările comportamentale ale acestora. Autorii propun o definiție bazată mai mult pe nevoia de operaționalizare a fenomenului, considerând că *membrii unei comunități manifestă coeziune dacă sunt îndeplinite cumulativ trei condiții:*

1. *au încredere, ajută și cooperează cu ceilalți membri ai comunității;*
2. *împărtășesc o identitate comună sau un simț al apartenenței la comunitate;*
3. *trăirile subiective explicitate la (1) și (2) sunt manifestate obiectiv în comportament [7].*

Consiliul Europei definește coeziunea socială drept *capacitatea societății de a asigura bunăstare pentru toți membrii, minimalizând disparitățile și excluzând marginalizarea*. În acest context, coeziunea socială este definită ca o finalitate, care asigură bunăstarea tuturor membrilor societății în baza următoarelor principii: acces egal la drepturi și resurse, o atenție deosebită fiind acordată grupurilor vulnerabile; împărtășirea responsabilităților; abordare activă bazată pe participare și reconciliere; managementul balanței dintre interese, generații și domenii de acțiune [8].

În conformitate cu Strategia revizuită pentru coeziune socială, aprobată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 31 martie 2004, coeziunea socială presupune următoarele dimensiuni: (1) calitatea vieții, care este echivalentă cu bunăstarea indivizilor, inclusiv a celor vulnerabili, în diferite sfere sociale; (2) mediul de viață, care include diferite sectoare (autoritățile publice, sectorul privat, sectorul public, sectorul non-guvernamental) și acțiuni (publice și private; (3) constituienții de bază ai vieții (valorile, sentimentele, cunoștințele, relațiile etc.). Aspectele-cheie ale fiecărei dimensiuni ale coeziunii sociale în conformitate cu definiția Consiliului Europei sunt destul de bine redate în raportul PNUD Moldova Aspecte ale excluziunii sociale din Moldova (vezi *Tabelul 1*).

Astfel, dacă ne referim la calitatea vieții, sau bunăstarea socială, aspectele-cheie la nivel de societate sunt non-violența în soluționarea conflictelor și pacea, iar la nivel individual și interindividual - egalitatea în realizarea drepturilor/interzicerea discriminării; demnitatea/aprecierea; autonomia/dezvoltarea personală; participarea/îndeplinirea obligațiilor cetățenilor.

În cazul mediului de viață, care presupune responsabilitatea reciprocă a tuturor actorilor-cheie, scopul coeziunii sociale constă în asigurarea dezvoltării stabile, inclusive economice, în toate domeniile din perspectiva drepturilor omului în vederea asigurării echității sociale și bunăstării tuturor persoanelor.

Tabelul 1. Componentele coeziunii sociale

Aspectele realității sociale	Nivelul de realizare	Aspecte-cheie ale coeziunii sociale
Calitatea vieții (bunăstarea generală)	La nivel de societate	Nonviolența în soluționarea conflictelor, pacea
	La nivel individual și interindividual	Bunăstarea cetățeanului: - egalitatea în realizarea drepturilor/interzicerea discriminării; - demnitatea/aprecierea; - autonomia/dezvoltarea personală; - participarea/îndeplinirea obligațiilor cetățenilor
Mediul de viață (responsabilitatea reciprocă a participanților)	Condițiile generale ale responsabilității reciproce a participanților pentru bunăstarea generală	Scopul general al bunăstării: caracterul universal și inseparabilitatea drepturilor umane și dezvoltării stabile
		Metodele responsabilității reciproce: conștiința civică, abordarea asociativă și competențele democratice
		Economia întru bunăstarea individuală și colectivă (compatibilitatea obiectivelor și dezvoltării economice și coeziunii sociale)
Componentele de bază ale vieții (integritate)	Legături	Legături pe verticală (altele decât tradițiile și/sau sistemele economice și instituționale)
	Încredere	Măsurarea triplă a încrederii: - încrederea în sine și în relațiile interpersonale; - încrederea în instituții, ONG-uri, întreprinderi; - încrederea în viitor
	Cunoștințe colective și simțul apartenenței	Cunoștințe generale și conștiința civică colectivă, sentimentul de apartenență multiplă, care presupune dreptul la diferențieri, interdependență și responsabilitate reciprocă.
	Valori	Valori civice: - sentimentul justiției și binelui comun; - sentimentul de solidaritate și responsabilitate socială; - toleranța/interesul față de diferențieri/sinceritate
	Sentimente	Satisfacerea aspirației oamenilor la o viață autonomă onorabilă

Sursa: Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice, raport UNDP, Moldova 2010, p. 14.

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

Aspectele-cheie ale coeziunii din perspectiva constituienților de bază sunt următoarele: relațiile pe verticală; încrederea (nivelul de încredere în sine, relații interpersonale, instituții, încrederea în viitor); simțul apartenenței (apartenența multiplă care presupune dreptul la diferențieri, interdependență și responsabilitate reciprocă); valorile civice (sentimentul justiției, solidarității, responsabilitatea socială, toleranța) și satisfacerea aspirațiilor oamenilor la o viață demnă.

Ulterior, Consiliul Europei (2005) a publicat un Ghid metodologic pentru dezvoltarea indicatorilor de coeziune socială. În conformitate cu acest Ghid, principalele concepte legate de coeziunea socială sunt: incluziunea/ excluziunea socială, capitalul social, calitatea vieții. Delimitările conceptuale ale acestor termeni sunt reflectate în documentele ce fundamentează direcțiile de acțiune la nivelul Uniunii Europene [9].

Excluziunea socială constituie un aspect al primei dimensiuni a coeziunii sociale. Ea este determinată de anumite deficiențe în activitatea sistemului democratic și legal, a pieței muncii, a sistemului de bunăstare și a sistemului familiei și comunității. Anume aceste sisteme, ce trebuie să promoveze integritatea civică, economică, socială și interpersonală, se confruntă cu anumite disfuncții ce conduc la segregarea și excluziunea socială a unor grupuri de oameni.

Capitalul social constituie o a doua mare dimensiune ce poate fi utilizată în descrierea coeziunii sociale a unei societăți. Acest concept poate fi asociat cu frecvența și calitatea relațiilor dintre indivizi și grupuri, încrederea și implicarea ca urmare a existenței unor valori, norme, sentimente comune împărtășite de către indivizi, un sens al apartenenței și al solidarității ce este fundamental în asigurarea coerenței sociale interne a unei societăți.

Calitatea vieții ține atât de excluziunea socială, cât și de capitalul social și presupune bunăstarea individului în diferite sfere ale vieții, gradul de satisfacție al acestuia de viață în general, precum și oportunitățile pentru asigurarea unei bunăstări în viitor.

Din perspective metodologice, în conformitate cu Ghidul elaborat de Consiliul Europei, coeziunea socială trebuie măsurată la patru nivele. La primul nivel sunt măsurate tendințele generale ale coeziunii sociale la nivel de societate. La nivelul al doilea sunt măsurate coeziunea socială ca o totalitate. Astfel, aspectele care trebuie măsurate la acest nivel sunt următoarele: abilitatea societății de a asigura echitatea tuturor persoanelor în fața justiției și accesul egal

la drepturi fundamentale; abilitatea societății de a asigura demnitatea tuturor persoanelor și recunoașterea diversității; abilitatea societății de a asigura autonomia și dezvoltarea personală; abilitarea societății de a asigura participarea și dezvoltarea. La nivelul al treilea este evaluată coeziunea pe domenii de activitate, cum ar fi, de exemplu: munca, veniturile, locuința, sănătatea, nutriția, educația, informarea/comunicarea, cultura. La al patrulea nivel este măsurată coeziunea din perspectiva grupurilor vulnerabile: minorități, migranți, copii, persoane în vârstă, persoane cu dizabilități, femei.

Comisia Europeană subînțelege prin coeziune socială suportul mutual și solidaritatea și indică că aceasta poate și trebuie să fie măsurată în baza unor indicatori economici și sociali bine definiți, care să scoată în evidență dezvoltarea armonioasă a regiunilor economice și a mediilor de reședință bazate pe reducerea disparităților sociale și economice [10].

În raportul OECD „Perspective asupra dezvoltării globale” (2012) se menționează că o societate cu un grad înalt de coeziune se caracterizează prin nivel înalt de incluziune socială, capital social și mobilitate socială [11]. Gradul de coeziune socială la nivel de țări poate fi măsurat în baza unor indicatori caracteristici celor trei dimensiuni menționate mai sus. Astfel, incluziunea socială poate fi măsurată în baza indicatorilor nivelurilor de sărăcie absolută și relativă, a inegalității veniturilor dintre grupurile sociale, a curbei de incidență a creșterii. Capitalul social poate fi măsurat în baza gradului de participare civică, încrederii, sprijinului din partea rețelelor sociale, moralului fiscal. Mobilitatea socială inter-generațională poate fi măsurată în baza veniturilor sau nivelurilor de educație, iar cea intra-generațională – în baza potențialului de creștere pe scara socială. Dimensiunile coeziunii sociale trebuie să fie măsurate nu doar în baza indicatorilor obiectivi, dar și în baza percepțiilor populației, inclusiv a percepțiilor subiective despre bunăstare [12]. În conformitate cu documentele OECD, domeniile de politici care contribuie la dezvoltarea coeziunii sociale sunt politicile din domeniile: fiscal, muncii și protecției sociale, educației, echității gender.

În literatura de specialitate există și alte modalități de măsurare a coeziunii sociale. În contextul măsurării stabilității și reconcilierii în țările cu conflicte stagnante este folosit Indexul SCORE [13]. Acest Index măsoară două condiții pentru pace și societate: coeziunea socială dintre grupuri și reconcilierea. Conform Indexului SCORE, coeziunea socială este măsurată în baza a trei indi-

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

catori: 1) încrederea în instituții, 2) securitatea umană și 3) satisfacția de viață. Reconcilierea este măsurată în baza următorilor indicatori: stereotipurile negative, anxietatea în interiorul grupului, distanța socială, pericole sociale, discriminarea activă și sentimente pozitive. Este de menționat că Indexul SCORE a fost măsurat cu suportul PNUD Moldova în anul 2018 în Republica Moldova, inclusiv în Transnistria și Găgăuzia, pe un eșantion total de 1558 persoane.

Măsurarea coeziunii sociale în situații de pandemie impune dimensiuni și indicatori noi care ar trebui supuși cercetării. Un anumit interes în acest context prezintă studiile coeziunii sociale în situații excepționale provocate de calamități naturale sau sociale. Aceste cercetări denotă că oamenii manifestă un grad mai mare de cooperare în condițiile în care sunt în situația de a supraviețui [14], și că coeziunea socială contribuie la reducerea percepției riscurilor și a fricii, iar încrederea în sprijinul social mărește gradul de implicare în soluționarea problemelor [15].

Analiza literaturii din Republica Moldova denotă că fenomenul coeziunii sociale a fost cercetat din mai multe perspective. Una din primele lucrări în domeniu care face referință la coeziunea socială este studiul PNUD Moldova în domeniul excluziunii sociale [16]. Autorii elaborează cadrul metodologic de evaluare a excluziunii sociale în Moldova și ajung la concluzia că există o legătură intrinsecă dintre excluziunea socială și coeziunea socială. Conform opiniilor autorilor într-o societate coezivă nivelul de excluziune socială este mai redus, și viceversa. În cercetare este adoptată definiția coeziunii sociale propusă de Consiliul Europei în conformitate cu care aceasta înseamnă capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile economice, sociale, politice și evitând marginalizarea persoanelor. Coeziunea socială ar presupune capacitatea tuturor de a participa la viața economică, beneficiind de oportunitățile de dezvoltare și bunăstare socială. Analiza coeziunii sociale din perspectiva calității vieții a identificat cinci grupuri vulnerabile în Republica Moldova: persoanele cu dizabilități, copiii și familiile cu mulți copii, persoanele cu venituri reduse, tinerii, persoanele vârstnice și familiile lucrătorilor migranți.

Autorii se referă și la cadrul metodologic de analiză a coeziunii sociale în Moldova, menționând că la nivel de grupuri vulnerabile (nivelul IV conform Ghidului OECD) situația fiecărui grup vulnerabil trebuie cercetată din două perspective: calitatea vieții (bunăstarea) și componentele de bază ale vieții. În

cazul calității vieții, este necesar de analizat bunăstarea în baza a patru dimensiuni: egalitatea în realizarea drepturilor / interzicerea discriminării, demnitatea (aprecierea), dezvoltarea personală (autonomia), participarea (obligațiile). Analiza coeziunii sociale poate fi efectuată în baza datelor administrative colectate, datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice, Anchetei Forței de Muncă, precum și prin analiza impactului diferitor legislații și strategii. Autorii propun și un modul ad hoc pentru cercetarea coeziunii sociale, care ar putea fi anexat periodic la diferite cercetări planificate. Totodată se menționează că acest modul trebuie completat cu alți indicatori ce ar permite măsurarea valorilor, sentimentelor și relațiilor în interiorul grupurilor și dintre grupuri sociale. Indicatorii care prezintă coeziunea socială, determinați în baza modulului ad hoc, trebuie calculați atât la nivel național, cât și dezagregați în profil teritorial. Periodicitatea de calcul - o dată la 3 ani. Setul de indicatori propuși pentru analiza excluziunii/incluziunii și coeziunii sociale vor putea fi utilizați în scopul: (i) elaborării și aplicării legislației întru eliminarea discriminării, (ii) creșterii accesului la servicii sociale și oportunități de bază; (iii) dezvoltării măsurilor direcționate pentru a răspunde nevoilor specifice fiecărui grup vulnerabil în parte.

Un alt studiu „Implicarea familiei, școlii, societății în asigurarea coeziunii sociale și oferirea unei educații de calitate” [17] - analizează coeziunea socială din perspectiva procesului educațional. Educația este considerată un factor esențial ce contribuie la mobilitatea inter și intragenerațională ascendentă și descendentă, iar odată cu aceasta și la asigurarea coeziunii sociale. Școala este actorul de bază în dezvoltarea coeziunii sociale, fapt realizat prin transferul de cunoștințe, competențe și abilități și adoptarea normelor și deprinderilor civice.

Analiza literaturii la temă a scos în evidență unele cercetări ce studiază coeziunea socială din perspectiva relațiilor inter-grup și a relațiilor etnice [18]. În cercetarea „Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova: probleme-cheie și recomandări practice” autorii menționează că divizarea societății pe criterii etnice și lingvistice este principala cauză a lipsei coeziunii sociale în Republica Moldova. Autorii pledează pentru formarea unei identități civice, din motivul coexistenței mai multor grupuri etnice, dar și identificării ambivalente a grupului etnic titular (o parte se identifică moldoveni, alții români). Pentru a nu accentua faliile identitare, autorii propun evitarea noțiunii de „identitate civică moldoveană” și promovarea conceptului de „identitate civică a Republicii Moldova”. Cadrul

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

de identificare civic este de natură să includă și grupurile etnice minoritare. O idee asemănătoare privind formarea unei identități civice o găsim și în articolul autorilor D. Benchechi și V. Cazacenco „Consolidarea identității naționale în contextul coeziunii etnice și sociale” [19].

Potrivit unui studiu recent, realizat de Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare” [20], indicele coeziunii sociale este considerat unul scăzut în Republica Moldova, apreciat la 0,3 pe o scală de la 0 la 1, în care 0 semnifică excluziunea socială deplină, iar 1 - nivelul cel mai ridicat de coeziune socială. Elementele care definesc coeziunea socială în acest studiu o constituie legitimitatea (recunoașterea instituțiilor statului), acceptarea (gradul de toleranță a celorlalți cetățeni), participarea (la procesele politice și decizionale) și afilierea (apartenența la comunitate și la societatea civilă).

Într-un articol publicat de P. Negură, V. Mocanu și M. Potoroacă în revista “Calitatea vieții” este analizată coeziunea socială într-un mod complex, din perspectiva teoriei calității sociale. În viziunea autorilor coeziunea socială exprimă natura relațiilor sociale bazate pe apartenență, solidaritate, încredere, valori și norme împărtășite. În acest articol coeziunea socială este analizată în corelație cu conceptele de solidaritate, integrare și reglare socială. Autorii analizează comparativ rezultatele unui sondaj de opinie, realizat în noiembrie 2018 pe un eșantion reprezentativ și stratificat de către Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova (ASDM), cu datele similare ale altor cercetări, făcute pe parcursul ultimilor ani (2016–2018) de ASDM și alte echipe de cercetare din Moldova. Sunt analizate următoarele componente ale coeziunii sociale: apartenență/ identitate socială, solidaritate socială, încredere, non-discriminare și incluziune socială. Datele cantitative obținute prin sondaje de opinie sunt coroborate cu analiza datelor calitative ale unor focus-grupuri realizate în 2016 [21].

În rezultatul analizei comparative, autorii ajung la concluzia că în societatea din Republica Moldova coeziunea socială este foarte redusă. Majoritatea respondenților au un sentiment de încredere redus față de instituții și semeni. Deși spiritul de întraajutorare există în societate, solidaritatea socială este apreciată de respondenți de asemenea la un nivel redus. Sentimentul de apartenență a respondenților la țara și la cultura lor este destul de ridicat [21].

În rezultatul analizei literaturii în domeniul coeziunii sociale, ajungem la următoarele concluzii metodologice:

- Coeziunea socială este un fenomen multiaspectual, care depinde de anumite contexte sociale și este foarte dificil de măsurat cu același aparat categorial.
- Majoritatea cercetărilor cu referință la coeziunea socială, în special cele realizate de OECD, Consiliul Europei și Comisia Europeană, utilizează în calitate de dimensiuni de bază: bunăstarea socială, capitalul social și mobilitatea socială.
- Bunăstarea socială este analizată ca un fenomen complex, într-un cadru logic comprehensiv, care se bazează pe trei aspecte: condițiile materiale de trai, calitatea vieții și durabilitatea, sau condițiile care trebuie respectate pentru a păstra bunăstarea socială pentru alte generații. Bunăstarea socială este analizată atât la nivel obiectiv (nivel concret al condițiilor materiale de trai), cât și la nivel subiectiv, sau la nivel de percepții, sentimente, cum ar fi gradul de satisfacție de bunăstare sau gradul de securitate/insecuritate. În cazul condițiilor materiale, cercetătorii, de obicei, analizează următoarele dimensiuni: 1) veniturile și consumul, 2) munca și salariile, 3) locuința. Calitatea vieții include următorii indicatori: 1) sănătatea, 2) munca și odihna, 3) educația și abilitățile, 4) angajarea civică și guvernarea, 5) conexiunile sociale, 6) securitatea personală, 7) bunăstarea subiectivă. Sănătatea este foarte importantă ca valoare, dar ea totodată este un factor important și o condiție pentru angajarea în câmpul muncii. La fel, angajarea în câmpul muncii este importantă din perspectiva autoafirmării personale și a bunăstării familiei. Conexiunile sociale sunt importante pentru securitatea personală și pentru valorizarea socială a indivizilor. Un mediu unde oamenii se simt securizați personal este foarte important pentru o viață frumoasă și în siguranță. Deci, practic toate aceste dimensiuni împreună sunt importante pentru asigurarea unei bunăstări sociale și a unui nivel înalt de calitate a vieții.
- Măsurarea bunăstării sociale în țările OECD a evidențiat anumite tendințe în coeziunea socială, după cum urmează. Inegalitatea în bază de venituri continuă să fie foarte mare în unele țări, veniturile mari fiind concentrate cel mai mult în straturile sociale de sus. Există multe disparități de sănătate în grupurile sociale cu nivel diferit de venituri, fapt datorat în mare parte stilurilor de viață diferite. Femeile au o durată medie a vieții mai mare decât bărbații, dar ele declară un nivel de sănătate mai redus și un nivel de dizabilitate mai mare. Distribuția obligațiilor de familie continuă să fie gender inechitabile, astfel, bărbații muncesc mai multe ore la serviciu, iar femeile muncesc mai multe

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

ore acasă, fără să fie remunerate. Persoanele în vârstă, săracii și persoanele cu nivel redus de educație au mult mai puține rețele sociale de suport decât alte grupuri de populație. Persoanele care locuiesc în orașe mari și bărbații sunt mai frecvent victime ale crimelor decât alte grupuri de populație. Persoanele sărace, cu nivel de educație redus și tinerii participă mai puțin în viața politică decât alte grupuri de populație. Aceste diferențe sunt foarte mari și în funcție de nivelul de dezvoltare al țării. Astfel inegalitatea este mai mare în țările slab dezvoltate comparativ cu alte țări. Nivelul de dezvoltare al țărilor ar trebui luat în considerație la măsurarea coeziunii sociale [22].

- Capitalul social este al doilea aspect considerat important de cercetători pentru măsurarea coeziunii sociale. În literatura de specialitate există două abordări în măsurarea capitalului social: 1) din perspectiva frecvenței relaționărilor și a posibilității de obținere a capitalului social (informații, idei, susținere) din partea altor indivizi și a altor grupuri și 2) din perspectiva naturii și gardului de implicare în diferite rețele și organizații ale societății civile. Banca Mondială măsoară capitalul social prin prisma a 6 dimensiuni: 1) grupuri și rețele (implică gradul de apartenență la diferite grupuri și rețele, inclusiv partide și organizații ale societății civile, și gradul de oferire/recepționare a informațiilor, ideilor, suportului; 2) încredere și solidaritate (încredere în instituții, vecini și persoane străine); 3) acțiune colectivă și cooperare (dacă se întâmplă în comunitate și cum anume cooperează membrii comunității în soluționarea problemelor comunitare comune). Această dimensiune include și percepțiile privind acțiunile colective [23]. OECD, la rândul său a identificat câteva perspective din care poate fi măsurat capitalul social: 1) relațiile personale (structura rețelelor și comportamentele asociate pentru a menține relațiile), 2) susținerea din partea rețelelor sociale (resursele emoționale, financiare, materiale, intelectuale la care au acces membrii rețelelor), 3) implicarea civică (activitățile și rețelele prin care oamenii contribuie la viața comunității, 4) încrederea și normele cooperative (încredere, norme sociale și valori împărtășite) [24].

- Mobilitatea socială este a treia dimensiune cel mai frecvent implicată în măsurarea coeziunii sociale. Din perspectiva OECD, mobilitatea socială este percepută ca mobilitate intergenerațională între părinți și copii sau nepoți și ca mobilitate intragenerațională – pe parcursul vieții indivizilor. Mobilitatea

intergenerațională analizează statutul individului din perspectiva veniturilor, ocupației, sănătății, educației comparative cu părinții săi. Mobilitatea intragenerațională analizează cum s-au schimbat veniturile și statutul occupational al indivizilor pe parcursul vieții. Mobilitatea arată cum s-a schimbat calitatea vieții, statutul ocupațional, educația, sănătatea etc. pe parcursul vieții indivizilor și comparativ cu părinții acestora. Mobilitatea socială înaltă înseamnă că indiferent de statut fiecare are oportunități și șanse să progreseze în carieră sau viață [25].

Metodologia cercetării dimensiunii și manifestărilor coeziunii sociale în Republica Moldova pe timp de urgență

Metodologia cercetării noastre se bazează în mare parte pe abordările coeziunii sociale din perspectiva OECD. Astfel, coeziunea socială este cercetată din trei perspective: bunăstarea socială, capitalul social și mobilitatea socială.

Bunăstarea socială este analizată în baza cercetării următoarelor domenii: securitatea socio-economică, sănătatea, educația, securitatea personală și libertățile. Securitatea socioeconomică este cercetată în baza indicatorilor obiectivi și subiectivi. Astfel, indicatorii obiectivi ai securității social-economice sunt: nivelul de sărăcie, veniturile și consumul, accesul la servicii sociale și de infrastructură, angajarea în câmpul muncii și șomajul, asigurarea cu locuințe și Indexul Progresului Social (IPS). Acesta din urmă măsoară calitatea vieții și bunăstarea socială a cetățenilor din 163 de țări, în baza analizei a trei dimensiuni principale: nevoile de bază (hrană și îngrijire medicală de bază, apă și salubritate, locuință și siguranță personală), bunăstarea (accesul la educație de bază, accesul la comunicații și informații, sănătatea și bunăstarea, calitatea mediului) și oportunitățile (drepturile personale, libertatea personală și de alegere, incluziunea, accesul la educație avansată). Cu cât indicatorul este mai înalt, cu atât Progresul Social este mai înalt. În anul 2020, Indexul Progresului Social pentru Moldova a fost de 72,58, țara noastră situându-se pe locul 68 printre 163 de țări. România s-a situat pe locul 45, Georgia – pe locul 56, Ucraina – pe locul 63. Pe primele trei locuri după Indexul Progresului Social s-au situate Norvegia (92,73), Danemarca (92,11) și Finlanda (81,98) [26]. Indicatorii obiectivi ai bunăstării sociale au fost: satisfacția de viață, satisfacția de servicii, aprecierea veniturilor, satisfacția de muncă.

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

Tabelul 2. Dimensiunile și indicatorii coeziunii sociale

I. Bunăstarea socială	
Indicatori obiectivi	Indicatori subiectivi
I.1. Securitatea social-economică	
<ul style="list-style-type: none"> - Existența unui cadru legal și instituțional de natură să asigure securitatea social-economică (și să reducă inegalitățile social-economice) a întregii populații; existența unui mecanism echilibrat de redistribuire a bunăstării - Coeficientul GINI pe țară (care măsoară inegalitatea economică într-o societate) - Proporția persoanelor angajate în sistemul de muncă informal; Rata șomajului (formal și real) - Sărăcia extremă și absolută - Veniturile și consumul populației - Accesul populației la diferite servicii de infrastructură (apă, gaz, electricitate, încălzire centralizată, drumuri etc.) - Asigurarea cu locuințe - Dotarea cu electrocasnice - Indexul Progresului Social 	<ul style="list-style-type: none"> - Satisfacția de viață - Satisfacția de servicii - Aprecierea veniturilor - Satisfacția de muncă
I.2. Sănătatea	
<ul style="list-style-type: none"> - Proporția persoanelor ce dețin o asigurare medicală - Cheltuieli pe sănătate din PIB comparative cu țările UE - Morbiditatea populației prevalentă la 10.000 populație 	<ul style="list-style-type: none"> - Starea declarată și starea reală a sănătății - Acces la servicii de sănătate - Satisfacție de servicii de sănătate - Satisfacție de asigurare medicală
I.3. Educația	
<ul style="list-style-type: none"> - Cheltuieli din PIB pe educație în Republica Moldova și în țările UE - Număr instituții școlare pe ani - Număr elevi pe ani 	<ul style="list-style-type: none"> - Acces la servicii educaționale - Satisfacție de servicii de educație - Probleme în accesarea serviciilor de educație

<ul style="list-style-type: none"> - Număr cadre didactice pe ani - Cuprinderea copiilor de vârstă școlară cu școala primară în Republica Moldova și în UE - Cuprinderea copiilor cu școala medie în Republica Moldova și UE - Ponderea adolescenților necuprinși cu școala - Număr elevi cu CES incluși în școala auxiliară și în școala medie 	
I.4. Securitatea personală și libertățile	
<ul style="list-style-type: none"> - Clasamentul țării în Indexul Libertăților Civile - Indexul drepturilor politice după Gastil (Freedom in the World) 	<ul style="list-style-type: none"> - Siguranța pe timp de zi și de noapte - Libertatea de exprimare a viziunilor politice - Libertatea de practicare a religiei - Gradul de siguranță al copiilor în școală - Gradul de siguranță la locul de muncă
I.5. Securitatea pe timp de pandemie	
<ul style="list-style-type: none"> - Impactul pandemiei asupra veniturilor și consumului gospodăriilor casnice - Impactul pandemiei asupra pieței muncii 	<ul style="list-style-type: none"> - Fricile cu care se confruntă populația - Strategii de depășire a barierelor - Acces la servicii medicale și educaționale pe timp de pandemie - Grad de satisfacție de intervențiile autorităților publice.
II. Capitalul social	
Indicatori obiectivi	Indicatori subiectivi
II.1. Participarea politică și implicarea cetățenească	
<ul style="list-style-type: none"> - Indexul participării 	<ul style="list-style-type: none"> - Grad de interes de politică - Apartenență la partide - Apartenență la ONG-uri - Grad de participare la diferite acțiuni politice în ultimii 5 ani - Participare la alegeri în ultimii 5 ani - Implicare cetățenească în ultimii 3 ani - Moralul fiscal - Atitudini și comportamente privind corupția în Moldova

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

II.2. Încrederea în instituții și persoane	
- <i>World Values Survey</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Încrederea în instituții (Încredere în Guvern, Președinție, Parlament; Partide politice; Forțele armate; Sistemul judiciar; Poliție; Primărie; Biserică (instituții religioase); Companii; Instituții financiare – bănci, media; sindicate) - Încrederea în media (radio, presă, TV, internet); frecvența consumului media; sursele de informare. - Încrederea în colegi, vecini, persoane străine - Încrederea generală în majoritatea oamenilor
II.3. Solidaritatea și Incluziunea socială	
- Indicator CAF de donare/ofere	<ul style="list-style-type: none"> - Gradul de implicare al populației în acțiuni de interes comunitar - Gradul de incluziune socială al diferitor grupuri vulnerabile - Comportament personal în caz de abuz a grupurilor vulnerabile
II.4. Identitatea și apartenența	
	<ul style="list-style-type: none"> - Identitatea etnică - Sentimentul de mândrie națională - Gradul de convingere că Moldova este un loc perfect de trai - Gradul de convingere că Moldova este un loc perfect pentru creșterea copiilor - Gradul de convingere că doar în Moldova se poate afirma - Gradul de orientare de a continua să trăiască în Moldova - Sentimentul de mândrie comunitară - Gradul de apropiere/distanțare de locuitor al cartierului, localității, RM. - Prejudecăți împotriva străinilor - Gradul de discriminare personală - Viziuni privind orientarea de dezvoltare a țării

III. Mobilitatea socială	
Indexul mobilității sociale	<ul style="list-style-type: none"> - Stratificarea pe niveluri de venituri - Stratificarea pe niveluri de statut ocupațional - Stratificarea în funcție de autodeterminare - Nivelul de trai comparativ cu cel al părinților - Nivelul de trai al copiilor comparativ cu cel al respondenților

Sursa: Elaborat de autori.

Sănătatea a fost măsurată în baza următorilor indicatori obiectivi: proporția persoanelor ce dețin o asigurare medicală; cheltuieli pe sănătate din PIB comparative cu țările UE; morbiditatea populației prevalentă la 10.000 populație. Indicatorii subiectivi ai sănătății au fost: starea declarată și starea reală a sănătății, accesul la servicii de sănătate, satisfacția de servicii de sănătate, satisfacția de asigurare medicală.

Educația a fost măsurată în baza următorilor indicatori obiectivi: cheltuieli din PIB pe educație în Republica Moldova și în țările UE, număr instituții școlare, elevi, cadre didactice pe ani; cuprinderea copiilor cu școala Republica Moldova și în UE. Indicatorii subiectivi de măsurare a educației au fost: acces la servicii educaționale, satisfacția de servicii de educație, probleme în accesarea serviciilor de educație.

Securitatea personală și libertățile au fost măsurate în baza următorilor indicatori obiectivi: clasamentul țării în Indexul Libertăților Civile; indexul drepturilor politice după Gastil (Freedom in the World); și subiectivi: siguranța pe timp de zi și de noapte, libertatea de exprimare a viziunilor politice, libertatea de practicare a religiei, gradul de siguranță al copiilor în școală, gradul de siguranță la locul de muncă.

Securitatea pe timp de pandemie a fost măsurată în baza următorilor indicatori obiectivi: impactul pandemiei asupra veniturilor și consumului gospodăriilor casnice, impactul pandemiei asupra pieței muncii; și subiectivi: fricile cu care se confruntă populația, strategii de depășire a barierelor, acces la servicii medicale și educaționale pe timp de pandemie, grad de satisfacție de intervențiile autorităților publice.

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

Capitalul social este măsurat în baza subdimensiunilor: participare politică și implicare cetățenească, încredere în instituții și persoane, solidaritate și incluziune socială, identitate și apartenență. Indicatorii de bază mășurați în cazul participării politice și al implicării cetățenești sunt următorii: participarea la alegeri, implicarea cetățenească, apartenența la partide și ONG-uri, moralul fiscal.

Încrederea în instituții și persoane este măsurată în baza percepțiilor privind încrederea în instituții (încrederea în Guvern, Președinție, Parlament; Partide politice; Forțele armate; Sistemul judiciar; Poliție; Primărie; Biserică (instituții religioase); Companii; Instituții financiare – bănci, media; sindicate), încrederea în Mass-Media (presă, radio, televiziune, internet), încrederea în colegi, vecini, persoane străine, încrederea în majoritatea oamenilor.

Solidaritatea și incluziunea socială este măsurată în baza indicatorilor: percepții privind implicarea membrilor comunității în diferite acțiuni comunitare, gradul de incluziune socială al diferitor grupuri vulnerabile, comportament personal în caz de abuz al grupurilor vulnerabile.

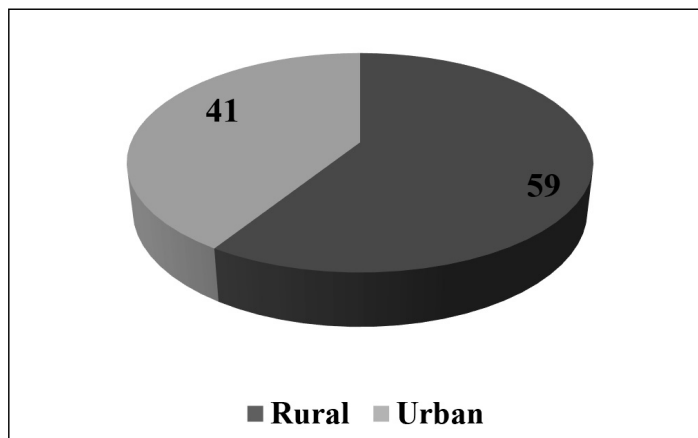
Identitatea și apartenența este măsurată în baza indicatorilor: identitatea etnică, sentimentul de mândrie națională (grad de convingere că Moldova este un loc perfect de trai, un loc perfect pentru creșterea copiilor, și că doar în Moldova te poți afirma, gradul de orientare de a continua să trăiască în Moldova), sentimentul de mândrie comunitară (gradul de apropiere/distanțare de locuitorii cartierului, localității, Republicii Moldova), prejudecăți împotriva străinilor, gradul de discriminare personală.

Mobilitatea socială este cercetată din perspectiva mobilității intergeneraționale (educație, statut profesional, bunăstare socială) (vezi *Tabelul 2*).

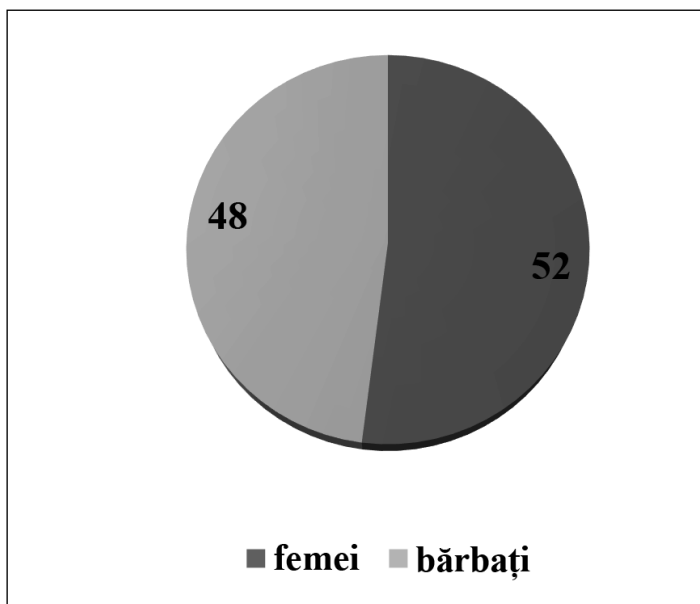
Instrumentele de cercetare. Instrumentele de cercetare aplicate au fost analiza datelor statistice prezentate de BNS, ancheta sociologică administrată prin interviu față în față și online pe un eșantion de 1202 persoane, interviul cu 90 de experți, reprezentanți ai autorităților publice locale, ONG-urilor și sectorului privat și 3 focus-grupuri.

Descrierea eșantionului cercetării pentru ancheta sociologică administrată populației generale. Eșantionul cercetării populației generale l-au constituit 1202 persoane selectate în mod aleatoriu. Eșantionul este reprezentativ în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație.

Astfel, în funcție de mediul de reședință, au fost chestionate 59% de persoane din mediul rural și 41% de persoane din mediul urban (*Fig. 1*).

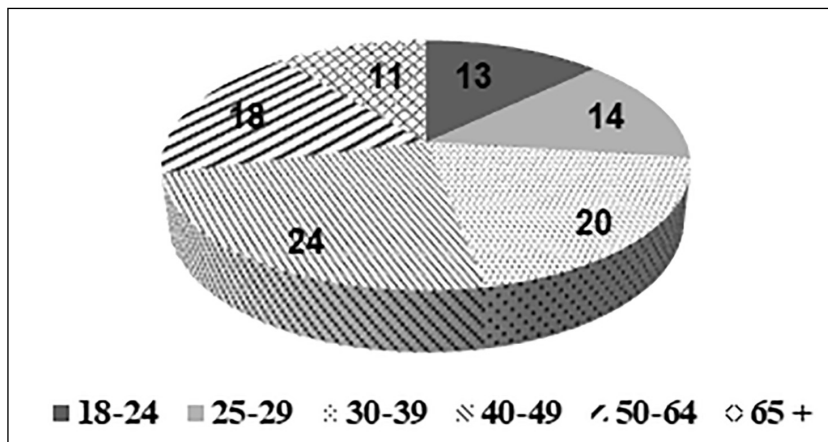
Fig. 1. Distribuția eșantionului în funcție de mediul de reședință, %
În funcție de sex, au fost chestionate 52% femei și 48% bărbați (Fig. 2).

Fig. 2. Distribuția eșantionului în funcție de sex, %
În funcție de vârstă, respondenții se divizează în felul următor:
18-24 ani – 13%, 25-29 ani – 14%, 30-39 ani – 20%, 40-49 ani – 24%,
50-64 ani – 18%, 65+ ani – 11% (Fig. 3).

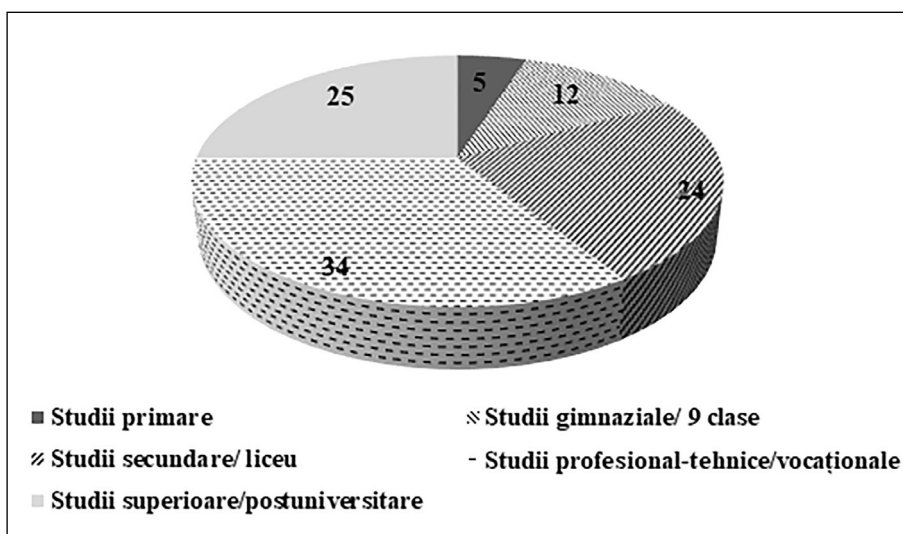

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

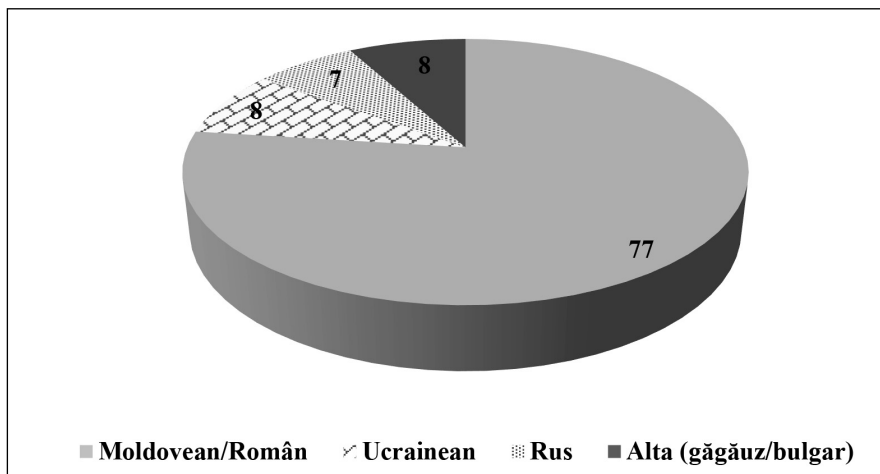
Fig. 3. Distribuția eșantionului în funcție de vârstă, %

În funcție de studii, respondenții pot fi distribuiți în felul următor:
studii primare/gimnaziale – 17%, studii secundare/liceu – 24%,
studii profesional tehnice/vocaționale – 34%,
studii superioare/postuniversitare – 25% (Vezi Fig. 4).

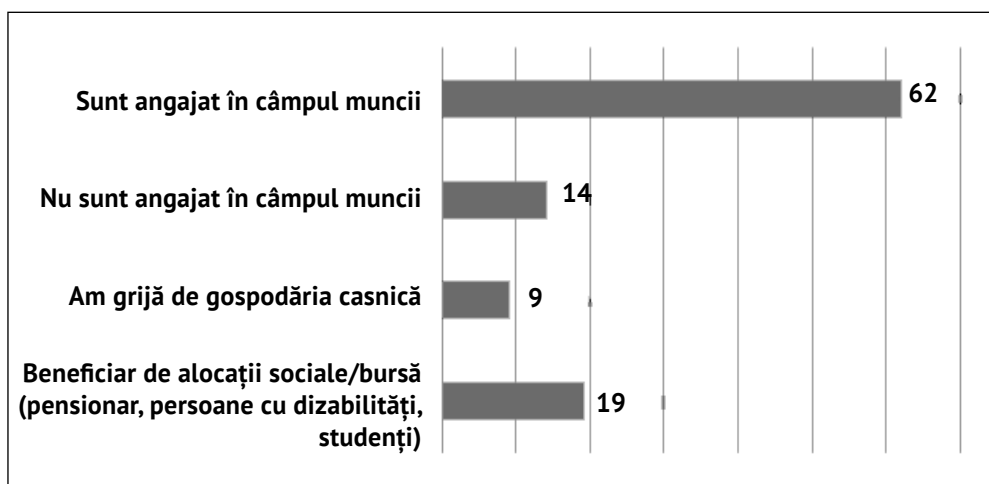
Fig. 4. Distribuția eșantionului în funcție de studii, %

În funcție de naționalitate, au fost chestionați 77% moldoveni/români,
8% - ucraineni, 7% - ruși și 8% - celelalte etnii (găgăuzi, bulgari, romi).

Fig. 5. Distribuția eșantionului în funcție de naționalitate, %

62% din cei chestionați erau la moment angajați în câmpul muncii pe un salariu întreg sau parțial, 14% nu erau angajați în câmpul muncii, 9% aveau grijă de gospodăria casnică, iar 19% erau beneficiari de alocații sociale/bursă.

Fig. 6. Distribuția eșantionului în funcție de angajarea în câmpul muncii, %

După statutul profesional, 64% din respondenți erau salariați, 2% - patroni, 16% - lucrători pe cont propriu, 13% - lucrători familiari neremunerați, 2% - membri ai unor cooperative și 3% - altceva.

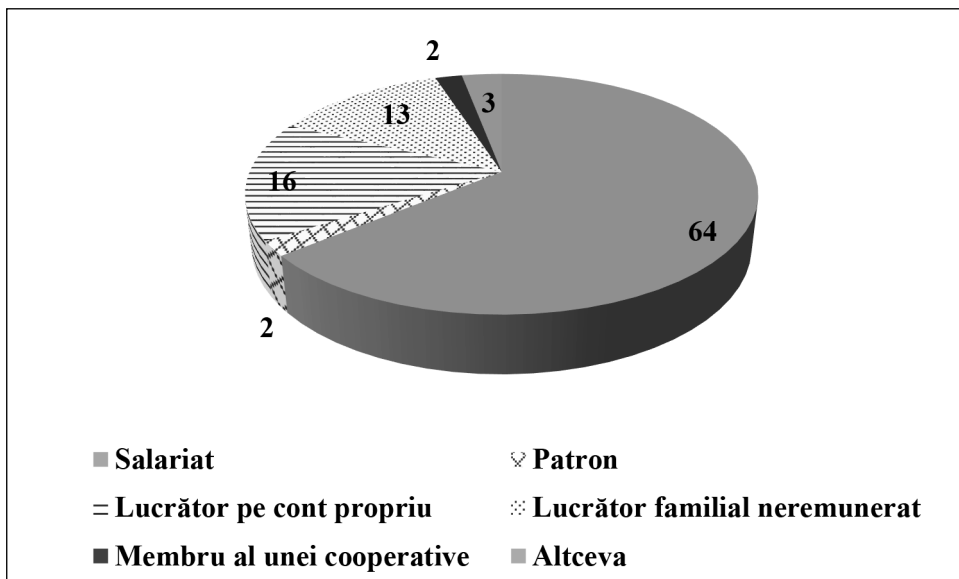

Fig. 7. Distribuirea eșantionului în funcție de statutul profesional al respondenților, %

Rezultatele pilotării indicatorilor coeziunii sociale în focus-grupuri

Înainte de efectuarea cercetării de bază în teren, indicatorii de cercetare a coeziunii sociale au fost pilotați în trei focus-grupuri pentru a vedea în ce măsură se potrivesc situației din Republica Moldova și a identifica posibili indicatori noi specifici contextului social din țara noastră. Astfel, în total în focus-grupuri au participat 31 de persoane. În focus-grupuri ne-am referit în special la următoarele aspecte: solidaritatea socială, manifestarea coeziunii la nivel de comunitate, apartenența la grupuri sociale, incluziunea și participarea, încrederea în instituții și persoane.

Solidaritate și coeziune socială. Majoritatea participanților la focus-grupuri înțeleg noțiunea de solidaritate în felul următor: *a fi uniți, a ne ajuta unii pe alții, a fi egali, a ne asculta unii pe alții*. Deși majoritatea dintre ei înțeleg importanța solidarității și coeziunii sociale, circa 2/3 dintre participanți au menționat că în localitatea lor gradul de solidaritate și coeziune socială este destul de redus. *Fiecare în găoacea lui, în ograda lui. Nu prea prietenim, dar așa...* (femeie, 50 ani)

Cel mai frecvent oamenii se ajută dezinteresat doar dacă sunt rude. Majoritatea oamenilor sunt lipsiți de inițiativă. Dacă este necesar de soluționat o problemă comunitară, de exemplu, de curățit o fântână, oamenii se organizează doar dacă vine primarul sau consilierii cu inițiativă. În condițiile în care cineva ar avea nevoie de ajutor, atunci s-ar adresa, în primul rând, rudelor, după care s-ar adresa și primăriei.

Participanții la focus-grup de asemenea au căzut de acord că oamenii cu cât sunt mai bogați, cu atât sunt mai puțin solidari și săritori la nevoie, și ei, dacă ar avea nevoie de ajutor, mai curând s-ar adresa oamenilor mai săraci, pentru că aceștia sunt mai deschiși. *Oamenii mai puțin avuți sunt mai buni la suflet. Trec prin aceleași greutăți și te înțeleg mai ușor. Cei bogați trăiesc în altă lume și nu ne înțeleg.* (femeie, 30 ani)

Fiind întrebați în ce măsură ar ajuta persoane străine, marea majoritate a menționat că ei preferă să fie vigilenți și că mai întâi ar prefera să cunoască persoana dată decât să-i dea drumul în casă sau să-l ajute. Unii au menționat că au avut cazuri când au primit persoane străine în ogradă, le-au servit cu bucate și vin, dar au preferat ca ele să nu intre în casa lor. *Pot să vă dau un exemplu pe care l-am avut eu. Cu un an sau chiar doi în urmă a venit un străin cu o motocicletă și a intrat la mine în ogradă. Văd că vorbește nemțește. Îmi arată casa... Eu zic, nu, în casă nu-l las... Da, l-am primit, l-am servit, i-am dat o sticlă de vin. El mi-a lămurit că vrea să-și pună cortul. Da, te ajut. Dar în casă nu te las. Îmi cer scuze, dar... Adică, mi-a fost frică. Depinde ce ajutor. În alt caz, dacă a pățit ceva, cred că îl ajutam, chiar dacă e străin.* (bărbat, 45 ani)

O bună parte din oameni au menționat că gradul de solidaritate și coeziune este redus în comunitățile lor, deoarece oamenii sunt dezbinați, cel mai frecvent, pe interese politice. Anume politicienii, în viziunea participanților la focus-grupuri, au făcut ca populația din localități să se certe, să se urască. *Societatea e dispersată pe partide, pe interese... în comunitatea noastră, și în toată republica. Țasta a fost scopul politicienilor ca să-i disperseze. S-a dus partidul, s-a schimbat specialistul. Poate să fie el destul de bun, în orice direcție. Nu are importanță. Vine altul, chiar dacă e cu mult mai slab, mai necărturar ca celălalt. Așa e, cu părere de rău.* (bărbat, 40 ani)

Alții au menționat că mai curând oamenii sunt dezbinați din motive etnice și că până când cetățenii acestei țări, indiferent de faptul că sunt moldoveni, români, ruși etc., nu vor înțelege că trebuie să respecte poporul țării, istoria și

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

limba lui nu putem spera la coeziune și solidaritate. Pentru o parte din participanți unirea cu România ar fi o soluție. *Societatea moldovenească e dezbinată numai din cauza guvernărilor noștri care trag, nu știu de ce, spre ruși, îi plătesc rușii cu 800 de mii de euro lunar ca să întrețină partidele, și bineînțeles că el o să tragă să distrugă cât mai mult țara asta, să ție un platdarm rușilor. Așa că noi ar trebui să ne unim, să-i dăm jos, să formăm un guvern provizoriu care ar duce tratative pentru unirea cu România. Eu asta mă gândesc că ar fi unica ieșire din mocirla în care suntem.* (bărbat, 55 ani)

Apartență la grupuri sociale. Marea majoritate a participanților la focus-grupuri au menționat că sunt mândri de localitatea lor, chiar dacă infrastructura nu este prea dezvoltată, au mulți oameni buni, pământul este foarte roditor și au multă verdeață în jur.

Dacă pleacă peste hotare, se mândresc că sunt din Republica Moldova. Un singur lucru regretă, că, deși țara este frumoasă, conducătorii de la cârma țării nu știu cum să conducă și nu se gândesc la țară și la oamenii care locuiesc aici, ci mai mult la binele propriu. *Cât de bine nu ar fi în altă parte, ca la noi de bine nu-i. Țara noastră e totdeauna altfel. Pur și simplu noi nu avem conducere care ar trebui să ne conducă așa cum trebuie. Atunci am fi și solidari, dacă ar fi conducere. Eu am fost vara asta în Canada o lună de zile și am văzut lucruri tare frumoase, dar tot ca la noi nu-i.* (femeie, 60 ani)

Unii au menționat că au copii peste hotare și ei spun că sunt din Republica Moldova, deoarece moldovenii sunt mult mai apreciați decât alte popoare în alte țări pentru cumsecădenia și hărnicia lor. *Se poate de spus așa, eu am copii plecați peste hotare, pentru dâșii e mai mare mândrie să spui că ești din Republica Moldova, decât din România. Pentru că pe români nu prea îi iubesc, nu-i văd cu ochi buni peste hotare, îi consideră hoți.* (bărbat, 60 ani) *Eu am fost în Germania, exact același lucru. Față de moldoveni atitudinea este mai pozitivă decât față de alte naționalități.* (bărbat, 45 ani)

Fiind întrebați ce calități trebuie să posede un bun cetățean al Republicii Moldova, participanții la focus-grupuri au menționat următoarele: *cult, deștept, cinstit, să nu fie hoț, să nu fie corupt, să-și iubească țara și să nu o critice, să-și iubească poporul și să-l doară sufletul pentru popor, să aibă valori morale, să fie altruist, să participe activ la activitățile din comunitate, să fie oameni cu verticalitate.*

Încredere în persoane și instituții. Fiind întrebați dacă în general au încredere în oameni, majoritatea absolută a menționat că mai curând nu are încre-

dere, pentru că oamenii sunt diferiți și ei se schimbă foarte ușor în funcție de circumstanțe. *Acum oamenii sunt cu două fețe. Chiar să luăm și la alegeri... el se dă după fiecare, omul e imprevizibil. Omul poate să facă orice, la ce nu te aștepti poate să facă. Ei se dau după cum bate vântul, sunt de acord cu toții. De exemplu, are o opțiune, el nu are opțiunea lui... oricine poate să-l ducă de cap. Mulți procedează așa.* (femeie, 45 ani)

Cea mai mare încredere oamenii manifestă față de membrii familiei proprii, colegi, vecini.

Cu referință la instituțiile sociale, participanții la focus-grupuri au menționat că mai multă încredere au în Biserică și în Primărie, și mai puțină încredere în Guvern, Parlament, Poliție, Sindicate. *Biserica este casa unde omul își alină nevoile, problemele pe care le are el în societate, în familie. Neavând încredere în politicul de astăzi, el se alină acolo. Al doilea, oamenii unde vin să-și împărtășească problemele? Vin la primărie. I-a furat găina, vine la primărie, l-au obijduit, n-are lemne, vine la primărie. Oamenii, neavând încredere în alții, se mărginesc la familie, Biserică, Primărie. E părerea mea.* (bărbat, 60 ani)

Astfel, cu referință la Biserică și rolul ei în comunitate oamenii au menționat că aceasta are un rol educativ, de consolidare a societății, iar preotul trebuie să fie un model de comportament pentru sat. Deși au încredere în Biserică, unii participanți la focus-grupuri au menționat că în unele localități Biserica s-a implicat în politică, ceea ce nu este deloc un lucru bun. *Biserica s-a implicat politic, asta e cel mai rău ce poate să se întâmple într-un stat. Biserica trebuie să aibă locul ei. Ea e pentru suflet, dar nu pentru cele materiale.* (bărbat, 60 ani)

Alți oameni au menționat că comportamentele preoților deseori lasă de dorit: fac business la biserică în loc să ajute oamenii săraci, nu se interesează de problemele enoriașilor. Anume din aceste considerente o parte de oameni și-au pierdut încrederea în Biserică. *Eu vreau să vă spun așa, că un preot ar trebui să știe mai multe despre săteni. Mama mea are 89 de ani și în fiecare duminică se duce la biserică, dacă două, trei duminici nu s-a dus, eu dacă aș fi un preot, aș veni și aș întreba-o: măcă, dar de ce nu ai venit cele două, trei zile, poate ești bolnavă, poate ceva îți trebuie?...* (femeie, 50 ani) *Taxele astea, lumânările astea. Măi, dacă m-am dus cu lumânarea ceea de acasă, apoi nu are dreptul să mă impună să o cumpăr pe cea din biserică, el nu face business acolo. Acolo te duci nu pentru business, acolo te duci să te rogi.* (bărbat, 50 ani)

Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova

Fiind întrebați dacă au încredere în armată, o parte din oameni au menționat că da, deoarece armata are un scop educativ, iar o altă parte din oameni au indicat că în general Moldova nu ar trebui să aibă armată, deoarece e o țară mică, care încearcă să asigure toată lumea că este o țară neutră. Plus la aceasta, mulți tineri se eschivează de la armată, ei mai curând se duc la colegii, universități sau chiar la muncă peste hotare pentru a scăpa de armată. În armată se înrolează tinerii din familii vulnerabile, care nu au unde să se ducă.

Cu referință la poliție, majoritatea au menționat că nu au încredere, deoarece poliția nu își face treaba, deseori nu înregistrează cererile, este foarte dificil în localitățile rurale să dai de un polițist când ai nevoie. *Înainte poliția făcea treabă. Când era șef de post la fiecare primărie. Acum șef de post nu avem. Vine o dată în lună ca să scrie o plângere, nu discută, iau cererile și le ascund, nu se înregistrează toate.* (bărbat, 60 ani)

Sindicatul, în viziunea participanților la focus-grupuri, și-au pierdut din responsabilitățile lor, se implică mai mult la indicația guvernărilor, sau în cel mai bun caz la organizarea unor evenimente festive. Din aceste considerente, marea majoritate a oamenilor nu au încredere în această instituție și nu s-ar adresa niciodată sindicatelor pentru soluționarea unor probleme. *Sindicatul în agricultură, constă în ce? Consolidează agricultorii, apără drepturile, se duce la Ministerul Agriculturii, se duce în piață, ridică masele... La noi, sindicatele sunt o adunătură de oameni ce aruncă niște leuți pentru un ceai, o sărbătoare. Înainte nici un angajat nu putea să fie eliberat până nu era acordul sindicatului. Indiferent, președintele țării poate să spună orice... sindicatul e organ neutru, s-a adunat în ședința lor, au pus pe masă, după alegeri, nu interesele personale... așa se vede lucrul ăsta. Dă aviz. Și chiar când șeful depășește atribuțiile, pentru care găsește și articol corespunzător, el în instanța de judecată se duce și îl apără. Asta e misiunea unui sindicat. El se duce și îl apără... noi am considerat că conducătorul și-a depășit atribuțiile de serviciu.* (bărbat, 56 ani)

Participanții au menționat că cea mai puțină încredere o au în Parlament și în Guvern. Aceste structuri nu își îndeplinesc misiunea, nu au grijă de țară și de oameni. *Lumea nu are încredere în conducere. Cei care sunt la conducere au fost învățați de pedagogii noștri. Sunt de la noi din țară. Procesul de educație începe în familie, începe în școală. Ei când se adună, mai puțin discută despre interesul statului, predomină interesele personale, de grup. Înseamnă că degrabă handicapul*

ăsta n-o să-l trecem. Noi nu am avut tradiții politice, partide politice în adevăratul sens al cuvântului, elita politică trebuie să se cizeleze. (bărbat, 57 ani)

Cu referință la încrederea în partide, participanții la focus-grup au menționat că nu au încredere nici într-un partid, deoarece acestea nu au valori și scopuri politice, membrii de partid se schimbă frecvent dintr-un partid în altul pentru bani. Oamenii au mai menționat că este necesară o clasă politică nouă pentru a face schimbări la nivel de societate.

Diversitate și toleranță. Oamenii din comunități au un spirit de toleranță destul de redus în special față de musulmani și refugiați din alte țări. Ei consideră că statul Republica Moldova și așa investește prea mult în refugiați. O bună parte din ei au menționat că, deși știu că în alte țări refugiații sunt ajutați de populație, ei personal nu sunt siguri că le-ar acorda ajutor. *Mai ales când vine un om de altă credință în societatea noastră, el, în primul rând, nu se poate integra. Nimeni nu va tolera ca el să-și impună regulile lui de joc. Eu nu cred că moldovenii noștri vor ceda și el o să poată să-și facă mendrele lui. Asta e părerea mea.* (bărbat, 47 ani) *Noi și așa avem refugiați suficienți, ei sunt remunerați și au grațiere din toate punctele de vedere. Ceea ce populația băștinașă nu are. Eu cunosc punctul refugiaților din Republica Moldova și ei au atâtea condiții acolo, pe care omul obișnuit care muncește zi de zi nu are așa condiții și nu are acele drepturi pe care le au refugiații.* (bărbat, 56 ani)

Perspective de viitor. Fiind întrebați cum își văd perspectivele comunității lor, mulți oameni au fost foarte pesimiști, menționând că au exemplul altor localități, unde oamenii migrează masiv și că dacă situația în țară se va menține tot așa, toate satele, inclusiv și satul lor, vor rămâne pustii. Unii au menționat că speră totuși să se întoarcă moldovenii mai școliți de peste hotare și să dezvolte economia țării și localitățile, așa cum au făcut italienii, sau alte popoare. *Că o să revină totuși moldovenii. Cum în Italia, de exemplu, în 1959 s-au dus în America, au revenit înapoi cu capital, au deschis hoteluri, și le-a mers bine de tot.* (bărbat, 47 ani)

Rezultatele focus-grupurilor au fost folosite la elaborarea și perfectarea instrumentelor de cercetare, în special la compartimentele ce țin de solidaritate, coeziune socială, apartenență și încredere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dictionar de sociologie. București, 1998, p. 112-113.
2. Bruhn J. G. The Group Effect. Springer Science+Business Media, LLC. 2009, p. 31-47.
3. Jenson J. Mapping Social Cohesion: The State Of Canadian Research. Canadian Policy Research Networks Inc., Ottawa, 1998, p.29 [online]. Disponibil: http://Www.Cccg.Umontreal.Ca/Pdf/Cprn/Cprn_F03.Pdf.
4. Bernard P. Social Cohesion: A Dialectical Critique Of A Quasi-Concept. [online]. Disponibil:<http://omiss.ca/english/reference/pdf/pbernard.pdf>.
5. Green A., Janmaat J. Regimes Of Social Cohesion Societies And The Crisis Of Globalization, London, 2011, p. 6-7.
6. O'Connor P. Mapping social cohesion, Canadian Policy Research Networks, CPRN Discussion Paper No. F 01, Ottawa, 1998// ftp://ftp.cprn.org/family/msc_e.pdf
7. Chan J., To H-P, Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical, Social Indicators Research, Volume 75, Issue 2, 2006, p. 289-290. <http://link.springer.com/article/10.1007/s11205-005-2118-1>
8. European Counsel Report Of High-Level Task Force On Social Cohesion, Strasbourg, 28 January 2008, p. 14.
9. Council of Europe (2005). Concerted development of social cohesion indicators. Methodological guide, Council of Europe Publishing, Strasbourg, http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_en.pdf.
10. First Report On Economic And Social Cohesion, European Comission, 1996, pp. 13-14.
11. Perspectives on Global Development. Social Cohesion in a Shifting World, 2012. [online]. Disponibil: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/persp_glob_dev-2012-sum-en.pdf?expires=1588960180&id=id&accname=guest&checksum=2D-B89654325C2CB2302B38FD9497FA1F
12. OECD. Social Cohesion Policy Review. Concept Note, 2014 [online]. Disponibil: http://www.oecd.org/dev/inclusivesocietiesanddevelopment/OECD_Social_Cohesion_Policy_Note.pdf
13. Predicting Peace The Social Cohesion and Reconciliation Index as a Tool for Conflict Transformation// www.scoreforpeace.org
14. Calo-Blanco A., Kovařík J., Mengel F., Romero JG. Natural disasters and indicators of social cohesion, 2017. PLoS ONE 12(6): e0176885. [online]. Disponibil: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176885>.
15. Babčický Ph., Seebauer S. Collective Efficacy and Natural Hazards: Differing Roles of Social Cohesion and Task-Specific Efficacy In Shaping Risk And Coping Beliefs, Journal of Risk Research, 2019. DOI: 10.1080/13669877.2019.1628096.
16. Vreșiș M., Toartă V., Rojco A., Cheianu-Andrei D. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice, Chișinău, 2010.
17. Cara A., Solovei R., Strehie M., Orîndaș L. Implicarea familiei/școlii/comunității în asigurarea coeziunii sociale și oferirea unei educații de calitate: studiu analitic. Chișinău, Institutul de Științe ale Educației, 2017.

18. Groza I., Jopp M., Pistrinciuc V. Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova: probleme-cheie și recomandări practice, Chișinău, decembrie, 2017. URL: <https://www.ipis.md/wp-content/uploads/2018/02/Social-Cohesion-and-Common-IdentityRO.pdf>
19. Benchechi D., Cazacenco V. Consolidarea identității naționale în contextul coeziunii etnice și sociale, În: Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării, 24–25 martie 2017. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2017, p. 418–424.
20. Ivașcu R., Covrig N., Buzu A., Cantarji V. Indexul coeziunii sociale în Republica Moldova. Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare”, Chișinău, 2019.
21. Negură P., Mocanu V., Potoroacă M. Coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva apartenenței, încrederii și solidarității sociale (2016–2018). În: Calitatea vieții, 2019, Nr. 2.
22. OECD (2011), How's Life? Measuring well-being, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en> // <http://documents1.worldbank.org/curated/en/127381468326701628/pdf/846340PUB0Box30Measuring0well0being.pdf> pp.19-20
23. World Bank paper N18. Christiaan Grootaert Deepa Narayan Veronica Nyhan Jones Michael Woolcock, Measuring Social Capital An Integrated Questionnaire // <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/15033/281100PAPER0Measuring0social0capital.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
24. <https://www.oecd.org/sdd/social-capital-project-and-question-databank.htm>
25. A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility <https://www.oecd.org/social/soc/Social-mobility-2018-Overview-MainFindings.pdf>
26. <https://www.socialprogress.org/>

RELEVANȚA COEZIUNII SOCIALE ÎN STUDIUL SOCIETĂȚII MODERNE

THE RELEVANCE OF SOCIAL COHESION IN THE STUDY OF MODERN SOCIETY

Tatiana SPĂȚARU, *doctor habilitat în sociologie, conferențiar universitar*

Summary

This section analyzes and evaluates the relevance of social cohesion in the study of modern society. The definition of this new conceptual framework is reflected in the documents of international organizations, but also national ones. It has already accumulated an academic research tradition, becoming a subject of sociological debate. The developed methodology allows the quantification of the intensity and dimensions, the comparison and the establishment of the dynamics of its evolution within the modern societies.

Keywords: *cohesion, society, definition, conceptualization, SCORE Moldova.*

Argumentarea problemei de cercetare. Relevanța subiectului de cercetare se datorează unui număr de factori obiectivi care influențează transformările constructive ale spațiului socioeconomic, cultural și politic atât ale comunității mondiale în ansamblu, cât și ale societăților în parte. Iterațiile globale ale structurării nivelurilor de putere au introdus provocări cu care societatea modernă se confruntă: de la inegalitățile vieții de zi cu zi, cum ar fi accesul inegal la nevoile de bază și precaritatea muncii, la deposedarea autonomiei, normalității și demnității umane. Revoluția digitală a influențat interacțiunea umană, politica și cultura; a avut impact asupra producției, distribuției și consumului de cunoștințe, inclusiv a structurii și conținutului conținutului informațional. În pofida deschiderii perspectivelor și a promisiunilor sale, a introdus noi forme de marginalizare și izolare socială.

Schimbările radicale ce se produc, caracterizate prin transformarea socială, evoluția societății moderne spre alte forme de coexistență și interacțiune, au contribuit la o nouă abordare asupra locului și rolului coeziunii sociale în lumea modernă. Coeziunea socială devine, pe de o parte, un subiect discutat în contextul proceselor de globalizare, modernizare și democratizare [1]. Pe de altă parte, dinamica evenimentelor recente de propulsare a globalizării și evoluțiilor tehnologice, diminuarea încrederii în instituțiile politice din mai

multe părți ale lumii a condus spre apariția unui val de viziuni poziționate anti-establishment, promoatoare ale nativismului și xenofobiei. În vederea revitalizării multilateralismului și solidarității globale, beneficiilor globalizării și ale cooperării internaționale, conceptul coeziunii sociale devine un instrument promovat de organizațiile internaționale în documentele sale vizionare, dar și un suport de proiectare a politicilor regionale și naționale, fiind făcut tot mai vizibil și mai accesibil publicului larg [2]. Din această perspectivă, atât tratările academice, cât și agendele politice discută bazele unei coeziuni sociale la nivel global, ce se poate face de a încuraja mișcarea coeziunii sociale de la local spre global. Accentele teoretice făcând joncțiune între conceptul de coeziune socială și ideea guvernării globale și a cetățeniei globale.

Definirea noțiunii coeziune socială. În mod tradițional, coeziunea socială este înțeleasă drept capacitatea membrilor unei comunități de a-și exprima solidaritate reciprocă. Dacă inițial esența coeziunii sociale era înrădăcinată la nivel național, actualmente conceptul este propulsat intens la nivel internațional.

În „Dicționarul de Sociologie”, coeziunea este definită drept situația unui grup formând un tot, părțile fiind strâns legate între ele. Un grup coeziv este caracterizat printr-un grad ridicat de consens, de adeziune la obiectivele comune și prin relații de cooperare. Coeziunea se manifestă printr-un nivel ridicat de integrare a indivizilor în grup. Un grup cu coeziune ridicată exercită presiuni puternice de eliminare a conflictelor și tensiunilor. Cu cât un grup este mai coeziv și mai atractiv pentru membrii săi, cu atât va fi mai puternică presiunea de eliminare a comportamentelor deviate. Coeziunea asigură un grad ridicat de conformism; membrii grupului vor tinde să-și modifice opiniile și comportamentele în acord cu normele grupului. Coeziunea generează persoanelor din grup un grad ridicat de satisfacție, confort psihologic, un sentiment de securitate. Situațiile de anxietate determină o creștere a coeziunii. Dacă normele (informale) ale grupului susțin obiectivele organizației, coeziunea este un factor pozitiv important al performanței și unul negativ, dacă grupul este orientat contraproductiv sau este indiferent față de aceste obiective. În sociometrie coeziunea este definită (și măsurată) prin densitatea relațiilor preferențiale reciproce existente între membrii unui grup [3, p.112-113].

Coeziunea socială se referă la gradul de conectivitate și solidaritate dintre grupurile din societate. Identifică două dimensiuni principale: sentimentul de apartenență la o comunitate și relațiile dintre membri în cadrul comunității în

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

sine. Ea provine dintr-un efort democratic de stabilire a echilibrului social, a dinamismului economic și a identității naționale, cu scopul de a întemeia un sistem de echitate, de a susține impulsurile unei creșteri economice necontrolate și de a evita fracturile sociale [4].

Coeziunea socială este un proces social, format dintr-un ansamblu de fapte și fenomene, care își propun să consolideze pluralitatea cetățenilor prin reducerea inegalității și a disparităților, a fracțiunilor socioeconomice. Reflectă nevoile oamenilor atât pentru dezvoltarea personală, cât și cea comunitară, intră în esența sentimentului de apartenență la grupurile sociale, leagă libertatea individuală cu justiția socială, eficiența economică cu distribuția echitabilă a resurselor, pluralismul și reguli comune pentru soluționarea conflictelor [4].

Delimitările noționale referitoare la coeziune evoluează în timp. Treptat se extind de la individ și grup spre societate. Coeziunea socială este percepută și definită din perspectiva societății coezive, care lucrează pentru bunăstarea tuturor membrilor săi, combate excluderea și marginalizarea, creează un sentiment de apartenență, promovează încrederea, oferă membrilor săi posibilitatea de mobilitate ascendentă (creșterea de la o clasă socială inferioară spre o clasă mai superioară sau statut social mai ridicat) [2].

În timp ce noțiunea de „coeziune socială” este adesea utilizată cu semnificații diferite, elementele sale constitutive rămân aceleași, ce includ preocupări cu privire la:

Incluziunea socială: proces de îmbunătățire a condițiilor pentru ca indivizii și grupurile să ia parte la societate. Scopul său este de a împuternici oamenii săraci și marginalizați să profite de oportunitățile globale în creștere.

Capitalul social: resursele care rezultă din cooperarea oamenilor în scopuri comune.

Mobilitate socială: capacitatea indivizilor sau a grupurilor de a se deplasa în sus sau în jos în funcție de bogăție, ocupație, educație sau alte variabile sociale [2].

Etapele conceptualizării coeziunii sociale. Coeziunea socială reprezintă un concept care încorporează mai multe fațete. Deseori este asociat contextelor situațiilor de război sau post-conflict. Totodată, subiectul construirii unei societăți coezive este explorat în studiile realizate la diferite niveluri: local, național, regional, global. O aplicație mai largă se constată în cazul efortului de a studia societățile cu o economie emergentă și a celor care se confruntă cu tensiuni severe sau moderate survenite din mai multe motive.

Coeziunea socială se caracterizează printr-o abordare interdisciplinară. O contribuție substanțială o au tratările filosofice și cele sociologice. Lucrările filosofilor și ale sociologilor clasici reprezintă primul grup de studii legate de coeziunea socială, care au predeterminat câmpul categorial și problematica de cercetare [1, p. 4]. Contribuții în acest sens sunt aduse de A. Comte, M. Weber, E. Durkheim, F. Znanetsky, T. Lukman, T. Parsons, E.V. De Roberti, P. Sorokin și alții. Al doilea grup este reprezentat de lucrări în care s-a realizat o dezvoltare teoretică și metodologică a problemei conflictului social, care a avut un impact semnificativ asupra formării unei înțelegeri a coeziunii sociale în cadrul filosofiei, sociologiei și psihologiei. Teoria conflictului social, începând cu operele clasice ale lui K. Marx și G. Simmel, conceptul de conflict structural-funcțional dezvoltat de Lewis A. Coser, modelul conflictual al societății formulat de R. Dahrendorf, teoria generală a conflictului a lui K. Boulding, completat de interpretările sociologilor moderni, precum A. Giddens, A.G. Zdravomyslov și alții, care se concentrează pe interconectarea și interdependența elementelor sistemului social, dezvăluie astfel conținutul conflictului social ca un proces care presupune mișcarea spre coeziune și echilibru prin conflict [1].

Un grup special de studii le reprezintă lucrările cercetătorilor moderni, care sunt de părere că coeziunea socială este o resursă-cheie pentru dezvoltarea durabilă a societății în ansamblu, a fiecărui grup și a individului separat. Cercetările efectuate în cadrul abordării cognitive, identității sociale, categorizărilor sociale, disonanței cognitive, atitudinilor sociale și stereotipurilor au fost dezvoltate în lucrările autorilor E. P. Belinskaya, N. L. Ivanova, T. Newcom, T. G. Stefanenko, J. Turner, G. Tadschfel, L. Festinger, F. Haider și alții [1].

O categorie specială de abordări pune accentul pe importanța teoriilor ce studiază dinamica socioculturală neliniară, procesele de autoorganizare a societății, care asigură apariția ordinii din haos, transformarea dezvoltării spontane în dezvoltare dirijată. Abordarea coeziunii sociale dintr-o perspectivă a autoorganizării sociale și „acțiunii sociale”, ca una dintre adevăratele expresii ale societății civile, se reflectă în lucrările autorilor R. Axelrod, C. Beck, R. Burt, D. Cartwright, D. Coleman, D. Leizer, M. McPherson, B. Markovsky, J. Moody, K. Frank, N. Friedkina, N. Evans și alții [1].

Un spectru larg de analize ale coeziunii sociale sunt efectuate în baza experiențelor acumulate de diferite țări, precum China, SUA, Marea Britanie, Israel, țările UE, țările latinoamericane și altele. Astfel, studiile se divizează pe nivele:

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

local, național, subregional, regional. Coeziunea socială este interpretată din perspectivă individuală, de grup și societală. Problematika abordărilor moderne a coeziunii sociale este variată, incluzând perceperea acesteia drept un aspect important al calității vieții, al manifestării relațiilor umane, al sentimentelor dezvoltate în comunitate etc. Coeziunea socială este examinată în studiile de securitate ca tactică și insurgență. Precaritatea societății moderne determină studiul corelativ al coeziunii sociale cu diviziunea de clasă, inegalitatea socială, creșterea economică, migrația și diaspora. În cercetări sunt identificate strategiile de implementare a coeziunii sociale, care includ educația, mass-media, planurile și politicile guvernamentale.

În ultimii ani, studiile de coeziune sunt dezvoltate de autorii care se afiliază prin analize interdisciplinare și rezultate empirice. Oferă o abordare critică a paradigmelor și teoriilor, susținând că elementele de coeziune socială reprezintă o condiție esențială pentru relații mai bune în comunitate. Din perspectiva agendei politicilor sociale naționale acoperă aria de investigație a autorii I. Newman și P. Ratcliffe, oferind un instrument eficient de evaluare a puterii coeziunii sociale în aplicarea măsurilor guvernamentale [5]. *Immigration, Social Cohesion and Political Reaction* abordează provocarea de integrare socială a imigrației în democrațiile liberale occidentale. Mișcarea transfrontalieră a oamenilor, bunurilor și banilor a crescut în ultimele decenii, fenomenul fiind cunoscut sub numele de globalizare. Migrația refugiaților din războaiele civile din Orientul Mijlociu a fost cea care a transformat cel mai mult viața politică a societăților europene, provocând declinul sprijinului pentru partidele tradiționale conservatoare și social-democratice. A declanșat mobilizări naționaliste și regimuri autoritare, precum și încercări de îmbunătățire a integrării în societăți. Pandemia de corona virus a adăugat o dimensiune acestor procese, dar a deschis și noi posibilități de transformare. Analizând relațiile dintre politicile de integrare politică și economică la nivel național și cele de reglementare a circulației persoanelor peste granițe, Jordan B. susține că dominanța mișcărilor de oameni conduse politic a făcut ca migrațiile în masă din acest secol să fie distincte. Propune venitul de bază ca soluție pentru dezamăgirea, extremismul și o catastrofă de sănătate publică [6].

Un efort de a reuni cunoștințele științifice la intersecția dintre design-ul spațiului public și coeziune socială este analiza cross-culturală a autorilor P. Aelbrecht și Q. Stevens, nuanțându-se înțelegerea asupra modului cum

design-ul urban contribuie la coeziunea socială sau la segregarea socială. Analizele științifice au la bază studii de caz dintr-o varietate de orașe și culturi din emisfera nordică și cea sudică [7]. *Territorial Cohesion* oferă o imagine de ansamblu cuprinzătoare asupra mai multor aspecte legate de urbanitate, care sunt de o importanță esențială pentru succesul proceselor de coeziune teritorială. În esență, vizează problemele legate de policentrismul urban, regiunile urbane funcționale, dezvoltarea urbană durabilă integrată și Agenda urbană a UE; și despre modul în care acestea pot contribui la atingerea obiectivelor politicii de coeziune teritorială. Elementul inovativ constă în sintetizarea unor perspective care plasează elementele și politicile urbane în centrul analizei coeziunii teritoriale [8].

Lucrarea profesorului danez Ch.A.Larsen explorează modurile în care coeziunea socială, fiind măsurată ca încredere în concetățeni necunoscuți, poate fi stabilită și subminată. Sunt comparate SUA și Marea Britanie, unde coeziunea socială a scăzut în ultima parte a secolului XX, inclusiv Suedia și Danemarca, unde coeziunea socială a crescut, prezentându-se o explicație social-construcționistă pentru această schimbare. Demonstrând importanța percepțiilor publice despre viața într-o societate meritocratică a clasei de mijloc, autorul susține că încrederea a scăzut deoarece americanii și britanicii au ajuns să creadă că majoritatea celorlalți cetățeni aparțin unui nivel inferior al societății, care nu este demn de încredere și nici nu merită încredere, ba chiar periculos pentru clasa de mijloc. În schimb, încrederea a crescut în rândul suedezilor și danezilor, deoarece ei considerau că majoritatea cetățenilor aparțin mai degrabă „mijlocului” societății decât „celor de jos”. Suedezii și danezii au ajuns să perceapă partea de jos a societății drept demnă de încredere. Lucrarea vine cu o idee inovativă, susținând că coeziunea socială este un fenomen cognitiv, spre deosebire de cercetările anterioare, care subliniau prezența unor norme morale comune, instituții echitabile, rețele implicate în societatea civilă etc. Cartea se bazează pe materiale de date empirice unice, fiind reproduse din sondajele americane, sondajul British Social Attitude și sondajele ISSP din Danemarca și Suedia. De asemenea, include un studiu transnațional unic asupra conținutului media care acoperă o perioadă de cinci ani în Marea Britanie, Suedia și Danemarca. Această analiză transversală demonstrează modul diferit în care este construită imaginea „celor de jos” și „mijlocului” în contextul coeziunii sociale [9].

Creating Social Cohesion in an Interdependent World examinează modurile în care două societăți foarte diferite, Australia și Japonia, s-au confruntat cu pro-

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

vacări privind relațiile lor culturale și instituționale, precum și coeziunea socială care rezultă din accelerarea interdependenței globale în ultimele decenii. Aprofundarea globalizării a generat o mare dislocare socială și incertitudine cu privire la identitatea colectivă și la anxietate vizând modul de acomodare a influențelor externe aparent de neoprit. Sunt explorate domeniile care au cunoscut un impact semnificativ în urma globalizării, inclusiv politica de imigrație, căsătoriile etnice și rasiale, atitudinile față de minoritățile etnice și rasiale, identitatea națională și culturală, politica educațională și relațiile de muncă. Abordarea utilizată este inovatoare în juxtapunerea a două societăți care, deși dezvoltate, sunt în contrast cu originile lor istorice și moștenirile culturale contemporane [10].

Autorul britanic T. Cattle este considerat „părintele fondator” al coeziunii comunitare și apreciat drept cel mai excelent în conceptualizarea și dezvoltarea angajamentelor de coeziune. Relevant în acest sens este abordarea coeziunii sociale din perspectiva rasei și a diversității [11], iar ulterior și a interculturalității [12]. Într-o lume a globalizării și superdivizării, pe măsură ce țările devin mai diverse, coeziunea socială se profilează drept un mecanism de mediere care ar sprijini sistemele de guvernare. Coeziunea socială este văzută drept un mijloc de combatere a discriminării și de tensiuni comunitare. Coeziunea comunitară oferă un nou cadru pentru a diminua barierele și a înțelege cauzele fundamentale ale rasismului și frica de diferență. Dezvoltarea practică a coeziunii comunitare este revizuită din perspectiva conceptelor de multiculturalism, identitate și cetățenie.

Secolul XXI vine cu o agendă nouă de probleme ce necesită cercetare, una dintre acestea profilându-se a fi coeziunea socială. Pandemia COVID-19 a relevat problema coeziunii sociale într-o societate individualistă și deficitară din punct de vedere moral.

Din literatura sintetizată se conturează ideea potrivit căreia coeziunea socială este o condiție prealabilă pentru dezvoltarea păcii și securității democratice. Societățile dominate de inegalități nu sunt doar nedrepte, dar nici nu pot garanta stabilitatea pe termen lung. În acest sens, este necesară realizarea integrării sociale, înțeleasă ca abilitatea societății de a oferi bunăstare tuturor participanților săi, de a minimiza inegalitățile și de a evita polarizarea extremă, de a depăși marginalizarea socială și de a promova o creștere socioeconomică suplimentară. Studiile demonstrează faptul că, fără un minim de coeziune, ordinea în societate este imposibilă, deoarece nu poate exista doar prin exer-

citarea puterii. Doar prin asigurarea unui minim de identitate de grup eficiența acțiunile colective vor deveni mult mai eficiente.

Nevoia de a construi coeziune socială provine din erodarea legăturilor sociale dintre membrii societății. Unul dintre motivele eroziunii coeziunii sociale în societatea modernă este că procesele de izolare socială, apariția unei periferii sociale, creșterea distanței fizice între grupurile sociale au slăbit societățile democratice moderne. Un alt motiv pentru această eroziune poate fi văzut în fenomenul individualizării, care este extrem de dual. O perspectivă individualistă ignoră nevoia socială de coeziune între diferite grupuri sociale. Între timp, solidaritatea este plină de o resursă socio-psihologică incredibil de puternică, capabilă să mobilizeze un grup, mase sau un popor întreg în numele implementării persistente a obiectivelor și intereselor comune [1].

Coeziunea socială în lumea modernă este o proprietate atributivă a societății, a organizațiilor sociale și a grupurilor care sunt unite nu numai printr-o patrie și o istorie comună, ci și prin obiective comune de dezvoltare, în mare parte unificate în procesul de globalizare. În prezent, activitățile din domeniul coeziunii sociale acoperă o mare varietate de segmente: combaterea inegalităților, preocuparea pentru viitorul economiei, îmbunătățirea sistemului educațional, utilizarea noilor tehnologii, prevenirea conflictelor sociale, consolidarea parteneriatului social, realizarea solidarității reciproce în societate. În cadrul societății apare necesitatea pentru formarea mecanismelor de îmbunătățire a eficacității politicilor sociale. La rândul său, politica socială este cel mai complex domeniu al activității guvernamentale. Aceasta reflectă esența politicii în ansamblul unui anumit stat, deoarece este necesar nu numai să se găsească un compromis social care să permită combinarea eficienței economice cu nevoile sociale în creștere ale populației, ci și să se stabilească vectorul general al dezvoltării statului în viitor, atât în termeni politici, cât și socioeconomici [1].

Coeziunea socială din perspectiva organizațiilor internaționale. Problema coeziunii sociale devine obiect al preocupării organismelor internaționale, cum ar fi Consiliul Europei, Uniunea Europeană, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est și altele, care și-au îndreptat atenția față de capacitatea de rezistență a structurii societăților moderne. Acest interes este determinat de îngrijorarea, că coeziunea socială este în proces de degradare din cauza profunda a schimbărilor societale, cum ar fi creșterea de diversitate etnoculturală, decalajul tot mai mare între bogați

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

și săraci, reducerea statutului bunăstării, secularizare și schimbări tehnologice. La care s-au mai adăugat crizele financiare din 2007-2008 și euro-criza din perioada 2008-2011, recesiunile economice ce au urmat [13].

Consiliul Europei acordă prioritate coeziunii sociale în politicile promovate. Șefii de stat și guvernul statelor membre ale organizației, reuniți la Strasbourg în octombrie 1997, în Declarația Finală au identificat coeziunea socială ca „una dintre cele mai importante nevoi ale Europei extinse și [...] un component esențial pentru promovarea drepturilor și demnității omului” [14].

În Planul de Acțiuni se stipulează necesitatea creării unei unități specializate în monitorizarea, compararea și tratarea problemelor legate de coeziunea socială. În acest scop a fost creat Comitetul European pentru Coeziune Socială (CDCS), care s-a întrunit începând din 1998 și până în 2013, contribuind la crearea unei viziuni transversale și dinamice a coeziunii sociale ca „capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi”, împărțită de statele membre ale Consiliului Europei. Acest comitet a fost înlocuit în 2013 de Comitetul european pentru coeziune socială, demnitate umană și egalitate (CDDECS), care a fost suspendat la 1 ianuarie 2016. Ulterior, pentru perioada 2016-2017 a fost înființată Platforma europeană de coeziune socială, care și-a ținut prima sa reuniune la 27-28 iunie 2016.

Consiliul Europei are un rol special și distinct în promovarea coeziunii sociale pe întregul continent. La fel cum statele membre vor să evite apariția „societăților cu două viteze”, împărțite între o majoritate prosperă și una minoritară din ce în ce mai marginalizată, așa și la nivel continental se dorește evitarea apariției unei „Europe cu două viteze” [15, p. 5].

La 12 mai 2000, Comitetul European pentru Coeziune Socială a adoptat Strategia de coeziune socială, ce identifică unii dintre factorii de coeziune socială, cum ar fi: crearea unor mecanisme care să prevină diviziunea (diferența excesivă între bogați și săraci sau multiplele forme de discriminare), ce ar putea să devină atât de acută încât ar pune în pericol armonia socială; importanța ocupării forței de muncă decente și remunerate corespunzător; măsuri de combatere a sărăciei și excluziunii sociale, în special în domeniile precum locuințe, sănătate, educație și formare profesională, distribuirea de locuri de muncă, venituri și servicii sociale; consolidarea sistemelor de securitate socială; dezvoltarea de politici pentru familii, cu un accent deosebit pe copii și vârstnici; parteneriat cu organele societății civile, în special sindicatele, reprezentanții angajatorilor și ONG-urile

Contextul ce a condus la decizia Consiliului Europei de a se angaja în elaborarea și implementarea unei noi strategii de coeziune socială s-a bazat pe drepturile omului, implicând o preocupare specială pentru cei mai vulnerabili membri ai societății. Explicarea elementelor componente ale coeziunii sociale pornește de la ideea că coeziunea este un ideal, un obiectiv la care aspiră societățile, dar niciodată nu-l ating pe deplin [16, p. 7]. Aceasta face ca definirea coeziunii să fie evazivă. Cu toate acestea, în elaborarea unei strategii de coeziune socială, a fost esențial să se clarifice conținutul și dimensiunea termenului-cheie.

În sensul său literal, coeziunea socială este ceea ce leagă societățile împreună. Toate societățile sunt rezultatul unei interacțiuni între forțele centripete și cele centrifuge; lucrurile care reunesc oamenii și lucrurile care îi dezunesc; forțele unității și forțele diviziunii; interesele individului și interesele comunității. Toate societățile trebuie să încerce să ajungă la o acomodare viabilă între aceste forțe. O strategie de coeziune socială trebuie să identifice mai întâi factorii de divizare în cadrul societății și apoi să proiecteze sau să faciliteze mecanisme, procese și instituții care să le împiedice să devină atât de acute, încât să pună în pericol pacea socială [16, p.7].

Pe această cale de înțelegere, formulare a principiilor strategice și implementare a politicilor naționale și strategiilor regionale, societățile europene au învățat, deși mai degrabă ezitant, să vadă pluralismul etnic, religios, cultural și ideologic nu ca pe un obstacol în calea coeziunii sociale, ci ca o sursă de bogăție, dinamism, adaptabilitate și forță. Gestionarea diversității într-un mod în care este potențat binele este totuși o provocare. Aceasta implică combaterea discriminării rasiale, etnice, religioase, de gen și a altor forme; și necesită politici active pentru a integra migrații și toate tipurile de minorități și grupuri cu nevoi speciale pe baza respectării diversității lor și a recunoașterii depline a drepturilor lor [16, p. 7].

Toate societățile moderne suportă tensiuni cauzate de potențiale diviziuni și divizări sociale. Atunci când disparitățile dintre bogați și săraci sunt excesive sau tind să crească, coeziunea socială este pusă în pericol. Nici o societate nu este lipsită de disparități dintre cei bogați și cei săraci. Totodată, nici una dintre acestea nu este fără diversitate etnică, culturală sau religioasă. Realitatea existentă determină întrebarea cum poate fi gestionată diversitatea, astfel încât să devină o sursă de îmbogățire reciprocă, mai degrabă decât un factor de diviziune și conflict. O societate coezivă este cea care a dezvoltat modalități

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

satisfăcătoare de a face față acestor și altor provocări într-un mod deschis și democratic. Aceasta înseamnă a lua măsuri pentru a reduce inegalitățile și a restabili echitatea, astfel încât aceste divizii să rămână gestionabile și să nu crească astfel încât să amenințe stabilitatea societății.

Prin urmare, Consiliul Europei a căutat să dezvolte în multiplele sale documente o abordare bazată pe drepturi pentru coeziunea socială. Drepturile constituie fundamentul principal pentru politica socială, care plasează toți membrii societății pe principii de egalitate. Având la bază drepturile omului, acțiunea statului în domeniul politicii sociale nu mai este o problemă de caritate sau bunăstare, îndreptată către membrii mai puțin norocoși ai societății; este vorba de garantarea unor drepturi identice pentru toți. Capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor trebuie privită ca pe o responsabilitate pentru toate sectoarele societății. Problemele economice din ultimele decenii și globalizarea economiei au arătat că acest model nu mai este adecvat și că bunăstarea tuturor trebuie să devină un obiectiv împărțit de toți actorii sociali, statul, afacerile și individul (o „societate de bunăstare”). Această situație nouă nu implică retragerea statului, ci duce la căutarea unor mijloace mai variate de acțiune care implică parteneri noi. Coeziunea socială, devenind una din prioritățile enunțate de Comisia Europeană în materie de politică socială, este preluată și promovată în documentele strategice naționale.

Concluziile care se desprind în urma acestei analize a documentelor ne conduc spre ideea că din 2000, odată cu adoptarea primei strategii de coeziune socială, se configurează o agendă precisă de lucru a Consiliului Europei în domeniul social. Chiar dacă prima strategie nu dă o definiție clară a coeziunii sociale, cel puțin încearcă să identifice unii dintre factorii de coeziune socială, cum ar fi ocuparea forței de muncă adecvat remunerate, lupta împotriva sărăciei și excluziunii sociale. A doua strategie de coeziune socială deja se bazează pe asemenea valori, precum statul de drept, democrație și drepturile omului. Noul Plan de strategie și acțiune pentru coeziune socială, lansat în 2010, definește și conceptualizează coeziunea socială și modalitățile de îmbunătățire, pornind de la definiția dezvoltată din 1994 [17].

Astfel, evaluarea coeziunii sociale s-a plasat de la o abordare bazată pe indicatori „negativi” spre una care se concentrează pe cei „pozitivi”, acesta fiind un pas relevant pentru dezvoltarea conceptului. În acest mod, fiind definită o strategie socială care ar răspunde provocărilor și ar realiza reformele structu-

rale adecvate în cadrul statelor membre ale Consiliului Europei. Implementarea strategiilor de coeziune socială a ajutat guvernele naționale să-și orienteze politicile sociale spre dezvoltarea unui dialog politic pe asemenea teme, precum: condiții de muncă și economii subterane; dobândirea cetățeniei; recunoașterea/legalizarea activității de îngrijire în cadrul familiei, desfășurată în principal de femeile migrante în condiții nereglementate; evitarea concentrării familiilor și indivizilor săraci și a migranților în cartiere defavorizate; introducerea unei abordări interculturale și sensibile la diversitate în serviciile publice.

Centrul de Dezvoltare al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică examinează coeziunea socială dintr-o perspectivă economică într-o lume a schimbării. „Schimbarea bogăției”, se afirmă în raportul *Perspectives on Global Development 2012. Social Cohesion in a Shifting World* [18], este un proces care a început în anii 1990 și a decolat în anii 2000 prin aducerea unei geografii complet noi a creșterii, condusă de ascensiunea economică a marilor țări în curs de dezvoltare, în special a Chinei și a Indiei. Reconfigurarea rezultată a economiei globale a format pentru anii următori agendele politice, economice și sociale ale dezvoltării internaționale, precum cele ale țărilor convergente și sărace. Acest raport analizează impactul „schimbării bogăției” asupra coeziunii sociale, concentrându-se în mare parte pe țările convergente cu creștere ridicată. O societate „coezivă” lucrează spre bunăstarea tuturor membrilor săi, creează un sentiment de apartenență și luptă împotriva marginalizării în cadrul și între diferitele grupuri de societăți. Întrebarea pe care o pune acest raport este cum afectează transformarea structurală în economiile convergente „țesătura lor socială”, sentimentul lor de apartenență sau își pune în general capacitatea de a gestiona în mod pașnic problemele de acțiune colectivă. Evenimentele recente din țări cu performanțe bune din lumea arabă, dar și dincolo de acestea, cum ar fi Thailanda, China și India, par să sugereze că creșterea economică, sporirea resurselor fiscale și îmbunătățirea educației nu sunt suficiente pentru a crea coeziune; guvernele trebuie să abordeze deficitele sociale și să promoveze în mod activ coeziunea socială pentru ca dezvoltarea pe termen lung să fie durabilă.

O serie de studii de caz vizează problemele de promovare a coeziunii sociale în Coreea [19], revizuirea politicii de coeziune socială în Vietnam [20], niveluri și modele de coeziune socială în India [21]. În același timp, aspectele coeziunii sociale sunt analizate și în țările cu economii dezvoltate. Consolidarea coeziunii sociale din Luxemburg este examinată din perspectiva reformelor de

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

---

combate a sărăciei, care ar reduce inegalitatea și ar îmbunătăți oferta de forță de muncă ale rezidenților. Politicile puternice de activare a coeziunii sociale sunt importante pentru acoperirea locurilor de muncă. Oportunitățile de locuri de muncă ar fi îmbunătățite prin rezultatele educaționale pentru elevi din medii socioeconomice scăzute și pentru generația a doua de imigranți, inclusiv pentru o mai bună direcționare a cheltuielilor destinate școlilor cu pondere ridicată de elevi [22].

Mai recent, criza COVID-19 a scos în evidență vulnerabilitățile la nivel individual și societal, solicitând o regândire a modului în care sunt organizate societățile moderne. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică în documentele sale prospective explică în continuare provocările actuale cu care se confruntă economia socială și evidențiază anumite instrumente politice și recomandări pentru a sprijini actorii din economia socială în eforturile lor de „reparare” și „transformare” a societăților.

Banca Mondială prin rapoartele anuale privind dezvoltarea mondială abordează provocările cu care se confruntă lumea modernă. Conturează o viziune asupra politicilor, care ar răspunde problemelor în țările emergente și în curs de dezvoltare. Politica de coeziune socială este privită drept o combinație dintre incluziune socială, capital social și mobilitate socială. Aceste trei dimensiuni interacționează și se influențează reciproc, motiv pentru care ele sunt privite ca parte a unui întreg.

World Development Report 2013 Jobs deschide discuția asupra legăturii dintre locurile de muncă și coeziunea socială. Locurile de muncă sunt o preocupare critică pentru factorii de decizie politică, comunitatea de afaceri și miliarde de oameni care se străduiesc să-și asigure familiile. Locurile de muncă (sau lipsa locurilor de muncă) pot modela interacțiunile sociale. Legătura dintre coeziunea socială și locurile de muncă nu este neapărat direct sau liniar. Interacțiuni între locurile de muncă și societăți sunt contextuale și multidimensionale; efectele pot fi atât pozitive, cât și negative. A avea sau a nu avea un loc de muncă poate influența modul în care oamenii se privesc în raport cu ceilalți, cu implicații pentru valori, atitudini și comportamente. Modul în care sunt alocate locurile de muncă poate afecta dacă oamenii cred că societatea lor este corectă și bazată pe merit, cred că au o miză în societate și au așteptări și aspirații pentru viitor. Locurile de muncă oferă identitate socială. Unele locuri de muncă pot contribui pozitiv la modul în care oamenii să se vadă pe ei înșiși și relațiile

lor cu ceilalți. Identitatea transmisă de un loc de muncă poate influența categoriile sociale cu care se asociază indivizii, comportamentele lor și normele care modelează acest comportament [23, p. 134].

Analiza corelativă dintre locurile de muncă și coeziunea socială se concentrează asupra a ceea ce tipuri de locuri de muncă pot îmbunătăți coeziunea socială și cum factorii de decizie pot sprijini acele efecte [24]. Sunt prezentate dovezi empirice între piața forței de muncă și coeziunea socială. Constatările indică asupra faptului că ocuparea forței de muncă formală este asociată cu o serie de rezultate sociale și comportamente care sunt de obicei văzute ca un nivel mai ridicat de coeziune socială [25].

Organizațiile internaționale au dezvoltat instrumente și metodologii pentru cuantificarea parametrilor de măsurare a coeziunii sociale, acoperite în mare parte de UNDP, indicele VALCOS dezvoltat pentru OECD și SCORE. Compararea indicatorilor-cheie de măsurare relevă lipsa de consens a ceea ce înseamnă coeziunea socială. Unele conceptualizări se suprapun la fel ca vectorii sociali în care coeziunea poate fi observată. Sunt deosebit de relevante axele orizontale și verticale pentru măsurarea încrederii, legitimității, reprezentării politice și justiției.

Accentul pus pe conceptul de coeziune socială este adesea legat de contextul studiat. De exemplu, indicele VALCOS folosește mai mulți indicatori economici periferici, în conformitate cu definiția OECD a coeziunii sociale care include mobilitatea socială și vectorii economici. Acest aspect se suprapune abordării Consiliului Europei, care, deși pune accentul pe protecția socială, are în mod necesar un punct de sprijin în analiza sărăciei și reducerea sărăciei. În timp ce indicele PNUD include securitatea umană, indicatori de acțiune colectivă, care sunt în concordanță cu dinamica sociopolitică regională.

SCORE Indexul de coeziune și reconciliere socială folosește o teorie a schimbării, conform căreia „coeziunea socială afectează reconcilierea astfel încât nivelurile mai ridicate de coeziune socială să ducă la o înclinație mai mare pentru reconciliere”. Reconcilierea, relațiile intergrup și atenuarea conflictelor rămân logica motrice în SCORE, care a fost dezvoltat pentru a fi aplicat în Cipru și ulterior a fost aplicat și construit în Bosnia și Herțegovina, în Ucraina.

Interesul pentru studiul coeziunii sociale se extinde la nivelul diferitor centre de cercetare. Sunt elaborate multiple clasamente internaționale ale coeziunii sociale.

The Social Cohesion Radar, realizat de Bertelsmann Stiftung, oferă comparații internaționale empirice pentru ultimii 25 de ani. Eșantionul studiului in-

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

clude cele 27 de state membre ale UE și șapte OESD țări: Australia, Canada, Israel, Noua Zeelandă, Norvegia, Elveția și SUA. În rapoartele pe țări și analizele comparate coeziunea socială este definită ca fiind calitatea specială a modului în care membrii unei comunități trăiesc și lucrează împreună. O societate coezivă se caracterizează prin relații sociale rezistente, o conexiune emoțională pozitivă între membrii săi și comunitate și o concentrare pronunțată asupra binelui comun. Societățile moderne nu se bazează pe solidaritate înrădăcinată în similitudine, ci pe solidaritate înrădăcinată în diversitate și interdependență reciprocă. Prin urmare, societățile moderne au nevoie de o formă incluzivă de coeziune socială care să accepte nu numai o multitudine de stiluri de viață și identități, ci să le vadă ca pe un punct forte. Echipa de cercetare de la Jacobs University Bremen, condusă de profesorii K. Boehnke și J. Delhey, descompune conceptul de coeziune socială în trei domenii: relații sociale, conectivitate și se concentrează asupra binelui comun. Fiecare dintre aceste domenii cuprinde trei dimensiuni măsurabile: rețele sociale, încredere în oameni, acceptare a diversității, de identificare, de încredere în instituții, percepția de echitate, solidaritate și ajutorare, respect pentru normele sociale și participare civică [26].

Cu referire la Germania, rezultatele cercetărilor relevă că în pofida tuturor previziunilor sumbre, țara prezintă un nivel ridicat de coeziune socială. Chiar dacă sunt în creștere diversitatea culturală și cea religioasă, acestea nu vin în contradicție cu gradul său de comuniune. Totuși, există indici clari de posibile amenințări, precum lipsa de justiție socială, clivaje de comuniune între partea de est și cea de vest, regiuni slabe din punct de vedere structural. Coeziunea este mult mai slabă în Germania de est decât în statele federale occidentale. Statele federale cu cele mai înalte niveluri de coeziune sunt Saarland, Baden-Württemberg și Bavaria [27].

Studiul coeziunii sociale în Republica Moldova. Pe parcursul ultimilor trei decenii, Republica Moldova este afectată continuu de crize multidimensionale de ordin intern, dar și intervenite în urma presiunilor externe. Caracterul fracționat al reformelor liberale combinate cu cele neoliberale, lipsa de consecutivitate în direcțiile strategice și implementarea politicilor guvernamentale, ineficiența aplicării soluțiilor tradiționale, iar mai recent criza globală pandemică, sunt provocări ce pot fi confruntate doar prin conectarea și implicarea întregii societăți. Conștientizarea nevoii unei conexiuni societale se reflectă în studiile academice, dar și cele realizate în baza finanțărilor externe. Se conturează conceptul de coeziune socială, ce este analizat din mai multe perspective.

Aspectele politico-juridice ale coeziunii interetnice sunt reflectate în monografia colectivă *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene* [28, p. 188-222]. Configurațiile teoretice și practice (niveluri, instrumente și dimensiuni) ale coeziunii sociale sunt reflectate în studiul *Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova*, unde se oferă setul de indicatori de măsurare a excluziunii sociale, metodologia de calcul, precum și analiza indicatorilor prin prezentarea inegalității umane și disparităților regionale în scopul elaborării unor strategii de reconstrucție socială și a unor politici de suport pentru grupurile vulnerabile [29].

Mai multe articole cu referire la tema abordată sunt publicate în revistele de profil din țară și de peste hotare, inclusiv în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale. Astfel, M. Iațco reflectă asupra conceptului de coeziune socială raportat la principiile politicii sociale în contextul construirii unui stat al bunăstării [30, p. 43-48]; L. Roșca elucidează coeziunea societății moldovenești ca condiție a consolidării instituționale a statului Republica Moldova [31, p. 392-403]; L. Poștan examinează coeziunea socială din perspectiva educației formale, nonformale și informale [32, p. 69-73].

Reflecții pentru perioada 2016-2018 cu privire la coeziunea socială în societatea moldovenească sunt realizate de cercetătorii P. Negură, V. Mocanu și M. Potoroacă, care tratează problema din următoarele perspective: gradul de apartenență a cetățenilor moldoveni la statul Republica Moldova, percepții privind solidaritatea socială și încrederea față de ceilalți cetățeni, inclusiv capacitatea perceptivă a discriminării [33, p. 162-188]. Coeziunea socială a populației din Republica Moldova în perioada COVID-19 este reliefată de cercetătorii L. Malcoci și V. Mocanu [34, p. 128-148].

Studiul *Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova* [24] explorează aspecte ce țin de relațiile interetnice. Concluzionează că societatea moldovenească rămâne a fi dezbinată de-a lungul unor repere etnice și lingvistice; elitele exploatează și aprofundează dezbinarea și frecvent prezintă alte grupuri etnice ca o amenințare. Există o discrepanță mare între documentele de politici și problemele reale în domeniul relațiilor interetnice [35, p. 49].

Organizațiile internaționale, regionale, cele specializate pe anumite probleme abordează în analizele sale diferite dimensiuni ale coeziunii sociale. Astfel, în analiza Organizației Mondiale a Sănătății *Social cohesion for mental well-being among adolescents* este inclus un studiu de caz pe Republica Moldova,

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

unde sunt estimați factorii de risc social, psihologic și demografic, contextul sociopolitic al problemei și se evidențiază politicile și strategiile de bază care promovează sănătatea mentală a adolescenților [36, p. 169-174].

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP) și Centrul pentru Pace Durabilă și Dezvoltare Democratică (SeeD) au dezvoltat indicele de coeziune și reconciliere socială (SCORE). SCORE este un instrument de evaluare conceput pentru a măsura diferite componente ale coeziunii sociale, precum și a capacităților de reziliență și a factorilor de vulnerabilitate din întreaga lume. Punctul de plecare al SCORE este coeziunea socială și reconcilierea, precum și relația complicată dintre ele. Reconcilierea se referă la coexistența armonioasă între grupuri, care anterior erau implicate într-un eveniment de dispută sau conflict, în timp ce coeziunea socială se referă la calitatea coexistenței dintre oameni în cadrul propriului grup și cu instituțiile care îi înconjoară. Aceste două concepte sunt mari și complexe, dezvoltând conexiuni de la guvernare și servicii la securitatea umană, de la relații intergrupale la atitudini civice și bunăstare psihologică.

SCORE Moldova este un instrument analitic inovator, conceput pentru a îmbunătăți înțelegerea dinamicii societății din țară. SCORE Moldova se bazează pe metodologia indicelui de coeziune și reconciliere socială. Procesul SCORE a fost lansat de Organizația Națiunilor Unite în noiembrie 2016, având în vedere trei obiective principale: măsurarea nivelului de coeziune socială din țară; construirea și înțelegerea forțelor care divizează și unifică în societate; informarea programelor și ajustarea intervențiilor pentru a sprijini mai bine consolidarea coeziunii sociale în țară [37].

Indicele mediu SCORE este măsurat pe o scală de la 0 la 10, unde 0 reflectă absența completă a fenomenului în societate și 10 semnifică o prezență puternică și răspândită. Coeziunea socială este evaluată atât în mediul adulților, cât și al tinerilor, fără datele din stânga Nistrului. În anul 2018 indicele SCORE pentru Moldova include mai multe dimensiuni: constructivism cetățenesc, drepturile etnice ale omului, egalitatea de gen și incluziune, tendința de emigrare, tendința de înstrăinare în Găgăuzia, comportament civic, sensibilitatea de gen, guvernare, securitatea umană, preferințele în orientarea politică.

Analiza fluxului de date pentru populația adultă [38] relevă scorul dimensiunii constructivism cetățenesc 4.8, calculat în baza indicatorilor: activism cetățenesc 5.8, angajament civic 0.7, valorile civice prosociale 7.9. Partajarea

drepturilor etnice ale omului 5.7 reprezintă suma indicatorilor: credința în universalitatea drepturilor omului 7.1, tolerantă socială 3.3, suport pentru drepturile omului 6.8. Egalitatea de gen și incluziune 5.5 reflectă suma cumulativă a: respective atitudini față de femei 4.8 și suport pentru femei în poziții politice 5.7. Tendința de emigrare 6.4, este mai pronunțată în grupul de vârstă 18-29 de ani, acumulând scorul de 7.5.

La nivel de republică, tendința de înstrăinare a UTA Găgăuzia este de 1.9, iar în însăși UTA Găgăuzia acest indicator acumulează 4.0. La nivelul populației adulte din republică el este calculat în baza viziunii de viitor pentru Găgăuzia: independență sau unire cu Rusia 2.0 (UTA Găgăuzia 5.7); menținerea statu-quo-ului actual 5.6 (UTA Găgăuzia 8.7); mai multă autonomie sau a deveni parte a unei Moldove federale 3.8 (UTA Găgăuzia 7.2); extreme tendințe pro-vest vs pro-est 1.8 (UTA Găgăuzia 2.4).

Dimensiunea comportamentului civic al populației adulte a republicii este compus din indicatorii: credința în unitatea culturală a tuturor cetățenilor Republicii Moldova 6.8, credința în datoria de a menține Moldova unită 8.7, optimism civic 4.6, tendință de cooperare 5.8, dezaprobarea utilizării limbii ruse 4.4, consumul de informații 5.2, cetățenie pasivă 3.6, perceperea neglijării și exploatarei Găgăuziei 3.8, perceperea tensiunii între Găgăuzia și Chișinău 5.1, consumul media pro-Rusia 4.4, promptitudine pentru violență politică 2.8, nostalgie sovietică 6.7, suport pentru diversitatea lingvistică 7.5, sprijin pentru procesul de pace cu Transnistria 8.4, tolerantă la corupție 1.4, violența cetățenilor 0.6, etica muncii și sensibilitatea financiară 6.4.

Dimensiunea sensibilității de gen include: implicarea efectivă a soților în gospodărie 6.4, atitudini negative față de participarea femeilor la forța de muncă 6.4, percepția că egalitatea de gen este atinsă 4.9, suport soților pentru implicarea în gospodărie 4.9.

Dimensiunea guvernare este calculată în baza indicatorilor: corectitudinea alegerilor 3.4, sentiment reprezentat de autorități 3.9, perceperea creșterii corupției 7.2, perceperea nivelului de corupție 7.8, furnizarea studiilor de bază 5.6, furnizarea de servicii locale 5.1, furnizarea de servicii publice 5.9, reprezentarea femeilor și a tinerilor 5.4, excludere politică sistemică 6.6, încrederea în instituțiile autonomiei Găgăuze 3.0, încredere în instituții ale administrației centrale 3.4, încrederea în instituții (în general) 4.2, încrederea în instituții locale 5.0, încrederea în instituții nonguvernamentale 5.6.

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

Scorul mediu al dimensiunii securității umane este compus din: securitatea economică 4.6, securitatea personală 4.5 și securitatea politică 7.1.

Dimensiunea orientarea politică și preferințe conține următorii indicatori: sentimentul că Moldova și Găgăuzia ar fi mai bine separat 2.3; viziuni de viitor (Moldova trebuie să devină o federație 1.9, Moldova ar trebui să devină o punte amicală între UE și Rusia 7.1, Moldova trebuie să devină membru NATO 2.3, Moldova ar trebui să adere la Uniunea Economică Eurasiatică 4.8, Moldova ar trebui să adere la Uniunea Europeană 5.4, Moldova ar trebui să rămână non-aliniată 4.9, Moldova ar trebui să se unească cu România 2.4); perceperea beneficiului UE 6.4; perspectiva pro-occidentală 8.4; sentiment de alianță cu Comunitatea Statelor Independente, Turcia și Bulgaria 6.7; sentiment de alianță cu Est West 5.4; sentiment de alianță cu țările Occidentale, ONU și NATO 6.0; suport pentru centralizare 4.5; sprijin pentru reformele care acordă o autonomie mai mare Găgăuziei 3.7; tendința de a sprijini dinspre Est spre Vest 4.9.

Calculul dimensiunii interrelațiile de grup are la bază indicatorii: contactul (cu oamenii care locuiesc în regiunea Transnistreană 2.5; oamenii din UTA Găgăuzia 2.3; bulgarii din Taraclia 1.8; oameni care susțin legături mai strânse cu Rusia 4.4; oameni care susțin legături mai strânse cu Uniunea Europeană 4.3; susținătorii statalității moldovenești 4.7; unioniști 3.1); sentimentul de provocare a prejudiciului 0.1; stereotipuri negative 1.3; deschidere spre dialog 7.1; perceperea îmbunătățirii în relații (oamenii care locuiesc în regiunea transnistreană 5.2, oamenii din UTA Găgăuzia 5.1, bulgarii din Taraclia 5.1, oameni care susțin legături mai strânse cu Rusia 5.4; oameni care susțin legături mai strânse cu Uniunea Europeană 5.5; susținătorii statalității moldovenești 5.7; unioniști 4.8).

Dimensiunea indicatorilor funcționării psihosociale este compusă din: agresiune 1.9, cooperarea comunității 4.7, depresie și anxietate 1.3, empatie 7.0, aptitudini de funcționare executivă 8.6, coerența familiei 8.3, abilități de conducere 5.0, abilități manageriale 6.6, abilități de comunicare non-violentă 5.7, trăsături optimiste 7.7.

Spectrul indicatorilor dimensiunii expunere la adversitate 0.6 include: răpire 0.2, agresiune 1.0, pedepse corporale 1.0, distrugere sau evacuare din casă 0.4, violență domestică 1.7, falsă pedeapsă cu închisoarea 0.3, traficul de ființe umane 0.2, agresiune fizică 1.2, hărțuire sexuală 0.2, furt sau jaf 1.1, tortură 0.2, violență, abuz și adversitate 1.0, moarte violentă 0.2. Dimensiunea marginalizare 0.6 este compusă din indicatorii: identitatea pe bază de marginalizare 0.4, marginalizarea structurală 1.4.

Dimensiunea demografică este compusă din indicatorii: nivelului de educație 4.1, fluentă în engleză 1.3, fluentă în găgăuză 0.6, fluentă în română/moldovenească 8.4, fluentă în rusă 8.2, mărimea gospodăriei 3.3, venituri 3.1, religie (Biserica Ortodoxă fără denotații 1.2, Biserica Ortodoxă a Patriarhiei București 1.1, Biserica Ortodoxă a Patriarhiei Moscovei 6.8), riscul socio-demografic 5.7.

Dimensiunea identitatea include puterea de autoidentificare ca: bulgar 0.2, cetățean al Moldovei 8.6, găgăuz 0.6, evreu 0.1, moldovean 7.8, etnie romă 0.1, român 1.8, rus 1.1, transnistrean 0.1, ucrainean 0.8.

Alți indicatori identificați includ: disponibilitatea de oportunități economice 3.2, disponibilitatea de activități de agrement 5.3, piața forței de muncă accesibilă 1.8, satisfacție localitate 6.7, perceperea creșterii economice 6.6, perceperea îmbunătățirii mediului de investiții 5.6, religiozitatea 6.5, autoevaluarea componentelor profesionale 6.9, competențe profesionale 5.1.

Examinarea fluxului de date pentru populația tânără se evidențiază dimensiunea aspirațiilor și performanțe academice, ce înglobează indicatorii: aspirații academice 8.1, performanță academică 7.0, aspirații gulere albastre 2.1, aspirații societate civilă 4.0, aspirații antreprenoriale 6.4, aspirații profesionale 4.8, tendința de abandon școlar 1.9, aspirație gulere albe 4.5.

Analiza fluxurilor de date pentru populațiile adultă și tânără, care reprezintă cele cinci regiuni (Chișinău, Nord, Centru, Sud și UTA Găgăuzia), permite o înțelegere a proceselor de coeziune socială și reconciliere într-un context regional, identificarea tendințelor și relațiilor cauzale, natura relațiilor, intensitatea corelațiilor.

Indicele mediu SCORE pentru Moldova oferă dovezi cu privire la prevalarea credinței în datoria de a menține Moldova unită 8.7, abordându-se sprijin pentru procesul de pace cu Transnistria 8.4, iar pledarea pentru menținerea statu-quo-ului actual în UTA Găgăuzia este de 8.7.

Balansarea între alegerea vectorului de dezvoltare totuși relevă perspectiva pro-occidentală 8.4, această tendință profilându-se în cazul populației tinere. Compararea indicatorilor tendința de emigrare spre țările UE și America de Nord 6.5 vs Europa de Est și Comunitatea Statelor Independente 2.4 scoate în evidență preferințele pro-occidentale pentru perioada ulterioară de dezvoltare și un optimism încă prudent cu privire la beneficiile pro-europene.

Rezultatele SCORE măsoară nivelul de coeziune socială în Republica Moldova, construiește o înțelegere a distribuției forțelor unificatoare în societate, oferă informații în vederea adaptării intervențiilor pentru a sprijini mai bine întărirea coeziunii sociale.

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

Concluzii. Coeziunea socială reprezintă un concept recent și destul de evaziv. Parcurgând o perioadă de definitivare și conceptualizare a noțiunilor, este dezbătut vag în literatura de specialitate. Discuțiile se concentrează în cea mai mare parte pe originile sale istorice. Ulterior, conceptul de coeziune socială cunoaște o deplasare de la puterile de bază globale spre zonele semiperiferice, periferice și exterioare. Organizațiile internaționale contribuie la aprofundarea conceptului, la dezvoltarea cadrului metodologic de cercetare, iar mai apoi - la aplicarea acestor metodologii investigative la nivel național și regional, transversal și longitudinal.

Conceptul de coeziune socială provine dintr-o serie de discipline academice și variază de la definiții teoretice la matrice de indicatori pentru măsurare. Studiul coeziunii sociale a fost dezvoltat pe dimensiunea interacțiunilor sociale orizontale și verticale. Direcțiile de cercetare empirice s-au extins de la nivel național și regional spre abordări globale, obținându-se o varietate și o complexitate de analize. Coeziunea socială devine un concept strategic, dezvoltat de organizațiile internaționale. Drept urmare, conceptul de coeziune socială își găsește reflectare în programele, strategiile și politicile de stat.

Calibrarea datelor și coroborarea rezultatelor cercetărilor empirice obținute de diferite centre internaționale oferă modele metodologice de diagnosticare a coeziunii sociale. Cunoașterea imaginii a ceea ce reprezintă relațiile sociale intragrup și intergrup în cadrul unei societăți furnizează informații relevante referitoare la diagnosticarea coeziunii sociale, cum poate fi uzată în organizarea eficientă a societății moderne.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Шалбин В. Л. Социальная сплочённость как интегральная характеристика качества формирования гражданского общества. Автореферат кандидата философских наук. Иановский государственный университет, 2012. 23 с. [accesat 10.09.2020] Disponibil: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01005044571#?page=4>.
2. Social Cohesion and the State. What can the G20 do to improve social cohesion and trigger responsibility in business and politics? [accesat 25.09.2020] Disponibil: <https://www.global-solutions-initiative.org/global-table/social-cohesion-through-business-and-politics/>.
3. Coeziune. În: Dicționarul de Sociologie. București: Babel, 1998. 750 p.
4. Manca A.R. Social Cohesion. In: Michalos A.S.(eds.) Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research. Publisher: Springer Netherlands, 2014. 9411 p.

5. Newman I., Ratcliffe P. Promoting social cohesion: Implications for policy and evaluation. Publisher: Policy Press, 2011. 304 p.
6. Jordan B. Immigration, Social Cohesion and Political Reaction. Publisher: Palgrave Macmillan, 2020. 117 p.
7. Aelbrecht P., Stevens Q. Public Space Design and Social Cohesion. An International Comparison. Publisher: Routledge, 2019. 370 p.
8. Medeiros E. (Ed.) Territorial Cohesion. Publisher: Springer International, 2019. 196 p.
9. Larsen Ch. A. The Rise and Fall of Social Cohesion: The Construction and Deconstruction of Social Trust in the US, UK, Sweden and Denmark. Publisher: Oxford University Press, 2013. 328 p.
10. Healy E., Arunachalam D., Mizukami T. Creating Social Cohesion in an Interdependent World. Experiences of Australia and Japan. Publisher: Palgrave Macmillan, 2016. 289 p.
11. Cattle T. Community Cohesion: a New Framework for Race and Diversity. Publisher: Palgrave Macmillan, 2005. 236 p.
12. Cattle T. Interculturalism: The New Era of Cohesion and Diversity. Publisher: Palgrave Macmillan, 2012. 258 p.
13. Delhey J., Boehnke K., Dragolov G., Ignacz Zsofia S., Larsen M., Lorenz J., Koch M. Social Cohesion and its Correlates: a Comparison of Western and Asian Societies. In: Comparative Sociology. Volume 17. Issue 3-4, p.426-455. 2018. [accesat 11.10.2020] Disponibil: https://brill.com/view/journals/coso/17/3-4/article-p426_10.xml?language=en.
14. Final Declaration. Second Summit of the Council of Europe, Strasbourg, 11 October, 1997. [accesat 28.10.2020]. Disponibil: <https://rm.coe.int/168063dcef>.
15. A new strategy for Social Cohesion. European Committee for Social Cohesion. Revised strategy for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004. [accesat 20.10.2020] Disponibil: www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf.
16. Strategy for Social Cohesion. European Committee for Social Cohesion Strasbourg, 2000. 30 p.
17. Mainstreaming of Social Cohesion. European Social Cohesion Platform. Department of the European Social Charter. 2-nd meeting, Strasbourg, 19-20 September 2017. 23 p.
18. Perspectives on Global Development 2012. Social Cohesion in a Shifting World. OECD Development Centre. 18 November, 2011. 263 p. [accesat 20.11.2020]. Disponibil: https://doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2012-en.
19. Jones R., Urasawa S. Promoting Social Cohesion in Korea. OECD Economics Department. Working Papers, No. 963, 2012. 39 p. OECD Publishing: Paris. [accesat 25.10.2020] Disponibil: <https://doi.org/10.1787/5k97gkdfjqf3-en>.
20. Social Cohesion Policy Review of Viet Nam. Development Centre Studies, OECD. Publishing: Paris, 2014. 204 p. [accesat 27.10.2020]. Disponibil: <https://doi.org/10.1787/9789264196155-en>.

Relevanța coeziunii sociale în studiul societății moderne

---

21. Mukherjee P., Saraswati L.R. Levels and Social Cohesion and its Relationship with Development in India: a Woman's Perspective. Centre for Study of Regional Development. Scholl of Social Sciencess. Jawaharlal Nehru University. 20 p. [accesat 30.10.2020]. Disponibil: <https://www.oecd.org/development/pgd/46839502.pdf>.
22. Fournier J., Garcia C. Strengthening Social Cohesion in Luxembourg: Making Efficiency and Equity Go Hand in Hand. OECD Economics Department Working Papers, No. 1032, 2013. 36 p. OECD Publishing: Paris. [accesat 11.11.2020]. Disponibil: <https://doi.org/10.1787/5k49lcrqv2g4-en>.
23. World Bank. 2012. World Development Report 2013: Jobs. Washington, DC. World Bank. [accesat 13.11.2020]. Disponibil: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11843> License: CC BY 3.0 IGO.
24. Kilroy A. Jobs to Social Cohesion: Via Interests, Attitudes, and Identities. Background Paper for the World Development Report 2013. World Bank, Washington, DC. World Bank. [accesat 15.11.2020]. Disponibil: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12137> License: CC BY 3.0 IGO.
25. Wietzke Frank-Borge. Pathways from Jobs to Social Cohesion. Oxford University Press on behalf of the World Bank. World Bank, 2015. [accesat 12.11.2020] Disponibil: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24810> License: CC BY-NC-ND 3.0 IGO.
26. Dragolov G., Ignác Z., Lorenz J., Delhey J., Boehnke K. Social Cohesion Radar. Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion. 76 p. [accesat 12.11.2020] Disponibil: https://www.bertelsmann-stiftung.de/GP_Social_Cohesion_Radar.pdf.
27. Sozialer Zusammenhalt in Deutschland, 2017. 108 p. [accesat 12.11.2020] Disponibil: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/sozialer-zusammenhalt-in-deutschland-2017/>.
28. Moraru V., Roșca A., Varzari P., Juc V. Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, 2010. 223 p.
29. Vremiș M., Toartă V., Rojco A., Cheianu-Andrei D. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice. Chișinău: Nova Imprim, 2010. 324 p. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Excluziune_soc/Excluziune_soc_ROM.pdf.
30. Iațco M. Coeziunea socială și principiile politicii sociale. În: Moldoscopie, 2011, nr. 2 (LIII), p. 43-48.
31. Roșca L. Coeziunea societății moldovenești - condiție a consolidării instituționale a statului Republica Moldova. Conferința „Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării”, 24-25 martie 2017. Chișinău: „Print-Caro”, p. 392-403.
32. Poștan L. Coeziunea socială: demers educațional din perspectiva educației formale, nonformale și informale. În: Materialele Congresului Științific Internațional Polono-Moldo-Român: Educație-Politică-Societate. 1-4 aprilie, 2019. Dialog

- intercultural polono-moldovenesc. Culegere de studii. Vol. III, nr.2. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2019. 296 p.
33. Negură P., Mocanu V., Potoroacă M. Coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva apartenenței, încrederii și solidarității sociale (2016-2018). În: Calitatea Vieții, XXX, 2019, nr. 2, p.162-188.
  34. Malcoci L., Mocanu V. Coeziunea socială a populației din Republica Moldova în perioada COVID-19. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2020, nr. 1 (182), p. 128-148.
  35. Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme cheie și recomandări practice. Institutul de Politici și Reforme Europene. Chișinău, decembrie 2017. 53 p. [accesat 15.07.2020] Disponibil: pre.md/2018/02/19/studiu-consolidarea-coeziunii-sociale-si-a-unei-identitati-comune-in-republica-moldova-romanarusa-2/.
  36. Republic of Moldova: adolescent mental well-being – current situation and future trends. In: Social cohesion for mental well-being among adolescents. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2008. 286 p.
  37. About SCORE Moldova. [accesat 25.06.2020] Disponibil: <https://www.scoreforpeace.org/en/moldova/methodology>.
  38. Moldova. Social Cohesion and Reconciliation Index. [accesat 20.07.2020] Disponibil: <https://www.scoreforpeace.org/en/moldova/2018-General%20population-43>.

SOLIDARITATEA SOCIALĂ: FORME ȘI MANIFESTĂRI

SOCIAL SOLIDARITY: FORMS AND MANIFESTATIONS

Andrei DUMBRĂVEANU, *doctor în sociologie, conferențiar universitar*

Summary

Social solidarity is a result of sociability, and sociability is not the product of life, but life itself, because it forms the balance of organic elements, installing order in the disorder produced by their chaotic movement, it is the biological derivative of thermodynamics. It is a product of the eternal motion, of the entropy law, of the transformations of matter: from a field of light into a green biological substance to later become a human being with mind and spirit. Amidst the industrial revolution, E. Durkheim launches the postulate that the division of labor produces social solidarity, and in order to prove it, he classifies the types of social solidarity and the measurable factors that influence it. Social solidarity, which actually manifests itself in the social environment as human solidarity, is an immaterial product, of a moral, psychological, spiritual nature, which reveals its presence through concrete deeds, materialized as a result of its actions. Mechanical solidarity and organic solidarity are in relations of mutual exclusion. The history of these two types of solidarity proves us that one of them progresses only to the extent that the other has regressed.

Keywords: *Solidarity, society, division of labor, mechanical solidarity, organic solidarity, social structures, evolution, individuals, groups, nature, entropy, cohesion, intelligence, civilization, education, competences, professional skills.*

Introducere

În lucrarea sa de căpătâi *Enciclopedie de ecologie* Ion Dediu prezintă termenul de *sociabilitate* ca produs al evoluției, rezultat avantajos al selecției naturale obținut în urma manifestării priorităților de apărare, de hrănire și reproducere. Viața socială implică dezvoltarea unor însușiri individuale și colective, dintre care fundamentale pentru individ sunt: dezvoltarea comportamentului social mai întâi, apoi diviziunea muncii a indivizilor componente ai grupului, urmată de: coordonarea ierarhică a relațiilor individuale cu factorii de mediu; de menținerea organizării sociale în succesiunea parțial suprapusă a generațiilor; realizarea în comun a unor activități ce asigură existența și persistența societății ca un tot întreg; controlul asociat al factorilor de mediu din adăpost [1, p. 690]. Sociabilitatea se manifestă atât în regnul animal, cât și în cel vegetal. Plantele trăiesc atât singuratece, cât și în grup, în trupe, în colonii. Ele

ocupă anumite suprafețe, mari areale, formează relații între ele, comunicând prin compuși chimici. Sociabilitatea animală se manifestă în toate clasele și familiile biologice ale lumii animale, dar este distinctă la grupele mari de insecte: albine, viespi, furnici și poate fi considerată model de organizare a vieții sociale în lumea animală, cu excepția omului. Aceste grupe au evoluat timp de 70 de milioane de ani, fiind printre cele mai vechi ființe ale Pământului care au ajuns până în zilele noastre. Insectele sociale formează familii foarte mari și bine dezvoltate. O colonie de albine conține 60-80 mii de lucrătoare (femele sterile), soldați de pază, sanitari, câteva sute de masculi și o singură femelă. În colonie există o diviziune a muncii, o ierarhizare a funcțiilor, stratificare și subordonare socială, care se respectă instinctiv, conform legilor biologiei. Viața coloniei se bazează pe un sistem democratic de luare a deciziilor și de trai, iar comunicarea se produce prin mesajele compușilor chimici: hormoni, feromoni, elemente olfactive (o albină are circa 670 de receptori olfactivi) etc., de asemenea prin procedee mecanice: gestul, poziția corpului, dansul de orientare etc. „Substanța de matcă” este răspândită pe corpul reginei de unde este linsă de albinele lucrătoare și are rolul de a le inhiba dezvoltarea ovarelor și de a păstra astfel coeziunea întregii familii [2, p. 311]. Simțul mirosului ajută albinele să descopere hrana. Fiecare albină are mirosul ei specific care este caracteristic întregii familii și este marcat de secreția inconfundabilă a reginei. Decizia de părăsire a locului de trai și popularea altuia nou este luată în comun de toată colonia, în urma unor discuții, după care are loc verificarea terenului de către „experții” delegați de colonie.

Am prezentat detaliat aspecte din viața socială a albinelor, căci urmărind modul de a se organiza al societăților animale și vegetale, felul de comunicare al indivizilor între ei și între grupe ne pătrundem de ideea că lumea vie, organică și lumea anorganică se dezvoltă după o legitate unică, universal obiectivă a sociabilității.

Edgard Morin în *Paradigma pierdută: natura umană* consideră, că societatea este una din formele fundamentale foarte larg răspândite, dezvoltate inegal dar foarte diferențiat, a organizării sistemelor vii, iar societatea umană apare ca o variantă și o dezvoltare prodigioasă a fenomenului social natural [3, p. 36]. Specia umană a preluat din societățile animale unele comportamente pe care le-a dezvoltat evolutiv. Astfel a moștenit în lanțul genetic supunerea ierarhică, diviziunea muncii, perceperea teritoriului ca spațiu vital. Ca specie biologică

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

dotată cu simțul rațiunii și al obligației omul a dezvoltat ordinea socială în dezordinea animală, a redus „zgomotul”, care bruia comunicarea cu ecosistemele naturale și în condițiile vitrege de viață îi amenința existența. El și specia lui „homo sapiens”, grație inteligenței, tehnicii, limbajului și tehnologiilor de comunicare, culturii s-a reprodus, s-a menținut în timp, formând mediul lui social și societatea umană cu toate formele și legile ei, create de el în afara naturii, dar în felul cum înțelegea el natura ca mediu de trai și sursă de existență pentru care trebuia să lupte fără încetare. Individul biologic s-a smuls din mediul său animal prin vânătoare. Vânătoarea a emancipat Omul, care din animalul vânat s-a transformat în vânător. Procesul a durat câteva milioane de ani, timp în care condițiile fizice și biologice au suferit modificări, iar odată cu ele se schimba și vânătorul și vânatul. Emanciparea animalului omnivor și evoluția lui umană s-a pornit când turma a început să vâneze cu pietre și bâte, urmând exemplul unui individ al ei mai ingenios. Astfel piatra, ciomagul, osul au devenit unelte de vânătoare. Însă au trebuit să treacă zeci de mii de ani de selecție, ca în turmă să se evidențieze unii indivizi dotați cu spirit de observare și creativitate care modernizau instrumentele și tehnicile de vânătoare. Se presupune că australopitecii „au modificat” piatra de râu, lovind-o la un capăt, au produs proto-uneltele „civilizației de prund”. Piatra „modificată” devenea uneltele din momentul ce era depozitată, păstrată, păzită, repartizată și utilizată după destinație [4, p. 16]. Uneltele au schimbat tehnicile de vânătoare, au structurat grupele de vânători, relațiile dintre ei. Perfecționarea uneltelor a îmbunătățit metodele de dobândire a hranei, a distribuirii și a calității ei. Schimbarea calitativă a vieții consolida grupul de vânători și înainta necesitatea securizării spațiului lui vital. Uneltele de vânat se transformau în arme, iar vânătorii deveneau și ostași. Producerea uneltelor/armelor și mânăuirea lor solicita ingeniozitate și solidaritate de grup. Uneltele perfecționate și focul dobândit pe cale artificială acum 550 mii de ani au condus la creșterea numerică a tipului uman sapiens. Schimbările climatice, sporirea populației homo, micșorarea vânatului au stimulat noi relații în interiorul societății primitive, au grăbit modernizarea uneltelor/armelor, au condus la apariția normelor de comportament și a unor noi forme de comunicare a indivizilor între ei și între grupele sociale. Într-un mediu natural fioros și plin de taine omul era pătruns de frica necunoașterii, de supremația vicisitudinilor fizice și biologice, pe care cu teamă îndrăznească să le sfideze, să le măgulească. El deschidea sfios porți în lumea cunoașterii, a logicii,

a calculelor și a gândirii abstracte, perfecționa uneltele de muncă, care, la rândul lor, îl transformau, îndepărtându-l de originile sale.

Solidaritatea are un înțeles vast și este prezentă în natură atât în formă fizică și chimică, cât și biologică, ea se întâlnește de o potrivă în lumea vie și în cea anorganică. În familia Homo sapiens prin manifestările ei solidaritatea are un mare impact social, devenind astfel socială, ea capătă conotații etico-politice și urmează a fi studiată pe multiple planuri, situate la interfevența antropologiei, sociologiei, psihologiei, politologiei, științelor comunicării. Solidaritatea socială obținând mai multe dimensiuni prin amploare și consecințe depășește spațiul măsurabil al câmpului sociologiei, păstrându-și valențele sociale, ea îmbracă veșminte umane și se transformă în solidaritate umană identică cu cea socială.

Abordare retrospectivă a problemei

În a doua jumătate a sec. XIX, invențiile ingineresti luaseră atât de mare amploare încât la orizontul civilizației apărea în plină statură era industrializării propulsată de motoarele cu ardere internă pe baza derivatelor din petrol, acestea fiind urmate de producerea de energie electrică ce lua amploare, de dezvoltarea noilor mijloace de comunicare prin unde electromagnetice nevăzute. Noile invenții marcau de fapt calea dezvoltării economice și sociale prin perfecționarea continuă a valorificării surselor de energie și a tehnologiilor de producere. Aceste procese au introdus corective în relațiile de producere, au făcut ca obiectele să fie fabricate pe bandă rulantă și să treacă dincolo de hotarele naționale, să cucerească piețe de peste mări și țări. Producerea mărfurilor necesita materie primă, ce se găsea departe de centrele industrializate și care putea fi obținută avantajos numai prin împărțirea sferelor de influență și obținerea de teritorii noi de exploatare a resurselor. Statele puternic industrializate împărțeau lumea conform intereselor lor economice. În plin avânt industrial, Emil Durkheim, fondatorul școlii franceze de sociologie, editează lucrarea Despre diviziunea muncii sociale, unde cercetează natura și cauzele evoluției societății prin intensificarea funcțiilor sociale, analizează factorii de ordine socială. El constată că funcțiile economiei, care apar în prim plan depășesc funcțiile armatei, ale administrației, ale religiei. Economia societății moderne creează: noi relații între indivizi, grupe sociale și industriași; noi organizații sociale; formează modele noi de administrare și de repartizare a bunurilor; face ca viața

Solidaritatea socială: forme și manifestări

economică în întregime să fie supusă stării de anomie juridică și morală. Apar noi funcții ale diviziunii muncii, care nu sunt ca să producă civilizație, ci fac ca activitatea economică să fie însoțită de civilizație și astfel nu numai că nu contribuie la progresul moralității, ba dimpotrivă, stimulează creșterea criminalității. Activitatea industrială are baza ei și satisface anumite nevoi, dar ele nu sunt de ordin moral, iar conștiința morală a popoarelor preferă dreptatea în fața tuturor îmbunătățirilor industriale din lume. Servind prioritățile economice diviziunea muncii ar trebui să fie contrabalansată de avantaje morale. Civilizația în sine nu conține o valoare intrinsecă absolută, însă valoarea ei se transmite prin ceea ce satisface anumite nevoi, care reprezintă chiar consecințele diviziunii muncii. Produs al dezvoltării economice, care o grăbește, diviziunea muncii transformă relațiile dintre angajați și angajatori, influențează structurile organizaționale în relațiile lor cu instituțiile statale. Din sfera economică diviziunea muncii se deplasează în câmpul social, unde influențează conștiința colectivă, prin urmare, se manifestă în relațiile interumane, deșteptând unele sentimente coezive ce conduc la intensificarea solidarității sociale. Astfel, funcția diviziunii muncii este ca să apară grupuri care nu ar exista fără de ea și în societățile superioare își asumă rolul de sursă principală a coeziunii lor [5, p. 53-55]. Durkheim a verificat această ipoteză, cercetând solidaritatea socială, a analizat sistemele juridice de sancțiuni represive și sancțiuni restrictive, a clasificat actele normative care reacționează la manifestările elementelor criminale față de sentimentele colective în epoci, timpuri și societăți diferite. S-a dovedit că reacția indivizilor la acțiunea elementelor criminale față de sentimentele colective este marcată de nivelul de dezvoltare a societății, însă sentimentele rămân aceleași: 1) Religioase; 2) Naționale; 3) De familie; 4) De sex; 5) De muncă (producere); 6) De obiceiuri, tradiții; 7) Față de organele de conducere; 8) De personalități; 9) Față de lucrurile individului; 10) Referitor la grupe de individualități sau la averea lor.

Cu cât societatea este mai dezvoltată, cu atât conștiința colectivă lasă loc mai mult inițiativelor individuale. Între conștiința socială și conștiința individuală se produc legături de unitate, nuclee ale energiilor de solidarizare, care depind de sentimentele colective și de cele individuale ale personalității.

În societatea postmodernă a sistemelor digitale, a comunicării neîngrădite, a post-adevărului, a trans-umanismului solidaritatea socială depășește prin intensitatea ei energetică spațiul creat de mecanismele economiei clasice și

trece într-un spațiu nou, unde individul nu este numai angrenat în sistemul de diviziune a muncii, ci este și o parte componentă în sistemele de ierarhizare a indivizilor și a grupelor sociale, de stratificare și mobilitate socială, de subordonare în funcție de gradul de instruire, de capacitățile educative acumulate, de dezvoltarea intelectuală și aptitudinile lui profesionale.

Unele aspecte metodologice

Omul ca ființă biologică, ce face parte din clasa mamiferelor, ordinul primatelor, familia humanoidelor, se plasează nu numai în vârful arborelui genealogic al tuturor primatelor, ci prin diversitatea hranei cu care se alimentează se află și în vârful piramidei energiei metabolizate, fiind o verigă marcantă în lanțul trofic al viețuitoarelor. Dobândirea mai ușor a hranei în urma perfecționării uneltelor și a agriculturii, diversificarea alimentelor și asigurarea securității existenței a generat complexitatea socială a Homo sapiens în socialitatea animalelor. În lanțul său genetic omul a moștenit instinctele supraviețuirii în condiții extremale caracteristice lumii animale: reacția la frică și la insuficiența de energie vitală prin unire, grupare, ierarhizare, subordonare. Solidaritatea umană este expresia socială a civilizației și poate fi cercetată numai în mod complex prin restructurarea și configurarea cunoștințelor interdisciplinare în context antropologic, sociologic, economic și psihologic. În plină revoluție industrială Durkheim lansează postulatul că diviziunea muncii produce solidaritate socială, iar pentru a-l demonstra clasifică tipurile de solidaritate socială și factorii măsurabili care o influențează. Solidaritatea socială, care de fapt se manifestă în mediul social ca solidaritate umană, este un produs nematerial, de ordin moral, psihologic, spiritual, care își descoperă prezența prin fapte concrete, materializate în urma acțiunilor întreprinse de om. Ca să poată măsura câmpul solidarității sociale Durkheim a cercetat factorii de drept, considerând normele juridice în plinătatea lor, nu fără cutume, datini, tradiții, obiceiuri, fără de care viața socială este incompletă, ca fiind de bază în formarea conștiinței colective, a moralei sociale. Solidaritatea umană reprezintă un fapt social, care se manifestă prin relații și rapoarte interumane: de familie (rudenie), profesionale, naționale, politice. Luate în parte, fiecare formă are natura sa, felul său de a fi, care reprezintă cazuri particulare ce explică doar parțial fenomenul. Prin urmare, solidaritatea umană reprezintă înfăptuirea socială a actelor omenești și poate fi studiată fundamental numai prin intermediul urmărilor lor sociale.

Solidaritatea socială: forme și manifestări

Cercetarea ei poate fi efectuată cu instrumente sociologice. Însă ar fi incorect să ne limităm numai la instrumente și tehnici pur sociologice de ordin strict cantitativ – calitativ, fără a lua în calcul factorii de ordin moral, psihologic, antropologic. Fiind o înfăptuire socială a acțiunilor omenești, solidaritatea umană depinde de sănătatea fizică și cea psihică, de moștenirea genetică, de educație și de averea cultural-istorică a fiecărui individ. Abordată pe acest făgaș, solidaritatea umană ar putea fi văzută și înțeleasă într-un spectru mai clar, căci am prezenta partea ei cea mai puțin distinctivă și specifică, de fapt am vedea nu solidaritatea umană, ci ceea ce face ca ea să fie mai puțin văzută.

Atâta timp cât solidaritatea socială rămâne ca o formă simplă a presupunerii de către natura psihicului uman ca ceva indefinit ce nu poate fi determinat cu claritate. Pentru ca solidaritatea umană să capete o formă perceptibilă, este necesar ca ea să fie prezentată de consecințele ei sociale văzute din afară. În această stare, solidaritatea depinde de condițiile sociale, care o formează și de care nu poate fi dezlipită. Solidaritatea se manifestă în funcție de formele de organizare a societății. Cercetând sistemele de reguli juridice care au însoțit evoluția civilizațiilor și conștiința lor socială Durkheim elucidează rapoartele de cooperare dintre angajați și angajatori în societatea industrială, a economiei dezvoltate prin diviziunea muncii și prin solidaritate socială, și constată că în condițiile unei societăți ce progresează nu putem analiza solidaritatea în profil psihanalitic, urmărind numai emanările emotive ale mulțimilor, manifestările în câmpul lor psihologic, bazate pe „efectele de turmă” [5, p. 67-70].

„Starea de turmă”, cum s-a dovedit ulterior, este de fapt moștenită genetic de om și provine din sociabilitatea animalelor. În momentele de schimbare provocate de factorii externi, de ordin biologic (migrațiune) securitate (atac din partea altor specii) în grupul de animale intervin momentele tensionate, de dezechilibru, de stres social. Turma se adună în jurul liderului ei, de regulă masculul cel mai viguros, mai puternic capabil să asigure perpetuarea sănătoasă a speciei. Solidaritatea de turmă apare și se evidențiază în mediul social uman în timpul manifestărilor de masă și are tangențe comune cu sociabilitatea animalelor doar în măsura în care omul este ființă biologică. Solidaritatea provenită în societatea umană în urma diviziunii muncii este un rezultat al activității umane, produs al ingeniozității indivizilor, ea s-a născut în momentul în care au fost puse în funcție uneltele/arme de vânătoare. Dar mai întâi a fost spiritul de observație, creativitatea, apoi a urmat „diviziunea muncii” în

mediul antropic, format de către „animalele iscusite”. Dacă vom merge pe făgașul dezvoltării spirituale, creatoare, urmărind calea perfecționării uneltelor/armelor, vom vedea cum oamenii s-au unit, s-au solidarizat în jurul unor nuclee ale energiilor umane și au dat naștere la civilizații și epoci sociale: ale pietrei, ale fierului (epoca stihilor și epoca ascetă), ale mașinilor cu abur și cu motoare cu ardere internă (epoca cuceririlor naturii), ale atomului (epoca dezvoltării durabile); ale lumii preistorice, ale Antichității, ale Renașterii, ale modernității și postmodernității, care este însoțită de tehnologii electronice, digitale cu elemente de intelect artificial și de comunicare fără frontiere. Civilizațiile au format mediul lor social, un produs artificial, intercalat în mediul natural, care permanent a evoluat în funcție de unelte și tehnologii, schimbând raportul de la o civilizație la alta, în defavoare și mediul natural prin valorificarea, cucerirea, reprimarea acestuia. Odată cu evoluția civilizațiilor au evoluat și formele de solidaritate ale oamenilor în lupta lor între ei și între grupurile lor și mediul natural. În cercetarea solidarității umane factorul antropologic ar trebui să-și găsească locul cuvenit. Spațiul antropologic formează ceea ce este praxisul, adică experiența perceperea dobândită printr-o practică îndelungată. Această experiență umană este înmagazinată sub formă de câmp codificat, aparent invizibil, dar care poate fi citită în expresiile relațiilor dintre componentele sale materiale: ecosistem, sistem genetic, cultură-societate, creier (depozit biologic de inteligență) [3, p. 215]. Astfel, înțelegerea fenomenului solidarității umane capătă noi conotații, iar măsurarea formelor lui -noi unități de conținut.

Formele solidarității umane

Pornind de la analiza funcțională a diviziunii muncii ca factor al creșterii economice în societatea industrială, Durkheim cercetează mai întâi structurile umane ale acesteia, formate din grupe de oameni și organizații sociale. El dezvoltă punctul de vedere al lui August Comte, precum că diviziunea muncii este dacă nu unica, atunci principala sursă de solidaritate socială care devine cauză elementară a creșterii organismului social în complexitate și volum [5, p. 64]. În funcție de sisteme și reguli juridice cu metode sociologice, prin cercetarea evoluției formațiunilor sociale sunt clasificate și analizate formele de solidaritate socială. Durkheim consideră că omniaștea cunoaște două tipuri de solidaritate socială: mecanică sau prin asemănare și organică sau prin diviziune a muncii.

Solidaritatea socială: forme și manifestări

Solidaritatea mecanică corespunde unui nivel scăzut de diviziune a muncii, constată Durkheim, și compară solidaritatea mecanică cu forma cristalină a corpului anorganic, unde moleculele se leagă în rețea structurală, prin urmare, ne putem imagina că la fel se leagă între ele și moleculele sociale, care își păstrează calitățile atâta timp cât nu-și schimbă propriile mișcări. Din aceste considerente, acest tip de solidaritate poate fi numită mecanică. Solidaritatea mecanică este constituită din indivizi care pot să se înlocuiască reciproc în executarea funcțiilor lor, atât în procesul de producere, cât și în viața socială, căci solidaritatea mecanică leagă structuri sociale ce se deosebesc puțin între ele. Începuturile solidarității mecanice pot fi văzute în societățile preistorice. Durkheim consideră că ele au fost sădite în conștiința colectivă de religie. În societățile în curs de dezvoltare religia cuprindea totul și peste tot: morala, dreptul, principiile organizațiilor politice, chiar și știința sau ceea ce substituia știința. Conștiințele religioase în întregime sunt identice, iar conștiințele religioase individuale sunt formate din unele și aceleași elemente. A spune că conștiințele religioase sunt identice, iar identitatea lor este absolută, înseamnă a spune, că în afară de simțăminte, care se referă la organism și la stările lui, toate conștiințele individuale constau aproape din unele și aceleași elemente [5, p. 131]. Cu cât mai adânc coborâm în istorie, cu atât uniformitatea devine mai mare, și invers, cu cât mai aproape suntem de tipurile sociale mai înaintate, cu atât mai dezvoltată este diviziunea muncii. Natura solidarității sociale evoluează odată cu dezvoltarea istorică a civilizațiilor și depinde de sistemele sociale ale umanității. Cu cât societatea este mai primitivă, cu atât indivizii se aseamănă mai mult între dânșii. De aici solidaritatea mecanică poate fi numită și solidaritate prin asemănare [5, p. 129]. Legăturile care unesc oamenii și îi fac să fie solidari și care pot fi măsurabile sunt prezente în codurile de legi elaborate de civilizații, iar la bază lor se află normele moralei născute din religie. Durkheim analizează evoluția sistemului de norme, reguli, sancțiuni și legi care determină conștiința generală. Primele legi ale „animalelor iscusite” aveau caracter represiv: crima trebuia pedepsită. Pedepsa la oamenii primitivi se făcea de dragul pedepsei, ca cel vinovat prin asemănare să sufere în mod special, iar ceilalți să nu obțină nimic de pe urmele suferințelor lui. Ceea ce dovedește că oamenii primitivi nu erau preocupați de a pedepsi corect sau util, ci pur și simplu de a pedepsi. Pe măsura evoluției societății pedeapsa și-a schimbat natura, trecând de la răzbunare la

autoapărare. Societatea pedepsește nu din considerente că pedeapsa în sine produce satisfacție, ci din motive ca frica de pedeapsă să oprească voința rea. Nu mânia, furia determină pedeapsa, ci previziunea rațională. Răzbunarea prin pedeapsă a evoluat odată cu trecerea de la o societate la alta și a luat alte forme, dar a păstrat și elemente din societățile precedente, producând acțiunile ei cu mai multă conștientizare. Pedeapsa în esență constă într-o reacție cu diferite grade de intensitate realizată de societate printr-un corp de indivizi în raport cu membrii societății care au încălcat regulile de conduită. Pedeapsa are expresie socială, odată pronunțată de un individ anume poate fi schimbată numai de autoritatea conducătoare în numele societății. Puterea conducătoare devine simbol al conștiinței generale, expresia ei vie în ochii tuturor. Prin urmare, pedeapsa poate fi considerată ca unitate de măsură ce rezultă în urma manifestării conștiinței colective și este întruchiparea tipajului colectiv. Or, conștiința colectivă participă la formarea autorității conducătoare, decizionale, care, la rândul ei influențează conștiința colectivă, de unde și provine puterea autorității conducătoare [5, p. 85]. Dreptul represiv acționează direct, fără intermediari face legătura între conștiința individuală și cea colectivă, între individ și colectiv. Omul, însă, își manifestă capacitățile individuale în procesul muncii, prin lucrurile ce le face. Lucrul la fel ca și personalitatea este o parte componentă a societății și are un rol deosebit în organismul social. Putem vorbi de un fel de solidaritate a lucrurilor ce leagă lucrurile și personalitatea, iar aceste relații de legătură sunt reglementate de legile Codului Civil, care stabilește dreptul patrimonial asupra proprietății lucrurilor și asupra moștenirii lor sub toate formele ei (intelectuale, materiale, mobiliare, imobiliare etc.) Deoarece numai prin intermediul personalității lucrurile se includ în societate, atunci rezultatul acestei incluziuni poate fi considerat **solidaritate negativă**, căci solidaritatea lucrurilor nu leagă personalitatea și indivizii între ei. Poți avea dreptul asupra lucrurilor și să fii unul singur pe lume, și să-i ignori pe ceilalți. În rezultatul acestei solidarități voințele nu se mișcă spre scopuri determinate, dar numai lucrurile ordonate se mișcă în jurul voințelor [5, p. 114]. Solidaritatea negativă provine din legăturile de moștenire ale indivizilor asupra unor bunuri, care nu sunt altceva decât emanații ale muncii depuse, ale energiilor altor indivizi materializate în lucruri. Este posibil ca acești indivizi de fapt să nu se fi știut între ei, însă în baza dreptului civil unii au intrat în posesia bunurilor, uneori imense, care au

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

aparținut altora fără a genera conflicte, relații dușmănoase, dar și fără colaborare activă, fără consens. Durkheim consideră că solidaritatea negativă nu produce în sine nici un fel de integrare și nu prezintă ceva specific. Solidaritatea negativă poate deveni sursă de alimentare pentru solidaritatea pozitivă.

Solidaritatea pozitivă este rezultatul acțiunilor de caritate întreprinse din emanațiile solidarității negative. Acțiunile de caritate, de ajutor voluntar, de generozitate, în afara intereselor economice, ci din considerente pure sociale de filantropie au rădăcini adânci în Europa medievală. Unii istorici le consideră rezultate ale creșterii economice și bunăstării materiale, ale culturii mediului urban, alții le prezintă ca dovezi ale dezvoltării spirituale și ale devotamentului pentru persoanele suferinde. Există și unii care consideră caritatea ca o modalitate de a ridica statutul celor bogați și de a-i afirma ierarhic. În societatea modernă, a creșterii economice, Durkheim susținea că numai dreptatea poate asigura buna funcționare a vieții sociale, că mulți sunt neliniștiți de implicarea în viața socială a unor persoane private, că dăruirea este doar o parte a facerii de bine pe care nu este rău ca s-o practice persoanele private, însă și fără ajutorul lor societatea poate depăși cu succes obstacolele. Ca oamenii să recunoască și să-și garanteze reciproc drepturile lor, este necesar pentru început ca ei să se iubească între ei, ca să fie legați prin ceva ei între ei și cu societatea unde se află și a cărei parte sunt [5, p. 119]. Solidaritatea pozitivă există pretutindeni unde oamenii viețuiesc în comun și nu depinde de ce factori o provoacă: diviziunea muncii, pasiunea fiecăruia pentru fiecare, dăruirea sau morala individului. Sunt două genuri de solidaritate pozitivă care se deosebesc prin următoarele trăsături:

1. Individul intră în relații de coeziune cu societatea fără intermediari.
2. Individul depinde de părțile componente ale societății și prin intermediul lor se intercalează în societate.

În primul caz, ceea ce numim societate este o totalitate organizată de credințe și simțăminte comune pentru toți membrii grupului ceea ce reprezintă de fapt tipul colectiv. În al doilea caz societatea reprezintă un sistem format din diferite organisme sociale legate între ele prin anumite forme de relații. Ambele cazuri constituie două părți ale unei realități ce formează un tot întreg. Forța legăturilor sociale care provin din solidaritatea mecanică este determinată de raportul dintre indicatorii ce exprimă conștiința colectivă și conștiința individuală.

1. Legăturile sociale sunt viguroase și produc solidaritate puternică, când conștiința colectivă prevalează asupra conștiinței individuale.
2. Solidaritatea este de intensitate medie și se manifestă în această formă atunci când ambii indicatori au mărimile egale, însă forța vitală ce alimentează conștiința colectivă prevalează.
3. Solidaritatea este slabă în cazul în care colectivul produce doar impulsuri de intensitate mică ce acționează superficial asupra individului și atunci personalitatea se rupe de colectiv și caută calea ei. Cu cât mai generale și mai difuze vor fi regulile de comportament în colectiv, de gândire, exprimare și acțiune, cu atât mai mult vor interveni reflecțiile individuale pentru a le aplica și cu atât mai mult se vor manifesta forțele centripete ce vor slăbi solidaritatea mecanică [5, p. 125-127].

Durkheim ne prezintă factorii relevanți, determinanți ai proceselor de coagulare socială, ce produc solidaritatea mecanică a indivizilor din perspectiva diviziunii muncii și a conștiințelor individuale și colective. Diviziunea muncii, în viziunea lui Durkheim, face ca indivizii să nu se asemene între ei, ci dimpotrivă, să se deosebească prin calitățile lor profesionale și să se opună forțelor de coeziune mecanică. Solidaritatea mecanică evoluează odată cu dezvoltarea societății și se transformă într-o formă nouă de solidaritate – cea organică.

Solidaritatea organică este produsă de energiile indivizilor dotați cu capacități creatoare care în virtutea inteligenței lor pot schimba mersul lucrurilor, pot stimula diviziunea muncii. Durkheim a scris lucrarea *Despre diviziunea muncii sociale* în epoca avântului mișcărilor revoluționare ce înfiorau Europa. În această perioadă, K. Marx și F. Engels elaboraseră Manifestul Partidului Comunist. Etapele evoluției sistemelor sociale și economice erau deja dovedite și prezentate. H. Spenser reușise să pună în legătură legile fundamentale ale fizicii și ale evoluției biologice, să demonstreze integrarea materiei și să prezinte rezultatele cercetărilor sale în lucrarea *Primele principii*, după care a publicat concepțiile de bază ale dezvoltării vieții sociale în *Principiile Sociologiei*. Pentru Durkheim diviziunea muncii reprezenta un fenomen merit să nască grupe sociale inexistente până la apariția lui și să producă coeziunea lor sub formă de organică, care venea pentru a substitui solidaritatea mecanică. Aceste două forme de solidaritate socială, conform estimărilor lui Durkheim, depind de gradul de dezvoltare al diviziunii muncii. Solidaritatea organică

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

solicită calități noi ale diviziunii muncii, unde fiecare individ îndeplinește funcții specifice, conform profesiei pe care o deține și poziției sociale unde se află, funcții complexe, specifice, ce nu pot fi îndeplinite de un altcineva. Odată cu creșterea diviziunii muncii numărul structurilor și funcțiilor indivizilor cu calități deosebite crește. Diversificarea profesională face să apară oportunități de extindere a creativității individuale și conduce la creșterea conștiinței individuale, care produce schimbări în conștiința colectivă. Conștiința socială devine mai flexibilă, dar nu dispare, ci dimpotrivă, capătă noi valențe, lăsând loc de manifestare conștiinței individuale. Între indivizi și grupe sociale se formează legături și relații de colaborare întărite de abilități și competențe profesionale, dar, care nu se limitează la colectiv, ci depășesc spațiile înguste odată cu evoluția proceselor tehnologice și se extind la scară corporativă, mai întâi, de unde cu forțe noi pătrund în viața socială. Astfel ia naștere și se manifestă noua formă de solidaritate care pe fundalul solidarității mecanice caută să obțină teren cu pași înceți și prudenți. Este solidaritatea indivizilor antrenați de dorința libertății creatoare, mânați în ciudățenia lor de interesul pentru ceea ce este nou, ca să pătrundă în esență, să afle adevărul și să schimbe înspre mai bine, ca să reușească cu forțe mici să facă lucruri mari. Este solidaritatea care se formează și se dezvoltă ca și celulele într-un corp viu, în organismul supus permanent adaptării la mediul înconjurător. De aici și numele de solidaritate organică. Elementele solidarității organice sunt coordonate de un centru și subordonate acestuia. Centrul are funcție anumită cu efect moderator în restul corpului, de el depind alte organe ale corpului la fel cum și el depinde de acestea. Fără îndoială, centrul se află în situație deosebită, chiar privilegiată, însă această situație este generată de esența rolului pe care el îl deține. Centrul respectiv este deplin uman și lumesc. Între el și celelalte organe diferența este numai de grad. Indivizii cuprinși de solidaritatea organică nu se mai grupează în funcție de originea lor, ci în conformitate cu natura specifică a activității căreia ei se dedică. Mediul lor natural și necesar este mediul profesional unde locul fiecăruia este marcat de funcția pe care o deține și nu de consangvinitatea sa reală sau fictivă [5, p. 173-174]. Solidaritatea mecanică și solidaritatea organică se află în relații de excludere reciprocă. Istoria acestor două tipuri de solidaritate ne dovedește că unul dintre ele progresează numai în măsura în care celălalt a regresat. În mediul social uman ele au apărut aproape simultan, deși la început s-a manifestat solidaritatea mecanică. Fiind

constituită din elemente uniforme, asemănătoare între ele, tipul colectiv al acestor societăți era foarte dezvoltat, iar tipul individual era rudimentar, de aici și provine comunismul des întâlnit la aceste popoare. Comunismul este un produs necesar al acestei coeziuni excepționale obținută prin absorbirea individului de către grup, a părții de către întreg [5, p. 171]. Solidaritatea mecanică n-a tolerat nicicând solidaritatea organică, dar niciodată n-a reușit să distrugă germeii ei se află ascunși în esența ființei umane, în spiritul ei. Odată cu apariția și evoluția civilizațiilor evolua și solidaritatea organică, câștigând terenul solidarității mecanice, însă păstrând un echilibru dinamic în funcție de forma și gradul de dezvoltare al societății.

Metamorfoze ale solidarității sociale în Republica Moldova

În lunile iulie – august 2017 am efectuat o cercetare calitativă de teren consacrată influenței reformelor asupra constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova. În timpul discuțiilor în focus-grup la care participau câte 7-9 persoane adresam întrebările: „Cât de solidari sunt oamenii din localitatea dumneavoastră ?” și „Cât de uniți sunt oamenii din localitatea dumneavoastră?” La care majoritatea răspunsurilor era:

„Oamenii din localitatea noastră sunt foarte solidari, ei susțin ideile bune pentru dezvoltarea localității, programele de dezvoltare a Republicii Moldova”. „Noi, reprezentanții generației crescute și formate de ideologia Uniunii Sovietice, am fost deprinși să fim solidari și atunci când ne exprimam dezacordul față de politica capitalistă, a imperialiștilor, de exploatare a oamenilor muncitori, de invadare și subjugare a țărilor mai puțin dezvoltate: Coreea de Nord, Cuba, Afganistan, Panama etc. dovedeam solidaritate”.

„Oamenii în localitatea noastră nu sunt uniți”. Vă explic: atunci când am zis că e nevoie să facem drumul, toți au fost solidari, dar când a venit momentul să adunăm bani suplimentar la ceea ce au fost depuși din fondul primăriei mulți au refuzat, zicând că primăria e obligată ca instituție a statului să facă drumul și să nu strângă bani de la oameni. Drumul așa și a rămas nefăcut.” „Păduricea de lângă sat a fost sădită pe pământul primăriei de buneii și părinții noștri prin anii '60 în veacul trecut. Ei au ieșit două zile la lucru de clacă, cu mic cu mare, iar pădurarii le-au dat material săditor și i-au îndrumat. Acum a mai apărut teren degradat și putem extinde pădurea. Toți sunt de acord, susțin ideea, dar zic, că e treaba pădurarilor, că pentru asta ei sunt plătiți din bani publici. Fiecare să-și facă lucrul lui.”

Solidaritatea socială: forme și manifestări

Solidaritatea socială este o categorie de ordin spiritual, filosofic, psihologic și ține de mentalitate, de educație și modul de gândire, de cultura individului și a grupului din care el face parte, de conștiința individuală și socială. Unirea sau coeziunea socială este expresia materializată în forma unui rezultat pragmatic al solidarității sociale. Este puterea forței de convingere, materializată de energiile umane prin acțiuni ce transformă lucrurile. Ca să înțelegem de ce respondenții noștri, participanți la discuțiile în focus-grup, interpretează noțiunile de solidaritate și coeziune socială fără a vedea legătura organică între ele, ci mai degrabă ruptura care reprezintă mai mult o stare de fapt a percepției lucrurilor la nivel de subconștient decât o simplă necunoaștere a sensului semantic al cuvintelor, vom încerca să trecem dincolo de împrejurările cotidiene ce determină preocupările oamenilor în spațiul rural contemporan și să vedem factorii care au modelat și au format în timp istoric, în spațiul geografic, cultural, juridic perceperea solidarității sociale. Satul este leagăn de civilizație în spațiul rural. Henri H. Stahl în *Istoria socială a satului românesc* afirmă că”... pe vremuri satul era o organizație totală, teritorială, socială și spirituală, a unor colectivități devălmașe, adică ceva cu mult mai mult decât un simplu organ administrativ.” [6, p. 43] În interpretarea contemporană a „Chartei europene a spațiilor rurale” spațiul rural reprezintă un teren continental sau de litoral, unde sunt situate satele și orașele mici și unde în mare parte terenurile sunt utilizate pentru: agricultură, silvicultură, acvacultură și pescuit, iar activitățile economice și culturale ale locuitorilor se axează mai mult pe artizanat, prestări servicii, industrie, turism cu funcții de odihnă și agrement sau de conservare și ocrotire a patrimoniului cultural, a naturii și peisajelor. În Republica Moldova spațiul rural ocupă circa 89% din teritoriu și este populat de circa 68% din numărul total de locuitori. Circumstanțele istoriei au lăsat amprente în memoria colectivă a populației spațiului rural, în câmpul social psihologic, în mentalitatea individuală și conștiința colectivă, în cultura și educația oamenilor, în felul lor de a fi, de a se asculta și a se înțelege ei între ei, de a lua decizii, de a acționa. Din vremurile cele îndepărtate în lumea feudală Moldova se deosebea prin specificul dreptului de proprietate, de moștenire, prin organizarea vieții satelor. Dacă în alte state ale feudalismului clasic titlurile de noblețe erau legate de posesiunea unor pământuri, apoi în Moldova ele erau legate de dregătorii de țară sau de curte. În Moldova nimeni în afară de domn nu avea drept să aibă oaste personală. Dreptul de a percepe impozite aparținea exclusiv

domniei. Domnia putea să facă donații în formă de slujbe și venituri ce datorau satele. Deși domnul avea dreptul suprem de proprietate (*domenium eminens*) asupra întregului teritoriu al țării, drept pe care îl exercita în calitate de conducător suprem și reprezentant al statului feudal, ca orișice mare feudal domnul avea în posesie multe pământuri, donații putea face doar din pământurile ce-i aparțineau cu drept privat. Și nici de cum domnul nu putea dona părți din pământurile țării, din *domenium eminens* [6, p. 23]. Satele de țărani liberi, conduse de obștea lor prin legi nescrise, cutume, datini, obiceiuri, transmise din tată în fiu și păstrate cu strictețe, dar și de legea Sfintei Scripturi în forma ortodoxă, au dovedit, că în mediul rural românesc din cele mai veci tipuri a existat o solidaritate socială bazată pe munca în devălmășie a pământului, prin asigurarea unui mod de viață echitabil, corespunzător economiei naturale și a unei mentalități ascete, de austeritate, de mulțumire cu puținul ce le oferea natura. Subordonarea ierarhică față de domnitori, voievozi și cneji, plata de impozite în bani, produse naturale sau zile muncă, de clacă pe pământul boieresc, asigurarea serviciului ostășesc, de pază a teritoriului și de securitate a populației, de luptă împotriva invadatorilor modelau simțămintele arhaice de solidaritate umană, formau valori morale pe care spiritul agrar conservator din fire le-a păstrat în adâncul conștiinței sociale ca pe niște talismane moștenite încă din formațiunile tribale ca să apere valorile rurale așa cum sunt înțelese ele de generații la rând din trecut și până în zilele noastre. În căutarea originii satelor istoricii se sprijină mai mult pe documente de arhivă, pe mostre arheologice și etnografice, iar unii caută argumente în legende, mărturisiri populare ale trecutului localităților. Fiecare studiu este important în felul său, însă istoria de dragul istoriei poate naște confuzii periculoase pentru viitor. Henri H. Stahl consideră că istoria nu poate exista pur și simplu fără o istorie socială. „Actele istorice apar târziu și ele nu fac decât să constate existența unor forme de viață socială care, ca atare, trebuiesc socotite cu mult anterioare. Aceste forme de viață care sunt cele ale statului răzășesc și clăcășesc, cuprinse în același sistem teritorial, precum existența unor organizații de asupra satului ca atare, dar neavând, încă un caracter de stat. Apariția statului și puțină lumină fragmentară pe care o aduc cu sine actele ne arată că evoluția socială a țării era, la descălicare destul de înaintată...” [6, p. 134]. Solidaritatea socială a satelor noastre își are origine în devălmășie, în lucrul în comun al pământului. Legăturile între țărani puteau să fie mai puternice sau mai slabe în funcție de împrejurări: de

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

recolte, de condițiile de mediu, de starea economică, dar nimic n-a fost mai statornic decât dragostea și devotamentul lor pentru pământ. Nimic nu s-a păstrat neatins în timp așa cum s-au păstrat hotarele satelor, ale pământurilor lor, ale moșiilor lor strămoșești pe care obștea și țărani le-au apărut cu fidelitate, vitejie și jertfire de sine. Obștea este organul colectiv de administrare a satului ca instituție socială. Într-o formă sau alta ea reprezintă modul democratic de conducere, care se mai păstrează în satele noastre din cele mai îndepărtate timpuri. Înainte de întemeierea Moldovei ca stat feudal, în Munții Vrancei și ai Câmpulungului, în Codrii Tigheciului au existat trei republici, despre care Dimitrie Cantemir scria: „...țărani din trei ținuturi ale Moldovei, chiar dacă nu sunt nobili, totuși de nici un boier nu sunt plecați [...] Primul este Câmpulung din ținutul Sucevei, înconjurat de un șirag necurmat de munți foarte înalți. El este format din vre-o cincizeci de sate, dintre care fiecare își are legile și judecătorii săi. Câte odată admit și pe cei doi vornici trimiși de domnitor, deși de multe ori, dacă aceștia au obijduit prin ceva pe țărani, îi fugăresc, încrezându-se în fortificațiile cu care natura i-a înzestrat cu dărnicie. [...] A doua cea mai mică republică din Moldova este Vrancea din ținutul Putnei. [...] Locuitorii de asemenea plătesc domnului un bir stabilit, în rest se conduc de legile lor și resping, atât poruncile, cât și judecătorii domnitorului. A treia este Țigheciul din ținutul Fălciului, așezat în codru la hotarele cu tătari de Bugeac, fiind cea mai sigură întăritură a întregii Moldove, care se întinde la mijloc între râul Prut și Basarabia. Locuitorii plătesc anual domnitorului un mic bir și toți sunt călărași. Cândva numărau opt mii, azi scot pe câmpul de bătaie abia două mii; altfel sunt superiori tuturor locuitorilor Moldovei prin virtute militară, zicându-se și în popor printr-un proverb că: „Cinci tătari din Krimeia întrec zece tătari din Bugeac; cinci moldoveni bat zece tătari din Krimeia, dar cinci codreni (căci așa se numește în Moldova neamul tighecenilor) doboară zece moldoveni” [7, p. 172, 173]. Cantemir vorbește cu mândrie de locuitorii din Codrii Tigheciului. Strămoșul lui - Teodor Cantemir pe vremea lui Ștefan cel Mare fiind părălab de Chilia și Ismail și apărând aceste cetăți de năvălitorii turci și tătari, după ce întreaga avere i-a fost arsă de invadatori domnitorul l-a împroprietărit pentru slujbă cu trei sate în ținutul Fălciului și l-a întărit mai mare peste tot codrul Tigheciului și căpetenie a călărașilor tigheceni [7, p. 154]. Vorbind de veniturile Moldovei de odinioară, Cantemir menționează că veniturile domnitorului întreceau cifra de șase sute mii de imperi-

ali și numai din Câmpulung se adunau prin zeciuală douăzeci și patru mii de oi [7, p. 155]. Reproducem pe larg aceste pasaje, căci ele nu reprezintă, pur și simplu, imagini istorice din viața unor comune dispărute în negura anilor, ci conțin fapte ce au format conștiința colectivă, care vorbește încă. Transmit niște semnale din spații îndepărtate în momentele de cumpănă când indivizii analizează lucrurile și iau decizii. Situate geografic mai departe de hotare, într-o regiune greu accesibilă, dar cu multe resurse naturale satele din Țara Vrancei și-au păstrat confederația până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. În aspect cultural, istoric, antropologic, Vrancea reprezintă o zonă unică arhaică, de civilizație alpină. „Zădarnic ar căuta cineva să numească starea vrânceană drept o stare „excepțională”, dimpotrivă, ea ne este și trebuie să ne fie un punct de plecare în orișice judecată am vrea să facem despre originile vieții noastre sociale” [6, p. 119]. Colaborator notoriu al școlii monografice fondate de Dimitrie Gusti, Henri H. Stahl a realizat vaste cercetări interdisciplinare, abordând subiectele studiate pe multiple planuri: antropologic cultural, istoric-social, sociologic. El ne prezintă evoluția socială a mediului rural în mobilitatea pe verticală a straturilor istorice în aspect social, juridic, în spațiul lor geografic. Subiectul preocupărilor noastre – factorii ce stimulează legăturile dintre indivizi în societatea rurală arhaică și asigură unitatea și puterea de supraviețuire a satului de țărani liberi, precum și evoluția ulterioară a mecanismelor de liant uman în mediul sătesc, le aflăm expuse în caracterizarea satelor devalmașe prin obștea lor, în analiza noțiunilor de sat și de obște, a formei sociale de protecție exercitată de către obște, a regulilor de funcționare a obștei sătești și îndatoririle ei față de stat, a drepturilor obștei de amestec în gospodăriile obștenilor, de judecată locală, de a sta în instanță, drepturile patrimoniale directe ale obștei asupra hotarului sătesc [6, p. 40-59].

Obștea reprezintă organul colectiv, ales de întreaga comunitate cu drept de administrare a ei. Componenta socială a obștei, organizarea ei internă, drepturile ei de amestec în viața socială sunt caracteristici ale obștei ce ne dovedesc cu claritate cât de uniți pot fi țăranii satelor libere în soluționarea problemelor lor de supraviețuire economică, socială, umană. Satul este condus de obște prin totalitatea membrilor săi și nu de un șef și nici de un grup de oameni bătrâni și buni. Este adevărat că în fruntea obștii se află un grup de persoane desemnate în mod colectiv, însă aceste persoane nu sunt decât actori de prim rang capabili să reprezinte un timp anumit adunarea în gloată a sătenilor în rezol-

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

varea nu numai a problemelor administrative, ci și a tuturor problemelor de importanță vitală ale satului, de ordin material și nematerial. În esența ei, obștea se sprijină pe normele de conduită morală acumulate și transmise din generație în generație. Nu întâmplător până în prima jumătate a sec. XX adunarea de obște în sate se convoca în zile de sărbătoare în curtea bisericii, după slujba religioasă. Din cele mai vechi timpuri și până în contemporaneitate, un liant de legătură temeinică între oamenii satelor rămâne credința în Dumnezeu și biserică. În satele de țărani liberi obștea se aduna odată cu acutizarea unor probleme ale comunității, soluționarea cărora nu putea fi amânată, iar forma ei de lucru putea să fie deosebită de la o adunare la alta, cu noi actori implicați în acțiune, dar dacă nu în prezența tuturor țăranilor din sat, care atingeau vârste de 18 ani, sau erau după căsătorie, membri ai obștei cu drept de glas, atunci în mod obligatoriu de față cu o mare majoritate a sătenilor băștinași, iar în unele localități deopotrivă cu bărbații puteau fi și femeile. Astfel se respectau principiile: transparenței decizionale, ale libertății de exprimare și informare, ale egalității de gen. Deși obștea putea acționa și prin intermediul mandatarilor, a unor vechilași, care puteau s-o reprezinte la efectuarea controlului asupra executării unor decizii aprobate sau în instanțele de judecată. Deseori, în circumstanțe majore, la judecări de mare importanță pentru ea, la Curtea Domnească, la reședința marilor vornici sau boieri mergea obștea toată, cu mic cu mare. Acest obicei al puterii de gloată a dăinuit mult timp, dovedind solidaritatea obștei pentru a păstra bunul comun, pentru a-și apăra drepturile. Când satul era o comunitate unită, bine încheagată, iar statul în proces de formare obștea era organul de solidarizare a țăranilor pentru plata echitabilă a cisei, a impozitelor globale pentru stat. Obștea sătească se prezenta în fața statului ca o unitate sine stătătoare. Obștea intra în relații fiscale cu statul și nu fiecare sătean, excepție făceau ruptașii care plăteau birul individual. De asemenea obștea era solidară în răspunderea penală pentru infracțiunile comise în hotarele moșiei satului, îndeosebi erau minuțios cercetate crimele de omucidere. Din considerente de ordin polițienesc, dar și pornind de la responsabilitatea pentru bunul cel mai prețios al țăranilor – pământul, cu deplină solidaritate sătească rudimentară obștea a stat de veghe în timp istoric, fără întrerupere ca hotarele moșiei ei să nu fie încălcate de nimeni. Odată cu trecerea timpului, creștea numeric și populația satului, iar hotarele moșiei lui și respectiv suprafața ei rămăneau constante. Economia naturală a satului se confrunta cu noile cerințe ale

epocii feudale în creștere. Satul era antrenat în războaie frecvente, fără de sfârșit, care își puneau semnificativ amprenta în felul țăranilor de a fi în viața lor de zi cu zi. Războaiele solicitau finanțe și asistență umană. Statul se pregătea de război pe timp scurt de pace. Zeciuiala pe oi, pe porci, pe stupi care se aflau în proprietatea țăranilor și boierilor mici creștea de la an la an, însă aceasta nu era destulă. Pentru a-și asigura cheltuielile, statul căuta noi instrumente fiscale. A rămas de pomină impozitul pe fumuri. Venitul adunat din acest impozit era suficient pentru a plăti solda la patruzeci de mii de ostași moldoveni [7, p. 155]. Condițiile istorice impun satului și obștei regulile și normele lor de existență. În timpurile prefeudale satul țăranilor devalmași, care nu cunoșteau altă formă de muncă decât cea în colectiv, administrat și organizat prin legi nescrise - obiceiuri, care moștenite de obștea lui ne vorbesc de un trai în comunism, în comuna primitivă. Despre comuna primitivă Durkheim spunea că ea reprezintă comunismul, unde solidaritatea mecanică era bazată pe uniformitate și asemănare între indivizi [5, p. 129]. Această formă de solidaritate a comunii de țăranii a existat secole, dacă nu chiar milenii în satele de munte și de codru, ferite de intemperiiile istoriei. Ea a devenit o expresie a culturii existențiale, care s-a conservat biologic drept moștenire genetică a descendenților din țăranii liberi ai satelor devalmașe. Timpurile au introdus amendamente la conștiința colectivă. Dimitrie Cantemir remarcă: „...un drept dublu a luat ființă la moldoveni, și anume unul bazat pe edictele împăraților greci și romani, precum și de hotărârile consulilor, și altul nescris, pe care l-am putea denumi într-adevăr obiceiul pământului, și chiar de însăși populația autohtonă este denumit cu un cuvânt slavon obicei, care ori datină înseamnă.” [7, p. 147]. Dreptul dublu a fost perpetuat și îmbinat cu elementele capitaliste care au penetrat sistemic și vehement viața rurală. Ele au produs schimbări în mediul social și de mentalitate, au provocat soluții în ordinea stabilită de obștea satelor în baza datinilor, la care obștea constrânsă de împrejurări n-a reacționat. Astfel în satele omogene și uniforme au apărut inegalități și straturi sociale. Aprofundarea percepției dreptului dublu a condus la apariția unor trăsături de gândire și comportament duplicitar la moldoveni, ce se manifestă adesea atât în luarea deciziilor individuale, cât și în conștiința colectivă. Îndeosebi aceste manifestări și-au consolidat terenul la moldovenii din stânga râului Prut după anexarea la Rusia imperială a circa jumătate din Țara Moldovei. Istoricul Valentin Tomuleț în lucrarea *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a*

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

secolului al XIX-lea ne deschide calea pentru a vedea și a înțelege istoria socială a locuitorilor unui principat, care odată cu teritoriul pe care îl populau au fost încorporați într-un imperiu, ce prin metode, tehnici și instrumente verificate a căutat să le modifice conștiința națională și socială, să schimbe legăturile ce-i uneau între ei material și spiritual. Regiunea a fost subordonată total unui sistem birocratic și legislativ rusesc, complet străin celui autohton. Treptat rușii au produs schimbări în sistemul de proprietate. Stările sociale formate de legile și obiceiurile pământului au fost dispersate prin infiltrarea în rândurile lor a elementelor alogene cosmopolite: a rușilor, ucrainenilor, bulgarilor, găgăuzilor, evreilor, armenilor, grecilor, germanilor, elvețienilor, polonezilor, cehilor etc. Locuitorii și în deosebi țăranii satelor au fost supuși unui sistem dublu de exploatare. În primul rând acesta era reprezentat de administrația imperială rusă ce prezenta o instituție străină, care vorbea o limbă necunoscută băștinașilor și acționa cu metode de neconceput pentru ei. Concomitent erau exploatați și de persoane fizice, provenite nu din rândurile boierilor moldoveni, ci a străinilor, care au primit, au cumpărat sau au obținut prin căsătorie proprietăți funciare. Populația băștinașă era supusă la abuzuri și violențe din partea autorităților, a străinilor și în special a armatei ruse cantonate în provincie [8, p. 23]. Partea din Moldova, anexată de Imperiul Rus și numită Basarabia, s-a transformat în colonie rusă, unde coloniștii străini aveau drepturi mai mari și o stare economică și socială mai bună decât populația băștinașă. Limba oficială devenise limba rusă, majoritatea funcționarilor erau ruși, iar cei puțini, moldovenii, uitau de originea lor, se rusificau și înverșunați ignorau și obiceiurile pământului, datinile strămoșești. Satele basarabene erau ținute în întuneric, neștiință de carte, până și cuvântul lui Dumnezeu în biserici – Sfânta Scriptură era rostită în limba rusă. Rusia promova metodic deznaționalizarea și rusificarea Basarabiei. Administrația imperială a lovit cu abilitate și cruzime satele devălmașe, de răzeși, care păstrau obiceiul pământului și care în alte timpuri de memorie pentru ele formau structura osoasă pe care se sprijineau domnitorii țărilor românești. În anii 1911 și 1918, istoricul și publicistul Paul Gore, absolvent al Facultății de Drept a Universității din Sankt-Petersburg, judecător de pace în ținutul Orhei, apoi director al Muzeului Național din Chișinău, elaborează un studiu intitulat semnificativ *Răzășii*, unde ne prezintă o analiză de drept a cauzelor ce au făcut ca o tagmă socială, ce altă dată reprezenta pătura de mijloc, o forță de coagulare socială în Moldova feudală să se transforme în niște nimeni, să nu mai existe

În Așezământul Obrazovaniei oblastei Basarabia din 1818. „Răzășii erau priviți ca o piedică pentru introducerea ideilor, poate și bune, dar nerealizabile, ca o piedică la dorința de a ține în mână toată masa țărănească. Rușii nu s-au gândit niciodată că stăpânirea răzășească și proprietatea individuală este o instituție a noastră, străveche, părintească, intrată în viața poporului, și că înainte de toate trebuie învățată istoria proprietății și folosirii de pământ răzășești, și apoi să se lucreze și să se aplice acele măsuri care vor da adevărată, nu închipuită, mulțumire și propășire poporului.” [9, p. 184] Energiile câmpului cultural istoric au dat de știre pe timpuri de încercări prin vlăstarele seminției satelor de răzeși, școlite în condițiile mediului capitalist. Când a izbucnit revoluția rusă, în haosul produs de Marele Război Mondial țărani ostășii, nu fără susținerea ofițerilor răseseși din armata rusă, imperială și a semenilor lor intelectuali de țară: învățători și preoți au cerut să li se întoarcă drepturile și libertățile, să li se respecte obiceiul pământului. Ei în mod democratic au constituit Sfatul Țării, organ legiuitor și conducător al Basarabiei, produs al solidarității în mare parte a locuitorilor între ei și a grupelor sociale din regiune, recunoscut de autoritățile Rusiei democratice, revoluționare. Sfatul Țării a proclamat suveranitatea și independența noului stat Republica Democratică Moldovenească inițial în componența unei Rusii federale și democratice. Debandada revoluționară, haosul provocat de plebea bolșevică amenințau liniștea și pacea poporului. Cohortele militare moldovenești nu puteau asigura securitatea noului stat și conducerea Sfatului Țării a solicitat susținerea armatei române, iar mai târziu Sfatul Țării, prin decizie aprobată cu mare majoritate de voturi, a solicitat unirea Republicii Democratice Moldovenești cu România. A demarat procesul de făurire a României integrate, iar pentru țărani satelor basarabene de revenire la valorile lor strămoșești prin împrumutarea cu pământ, urmare a reformei agrare întreprinse de Regele Ferdinand I, de luminare prin deschidere de școli și știință de carte și educație, de perpetuare a culturii prin fundații și cămine culturale. Astfel reînvia spiritul vechilor obști sătești, susținut cu subtilitate și înțelepciune pragmatică de Institutul Social Român format de Dimitrie Gusti, prin promovarea largă a cercetării monografice a satelor la divers nivel: academic și școlar, prin legislația serviciului social îmbinat cu pedagogia socială. Se consolidau formele de solidaritate și de coeziune socială. Mersul obișnuit al lucrurilor a fost întrerupt de declanșarea celui de al Doilea Război Mondial, de ultimatumul înaintat României de Uniunea Sovietică, de ocuparea Basarabiei la 28 iunie 1940 de

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

armata roșie, reanexarea ei și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). În republica „soră” cu celelalte republici mai vechi și mai noi create de regimul stalinist sovieticii au demarat făurirea comunismului conform ideologiei lor marxist-leniniste prin teroare, frică, violență, omoruri, prin dictatură și luptă de clasă. Timp de zece ani, din 1940 până în 1953, când conform rapoartelor structurilor de forță au fost nimicite ultimele structuri de rezistență ei au instaurat în RSSM dictatura proletariatului. (Anii de război 1941-1944, cât timp sovieticii s-au aflat în retragere nu sunt luați în calcul în analiza noastră.) În această perioadă populația băștinașă a RSSM s-a redus cu circa 20%, sunt urmările deportărilor, condamnărilor, ale mortalității de distrofie prin înfometare, ale migrației forțate a tineretului la învățătură și munci la uzinele din Uniunea Sovietică [10, p. 38-41]. S-a produs destructurarea societății și victoria socialismului în RSSM. Se forma omul nou - omul sovietic, făuritor al comunismului, internaționalist convins, luptător pentru cauza proletariatului din toată lumea, fidel partidului în unitate de nezdruccinat cu poporul. Ideologia bolșevică era inoculată metodic, pas cu pas prin cvazimanipularea conștiinței indivizilor în școli și universități, în instituțiile culturale, utilizând filmul, teatrul, muzica, literatura, artele, propaganda mediatică. Conștiința de om sovietic de fapt presupunea o solidaritate temeinică între indivizi în colectiv și între colective și conducerea ideologică de partid și cea administrativă - o solidaritate mecanică de tipul comunei comuniste, aflate într-o fază avansată de dezvoltare economică. Această formă de solidaritate a suferit o disoluție catastrofală odată cu pierderea de către partidul comunist a controlului ideologic asupra conștiinței sociale. Eșecul politicilor de reformare a partidului comunist din Uniunea Sovietică, lansate de Mihail Gorbaciov a condus la colapsul întregului regim sovietic, la apariția de noi state suverane și independente, moștenitoare de drept ale fostelor republici unionale.

În Republica Moldova, disoluția solidarității mecanice de tip comunist sovietic se produce de acum trei decenii. Drept ilustrare a acestui proces ne pot servi indicii de prezentare a populației la vot în timpul alegerilor libere și democratice. Acești indici de dovedesc în mod indirect cât de atașați sunt cetățenii față de conducătorii lor, câtă încredere le manifestă și cât de solidari sunt cu dânsii în momentele când le delegă puterea.

În 1994, pentru a alege prima dată în parlament reprezentanți ai mai multor partide, la urne s-au prezentat 79,3% din populația cu drept de vot;

la alegerile parlamentare din 1998 – 69,12%; din 2001 - 67,52%; din 2005 – 64,84%; din 2009 – 54,55%; din 2009 (anticipate) – 58,55 %; din 2010 (anticipate) – 63,37%; din 2014 – 54,28%; din 2019 – 50,57% [11]. Cifrele ne vorbesc elocvent că de la un scrutin la altul numărul populației care este solidară cu partidele din Republica Moldova și le poate încredința speranțele și dreptul ei, ca expresie a puterii democratice, este în continuă descreștere, cu excepția anilor când s-au produs alegeri anticipate și când populația credea că pe arena democrației moldovenești vor veni politicieni tineri, onești și necompromiși de trecutul comunismului bolșevic. Prezența alegătorilor la urne în continuă scădere în anii transformărilor liberale 1990-2019 ne dovedește o desolidarizare față de foștii și viitorii oameni ai puterii, o schimbare a formei de solidaritate socială mecanică cultivată în RSSM prin teroare, propagandă și manipulare a conștiinței sociale de către regimul totalitar comunist, când prezența la urne a cetățenilor cu drept de vot atingea 99%. În mare, neîncrederea populației față de clasa conducătoare, desolidarizarea poporului față de conducătorii lui este exprimată și prin îngrijorarea a circa 85 % din populația cu drept de vot față de direcția greșită de dezvoltare a Republicii Moldova. Elaborând politici, strategii și înfăptuind programe de reforme economice și sociale, statul în mod abuziv a pus pe umerii cetățenilor toată responsabilitatea pentru implementarea lor. Strategiile și programele transformărilor economico-sociale elaborate de guvernele schimbate continuu în urma luptelor declanșate de interese politice nu sunt coezive și exprimă interesele unor grupări politice oligarhice, ale unor indivizi, agenții, departamente [12, p. 112]. Caracterul fragmentar al reformelor naște și perceperea fragmentară a realității, stimulează gândirea duplicitară, provoacă metamorfoze în conștiința colectivă. Implementarea reformelor ne dovedește că funcționarii statului se situează în afara intereselor cetățenilor și nu în serviciul acestora. Statul nu este consacrat cetățenilor, ci invers - cetățenii se află în serviciul unor indivizi care formează grupări oligarhice ce dețin puterea în stat și consideră că ele sunt statul. Ele pot jăcmăni cetățenii, pot fura fără a răspunde în afara legii. Ele se conduc de legile lor nescrise, iar legile statului sunt pentru cetățeni și fiecare reglementare nouă a legilor le face acestora viața mai grea. O boală contagioasă atacă societatea din Republica Moldova, e boala dreptului fără de drept. Boala iluziilor false provoacă solidaritate efemeră cu norme de conduită care nu reprezintă emanațiile sociale ale nevoilor de a face ordine, de a constitui convenții sociale, urmate de acțiuni ce produc

Solidaritatea socială: forme și manifestări

coeziune socială și presiunea colectivului pe indivizii ce nu respectă legile. Or, atare norme pot dezvolta și extinde solidaritatea organică, care a existat din cele mai vechi timpuri în satele devalmașe și s-a păstrat sub formă de datini, acționând cu instrumentele tradiționale ale moralei și credinței creștine.

Cercetările sociologice prin anchetare, efectuate de către colaboratorii Centrului de Sociologie și Psihologie Socială, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologie pe un eșantion reprezentativ și aleatoriu, format din 1202 respondenți: 51,9% - femei și 48,1% - bărbați, din localități situate în zonele de Nord, Centru, Sud și mun. Chișinău, ne demonstrează prin indicatori cantitativi perceperea de către cetățeni a realității cu care se confruntă și modul lor de a lua decizii și a acționa în circumstanțe particulare și situații generale, în vederea soluționării unor probleme de interes comun, direct sau indirect în raport cu comunitatea sau cu statul. Respondenții au expus cum percep ei responsabilitatea organelor de stat față de problemele cetățenilor aflați în situații excepționale, pe cine pot conta oamenii din Republica Moldova în condiții de pandemie COVID -19 etc.

La întrebarea: *În ce măsură sunteți satisfăcut de faptul cum autoritățile din Republica Moldova au gestionat pandemia COVID-19?* - Răspunsurile s-au repartizat în felul următor: deloc – 35,9%; în mică măsură – 45,1 %; în mare măsură – 17,3%; în foarte mare măsură – 1,7%. La întrebarea: *În condițiile în care v-ați confrunța cu probleme mari, în ce măsură credeți că ați putea conta pe ajutor?* Răspunsurile s-au distribuit în felul următor: **Din partea statului:** deloc – 59,5%; în mică măsură – 35%; în mare măsură – 3,2 %; în foarte mare măsură – 2,3% **Din partea primăriei:** deloc – 50,3%; în mică măsură – 41,7%; în mare măsură – 6,4%; în foarte mare măsură – 1,6%. **Din partea rudelor:** deloc – 7,7%; în mică măsură – 27%; în mare măsură – 44,2%; în foarte mare măsură – 21,2%. **Din partea prietenilor:** deloc – 13%; în mică măsură – 42,6 %; în mare măsură – 36%; în foarte mare măsură – 8,4%. **Din partea vecinilor:** deloc – 30%; în mică măsură – 50,6%; în mare măsură - 16,2%; în foarte mare măsură – 2,6%. **Din partea colegilor:** deloc – 31,6%; în mică măsură – 48 %; în mare măsură – 17,1%; în foarte mare măsură – 3,2%. Constatăm că în condiții extremale de epidemie (dar de seceta din primăvara, vara anului 2020) cetățenii în mare parte – 95% nu speră să fie ajutați de organele puterii de stat și nici de primării – 92%. Oamenii contează pe propriile lor forțe, pe rezervele lor, pe familie și rude – 65%, într-o anumită măsură pe prieteni – 44%, mai puțin pe colegi – 20% și vecini – 19%. Nu speră la ajutor

din partea statului, a primăriei – organele care într-o democrație a statului de drept primele organizează societatea, vin în ajutor oamenilor, căci anume ele se află în serviciul cetățenilor, fiind salarizate din bani publici. Respondenții consideră că *baniile acumulați din impozitele plătite de populație către stat nu totdeauna sunt folosiți în mod eficient și transparent*, după cum urmează: total de acord - 57,6%; mai curând de acord - 20%; mai curând de acord - 5,2%; nu știu, îmi vine greu să răspund - 11,6%. La întrebarea: *Cum s-a schimbat nivelul corupției în Republica Moldova în ultimul an?* - Răspunsurile s-au repartizat în felul următor: corupția a crescut foarte mult - 37,6%; corupția crescut într-o anumită măsură - 18,7%; corupția a rămas la același nivel - 28,3%; corupția s-a redus într-o anumită măsură - 2,9%; corupția s-a redus considerabil - 1%; nu știu, îmi vine greu să răspund - 12,4%.

Cetățenii sunt conștienți că într-un stat unde banii publici nu sunt gestionați în mod transparent, unde impozitele pe care ei le plătesc statului nu sunt valorificate eficient - 77,6 % din numărul total de respondenți, crește corupția - 56,3% sau rămâne la același nivel - 28,3% din numărul total de intervievați.

Oamenii sunt uniți și se implică activ în soluționarea problemelor comune, cum ar fi dezvoltarea serviciilor publice: deloc - consideră 19,3% din respondenți; puțin - 62,4%; mult - 11,1%; foarte mult - 0,7%; nu știu, nu răspund - 6,4%.

Oamenii din comunitate sunt mai curând individualiști, se gândesc mai mult la beneficiile personale decât la cele comune: deloc - consideră 5,6 % din respondenți; puțin - 24,7%; mult - 39,9%; foarte mult - 20,5%; nu știu, nu răspund - 9,3%.

Majoritatea respondenților consideră că oamenii în Republica Moldova nu sunt uniți și nu se implică în soluționarea problemelor comune, în dezvoltarea serviciilor publice - 81,7%. În condițiile actuale create de statul Republica Moldova oamenii comunităților sunt individualiști și gândesc mai mult cum să obțină beneficii personale decât cum să facă ca să prospere comunitatea lor - 60,4% din numărul total de respondenți.

În condițiile de pandemie COVID-19 cetățenilor le este frică, în primul rând, de boală și de imposibilitatea de acces la serviciile medicale în: mare măsură - 42,2% și foarte mare măsură - 33,6%; în al doilea rând, nu vor face față cheltuielilor pentru servicii comunale: în mare măsură - 39,9%, și foarte mare măsură - 28,4%; că nu vor putea asigura familia cu produse de primă necesitate: în mare măsură - 37,2%, și foarte mare măsură - 26,2%; că nu vor putea

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

asigura copii cu studii de calitate: în mare măsură – 31,2%, și foarte mare măsură – 22,5%; că își vor pierde locurile de muncă: în mare măsură – 25%, și foarte mare măsură – 22,7%.

Concluzii. Constatăm că de la apariția lucrării *Despre diviziunea muncii sociale*, unde Emil Durkheim ne prezintă formele de solidaritate socială și analizează instrumentele și mecanismele ei de manifestare s-a scurs puțin mai mult de un secol. Este un timp scurt în care omenirea a trecut prin grele încercări: două războaie mondiale; revoluții socialiste; înălțarea și prăbușirea unor sisteme totalitare, comuniste; destrămarea regimurilor coloniale, feudale; mondializarea societății și promovarea economiei libere de piață. De asemenea, în acest interval scurt de timp, omenirea a cunoscut și a beneficiat de mari invenții care i-au schimbat mersul: apariția radioului, a filmului și a televiziunii, a calculatoarelor - primele vlăstare de inteligență artificială, ce au deschis porțile în era comunicării electronice; descoperirea aparatelor de zbor, părăsirea Pământului și ieșirea în spațiul cosmic; trimiterea omului pe Lună și a mașinilor/roboți pe alte planete; explorarea sistemică a universului. Această evoluție fără precedent a civilizației, în interval limitat de timp, datorează cunoștințelor obținute și acumulate de indivizi, legăturilor care asigură temeinic formarea și menținerea bunelor relații între indivizi și grupe profesionale, între acestea și societate, prin cunoașterea și aplicarea principiilor și mecanismelor solidarității umane. Durkheim afirma că temelia profesională va fi suportul de mai departe a organizării sociale și politice, că solidaritatea organică a capacităților profesionale ale indivizilor va antrena dezvoltarea societății, că aceeași lege de care se conduce societatea controlează și dezvoltarea biologică [5, p. 181]. De fapt s-a dovedit că atât viața organică, cât și materia neorganică se orânduiește după legea a doua a termodinamicii sau legea entropiei, că societatea apare mai întâi în mediul natural, unde este supusă legilor fizicii și ale biologiei, apoi în mod aparte - legilor dezvoltării sociale, care au menirea să consolideze începuturile umane și evoluția ființei *Homo sapiens*. Materia organică este o parte din întreg, care se supune legii întregului. Omul ca ființă biologică a evoluat în condiții naturale de mediu, care se transformă lent. În *Paradigma pierdută: natura umană* E. Morin a prezentat sudura dintre Animal, Om, Natură și Cultură, relevând imaginea omului ca un concept trinitar: individ – societate – specie, în care nici un termen nu poate fi redus sau subordonat altuia [3]. În *Metoda I. Natura naturii* Morin prezintă

organizarea ca un concept, unde organizarea fizică se introduce în organizarea vie și în organizarea antro-po-socială [13, p. 8]. Solidaritatea umană mecanică este continuarea solidarității animale în aspect antropologic și este marcată de individul lider, forța principală de coagulare, de ierarhizare și de subordona-re. Solidaritatea mecanică umană s-a distanțat de solidaritatea animală nu în urma diviziunii muncii care exista și în lumea animală, ci datorită spiritului in-ventiv al individului humanoid. Invenția și perfecționarea continuă a uneltelor/ armelor a introdus corective în sistemul de organizare a grupelor și a societății în întregime, care nu putea exista în afara percepției și explicării în colectiv a fenomenelor naturale ce amenințau viața individului și a grupelor sociale. Dezvoltarea uneltelor, a armamentului și a tehnologiilor de utilizare a lor soli-cita cunoștințe ingineresti în domeniul fizicii, matematicii, chimiei, înainta noi cerințe instruirii și formării de aptitudini profesionale, astfel apare un alt tip de diviziune a muncii, bazat pe gândirea rațională, pe soluții inteligente, pe cultură, care se deosebea radical de diviziunea muncii în societatea animală. Uneltele de producere s-au despărțit de uneltele de război, de arme, care au devenit elemente de bază în asigurarea securității și afirmării grupelor sociale. Progresul uneltelor și al tehnologiilor a stat la temelia culturii și a civilizațiilor și a făcut să evolueze sistemele sociale.

Așa cum am văzut, sistemelor sociale le corespund anumite stări ale solida-rității mecanice și solidarității organice. Elementele de bază care pun începu-turile acestor două forme de solidaritate sunt unele și aceleași: liderul de grup, ierarhizarea și subordonarea, dar se deosebesc calitativ în funcție de: mediul cultural în care acționează ei, de nivelul de instruire și de educare a indivizilor, de formarea lor spirituală, de relațiile organizaționale și modul de luare a de-ciziilor. În spațiul cultural, social psihologic românesc solidaritatea umană își alimentează sursele de energie din straturile culturale preistorice, care au stat la începuturile obiceiului pământului, peste care s-au suprapus legile noilor relații între oameni, produse de sistemele economice în dezvoltare ale unei lumi în continuă mișcare. Legile nescrise, respectate de obștea rurală cu pieta-te, pravilele și uricele domnești în Moldova medievală la care s-au adăugat și legile domniilor fanariote, iar mai târziu, în Basarabia ucazurile țarilor și decizi-unile Înalțului Consiliu de Stat din Marele Imperiu Rus, care nu știau și nici nu doreau să știe de alte legi decât de cele emise de ei – toate împreună adunate în mintea oamenilor au format felul lor de a gândi și a fi - conștiința lor colec-

Solidaritatea socială: forme și manifestări

---

tivă și modul lor de a lua decizii individuale și a acționa în comun. În noul stat independent Republica Moldova sistemul duplicitar de gândire și de acțiune și-a aprofundat metodele în funcție de noile împrejurări oferite de tranziția la economia de piață, de libertățile democrației liberale, de confruntările geopolitice și politicile locale de suveranitate și independență. Situațiile extreme, de criză, creează stări excepționale, care ne dovedesc cât de puternici, abili și inteligenți sunt oamenii, cât de organizate sunt instituțiile statului, cât de te-meinice sunt legăturile între oameni, grupe de oameni și organismele statale ca societatea să poată supraviețui în condiții de criză cu pierderi minimale.

Pandemia COVID - 19 ne dovedește că solidaritatea cetățenilor în Republica Moldova capătă niște forme fragmentare ca și gândirea lor. Comportamentul oamenilor în mod individual și în grup demonstrează o înțelegere distorsionată atât a legilor științelor naturii, cât și a celor sociale și umaniste. În raportul dintre conștiința individuală și conștiința colectivă prevalează comportamentul ignorant al individului. Detaliile sunt convingătoare. Deși circa 76% din populație este pătrunsă de frica de boala COVID - 19 și de imposibilitatea de acces la servicii medicale, mulți indivizi neglijează regulile de securitate epidemiologică, de prevenire a răspândirii bolii în public. Lucru elementar: masca. În transportul în comun, în spațiile comerciale mulți indivizi nu poartă măști sau le îmbracă incorect. La observațiile cetățenilor disciplinați reacționează vehement, iar unii devin violenți. Autoritatea competentă, forța posesoare de cunoștințe, capabilă să unească într-un singur câmp elanul uman este compromisă. Factorii de control ai suveranității legilor și de represiune a încălcărilor de acte normative sunt pasivi sau acționează sporadic, de multe ori comit abuzuri în aplicarea legilor. Fenomenul nerespectării legilor anti epidemiologice este alimentat și de acțiunile neglijente ale unor persoane cu funcții de răspundere, situate în vârful conducerii de stat. Ele se manifestă când apar la întâlniri publice fără a purta masca de protecție sau când organizează sau participă la ceremonii private cu un public ce depășește numărul admis de persoane întrunite. Astfel se formează solidaritatea negativă. În asemenea situații, centrul conducător nu conștientizează faptul că are un singur privilegiu - cel de a menține sănătatea întregului organism. El trebuie să asigure buna funcționare a tuturor celulelor corpului, în mod contrar, dacă va suferi măcar un element, va suferi întregul sistem și treptat se vor produce transformări ale organismului, care mai repede sau mai încet vor face ca întregul organism să ajungă la sfârșitul letal.

Perioada de tranziție la economia liberă de piață, la formele de guvernare democrată la care au aderat societățile posttotalitare, dar care nu s-a terminat nici pentru statele democrațiilor avansate, ce s-au antrenat mai sigur, de mai mult timp în procesele mondializării economice și politice, ne dovedește că solidaritatea mecanică conviețuiește cu solidaritatea organică în corpul social al lumii mai mult sau mai puțin dezvoltate în funcție de ierarhizarea și stratificarea socială, de manifestarea puteri, neafiliate a justiției. De când există omenirea, ea luptă pentru a supraviețui, ea caută căi nebănuite de adaptare la mediul natural supus schimbărilor în urma intervenției factorilor exogeni (fizici, cosmici și telurici), dar și a celor antropogeni provocați de consecințele tehnologiilor anti ecologice. În această luptă fără de sfârșit solidaritatea umană inspiră speranță, credință și încredere în puterile proprii ale indivizilor și ale colectivității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dediu I. Enciclopedie de ecologie. Chișinău: Știința, 2010.
2. Neacșu P., Apostolache – Stoicescu Z. Dicționar de ecologie. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
3. Morin E. Paradigma pierdută: natura umană. Iași: Apollonia, 2013.
4. Drimba O. Istoria culturii și civilizației. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
5. Дюркгейм Е. О разделении общественного труда. Москва: Наука, 1999.
6. Stahl H. H. Istoria socială a satului românesc. București: Editura Paideia, 2003.
7. Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chișinău: „Cartea Moldovenească”, 1975.
8. Tomuleț V. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Chișinău: CEP USM, 2018.
9. Paul Gore: viața și opera / Răileanu N. (redactor responsabil). Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2003.
10. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2015.
11. https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri_%C3%AEn_Republica_Moldova.
12. Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socioeconomice și politice / Coordonator V. Mocanu. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2018.
13. Morin E. Metoda I. Natura naturii. Iași: Apollonia, 2013.

COEZIUNEA SOCIALĂ ȘI ÎNCREDEREA ÎN INSTITUȚII CA FACTORI DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII

SOCIAL COHESION AND TRUST IN INSTITUTIONS AS FACTORS FOR THE MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE AGE OF GLOBALIZATION

Ion MOCANU, *doctor în sociologie*

Summary

The radical changes characterized by social transformation, by the transition of society to other forms of coexistence and interaction contribute to the genesis of a new approach to the place and role of social cohesion in the modern world. In this context, there are new accents in the relationship between the state and society. Acquiring a more dynamic and interdependent character, social transformations place the individual interests of the subjects at the forefront. Although the individual is the key component of social cohesion, there are other important elements of this multiaspectual phenomenon.

Keywords: *social cohesion, trust, institutions, development model, modernization, globalization*

Schimbările radicale caracterizate prin transformare socială, prin trecerea societății la alte forme de coexistență și interacțiune contribuie la geneza unei noi abordări cu privire la locul și rolul coeziunii sociale în lumea modernă. În acest context, se atestă accente noi în relația dintre stat și societate. Dobândind un caracter mai dinamic și mai interdependent, transformările sociale plasează pe primul plan interesele individuale ale subiecților. Cu toate că individul reprezintă componenta-cheie a coeziunii sociale, există și alte elemente importante ale acestui fenomen multiaspectual.

Problema coeziunii sociale a atras atenția cercetătorilor din domenii complet diferite ale științei: de la psihologia socială la relațiile internaționale până recent, în țară nu s-a efectuat o analiza sistemică, o comparare a tendințelor de dezvoltare în acest domeniu. Coeziunea socială este definită în termeni largi drept „forma prin care societățile întregi și indivizii din cadrul lor sunt legați împreună prin anumite atitudini, comportamente, reguli și instituții specifice care se bazează mai degrabă pe consens, decât pe constrângere” [1]. Sociologul

Andy Green susține că, coeziunea socială este subminată printr-o varietate de tendințe sociale, inclusiv eroziunea identităților naționale sau statale, ascensiunea individualismului și creșterea inegalităților. Se consideră că aceste forțe au impact asupra tuturor societăților dezvoltate și tot mai mult asupra țărilor în curs de dezvoltare afectate de globalizare.

Odată cu diversificarea socială și culturală tot mai mare și cu apariția tehnologiilor moderne de comunicare, indivizii au încetat să se identifice cu colectivul național, înlocuindu-și loialitatea față de stat cu loialități supranaționale cosmopolite sau cu identități mai reduse sau circumscrise bazate pe etnie, regiune, religie și stil de viață. În viziunea lui Manuel Castells, această „dizolvare a identităților, care este echivalentă cu dizolvarea societății ca sistem social, poate fi starea de fapt a timpului nostru” [2].

Teoreticienii identității, precum Ulrich Beck [3] și Anthony Giddens [4], în teoria „modernizării reflective” scriu despre „individualizarea societății” din ce în ce mai mare, în care proiecțiile individuale de viață, care implică loialități și identități multiple și schimbătoare, devine centrul formării identității.

Inegalitățile sociale pe piața muncii sunt studiate de cercetători precum W. Hutton și L. Thurow. Conform acestora, progresul tehnologic a ridicat cererile de competențe pentru muncitorii din țările dezvoltate, astfel încât persoanele cu un nivel de educație scăzut și cu mai puține abilități au devenit mai dezavantajați pe piața muncii. Concurența acerbă cu țările în curs de dezvoltare cu salarii mici, cumulată cu slăbirea puterii sindicatelor în unele țări dezvoltate, a scăzut salariile pentru muncitorii mai puțin calificați în țările dezvoltate, influențând negativ asupra distribuției veniturilor în clasa de jos [5].

După cum remarcă J. Stiglitz, au crescut și inegalitățile de avere, fapt cauzat nu numai de decalajele masive de salarizare, ci și de oportunitățile de acumulare a bogăției pentru cei care au investit în active imobiliare ale căror valoare a crescut constant [6].

Inegalitatea tot mai mare a fost însoțită de o multitudine de boli sociale, inclusiv de un nivel mai scăzut al sistemului sanitar, rate mai mari de criminalitate, boli mintale și depresie, precum și niveluri inferioare de bunăstare și fericire. După cum menționează R. Wilkinson, inegalitățile extreme sporesc potențialul conflictelor civile, în special atunci când resursele îndreptate spre distribuire sunt diminuate [7].

În cadrul cercetării ne-am propus să identificăm în literatura de specialitate cum se manifestă solidaritatea socială în diverse tipuri de societăți ale

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

țării avansate, pentru a identifica un model de dezvoltare mai apropiat de valorile cetățenilor moldoveni. Astfel, din punct de vedere istoric, societățile liberale, cum ar fi Marea Britanie, SUA, Canada și Australia, au avut tendința de a vedea coeziunea socială sprijinindu-se pe trei piloni: piața liberă, societatea civilă activă și încrederea în libertățile individuale, oportunitățile și recompensele meritocratice. Un set mai larg de valori comune nu a fost considerat esențial pentru o societate coezivă. În statele respective nu există la bază un simț puternic sau bine definit al identității naționale și al culturii naționale. Respectiv, rolul statului în bunăstare și redistribuire a servit drept o condiție de bază pentru coeziune.

Societățile altor state, precum Germania, Franța și Olanda, diferă puțin de cele liberale menționate mai sus. Aici se pune accentul pe menținerea unui set larg de valori comune și participarea activă în viața politică. Aceste state fac parte din așa-numitul regim de piață socială, care la fel se bazează mai mult pe stat, pentru a genera condițiile de coeziune socială prin instituțiile de bunăstare și piața muncii.

Regimul social-democrat al coeziunii sociale, din care fac parte Danemarca, Suedia și Norvegia, se bazează, ca și regimul pieței sociale, pe organizarea solidaristică a pieței muncii și pe beneficiile sociale generoase. Ca și în regimul pieței sociale, rolul principal îi revine statului, care este destul de instituționalizat. Cu toate acestea, regimul social-democrat diferă, prin faptul că plasează egalitatea în centrul filosofiei sale sociale.

Inegalitatea mărește distanța socială dintre grupuri, subminând încrederea în interiorul grupurilor și reducând sentimentul de cetățenie comună. Așa cum Robert Reich a susținut în ceea ce privește SUA, odată cu creșterea decalajelor de venit și avere, diverse grupuri sociale nu mai simt că au un interes comun și o responsabilitate reciprocă unul pentru celălalt. Nu mai sunt membri ai aceleiași societăți. Tot în SUA, bogații încep să se îndepărteze de domeniul public. Aranjați în „comunitățile lor îngrijite” semiautonome și private, ei renunță la serviciile publice de care depinde restul societății și uită de modul în care trăiește majoritatea oamenilor. În același timp, săracii sunt din ce în ce mai marginalizați și excluși de la procurarea de locuințe sau accesarea serviciilor medicale, dată fiind incapacitatea lor de a găsi un post de muncă bine remunerat. De asemenea, săracii nu pot să acceseze școli decente și, în multe cazuri, sunt nevoiți să locuiască în ghetouri urbane, în care interacționează doar cu

oameni din aceeași clasă socială în condiții defavorizante similare [8]. Dar și imobilitatea socială poate face mult pentru a submina coeziunea socială, deoarece aceasta erodează treptat credința în meritocrație, care se află în centrul contractului social, în special în statele liberale.

O altă dezbinare în creștere în societățile avansate, conform lui David Willets, este aceea dintre generații. Willets îi consideră norocoși pe reprezentanții așa-numitei generații „baby-boomer” - cei născuți aproximativ între 1940 și 1965 în Occident. Mulți dintre ei au început să muncească în anii '60 și au beneficiat de locuri de muncă abundente și venituri în creștere, în special cei din clasa de jos. Mulți membri ai generațiilor care i-au succedat au fost mai puțin norocoși. Odată cu scăderea natalității în majoritatea țărilor, aceste generații au fost mai puțin numeroase și au avut un impact electoral scăzut. Aceștia au beneficiat de venituri în creștere, dar s-au născut prea târziu pentru a obține proprietăți, precum au făcut-o părinții lor. Generația actuală o va duce mai greu, potrivit lui Willets. Generației care își termină studiile acum îi va fi greu să obțină locuri de muncă, dar și cele disponibile vor fi mai puțin sigure. Absolvenții trebuie să plătească deseori împrumuturi substanțiale și este puțin probabil să obțină aceeași remunerare ca și generațiile anterioare. De asemenea, le va fi greu să-și permită procurarea unei case sau să-și achite ipotecile. Ei vor fi în mod efectiv chiriași permanenți și vor plăti impozite mai mari necesare pentru a achita datoriile publice suportate de guvernele care au salvat banchierii generațiilor anterioare. După părerea lui Willets, tinerii de astăzi vor trebui să lucreze până la împlinirea a 70 de ani și rar vor primi pensii la fel de generoase precum părinții lor [9].

Încrederea interpersonală sau „socială” a fost adesea considerată una dintre măsurările cheie ale coeziunii sociale. Aceasta se referă la disponibilitatea oamenilor de a-și plasa încrederea în alții, inclusiv în persoane pe care nu le cunosc. Încrederea este necesară pentru legitimitatea sistemelor democratice. De asemenea, încrederea este esențială și pentru o activitate economică eficientă, care depinde de oamenii care respectă înțelegerile la care au convenit. Încrederea socială este strâns asociată cu rezultatele economice și sociale, precum creșterea economică, inovația, sănătatea publică, buna guvernare, bunăstarea și fericirea generală.

În literatura de specialitate, o întrebare aparte ține de geneza încrederii. Astfel, Robert Putnam susține că încrederea provine din participarea la grupuri

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

și că aceasta rezultă din interacțiunile repetate dintre indivizi, uniți prin normele colective în asociații. El susține acest lucru pentru SUA, menționând că persoanele care se alătură asociațiilor au mai multe șanse să aibă încredere [10]. Cu toate acestea, așa cum au arătat alți cercetători, această corelație nu se menține în toate țările [11]. Eric Uslaner oferă o analiză mai nuanțată a naturii încrederii. El face distincția dintre „încrederea strategică”, la baza căreia stă un calcul dacă persoanele date sunt sau nu de încredere și „încrederea morală”, care se bazează pe trăsături de caracter fundamentale, precum optimismul și sentimentul de control, care încurajează oamenii să aibă încredere în alții. Primul este condiționat și poate fi modificat în funcție de context și experiența celorlalți în cauză. Al doilea nu depinde atât de mult de contextul social sau de experiență și este mai stabil în timp [12].

La fel ca și în cazul încrederii sociale, încrederea politică - măsurată aici în termeni de încredere în parlament, a scăzut semnificativ în ultimele trei decenii în multe țări avansate. De asemenea, au fost examinate tendințele de încredere la nivel de cohorte, deoarece este posibil ca criza economică să fi afectat diferit grupele de vârstă. Tinerii, care au adesea locuri de muncă temporare, sunt mult mai susceptibili să își piardă locul de muncă decât generațiile mai în vârstă, deoarece reducerea personalului temporar este, de obicei, una dintre primele măsuri pe care angajatorii le iau atunci când se confruntă cu o criză economică. În timp ce atât nivelul social, cât și cel de încredere politică au scăzut practic la același nivel la toate grupele de vârstă din Regatul Unit, încrederea a scăzut semnificativ în rândul cohortelor tinere din Germania. Aici, încrederea politică în rândul grupei de vârstă înaintată chiar a crescut.

Încrederea în ceilalți, încrederea în parlament și toleranța față de migrații par să fie în declin în majoritatea regiunilor din lumea dezvoltată. Cu toate acestea, țările nordice par a fi substanțial mai încrezătoare și puțin mai tolerante decât în urmă cu 30 de ani. Percepția conflictelor dintre grupurile sociale și între generații, de asemenea, pare a fi mai scăzută în această regiune decât în altă parte. Cum putem explica acest aparent excepționalism? O analiză comparativă demonstrează că dimensiunea și densitatea populației nu corelează cu nivelurile de încredere socială [13]. Unele țări mai puțin populate, precum Danemarca, au un nivel ridicat de încredere. Altele, cum ar fi Portugalia, dimpotrivă. În schimb, unele țări foarte populate, cum ar fi Brazilia, au un nivel foarte scăzut de încredere, în timp ce altele, precum Japonia, se bucură de rate înalte de încredere.

Una dintre cele mai complete analize ale încrederii și diversității, care încearcă în mod explicit să ofere o explicație a excepționalismului nordic, este studiul lui Delhey și Newton. Într-o analiză a 55 de țări cu date din Sondajul Valorilor Mondiale, aceștia descoperă că societățile cu un nivel înalt de încredere sunt: bogate, egalitare, bine guvernate, protestante și relativ omogene. Chiar și atunci când țările nordice sunt eliminate din eșantion, aceste corelații rămân semnificative, deși sunt mai slabe.

Cele mai convingătoare explicații ale excepționalismului nordic par să se refere la caracteristicile fundamentale ale democrației sociale. Țările nordice sunt mult mai egalitare decât majoritatea țărilor dezvoltate. În ciuda creșterilor reduse ale inegalității veniturilor gospodăriilor din ultimele două decenii, țările nordice rămân cele mai egale când vorbim de repartizarea veniturilor. De asemenea, au cele mai universaliste sisteme de bunăstare.

Multe studii transnaționale de încredere găsesc o relație pozitivă a încrederii cu egalitarismul. După cum a susținut Uslaner, egalitatea relativă promovează solidaritatea, deoarece oamenii se simt mai mult sau mai puțin în aceeași barcă. Inegalitatea sporește distanța socială și cea culturală între grupuri și face mai dificilă încrederea. De asemenea, sistemele de bunăstare universaliste, deoarece îi includ pe toți în condiții egale, promovează sentimentul de solidaritate și conectare între grupurile sociale. Astfel de sisteme de asistență socială nu pot fi construite dacă nu există solidaritate [12].

Pe măsură ce inegalitățile se extind, oportunitățile se diminuează, iar recompensele apar din ce în ce mai detașate de efort și merit, din ce în ce mai puține persoane sunt de natură să creadă că trăiesc într-o societate echitabilă, meritocratică. Dacă aceste valori reprezintă principalul adeziv care menține societățile liberale, atunci coeziunea socială poate fi sever testată în următorii ani de austeritate.

Țările din nord-vestul Europei, care aplică pe larg modelul socioeconomic al pieței sociale, au căutat să echilibreze obiectivele de creștere economică și oportunitatea individuală cu alte obiective sociale. În acest context, poate fi o perioadă de stagnare economică mai ușoară, deoarece sarcina de strângere a centurilor este împărțită mai egal. Sociologul J.Blandon consideră că aceste țări sunt mai puțin inegale decât societățile liberale, iar mobilitatea socială a fost mai mare în ultimii ani [14].

Dezbaterile privind migrația în Țările Scandinave ilustrează bine dilema social-democrată a modului de menținere a politicilor umanitare de imigrație,

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

cumulată cu oferirea asistenței sociale generoase. Totuși, se pare că problema imigrării definește limitele solidarității sociale în regimul social-democrat. Coeziunea socială în țările nordice se bazează pe un contract social care operează în interiorul frontierelor naționale. Dacă globalizarea ar eroda suveranitatea statului până la punctul în care astfel de contracte naționale nu mai sunt viabile, coeziunea ar fi vulnerabilă, chiar și în Țările Scandinave.

Vorbind despre rolul instituțiilor sociale în formarea coeziunii cetățenilor din Republica Moldova, nu putem evita unul din factorii fundamentali care influențează acest proces – factorul economic. După obținerea independenței, Republica Moldova a trecut prin schimbări importante în toate domeniile vieții cetățenilor. Transformările sociale au fost însoțite de criza economică permanentă, iar Produsul Intern Brut s-a redus cu mai bine de jumătate. A crescut brusc rata șomajului, s-a redus considerabil nivelul veniturilor, a avut loc degradarea infrastructurii sociale, s-a înrăutățit situația în sistemul învățământului, ocrotirii sănătății, culturii, s-au accentuat problemele legate de securitatea personală. Reformele efectuate de-a lungul anilor deseori nu aveau obiective strategice clare, nu aveau o idee națională a dezvoltării țării, din care cauză creau în societate o situație critică. În economie, aceasta a dus la demolarea sectorului agricol, la reprofilarea și închiderea multor întreprinderi, la diminuarea PIB cu mai mult de 50%. În 2020, datoria externă totală a Republicii Moldova a atins cifra de 7,785 miliarde de dolari, sau 66% din PIB [15].

Ca efect al închiderii mai multor întreprinderi, a crescut rata șomajului. În 2020, media anuală a ratei șomajului a constituit 4,2% [16]. Aici este important de menționat că o mare parte a persoanelor neîncadrate în câmpul muncii preferă să-și găsească un loc de muncă peste hotare și nu se înscriu la bursa muncii, deoarece economia națională nu este în stare să ofere locuri de muncă pentru cei care intră în categoria populației economic active [17].

Economia țării este afectată serios de fenomenul corupției, indicele percepției căreia este apreciat cu 32 de puncte de către Transparency International, iar Republica Moldova se plasează pe locul 120 în lume la acest capitol, fiind în cădere liberă comparativ cu anii precedenți [18]. Lipsa transparenței în activitatea organelor publice, imposibilitatea de a rezolva problemele cotidiene fără de mită, lipsa justiției imparțiale și multe altele sunt carențele sistemului, frecvent menționate de către intervievații noștri în cadrul focus-grupurilor.

Situația economică gravă, la rândul ei, influențează negativ asupra sferei sociale. În cadrul structurii sociale s-a intensificat diferențierea, divizarea în bogați și săraci, a devenit caracteristică mobilitatea descendentă masivă a muncitorilor instruiți și calificați. Pe tot parcursul perioadei de independență, salariul mediu lunar a constituit mai puțin de jumătate din bugetul de consum al populației. Spre exemplu, salariul mediu pe economie în trimestrul II al anului 2020 a constituit 7 849 lei (în sfera bugetară – 7 172 lei), în timp ce cheltuielile medii de consum pe o persoană au fost de 2786,5 lei [16].

Printre alte caracteristici sociale care influențează comportamentul și statutul populației un loc aparte îl ocupă studiile. La ora actuală, persoanele mai instruite din Republica Moldova sunt, în medie, mai asigurate material. Se știe că mulți tineri nu-și pot găsi astăzi un serviciu în conformitate cu specialitatea obținută. Cu toate acestea, nivelul înalt de instruire ridică șansele persoanei pe piața muncii, aceasta devine un pretendent cu mai mult succes în obținerea unei funcții bine remunerate (chiar dacă ea nu are legătură cu specialitatea obținută). În acest context, trebuie să menționăm cum apreciază populația rolul statului în educarea noilor generații. Anual, mai mult de o treime din absolvenții liceelor și gimnaziilor și jumătate din absolvenții școlilor medii nu au acces la instituțiile superioare de învățământ din cauza lipsei surselor materiale pentru continuarea studiilor, iar după finalizarea acestora doar 14% obțin un loc de muncă conform specialității. În discuțiile focalizate de grup s-a stabilit o anumită nemulțumire față de sistemul educațional, care nu este conectat la relațiile de piață reale, iar majoritatea absolvenților nu își pot găsi un loc de muncă conform profesiei și așteptărilor. Astfel, a crescut numărul celor nemulțumiți de calitatea studiilor primite. După cum s-a menționat în discuțiile de grup, s-a ajuns la situația că tineretul pleacă la studii nu cu scopul de a se încadra ulterior în câmpul muncii, ci din dorința părinților de a oferi copiilor studii superioare cu orice preț, din dorința de a scăpa de muncile agricole, de a avea mai mult timp liber, deși majoritatea știu că diploma nu le va oferi un loc de muncă bine plătit nici în țară, nici peste hotare.

Studiind atitudinea populației față de activitatea administrației publice locale în mai multe localități rurale și urbane, am stabilit că un șir de probleme au devenit cronice, iar soluționarea acestora nu are un termen definit. S-a criticat destul de dur, în cadrul unui focus-grup organizat în capitala republicii, sistemul de transport. Din cauza ambuteiajelor permanente, este imposibil de

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

a calcula timpul deplasării, calitatea transportului rutier de asemenea nu rezistă criticii, iar cel mai important este faptul că Primăria nu aplică în această direcție un plan concret de dezvoltare. Persoanele de vârstă a treia cer ca Primăria Chișinăului să ofere permise de călătorie pentru pensionari. Per ansamblu, se denotă o scădere a mulțumirii față de industria transportului din țară. La Cahul, problema drumurilor a fost menționată ca una din cele mai grave: „Unele porțiuni ale drumurilor din oraș nu aparțin primăriei, ci statului, și, astfel, primăria renunță să investească în întreținerea lor. Este necesară implicarea Serviciului Cadastral”. Intervievații sunt indignați că timp de 20 de ani nu au fost delimitate frontierele teritoriale în oraș. Corupția are un impact serios și în această sferă. Astfel, în focus-grupurile din localitățile rurale s-a constatat faptul că unii primari corupți au furat banii adunați de către săteni pentru reparația drumurilor.

O altă problemă a municipiului Chișinău este salubritatea, în special condițiile sanitare ale parcurilor, rezervoarelor ș.a.m.d., a fost criticat faptul că în centrul orașului este curat, dar în celelalte sectoare ale orașului situația este dezastruoasă. De starea sanitară în localitatea natală sunt mulțumite, în cea mai mare măsură, persoanele cu un nivel jos de instruire. În felul acesta, dintre cei care nu au studii medii complete, nivelul de satisfacție față de acest indice a constituit 26%, dintre cei cu studii superioare - doar 18%. Paralel cu creșterea nivelului de instruire crește și atitudinea critică a respondenților. Locuitorii din zonele rurale apreciază mai înalt situația sanitară a localităților natale. 24% dintre aceștia sunt mulțumiți de felul în care este menținută curățenia în localitatea lor. În orașe, același nivel de satisfacție este atestat doar la 19% dintre respondenți. Prin urmare, situația sanitar-ecologică este deosebit de nefavorabilă în orașe, fapt reflectat în indicii de satisfacție scăzuți ai orășenilor față de condițiile create.

Toate fenomenele sociale menționate mai sus au un impact asupra gradului de coeziune socială din țară, or situația social-economică, după care Republica Moldova se plasează de facto printre cele mai sărace state din Europa, stopează dezvoltarea instituțiilor sociale din țară și, respectiv, contribuie la formarea sentimentului de apatie și pasivitate civică în rândul cetățenilor. În acest context vom menționa, că Indicele Dezvoltării Umane, calculat de ONU, pentru anul 2019, plasează Republica Moldova pe locul 107, în categoria statelor cu o dezvoltare umană medie, după așa state precum Tonga, Iordania sau Suriname [20].

Cercetările au semnalat că nemulțumirea de situația socioeconomică din țară se materializează printr-un nivel scăzut al încrederii populației în diferite instituții sociale și politice. Instituțiile în care au cea mai mare încredere respondenții sunt familia (93%) și prietenii (81%) (vezi *Tabelul 1*). Dacă exclu-dem instituțiile individuale, cele mai apropiate și cotidiene (familia, prietenii etc.), la fel ca și în studiile anterioare, întreprinse în anii care au urmat obținerii independenței, biserica ocupă primul loc după popularitate. În biserică au încredere, într-o măsură mai mare sau mai mică, 64% din respondenți (22% „au foarte mare încredere”, iar 42% „au încredere într-o oarecare măsură”). Nu au deloc încredere în biserică doar 10% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). În focus-grupuri s-a remarcat deseori abundența materialelor de la diverse posturi TV care denigrează imaginea bisericii în societate. Conform opiniei unor respondenți, „absolut toate lucrurile negative care au loc în cadrul acestei instituții ajung știri de top, în timp ce partea pozitivă este trecută cu vederea”. O astfel de abordare din partea presei nu are cum să nu afecteze percepția și, respectiv, atitudinea populației față de biserică.

Urmează, după nivelul de încredere, colegii de muncă (60,4%) și vecinii (59,8%). Observăm că instituțiile sociale cu încredere mai mare sunt cele cu care cetățenii stabilesc relații personale de durată. Respectiv, instituțiile statului, cele politice etc. trebuie să depună eforturi substanțiale pentru a se apropia ca încredere de cele informale.

Următoarea instituție la capitolul încredere este președinția, cu 46%, fiind urmată de primăria din localitatea natală. În aceasta au încredere 45% din respondenți, doar 4% au încredere totală, iar ceilalți au încredere „într-o anumită măsură” (vezi *Tabelul 1*).

Pe locul VII în topul instituțiilor se plasează mass-media, în care au încredere 40% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). După schimbarea forțelor politice din 2009, în Republica Moldova au apărut posturi de televiziune noi, s-au făcut pași importanți la capitolul independenței presei, al exprimării libere a punctelor de vedere, iar aceasta s-a văzut în percepția populației a instituției date, cu toate că în ultimul timp și aici se observă o slabă scădere. De asemenea, o bună parte a respondenților nu este mulțumită de abordarea știrilor din sfera politică a unor posturi TV. Din cele menționate, putem concluziona că în Republica Moldova încă nu s-a format o instituție a mass-mediei obiectivă și neangajată politic capabilă să reflecte realitatea politică în așa fel, ca să satisfacă, cel puțin, într-o anumită măsură, întreg electoratul din țară.

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

Mai puțin de o treime din respondenți au încredere în organizațiile non-guvernamentale (30%), în poliție (29%). Pe locul XI după numărul de respondenți care și-au manifestat încrederea se află guvernul. În acesta au încredere 26% din respondenți (3% au încredere totală și 23% au încredere într-o anumită măsură). Soluțiile economic argumentate nu întotdeauna sunt aplicate corect, iar rezultatul final al muncii guvernului îl reprezintă nivelul de trai al majorității populației. Acest nivel în ultimii ani nu doar a stagnat, ci a involuat, iar guvernul a intrat într-o spirală a împrumuturilor, fapt ce a determinat nemulțumirea intervievaților din focus-grupuri.

Tabelul 1. Încrederea față de instituțiile sociale

Câtă încredere aveți în....?	Foarte multă încredere %	Oarecare încredere %	Nu prea am încredere %	Nu am deloc încredere %	Nu știu/nu răspunde %	Total Aprecieri pozitive %	Rangul
Familie	73,2	19,4	3,3	1,7	2,4	92,6	I
Prieteni	24,9	56,0	12,4	3,1	3,5	80,9	II
Biserică	22,1	42,4	19,0	10,4	6,0	64,5	III
Colegii de muncă	10,9	49,5	21,6	5,6	12,3	60,4	IV
Vecini	8,0	51,8	30,4	6,4	3,5	59,8	V
Președintele țării	12,5	33,1	16,4	35,7	2,3	45,6	VI
Primărie	4,0	40,9	28,4	23,2	3,5	44,9	VII
Mass-media	2,5	37,9	36,9	16,4	6,3	40,4	VIII
Organizații neguvernamentale	3,1	27,0	27,9	26,8	15,2	30,1	IX
Poliție	2,8	26,0	36,7	30,0	4,4	28,8	X
Guvern	2,9	23,6	28,9	40,9	3,7	26,5	XI
Parlament	2,4	17,7	33,2	43,0	3,6	20,1	XII
Justiție	1,0	13,9	39,8	40,2	5,0	14,9	XIII
Partide politice	0,4	11,1	38,7	45,1	4,7	11,5	XIV
O persoană necunoscută	1,0	7,6	28,9	47,9	14,6	8,6	XV

Sursa: Studiul sociologic „Coeziunea socială”, desfășurat de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS, n=1192 r.

În investigațiile calitative deseori s-a menționat că împrumuturile, care pot asigura un nivel de trai mai bun pentru o perioadă scurtă de timp, sunt dezastruoase pentru viitorul statului, pentru generațiile următoare. O astfel

de politică va duce inevitabil în viitor la implementarea unor măsuri de austeritate, la prăbușirea sistemului bancar național, la creșterea taxelor până la niveluri ridicole și la revolte în masă ale populației.

Referindu-ne la încrederea față de organul legislativ al țării (20%) din perspectiva diferitor grupuri social-demografice ale populației, menționăm că odată cu creșterea nivelului de instruire, cu înaintarea în vârstă și a sporirii situației materiale scade încrederea față de parlament. Locuitorii orașelor se încred în parlament mai puțin decât locuitorii zonelor rurale, iar minoritățile naționale – mai puțin decât reprezentanții populației autohtone.

Odată ce încrederea în instituțiile sociale continuă să scadă, aceasta se exprimă și în atitudinea populației față de direcția în care se dezvoltă țara. Astfel, în 2020, doar 16,7% consideră că lucrurile merg într-o direcție bună. În același timp, numărul scepticilor constituie 75% [21]. Distribuția răspunsurilor la această întrebare semnalează, de asemenea, și frica față de schimbări, nepătrunderea în esența lor, orientările spre vechile forme de dezvoltare economică. Nostalgia pentru stabilitatea precedentă împiedică o parte a populației să accepte modificările ce au loc în viața economică a țării. Răspunsurile la această întrebare se deosebesc puțin, în funcție de caracteristicile social-demografice. În cadrul cercetării calitative, respondenții au menționat că principala lor dezamăgire în dezvoltarea țării constă în faptul că „la începutul perioadei de tranziție liderii statului le-au promis edificarea unui stat social, ca după 20 de ani să constatăm că în Republica Moldova s-a constituit un stat neofeudal cu elemente de capitalism oligarhic. Într-o societate bazată pe elemente feudale corupția se simte ca la ea acasă. Politicienii au acaparat instituțiile statului și le folosesc doar în interes personal. În rezultat, cei bogați au devenit mai bogați, iar cei săraci - mai săraci”.

Cercetarea noastră a demonstrat că sărăcia populației afectează toate laturile vieții sociale. În condițiile sărăciei mari a majorității, multe dintre procesele sociale nu decurg în felul în care, potrivit opiniei organizațiilor sociale de prestigiu, ar trebui să decurgă. Situația materială a respondenților determină, în cea mai mare măsură, modul lor de viață. În țările democratice dezvoltate, situația patrimonială determină doar consumul persoanei, accesul la obiectele de lux, dar nu exercită o influență decisivă asupra tuturor laturilor vieții, după cum se întâmplă astăzi în Republica Moldova.

Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a RM ...

Cetățenii săraci din Republica Moldova (iar aceștia constituie majoritatea; conform datelor statisticii de stat, 70% din populație au venituri mai mici decât minimumul de consum) nu numai că consumă mai puțin, ci nu-și pot organiza nici alimentarea echilibrată; acești cetățeni se caracterizează și printr-o serie de alte particularități ce reflectă situația economică precară a acestora. Pentru schimbarea situației, este necesară formarea unei structuri sociale durabile, reducerea inegalității sociale existente la momentul actual și, în baza acestora, crearea unei clase mijlocii reale, capabilă să devină contrabalanta monopolului puterii. Acest proces, bineînțeles, este unul dificil și îndelungat, care depinde de situația economică din țară.

Teoria și practica internațională arată că, pentru un salt inovator al unei țări, este necesar să existe trei componente: (i) inovatorii, (ii) instituții care să creeze condiții și stimulente materiale, morale etc.; (iii) potențial social pentru a rezista puterilor conservatoare, care se opun inovațiilor (monopoluri, oligarhi, forțe politice). În acest context, construcțiile culturale și ideologice pe care se bazează consolidarea națiunii capătă o mare importanță. Creativitatea populației devine un factor critic pentru racordarea națiunii la condițiile unei noi ere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Green A., Janmaat J. Regimes of Social Cohesion: Societies and the Crisis of Globalisation, Palgrave, 2011.
2. Castells, M. The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol 11. Blackwell, Oxford, 1997, p. 355.
3. Beck U., Willms J. Conversations with Ulrich Beck, Polity Press, Cambridge, 2004.
4. Giddens A., Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age, Polity, Cambridge, 1991.
5. Thurow L. The Future of Capitalism. Nicholas Brearley Publishing, London, 1996
6. Stiglitz J., Freefall: Free Markets and the Sinking of the World Economy, Penguin books, London, 2010.
7. Wilkinson R., Pickett K. The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better, Allen Lane, London, 2009.
8. Hutton W. The World We're In, Little, Brown, London, 2002.
9. Willetts D. The Pinch: How the Baby Boomers Took Their Children's Future – and Why They Should Give It Back, Atlantic Books, London, 2010.
10. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster, New York, 2000.

11. Newton K. Social and Political Trust in Established Democracies, În: P. Norris (ed) *Critical Citizens*, Oxford, Oxford University Press, 1999.
12. Uslaner, E. The Moral Foundations of Trust. Paper for the Symposium „Trust in the Knowledge Society”, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland, Department of Government and Politics, University of Maryland, 2002.
13. Delhey J., Newton K. Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?. În: *European Sociological Review*, 2005, 21(4), p. 331–27.
14. Blandon J., Gregg P., Machin S. *Intergenerational Mobility in Europe and North America: A Report Supported by the Sutton Trust, Centre for Economic Performance*, London School of Economics, London, 2005.
15. BNM. Datoria externă la sfârșitul trimestrului II 2020 (date provizorii) <https://www.bnm.md/ro/content/datoria-externa-la-sfarsitul-trimestrului-ii-2020-date-provizorii> (vizitat la 12.11.2020).
16. Biroul Național de Statistică <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=107> (vizitat la 12.11.2020).
17. Gotișan Iu. *Evoluții, tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova în apropierea acestora de standardele UE*. Chișinău: Adept, 2007. 23 p.
18. *Indicele percepției corupției*. Transparency International, 2019 www.transparency.org/en/cpi/2019/results (vizitat la 12.11.2020).
19. Biroul Național de Statistică <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=107> (vizitat la 12.11.2020).
20. *Indicele dezvoltării umane*, 2019, <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking> (vizitat 12.11.2020).
21. *Barometrul Opiniei Publice*. IPP, Octombrie 2020, https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/10/BOP_10.2020.pdf (vizitat 12.11.2020).

DIMENSIUNEA CULTURALĂ A COEZIUNII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ABORDARE EUROPEANĂ

THE CULTURAL DIMENSION OF SOCIAL COHESION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE EUROPEAN APPROACH

Veaceslav REABCINSCHII, cercetător științific

Summary

The article explores the European approach to increasing social cohesion by analyzing the Social Cohesion Strategy approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe in 2004, as well as the Methodological Guide "Consistent development of social cohesion indicators" published in 2005 under the coordination of the Directorate General for Cohesion of the Council of Europe. Based on the cultural indicators of social cohesion, the role of culture in increasing social cohesion in EU countries and in the Republic of Moldova is analyzed.

Keywords: *social cohesion, cultural indicators of social cohesion, research levels of social cohesion.*

Coeziunea socială: abordare europeană

În sens etimologic original, coeziunea este definită ca o caracteristică a unui grup ale cărui părți sunt într-o „legătură internă strânsă” [1]. Orice societate pentru o dezvoltare durabilă și eficientă are nevoie de un grad înalt al coeziunii sociale. Pe parcursul istoriei, s-au căutat diferite modele care ar putea răspunde la aceste necesități, de exemplu, prin promovarea ideii că cetățenii statului aparțin unei națiuni deosebite cu „super-calități” sau prin incitarea neîncrederii față de străini, față de alte națiuni. Societățile democratice moderne, construite pe valorile libertății, egalității și solidarității, au stabilit criterii pentru realizarea coeziunii sociale bazate pe drepturile omului. Fiind un concept relațional, libertatea individului este determinată de limitele libertății celorlalți membri ai societății. Iar pentru a realiza acest concept este necesar de asigurat egalitatea și solidaritatea accesului la bunurile și serviciile social-culturale, precum și la participarea de luare a deciziilor colective.

Coeziunea socială este una din valorile de bază ale dezvoltării și prosperării societății moderne. Fiind focalizate pe drepturile omului, societățile democratice se confruntă, în ultimele decenii, cu schimbări rapide și radicale care afectează relațiile sociale tradiționale. Disparitățile economice dintre cei avuți

și cei săraci, diversitățile etnice și culturale pot afecta dezvoltarea durabilă. În aceste condiții, conceptul coeziunii sociale, care acționează prin asigurarea libertății, egalității și solidarității sociale, devine unul prioritar în integrarea socioculturală și depășirea diferențelor social-economice ale indivizilor. În 2004, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a aprobat o nouă Strategie pentru Coeziunea Socială, în care definește: „Coeziunea socială este capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile și evitând polarizarea. O societate coezivă este una în care indivizi liberi se susțin reciproc și urmăresc aceleași obiective comune prin mijloace democratice.” [2, p. 13] O societate coezivă poate gestiona diversitatea socioeconomică și culturală astfel, încât ea să nu devină un factor al instabilității sociale. Aceasta înseamnă luarea de măsuri pentru reducerea inegalităților și asigurarea echității în societate.

Consiliul Europei menționează că, coeziunea socială poate fi consolidată nu doar prin respectarea drepturilor de bază ale omului, dar și prin capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile și evitând polarizarea, ocrotind demnitatea fiecărei persoane și diversitatea culturilor. Responsabili de coeziunea socială sunt toate instituțiile sociale, dar cel mai important rol îl are statul, care prin politicile sale trebuie să garanteze drepturile omului și o democrație participativă, să formeze un sistem de securitate socială și să protejeze grupurile sociale vulnerabile. Modul prin care statul își îndeplinește obligațiunile sale, în ultimul timp, se schimbă prin transferarea responsabilităților de la autoritățile centrale către autoritățile locale, mai aproape de oameni. Pentru a facilita accesul la serviciile sociale și a atinge obiectivele coeziunii sociale, este oportună stabilirea dialogului și dezvoltarea parteneriatului cu societatea civilă. În identificarea și satisfacerea nevoilor sociale, ONG-urile pot juca un rol valoros alături de instituțiile oficiale în asigurarea accesului la serviciile sociale pentru grupurile vulnerabile.

O altă direcție strategică pentru creșterea coeziunii sociale este integrarea dimensiunii sociale în activitatea economică. Într-o economie dezvoltată este mai simplu de asigurat obiectivele coeziunii sociale – reducerea sărăciei și realizarea dezvoltării durabile. Însă pentru o economie avansată este necesar de un sistem social dezvoltat într-un mediu confortabil, adică politicile economice și cele sociale trebuie să fie într-o relație de influențe reciproce. În economiile slab dezvoltate, în proces de tranziție, problemele protecției sociale sunt des-

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

tul de acute și cheltuielile respective sunt mereu sub pericolul reducerii. Însă pentru a construi o societate cu o economie modernă și dezvoltată sunt necesare investiții, ce ar asigura viabilitatea economică pentru viitor – cheltuieli sociale. O societate cu o coeziune socială dezvoltată poate contribui esențial la creșterea economică, deoarece creează un mediu favorabil pentru investiții. În aceste condiții, un rol important îl joacă și responsabilitatea socială a sectorului economic, ce trebuie susținută și dezvoltată.

Asigurarea drepturilor omului nu este o bază suficientă pentru constituirea unei societăți cu un grad înalt al coeziunii sociale. Sunt necesare crearea și dezvoltarea unor valori de responsabilitate socială, deoarece drepturile sunt protejate cel mai bine într-o societate în care oamenii simt o responsabilitate comună pentru bunăstarea tuturor. Economia de piață, bazată pe concurență, îi determină pe oameni să se orienteze mai mult spre propriile interese decât spre cele ale bunăstării comune. În acest sens, Consiliul Europei consideră că problema creării unui sentiment de apartenență și angajament față de obiectivele sociale comune este una de importanță majoră în societățile ce se bazează pe economia de piață. „Acest lucru nu este ușor de realizat într-o cultură, care pune accent pe realizarea personală a individului și unde valorile pieței și consumismul, puternic promovate de mass-media, tind să distrugă solidaritatea socială” [2, p. 13].

Omul se dezvoltă prin relațiile cu mediul în care se află. Din această cauză, o direcție a strategiei europene de creștere a coeziunii sociale este susținerea și dezvoltarea instituțiilor sociale, ce contribuie la faptul ca oamenii să se adune împreună. Un obiectiv strategic important este susținerea familiilor, deoarece anume în familii se formează caracteristicile coeziunii sociale și copiii sunt pregătiți pentru viața în societate. Schimbările de valori din ultimii ani nu trebuie să afecteze în nici un fel rolul social tradițional fundamental al familiei. În societatea modernă complexă și în schimbare permanentă, statul prin politicile sale trebuie să susțină familia pentru a-și îndeplini funcțiile sale sociale. Anume familia contribuie la contracararea presiunilor sociale ale economiei de piață, asigură educarea copiilor, formează o atitudine responsabilă și grijulie față de cei în vârstă și cu nevoi speciale, iar deprinderile se transformă în obiceiuri standardizate.

Dezvoltarea democrației participative și susținerea societății civile contribuie semnificativ la creșterea coeziunii sociale. Asociațiile obștești, cum ar fi

cele caritabile sau culturale, joacă un rol important în formarea coeziunii sociale, de aceea este necesar de a crea condiții favorabile pentru încurajarea activităților acestor organizații.

Aceste patru direcții strategice stabilite de Consiliul Europei pentru creșterea coeziunii sociale trebuie să creeze mecanisme sociale eficiente, ce ar asigura o echitate socială, incluziunea grupurilor defavorizate și reducerea disparităților. Conceptul coeziunii sociale nu este doar un factor al standardelor comportamentale, dar prezintă și gradul în care anumite norme și valori sunt împărtășite de membrii societății. Este important ca politicile statului să se bazeze obligatoriu pe anumite principii, care pot facilita tuturor drepturi economice și sociale egale. În final, gradul de coeziune socială reflectă valorile împărtășite într-o societate.

În 2005, sub coordonarea Direcției Generale pentru Coeziunea Socială a Consiliului Europei, a fost publicat Ghidul metodologic „Dezvoltarea concordantă a indicatorilor de coeziune socială” [3]. La constituirea Ghidului au lucrat un număr impunător de experți, cercetători, practicieni, funcționari în domeniul asigurării coeziunii sociale din toate țările UE. Fiind bazat pe principiile formulate de strategia europeană a dezvoltării coeziunii sociale, și anume, drepturi egale pentru toți, respectarea demnității persoanelor, dreptul indivizilor la dezvoltarea personală și participarea la procesul democratic, Ghidul a devenit, pe parcursul anilor, unul din instrumentele de bază în determinarea progresului coeziunii sociale în țările membre ale UE. Ghidul oferă un cadru metodologic pentru politicile de stat în domeniile ocupării forței de muncă, educației, sănătății și culturii, precum și situația anumitor grupuri vulnerabile, cum ar fi imigranții și persoanele cu dizabilități. Avantajul acestei abordări este faptul că se pune în evidență importanța valorilor în luarea deciziilor politice, iar indicatorii coeziunii sociale sunt potriviți pentru comparații și pot fi adaptați în contexte diferite. Astfel, Ghidul, pe de o parte, stabilește un cadru comun de referință pentru statele membre în dezvoltarea unei societăți bazate pe responsabilități comune, pentru a asigura bunăstarea tuturor, iar pe de altă parte, facilitează acumularea cunoștințelor în implementarea, monitorizarea și evaluarea acțiunilor de creștere a coeziunii sociale în diferite contexte.

Coeziunea socială este destul de greu de „măsurat”, fiind un concept „calitativ” cu referință la calitatea relațiilor sociale și instituționale, ce contribuie la asigurarea bunăstării tuturor. Pentru a realiza această sarcină complexă,

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

Ghidul, în primul rând, stabilește definițiile de referință ale noțiunii, care se referă la obiectivul politic general – asigurarea dezvoltării stabile a societăților democratice. Definiția trebuie să țină cont de modul de acționare al diferitor subiecți sociali pentru asigurarea bunăstării în condițiile statului de drept. În al doilea rând, Ghidul determină componentele și domeniile societății, care influențează coeziunea socială și pentru care trebuie elaborate politici de stat.

Definind conceptul de coeziune socială, autorii afirmă: „Coeziunea socială a unei societăți moderne este capacitatea ei de a asigura bunăstarea pe termen lung a tuturor membrilor săi, inclusiv accesul echitabil la resursele disponibile, respectarea demnității umane și diversității, asigurarea libertății personale și colective, și o democrație participativă responsabilă” [3, p. 23]. Această definiție stabilește calitatea relațiilor dintre indivizi și comunitate, care poate asigura bunăstarea socială și este bazată pe accesul echitabil și egal la resurse, asigurarea demnității individuale (și colective), libertatea individuală și participarea la viața societății. Metodologia elaborată a cercetării coeziunii sociale se bazează pe o abordare democratică ce presupune responsabilitate comună și conștientizarea necesității de învățare colectivă. Astfel, sunt propuse patru niveluri de analiză: 1) evaluarea tendințelor generale (pozitivă sau negativă) ale coeziunii sociale; 2) analiza părților constitutive ale bunăstării sociale în corelație cu acțiunile implementate de către autorități sau societate; 3) analiza detaliată a coeziunii sociale pe anumite domenii ale vieții; 4) cercetarea grupurilor sociale vulnerabile ca un indicator al coeziunii sociale.

Aplicarea fiecărui nivel depinde de obiectivele cercetării, de perioada disponibilă și de gradul detalierii. Primul nivel este mai mult subiectiv și presupune examinarea tendințelor generale, în diferite teritorii sau pe diverse domenii ale vieții, pentru a identifica anumite acțiuni prioritare în consolidarea coeziunii sociale. Al doilea nivel al cercetării are ca obiectiv analiza dimensiunilor bunăstării sociale în dependență de patru acțiuni publice (de inițiere, de reglementare, de remediere și de facilitare) pentru a identifica cele mai potrivite. Aceste două niveluri de evaluare a coeziunii sociale (tendința generală și evaluarea coeziunii sociale în ansamblu) oferă o bază fundamentală pentru realizarea unei evaluări generale a situației, definind obiectivele care trebuie urmărite în cadrul unei strategii de acțiuni. Nivelul trei al cercetării presupune analiza a opt domenii ale vieții sub aspectul relevanței coeziunii sociale: ocuparea forței de muncă, veniturile și puterea de cumpărare ale populației, starea locuinței,

alimentarea și consumul, sănătatea și securitatea socială, educația, cultura și informarea. Aceste opt domenii sunt analizate din patru aspecte: egalitatea în drepturi, asigurarea demnității, dezvoltarea personală și acțiuni participative. La nivelul patru de cercetare are ca obiectiv cunoașterea situației persoanelor expuse unui risc mai înalt de vulnerabilitate și oferă o bază pentru verificarea eficacității politicilor implementate la primele trei niveluri.

Metodele de cercetare la fiecare nivel trebuie să permită analiza decalajului dintre obiectivele coeziunii sociale și realitate, pentru a elabora și implementa noi acțiuni. Pentru a asigura acest obiectiv metodele concepute trebuie să permită analiza informațiilor existente și obținerea datelor suplimentare prin cercetări specifice. Astfel, obiectivele cercetării pot fi realizate prin utilizarea a două instrumente: anchetarea și indicatorii. Dacă anchetarea permite specificarea cunoștințelor necesare, atunci indicatorii ghidează răspunsurile la întrebări indicând ce tip de date trebuie colectate. Metodele de cercetare trebuie să faciliteze atât obținerea datelor statistice (cantitative și calitative, măsurate în funcție de o anumită scară), cât și obținerea cunoștințelor generale.

Pentru a cerceta aportul culturii, ca componentă importantă ce influențează coeziunea socială, Ghidul propune de utilizat aceleași abordări, ca și în alte domenii: egalitatea în drepturi sau lipsa discriminării culturale, protejarea demnității, posibilitatea dezvoltării personale și participarea. În cercetarea asigurării drepturilor egale în cultură și lipsei discriminării este necesar de analizat dacă sunt create condiții egale pentru toată populația în accesul la produsele și serviciile culturale, care este nivelul de cultură și preferințele culturale ale populației, cum este accesul la cultură al grupurilor vulnerabile și care sunt riscurile reducerii gradului de cultură. Asigurarea drepturilor egale poate fi determinată după anumiți indicatori, cum ar fi: proporția artiștilor în populația activă a țării, venitul mediu al artiștilor în comparație cu salariul mediu pe țară, frecvența evenimentelor culturale, facilitățile stabilite pentru organizațiile culturale, prețul mediu al unei cărți, al unui bilet la teatru sau al unei vizite la muzeu în raport cu venitul minim garantat. Nivelul de cultură și preferințele culturale pot fi determinate prin analiza unor indicatori, cum ar fi cota cheltuielilor pentru cultură în bugetele de consum, numărul de cărți achiziționate de populație pe parcursul unui an, numărul mediu de ziare cumpărate, frecvența vizitelor în bibliotecile publice și muzee, timpul petrecut în fața televizorului, participarea la evenimentele culturale.

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

Este mai complicat de elaborat unii indicatori care ar prezenta accesul grupurilor vulnerabile la produsele și serviciile culturale. Ghidul propune de a analiza cota-parte pentru cultură a 20% cele mai sărace persoane, însă această abordare prezintă doar un indicator economic, care nu reflectă situația generală a accesului la cultură pentru aceste grupuri. Indicatorii pot fi și de ordin social, cultural, informațional, ș.a. Pentru a avea o descriere mai completă a situației în domeniu este necesar de determinat și motivele pentru care anumite grupuri de persoane nu manifestă interes față de produsele și servicii culturale propuse, ce impact are conținutul emisiunilor televizate, cota parte a emisiunilor culturale și de divertisment în volumul total de producție. Analiza situațională în conformitate cu indicatorii expuși mai sus ar prezenta situația reală din domeniul culturii în contextul aportului la consolidarea coeziunii sociale.

Pentru a cerceta domeniul culturii din perspectiva protejării demnității persoanelor și grupurilor sociale este necesar, în primul rând, de determinat condițiile existente pentru păstrarea și promovarea diferențelor culturale, libertății de exprimare și a relațiilor dintre diferite culturi. Ca indicatori pot servi numărul de evenimente culturale tradiționale și a celor mai specifice, existența organizațiilor care promovează artele netradiționale și mai puțin populare, frecvența cenzurii creațiilor culturale, accesibilitatea pentru suport a tinerilor creatori. În al doilea rând, este necesar de cercetat existența diversității culturale, respectul reciproc între culturi și dialogul intercultural. Pentru aceasta sunt recomandați astfel de indicatori precum diversitatea culturală la nivel local, raional și național, gradul de conținut local în contentul media general, numărul de evenimente interculturale și participarea la ele, existența centrelor de dialog intercultural. De asemenea, este necesar de cunoscut situația cu privire la culturile minorităților prin analiza posibilităților de studiere în limbile minorităților, condițiile de exprimare a diferitor culturi, existența mass-mediei sau a programelor culturale dedicate culturilor minoritare. Și, în final, este necesar de cercetat condițiile de dezvoltare și renovare a culturii prin analiza posibilităților de afirmare culturală a tinerilor.

Cercetarea condițiilor ce oferă domeniul culturii pentru dezvoltarea individuală se realizează pe următoarele direcții: gradul de integrare al dimensiunii culturale în dezvoltarea personală, familială și ocupațională a populației; contribuția practicilor culturale la dezvoltarea personală și dezvoltarea relațiilor sociale; accesul grupurilor vulnerabile la practicile culturale; factorii care li-

mitează practicile culturale. Ca indicatori, care ar putea prezenta integrarea culturii în dezvoltarea personală, pot servi numărul de ore dedicate activităților culturale și artistice din învățământul primar, secundar și de specialitate, gradul de accesibilitate la cursuri de educație artistică, activitățile culturale încorporate în alte domenii ale vieții – sănătatea, ordinea publică, apărarea etc. Astfel de indicatori precum numărul persoanelor care practică activități culturale, numărul producțiilor culturale de amatori, numărul colectivelor artistice de amatori pot servi la determinarea gradului de contribuție a culturii la dezvoltarea personală și a relațiilor sociale. Accesul grupurilor vulnerabile la practicile culturale poate fi evaluat prin gradul de participare al persoanelor cu venituri joase, posibilitatea grupurilor vulnerabile de a se angaja în activități culturale, la fel și cauzele care complică o astfel de participare. De asemenea este necesară și analiza politicilor de stat în facilitarea dezvoltării personale prin cultură.

Cercetarea participării domeniului cultural în formarea coeziunii sociale, în conformitate cu recomandările Ghidului metodologic, este necesar de realizat prin determinarea impactului (numărul activităților culturale cu scop de integrare), stabilirea gradului de participare al populației la elaborarea și implementarea politicilor culturale (gradul de dezvoltare al sectorului asociativ cultural și al voluntariatului), precum și la protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural, istoric și natural (responsabilitatea populației), riscurile comercializării excesive a culturii (prezența emisiunilor culturale la nivel național și local).

Următoarea etapă în determinarea aportului culturii la coeziunea socială se referă la locul și rolul domeniului în viața societății. Este necesar de stabilit care sunt așteptările și preferințele culturale ale populației și nivelul lor de satisfacere (prioritățile politicilor culturale), care sunt valorile promovate prin activitățile culturale, măsura în care cultura este recunoscută ca factor de încredere și contribuie la stabilirea relațiilor sociale și evitarea izolării.

În ultima etapă se cercetează acțiunile autorităților centrale și locale, ale businessului și societății civile din punctul de vedere al acțiunilor inițiate, implementate, cu caracter de remediere și facilitare. În acest sens, realizările autorităților centrale sunt analizate conform bazei juridice create de funcționare a culturii, recunoașterea valorii, protecției și dezvoltării patrimoniului cultural, artistic și arhitectural, susținerea cercetărilor în domeniu. Implementarea acțiunilor este determinată prin evaluarea susținerii domeniului cultural de către stat, bugetului acordat pentru dezvoltarea culturii și educației culturale, încu-

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

rajării activităților artistice de amatori, reglementării conținutului cu conținut cultural al programelor TV și radio, susținerii producției de film. Acțiunile de remediere pot fi apreciate prin susținerea și promovarea culturilor minorităților, iar cele de facilitare – prin dialogul intercultural.

Activitatea autorităților locale este evaluată prin aportul la protejarea patrimoniului cultural și artistic local, bugetul alocat pentru cultură, prezența culturii în strategiile de dezvoltare, susținerea activității colectivelor de amatori. Acțiunile businessului pot fi analizate prin abordarea față de patrimoniul cultural, prin mecanismele de sponsorizare și suma donațiilor pentru susținerea activităților culturale. Iar activitatea sectorului neguvernamental - prin numărul de fundații și asociații culturale, cota-parte a organizațiilor care facilitează accesul la cultură pentru grupurile vulnerabile, precum și numărul personalului în aceste organizații (voluntari și angajați).

Astfel, Ghidul metodologic reprezintă un document important, care oferă cadrul conceptual și metodologic pentru implementarea cercetărilor coeziunii sociale în țările membre ale UE, dar și în afara comunității. El permite de a implementa politici bazate pe responsabilitatea comună între părțile cointeresate în creșterea coeziunii sociale și elaborarea strategiilor de dezvoltare durabilă. Cultura fiind considerată unul din domeniile importante ale vieții, care poate contribui esențial la creșterea coeziunii sociale. Participarea și practicarea de către populație a diferitor activități culturale are multiple efecte pozitive asupra coeziunii sociale, precum reducerea barierelor, atât de comunicare, cât și sociale, incluziunea socială a persoanelor defavorizate (migranți, refugiați, grupuri minoritare etc.), transformarea și creșterea bunăstării comunităților, îmbunătățirea calității vieții.

În 2016, Comisia UE a adoptat o comunicare către Parlamentul European și Consiliul UE „Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale”. Documentul a fost un răspuns la concluziile Consiliului privind rolul culturii în relațiile internaționale ale UE lansate în 2015. Pornind de la principiul că, cultura este o componentă importantă în dezvoltarea umană, socială, economică și de mediu, ce poate asigura dezvoltarea durabilă, Comisia consideră: „Sectorurile culturale și creative dinamice, inclusiv patrimoniul cultural, în țările partenere pot contribui la reducerea sărăciei, deoarece acestea sunt catalizatori importanți pentru creștere economică, ocuparea forței de muncă, coeziune socială și dezvoltare locală;

- cultura, precum și promovarea și respectarea diversității culturale, joacă un rol important în prevenirea conflictelor, consolidarea păcii și reconcilierea în zonele de conflict și post-conflict;
- dialogul intercultural promovează o mai bună înțelegere și facilitează parteneriate mai aprofundate între părțile interesate;
- un sector mass-media și cultural independent este o condiție fundamentală pentru libertatea de opinie și de exprimare, diversitatea culturală, cetățenia democratică activă și dezvoltarea democratică durabilă;
- adoptarea de strategii specifice în domeniul culturii și al cooperării pentru dezvoltare duce la acțiuni mai eficiente și durabile într-un număr mare de sectoare.” [4, p. 2]

Strategia a servit ca bază pentru lansarea de către Comisia Europeană în 2018 a unei noi agende europene pentru cultură [5]. Ca urmare a crizei financiare cu care s-a confruntat Europa după 2009, creșterea inegalităților sociale, radicalizarea și amenințările teroriste, implementarea noilor tehnologii digitale, s-au schimbat esențial modelele de viață și cadrul valoric în societate. Agenda are scopul de a consolida cooperarea dintre cultură și educație, precum și relațiile cu alte domenii, pentru ca sectorul să poată face față provocărilor și, în același timp, să profite de noile oportunități. Documentul are trei obiective strategice cu dimensiuni socială, economică și relații externe. Dimensiunea socială prevede valorificarea potențialului culturii și al diversității culturale pentru creșterea coeziunii sociale și bunăstării. Dimensiunea economică a agendei constată că valorificarea capacităților transformatoare ale sectoarelor culturale și creative pot fi realizate prin îmbinarea lor cu posibilitățile altor sectoare, cum ar fi tehnologiile informaționale, turismul, industria producătoare ș.a. În acest scop se recomandă promovarea artelor, a culturii și a gândirii creative în educația formală și non-formală, la toate nivelurile, precum și în învățarea pe tot parcursul vieții. Pe dimensiunea externă sunt confirmate prioritățile de sprijinire a culturii ca generator de dezvoltare socială și economică durabilă. În acest scop, documentul propune:

- „încurajarea capacității culturale a tuturor europenilor prin punerea la dispoziție a unei game largi de activități culturale și prin oferirea de posibilități de participare activă;
- încurajarea mobilității profesioniștilor din sectoarele culturale și creative și eliminarea barierelor din calea mobilității lor;

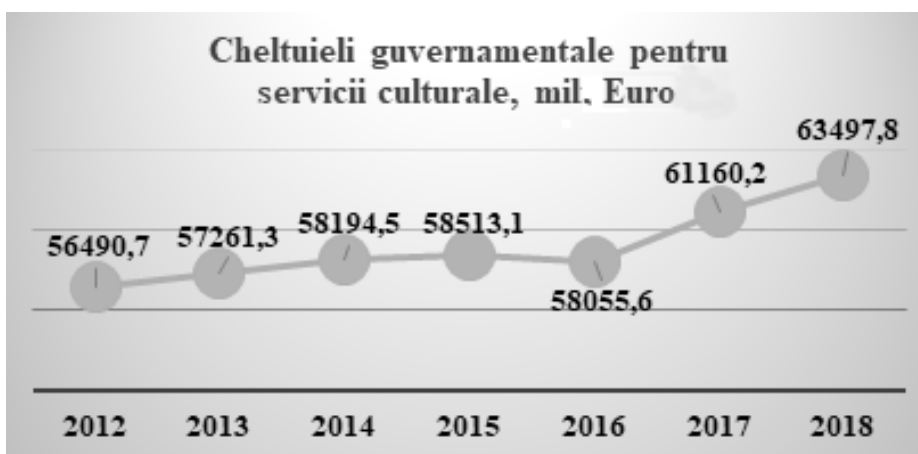

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

- protejarea și promovarea patrimoniului cultural european ca resursă comună, pentru a-i sensibiliza pe cetățeni cu privire la istoria și la valorile noastre comune și pentru a consolida sentimentul unei identități europene comune.” [5, p. 3].

În scopul reducerii barierelor sociale și economice în calea participării populației la activitățile culturale, agenda propune o nouă abordare bazată pe principiul „capacității culturale”, care presupune oferirea unei „game largi de activități culturale de calitate, promovarea oportunităților de participare și de creație pentru toți și consolidarea legăturilor dintre cultură și educație, afacerile sociale, politica urbană, cercetare și inovare” [5, p. 3].

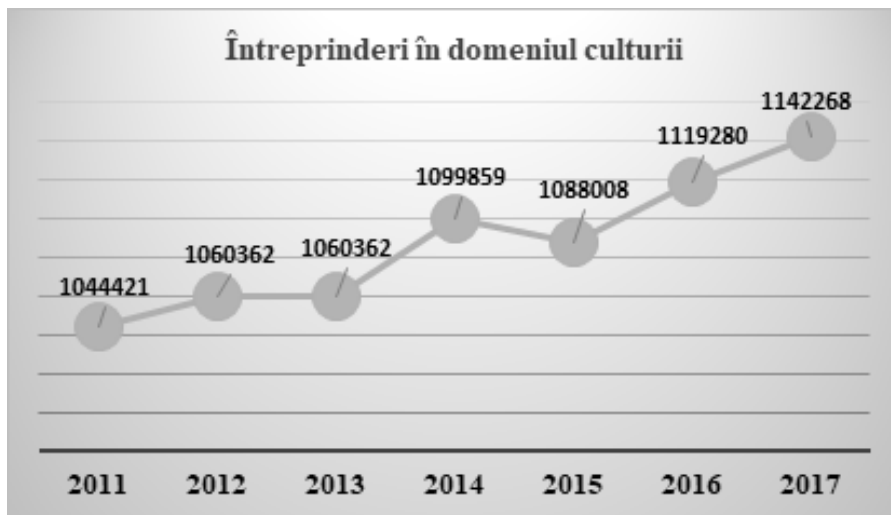
Utilizând indicatorii prevăzuți în Ghidul metodologic se poate de realizat o analiză a acțiunilor în domeniul culturii implementate în țările membre ale UE pentru creșterea coeziunii sociale. Astfel, se poate de constatat creșterea cheltuielilor guvernamentale pentru servicii culturale. După cum este prezentat în *Fig. 1*, ele înregistrează o tendință de creștere permanentă începând din 2016 - de la 58055,6 mil. Euro până la 63497,8 mil. Euro în 2018.

Fig. 1. Evoluția cheltuielilor guvernamentale pentru serviciile culturale în țările UE

Sursa: Realizată de autor în baza EUROSTAT [6].

Cultura tot mai mult se implică în activități economice, producând bunuri și oferind servicii pentru populație. În UE se menține o tendință de creștere a numărului de întreprinderi din sfera culturii. Din *Fig. 2* se poate observa că numărul lor a crescut din 2015 până în 2017 de la 1088008 la 1142268 de întreprinderi.

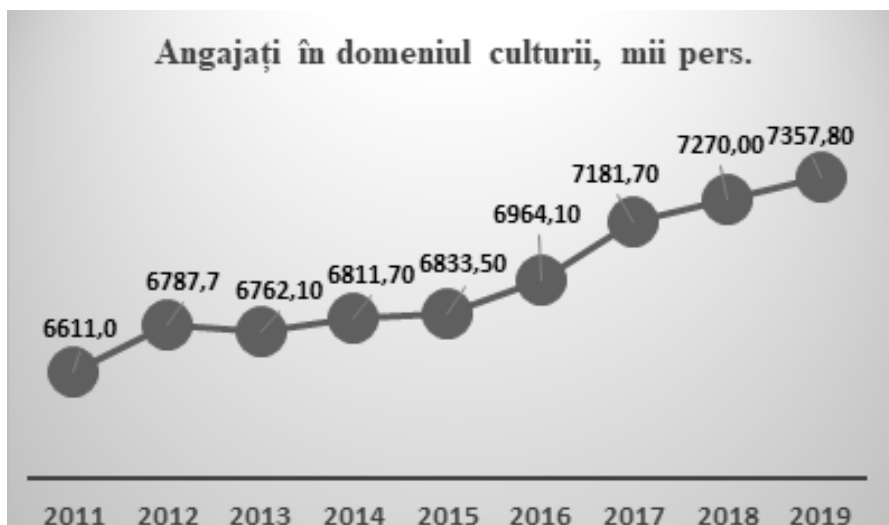

Fig. 2. Evoluția numărului de întreprinderi din domeniul culturii în țările UE

Sursa: Realizată de autor în baza EUROSTAT [6].

În acest sens, se pot distinge trei grupuri de instituții culturale. Din primul grup fac parte instituțiile relaționate cu protejarea patrimoniului cultural, care nu pot fi subiecți ai relațiilor comerciale datorită semnificației sociale importante pe care le au. Al doilea grup îl reprezintă organizațiile și instituțiile de cultură care au susținere din partea statului, însă au posibilitatea de a genera venituri suplimentare prin activități antreprenoriale: artele spectacolului, bibliotecile, casele de cultură și a. Grupul trei îl reprezintă organizațiile culturale care obțin venituri în totalitate din activități comerciale: audiovizualul, designul, arhitectura etc. Creșterea generală a întreprinderilor din domeniul culturii în UE, în mare parte, este determinată anume de grupul trei – industriile culturale și cele creative. Astfel, numărul întreprinderilor antrenate în producerea de filme, programe televizate și imprimări audio a crescut de la 95956 în 2011 la 129976 în 2017. Reprezentativitatea fiecărui grup de întreprinderi în statele UE este determinată de politicile culturale implementate, potențialul său economic, tradițiile culturale naționale, nivelul de trai, precum și preferințele consumatorilor.

Creșterea numărului de întreprinderi a generat și o creștere permanentă a numărului de angajați care activează în domeniul culturii. Astfel, dacă în 2011 munceau 6,6 mil. de persoane, atunci în 2019 numărul angajaților a trecut peste 7,3 mil. de persoane (Fig. 3)

Fig. 3. Evoluția numărului de angajați în domeniul culturii în țările UE

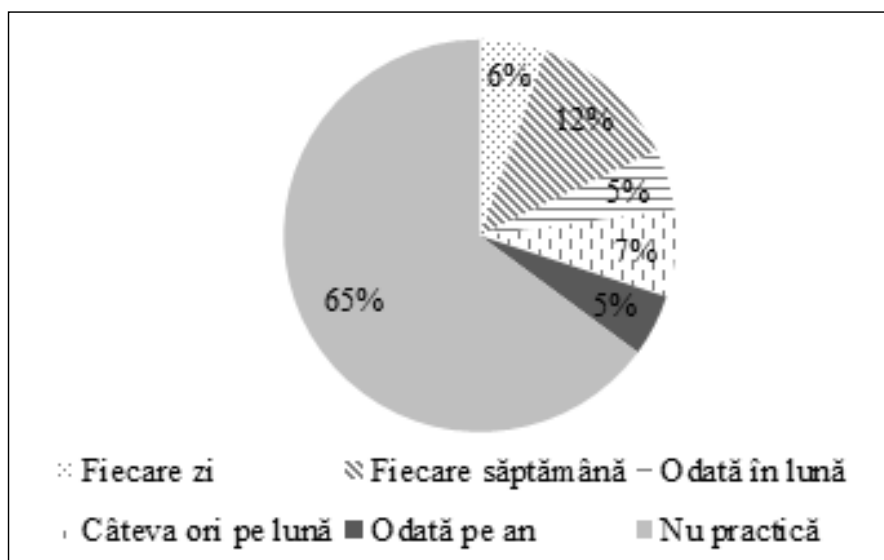
Sursa: Realizată de autor în baza EUROSTAT [6].

Satisfacerea necesităților culturale ale populației este o parte integrantă a creșterii coeziunii sociale. În anul 2015, printre persoanele cu vârstă mai mare de 16 ani, în țările UE, pe parcursul unui an, 46% au fost la cinema, 43% - la reprezentații teatral-concertistice, iar 43% au vizitat locuri culturale (muzee, galerii etc.). În același timp, 30,0% din populația UE participa permanent în activități culturale. La nivel general, circa 63,7% din populația de după 16 ani în ultimele 12 luni au vizitat activități culturale, dintre care 82,8% reprezintă tinerii cu vârste cuprinse între 16 și 29 ani, iar vârstnicii între 65 și 74 ani – 52,8%. Cele mai înalte niveluri de participare au fost înregistrate în țările nordice: Danemarca (85,3%), Suedia (85,0%), Finlanda (83,7%) și Olanda (de asemenea, 83,7%). Țările cu cel mai jos nivel de participare sunt Grecia, Italia (ambele 46,9%), Croația (36,6%), Bulgaria (28,6%) și România (27,4%).

Mai mult de o treime din populația adultă practică una sau mai multe activități artistice. Distribuția practicării de către populația UE a activităților artistice este prezentată în Fig. 4. 6,0% din populație practică în fiecare zi careva activități artistice, 12,0% - în fiecare săptămână, 12,0% - o dată sau de câteva ori pe lună.

Cea mai mare pondere de practicare de către adulți a activităților artistice (cel puțin o dată în săptămână) au fost înregistrate în Finlanda (24,1%),

Germania (21,6%), Austria (20,4%) și Olanda (20,2%). Cea mai mare pondere a populației care nu practică deloc activități artistice a fost înregistrată în Cipru (80,1%), Belgia (81,8%), Bulgaria (82,8%), Franța (82,9%), Croația (84,0), Portugalia (84,4%) și România (87,0%).

Fig. 4. Distribuția populației în funcție de practicarea activităților artistice în țările UE

Sursa: Realizată de autor în baza EUROSTAT [6].

Tendențele de dezvoltare a coeziunii sociale în țările UE sunt monitorizate de către Comisia Europeană prin publicarea unui raport o dată la 2-3 ani. Ultimul raport, al șaptelea, a fost publicat în 2017 [7] și prezintă realizările politicilor implementate, precum și determină problemele existente în creșterea coeziunii sociale din punct de vedere economic, social și teritorial, pentru a stabili obiectivele de dezvoltare după anul 2020. Raportul constată că disparitățile regionale pe parcursul ultimului deceniu s-au redus, ocuparea forței de muncă a crescut, însă șomajul este încă la un nivel înalt. Unele regiuni ale Europei înregistrează o creștere rapidă a populației, în timp ce altele se depopulează, iar investițiile în inovare, instruire și infrastructură sunt insuficiente. În rezultat, CE constată că politicile de creștere a coeziunii implementate au redus impactul negativ al crizei economice din anul 2011. Nivelul mediu al investițiilor în politicile de creștere a coeziunii este de 8,5% din totalul cheltuielilor governa-

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

mentale. Astfel, investițiile au contribuit la reducerea disparităților, mai ales în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor, nivelul de trai, precum și incluziunea socială și oportunitățile de angajare.

Pentru UE, coeziunea socială este o valoare determinantă pentru asigurarea dezvoltării durabile în condițiile actuale, când societățile democratice se confruntă cu schimbări rapide și radicale, care afectează relațiile sociale tradiționale. Conceptul coeziunii sociale se bazează pe drepturile omului și acționează prin asigurarea libertății, egalității și solidarității sociale, pentru a reduce disparitățile economice, etnice și culturale. Consiliul Europei a stabilit patru direcții strategice pentru creșterea coeziunii sociale: dezvoltarea capacității societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, integrarea dimensiunii sociale în activitatea economică, susținerea și dezvoltarea instituțiilor sociale, care contribuie la faptul ca oamenii să se adune împreună, dezvoltarea democrației participative și susținerea societății civile. Responsabile de coeziunea socială sunt toate instituțiile sociale, dar cel mai important rol îl are statul. Elaborarea Ghidului metodologic „Dezvoltarea concordantă a indicatorilor de coeziune socială” a permis determinarea unei abordări unificate pentru politicile de stat în domeniile ocupării forței de muncă, educației, sănătății și culturii, precum și evidențierea importanței valorilor în luarea deciziilor politice, iar indicatorii coeziunii sociale sunt potriviți pentru comparații și pot fi adaptați în contexte diferite. Ghidul determină cultura printre cele mai importante domenii ale societății, care influențează semnificativ coeziunea socială și pentru care sunt necesare elaborate politici de stat. Astfel, politicile culturale naționale implementate în țările UE și creșterea cheltuielilor de stat pentru susținerea culturii au dus la mărirea numărului de întreprinderi și a angajaților în domeniu, ceea ce a contribuit la creșterea numărului de persoane care participă sau practică activități culturale. Impactul culturii asupra coeziunii sociale este în creștere.

Rapoartele de monitorizare a evoluției coeziunii sociale în țările UE menționează existența multiplelor probleme legate de disparitățile regionale, integrarea socială a minorităților, în același timp constată că politicile de creștere a coeziunii au redus impactul negativ al crizei economice, iar investițiile au contribuit la reducerea disparităților, precum venitul pe cap de locuitor, nivelul de trai, incluziunea socială și oportunitățile de angajare.

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova

Pentru Republica Moldova este importantă abordarea europeană a culturii ca sferă de acțiune, care creează plusvaloare altor activități și în acest sens este necesară consolidarea cooperării cu alte domenii, în primul rând cu educația. Implicarea culturii în soluționarea problemelor social-economice ale societății este conformă cu tendințele europene ale politicilor culturale. Odată cu semnarea la 27 iunie 2014 la Bruxelles a Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE, a fost stabilit un nou cadru legal pentru promovarea relațiilor la un grad mai superior de asociere politică și integrare economică. Acordul conține dispoziții, reglementări și prevederi de cooperare mai largă în toate sectoarele de interes reciproc. Pentru Moldova, documentul stabilește trei principii de cooperare: „(a) descentralizarea procesului decizional de la autoritățile centrale către comunitățile regionale și locale; (b) consolidarea parteneriatului dintre toți participanții implicați în dezvoltarea regională și (c) cofinanțarea programelor și proiectelor de dezvoltare regională prin contribuția financiară a părților” [8, p. 104].

Acordul prevede și activități în domeniile culturii, educației și turismului. Cooperarea în domeniul turismului are scopul de a crea în Republica Moldova un sector competitiv, astfel contribuind la dezvoltarea economică, la ocuparea forței de muncă și intensificarea schimburilor externe. Un rol important în realizarea acestui deziderat îl joacă patrimoniul cultural, care trebuie să devină o componentă a dezvoltării economice. Prin crearea locurilor de muncă, promovarea înțelegerii comune și formării sentimentului de apartenență la comunitate, patrimoniul are capacitatea de promovare a coeziunii și integrării sociale, oferă oportunități educaționale, atât pentru tineri, cât și pentru cei vârstnici, promovând dialogul între diferite culturi și generații. Pentru a face față provocărilor moderne sunt necesare nu intervenții punctuale, ci valorificarea patrimoniului prin planuri de dezvoltare pe termen lung, implicarea sectorului comercial prin parteneriate de tip public-privat, „este necesară o abordare mai integrată a conservării, promovării și valorificării patrimoniului, pentru a se ține seama de multiplele contribuții ale acestuia la obiectivele sociale și economice, precum și de impactul acestuia asupra altor politici publice.” [9, p. 5]

Conform prevederilor Acordului, un element important al cooperării transfrontaliere și regionale este promovarea încrederii reciproce și a legăturilor directe. În această direcție, interacțiunea culturală este cea mai importantă,

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

deoarece constituie baza, începutul construcției altor tipuri de cooperare. O bună înțelegere a caracteristicilor sociale, economice și culturale ale regiunilor este o condiție necesară pentru implicarea activă a populației și a părților interesate. Regiunile de frontieră devin o punte de înțelegere și oferă oportunități promițătoare de dezvoltare. Acestea sunt capabile să aducă o contribuție importantă la dezvoltarea integrării europene, menținând în același timp diversitatea culturală bogată. O astfel de cooperare ajută la găsirea de soluții la problemele legate de minoritățile naționale. Prin urmare, este necesar să se creeze cât mai multe legături între autoritățile locale și regionale de pe ambele părți ale frontierei. Acestea vor putea asigura nu numai o cooperare economică și instituțională, ci vor contribui și la interacțiunea socioculturală, reducând problemele din educație, din sfera limbilor, din stilul de viață al comunităților de la frontieră, astfel încât să se poată construi încrederea reciprocă.

O atenție aparte este adresată dezvoltării relațiilor între tineri. Acordul prevede de a „susține tinerii și mobilitatea animatorilor socioeducativi, ca un mijloc menit să promoveze dialogul intercultural și acumularea de cunoștințe, aptitudini și competențe în afara sistemelor educaționale formale, inclusiv prin intermediul voluntariatului” [8, p. 121].

Cooperarea culturală între UE și Republica Moldova se bazează pe principiile prevăzute de Convenția UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale (2005). Acordul prevede următoarele domenii de interes, care urmează să fie dezvoltate:

- (a) cooperarea și schimburile culturale, precum și mobilitatea artei și a artiștilor;
- (b) dialogul intercultural;
- (c) dialogul asupra politicilor culturale și audiovizuale;
- (d) cooperarea în cadrul organizațiilor și forumurilor internaționale, cum ar fi UNESCO și Consiliul Europei, pentru dezvoltarea diversității culturale, păstrarea și utilizarea patrimoniului cultural și istoric;
- (e) cooperarea în domeniul mass-media. [8, p. 124]

Cooperarea culturală este un element important în sprijinirea diversității culturale. UE, prin programele sale, susține atât cultura statelor membre, cât și a țărilor din afara Uniunii, contribuind la conservarea patrimoniului cultural universal. Prin „diplomația culturală”, UE promovează importanța unei varietăți de expresii culturale, creație artistică și dezvoltarea dinamică a industriilor

creative. Multiculturalismul și toleranța, ca elemente importante ale politicilor culturale ale țărilor membre, sunt un exemplu pentru alte țări în asigurarea dezvoltării socioeconomice a societății. Inițierea de noi relații prin relațiile culturale ar trebui să garanteze o creștere a eficacității acțiunilor UE în relațiile internaționale și să asigure atingerea obiectivelor de dezvoltare globală: pacea, conservarea diversității culturale și o creștere a bunăstării populației.

Dincolo de stabilirea Zonei de liber schimb complex și cuprinzător, acordul prevede modernizarea Republicii Moldova prin implementarea normelor și standardelor UE, în toate domeniile, care în general corespund celor mai bune practici internaționale. În domeniul culturii, „implementarea normelor și standardelor UE” ar însemna luarea în considerație a bunelor practici ale UE în domeniul creșterii coeziunii sociale, precum și de concluziile Consiliului UE privind rolul culturii în relațiile UE cu partenerii, lansate în 2015.

În perioada de la obținerea independenței, în Republica Moldova au fost elaborate mai multe programe strategice pentru susținerea și dezvoltarea culturii. Însă scopul și sarcinile stabilite prin fiecare nu au fost atinse, ele fiind preluate, formal, dintr-un document în altul. În 2013 a fost aprobată Strategia de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”, care are drept scop „asigurarea unui mediu cultural viabil, prin crearea unui cadru adecvat de politici publice, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru creșterea calității vieții cetățenilor, a spiritului de toleranță și a coeziunii sociale.” [10, p. 33]. Pentru realizarea scopului au fost stabilite patru obiective generale:

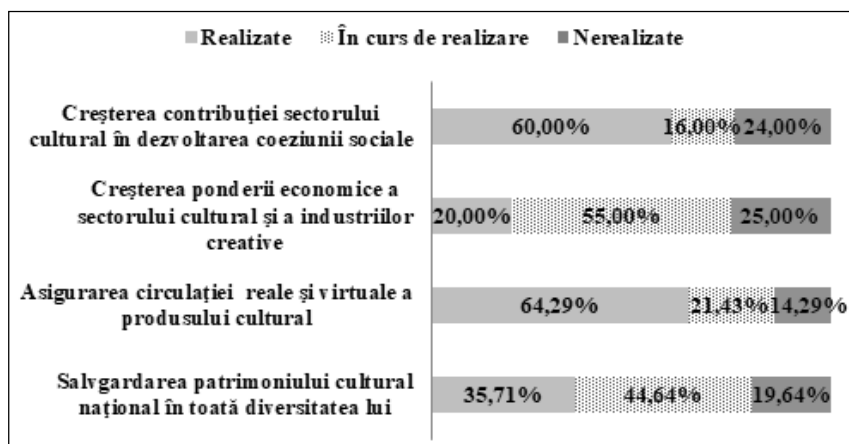
- salvagardarea patrimoniului cultural național în toată diversitatea lui;
- asigurarea circulației reale și virtuale a produsului cultural;
- creșterea ponderii economice a sectorului cultural și a industriilor creative;
- creșterea contribuției sectorului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale.

Ca acțiuni pentru creșterea contribuției sectorului cultural la coeziunea socială au fost prevăzute diversificarea serviciilor organizațiilor culturale, creșterea participării populației și mai ales a tinerilor la acțiuni culturale, schimbul de bune practici cu organizațiile din țară și de peste hotare, îmbunătățirea informării populației cu privire la activitățile culturale, sporirea mobilității artistice, susținerea culturii minorităților naționale, crearea parteneriatelor de incluziune socială, promovarea drepturilor omului.

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

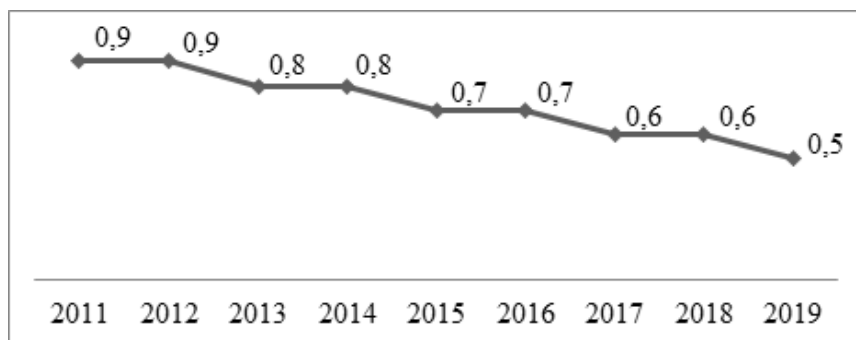
Ultimul raport al Ministerului Culturii privind implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii *Cultura 2020* prezentat pe site-ul instituției este din 2018 și „constată faptul că, în pofida caracterului continuu de realizare a unui șir întreg de acțiuni, atât ministerul, cât și instituțiile din subordine înregistrează restanțe în demararea realizării acestora” [11, p. 1]. Către anul 2018, pentru realizarea obiectivului de creștere a contribuției culturii la coeziunea socială au fost realizate 60,0% din acțiuni.

Fig. 5. Gradul de realizare al acțiunilor strategice până în anul 2018, %

Sursa: Elaborată de autor în baza Raportului MECC pe anul 2018.

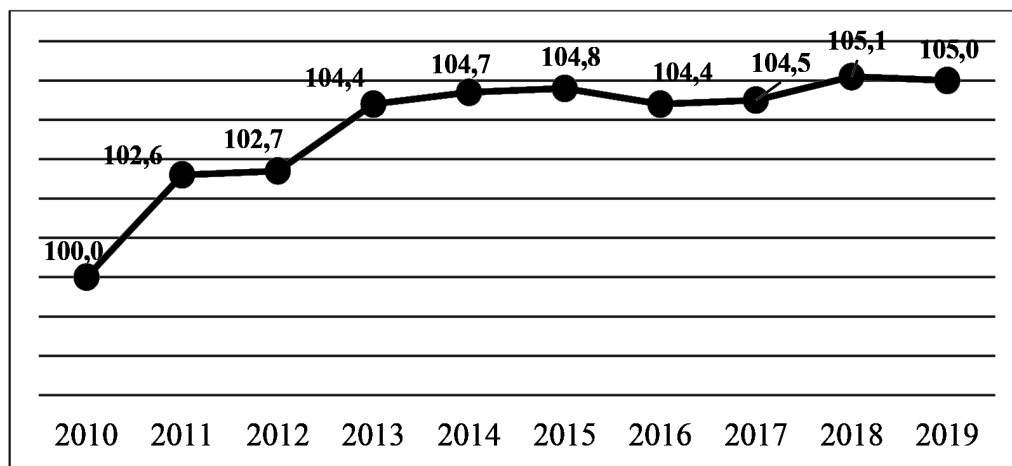
Analiza rezultatelor implementării activităților strategice prevăzute pentru creșterea aportului culturii la coeziunea socială în Republica Moldova vom realiza prin utilizare indicatorilor prevăzuți în Ghidul metodologic [3]. Unul din ei este susținerea bugetară a culturii.

Fig. 6. Evoluția cotei-părți a domeniului culturii în structura PIB, %

După cum reprezintă *Fig. 6*, pe parcursul perioadei implementării strategiei (2014-2020) cota-parte a culturii în PIB a scăzut de la 0,8% la 0,5%. În toate țările UE, finanțarea bugetară rămâne principala formă de sprijin pentru domeniul culturii și artei. Valoarea medie a acestora în totalul cheltuielilor bugetare ale țărilor membre în anul 2018 a constituit 1% din PIB. În același timp se poate remarca o diferență destul de mare între țări - de la 0,3% în Grecia până la 2,8% în Letonia. În comparație cu țările UE, un indicator mai jos ca Republica Moldova înregistrează doar Grecia. Celelalte state membre, au o susținere mai mare a culturii.

Indicatori importanți pentru cercetarea coeziunii sociale sunt gradul de asigurare al accesului populației la servicii și dezvoltarea infrastructurii culturale. Determinarea evoluției infrastructurii culturale este realizată prin calcularea indicelui, care se bazează pe numărul de instituții culturale în raport cu numărul populației. În perioada 2010-2019, indicele infrastructurii culturale a crescut cu 5,0%. Creșterea este determinată, în mare parte, nu atât de mărirea numărului de instituții culturale, cât de faptul reducerii populației (*Fig. 7*).

Fig. 7. Evoluția indicelui infrastructurii culturale în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor statistice ale BNS.

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

Raportul MECC pentru 2018 relevă realizarea activităților pentru dezvoltarea infrastructurii instituțiilor culturale, studii de fezabilitate pentru un șir de muzee și case de cultură. Au fost finalizate lucrările de restaurare a edificiului Muzeului Național de Artă al Moldovei, realizate reparații curente în toate muzeele naționale, precum și în unele raioane: Hâncești (3 muzee), Călărași (5 muzee), Ungheni (2 muzee). Către 2018 au beneficiat de reparație curentă 468 de case de cultură, iar 374 – reparație capitală. Au fost reparate 225 și dotate cu tehnică peste 400 de biblioteci. În anii 2018-2019, în bugetul ministerului au fost planificate mijloace financiare și a continuat procesul de modernizare a infrastructurii culturale și dotarea instituțiilor teatral-concertistice cu echipament tehnic modern.

Indicatori de valoare în cercetarea coeziunii sociale pe dimensiunea culturală sunt datele care reprezintă consumul cultural al populației. În acest context poate fi analizat numărul de vizitatori la teatre, cinematografe, în muzee și biblioteci, precum și numărul de cărți și reviste eliberate. Relaționând aceste date cu numărul populației, se poate de calculat indicele consumului cultural. În *Fig. 8* este prezentată evoluția indicelui consumului cultural în Republica Moldova pe parcursul anilor 2010-2019.

Fig. 8. Evoluția indicelui consumului cultural în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor statistice ale BNS.

Din anul 2013 indicele consumului cultural înregistrează o scădere continuă, care în 2019 este mai joasă cu 19,0% în comparație cu anul de referință 2010. Conform datelor statistice, țările membre ale UE în mediu au înregistrat o creștere a consumului cultural în această perioadă.

În același an 2015, când a fost cercetată participarea și practicarea activităților culturale de către populația din țările membre ale UE, în Republica Moldova au fost prezentate datele Barometrului Opiniei Publice [12], cercetare realizată pe un eșantion de 1160 de persoane. Răspunsurile la întrebarea chestionarului: „Cât de des, pe parcursul ultimelor 12 luni, ați participat la următoarele activități culturale?” sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Frecvența participării respondenților la activități culturale

	Deloc	O singură dată	De 2-3 ori	În medie, odată pe lună	În medie, odată pe săptămână	Nu știu/ Nu răspund
Ați fost la teatru	79.9%	9.7%	6%	2.4%	0.1%	2.1%
Ați fost la cinema	80.5%	6.5%	8.4%	2.3%	0.2%	1.9%
Ați fost la concert	57.1%	17.7%	20%	3%	0.8%	1.3%
Ați fost la muzeu	78.9%	10.1%	7.6%	1.2%	0.1%	2.1%
Ați fost la bibliotecă	75.9%	4.7%	6.7%	5.2%	4.3%	3.1%
Ați vizitat locuri culturale din Republica Moldova (mănăstiri, zone culturale)	47.9%	17.1%	25.6%	6.1%	1.7%	1.6%
Ați participat la evenimente culturale comunitare	54.1%	17.6%	22.8%	3%	0.5%	2%

Sursa: Barometrul Opiniei Publice [12].

După cum se poate observa din *Tabelul 1*, majoritatea absolută a populației din Republica Moldova pe parcursul unui an nu au vizitat deloc nici o instituție culturală: 80,5% - cinema, 79,9% - teatru, 78,9% - muzeu, 75,9% - biblioteca.

Aceste tendințe sunt confirmate și de cercetările sociologice efectuate în cadrul Centrului de Sociologie și Psihologie Socială (CSPS) al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. În luna mai 2018, Centrul a realizat anchetarea experților din domeniul culturii cu scopul de a determina percepția reprezentanților domeniului cultural despre rezultatele implementării Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”. Au fost anchetate 60 de persoane, reprezentanți din diferite sectoare culturale, din instituții culturale rurale și urbane, reprezentanți ai administrațiilor publice centrale și locale, cercetători și administratori ai domeniului.

Experții anchetați consideră că din cele patru obiective strategice, cele mai bune rezultate au fost înregistrate în direcția protejării patrimoniului cultural -

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

73,3%, 64,0% - în asigurarea circulației produsului cultural, 50,7% - în creșterea ponderii sectorului cultural în sistemul economic al țării și doar 48,3% consideră că acțiunile implementate au contribuit la creșterea contribuției domeniului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale. Referindu-se la cauzele neîndeplinirii activităților planificate, 58,5% din experții anchetati consideră că Strategia este mai mult pe hârtie decât în activități reale, iar 31,4% - că prioritățile stabilite nu corespund necesităților reale.

Rezultatele anchetării experților au reliefat următoarele tendințe în evoluția interesului populației față de activitățile culturale: 45,0% consideră că în ultimii cinci ani interesul populației față de activitatea instituțiilor de cultură a scăzut, iar 33,3% - că a rămas neschimbat. Lipsa interesului populației față de activitățile culturale este explicată nu doar prin calitatea serviciilor și produsului cultural oferit, dar și prin gradul slab de orientare a activităților realizate spre interesul consumatorilor. 83,4% din cei chestionați consideră că populația nu este implicată în implementarea politicilor culturale la nivel central, iar 65,0% din respondenți consideră că politicile culturale la nivel central în mică măsură reflectă nevoile culturale ale populației.

Experții au menționat schimbări spre bine în activitatea instituțiilor de cultură îndreptate spre stabilirea parteneriatelor de incluziune socială cu școlile (58,3%), creșterea implicării voluntarilor în desfășurarea activităților culturale (58,3%), promovarea învățării continue cu ajutorul artei și al patrimoniului cultural (43,3%). În ultimii ani s-a consolidat cooperarea internațională în domeniul culturii. Prioritățile de bază în această direcție au vizat activități pentru implicarea Republicii Moldova în proiectele inițiate de Consiliul Europei, UNESCO, PNUD, precum și promovarea imaginii culturale a țării prin participarea la evenimentele culturale din străinătate. Apreciind rezultatele cooperării internaționale, 71,6% din experții chestionați consideră că colaborarea cu organismele internaționale s-a îmbunătățit, 66,6% apreciază creșterea participării la programele Consiliului Europei - Uniunii Europene de reabilitare a patrimoniului cultural, 62,0% - susținerea tinerelor talente pentru participare la evenimente internaționale, 56,7% - crearea mecanismului de circulație liberă a artiștilor și a operelor de artă, 43,4% - finanțarea programelor de mobilitate pentru artiști.

CSPS a realizat în 2017 o anchetare sociologică pe un eșantion reprezentativ de 1179 de persoane, de la 18 ani în sus, pe întreg teritoriul Republicii

Moldova. Variabilele de bază ale eșantionării au fost mediul de reședință, sexul și vârsta. În cadrul cercetării s-a studiat conținutul activităților culturale în structura timpului liber al populației. Pentru respondenți au fost incluse mai multe activități culturale: cititul cărților, muzica, activități creative (scrierea de versuri, desenul ș. a.), practicarea meșteșugurilor (croșetarea, tâmplăria ș. a.), vizitarea activităților culturale (spectacole, concerte, și a.), dar și practici sociale, cum ar fi: întâlnirea cu prietenii, rudele, practicarea sportului, vizitarea bisericii, gospodărirea, plimbatul în natură.

În acest context, 55,1% din respondenți au menționat că citesc cărți în timpul liber foarte rar sau deloc, doar 11,7% - citesc cărți în fiecare zi, și 16,2% - cel puțin o dată pe săptămână. Din cei ce citesc cărți în fiecare zi femeile constituie 63,8%, iar cel puțin o dată pe săptămână – 57,6%. Printre cei ce nu citesc cărți deloc, bărbații constituie 59,2%. Datele demonstrează faptul că cititul cărților măcar o dată pe săptămână este o obișnuință pentru mai bine de un sfert din populație. Această deprindere este mai mult specifică pentru femei și persoanele din mediul rural, și mai puțin influențată de vârsta persoanelor.

Populația mai mult preferă să-și petreacă timpul în compania muzicii, astfel, în fiecare zi ascultă muzica 43,9% și cel puțin o dată pe săptămână – 25,3%. Ascultarea muzicii în timpul liber este preferată și de bărbați, și de femei, dar mai mult în mediul rural. Cei cu vârstă înaintată sunt mai puțin interesați de a asculta muzică în timpul liber.

7,7% din populație practică activități artistice, desenează, scriu versuri și proză, practică muzica, de cel puțin o dată pe săptămână, iar 63,7% nu au nici o ocupație artistică. Practicarea activităților artistice este mai populară printre femei și mai mult în mediul rural. Aceste îndeletniciri sunt cel mai des practicate de persoanele mature.

Meșteșugurile artistice – croșetarea, brodarea, tâmplăria, țesutul și altele, sunt practicate cel puțin o dată pe săptămână de către 13,7% din populație, dintre care 68,9% sunt femei, iar 63,4% sunt din mediul rural. Activitățile meșteșugărești, în afară de dorință, necesită și anumite abilități de care trebuie să dispună persoana, dar și de îndrumare în tehnologiile de lucru. Aceasta influențează numărul celor care practică meșteșugurile, fiind mai des realizate de către femei și persoanele din mediul rural.

O altă direcție de cercetare a fost interesul față de activitățile artistice și participarea la aceste manifestații desfășurate de către instituțiile de cultură,

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

vizitarea teatrelor, concertelor, expozițiilor, a cinematografelor, bibliotecilor. Nu manifestă nici un interes față de aceste activități 43,4% din populație. Cel puțin o dată pe săptămână vizitează careva activități doar 2,2% din respondenți, o dată pe lună – 13,9%, mai rar – 40,5%. Astfel, se poate constata că interesul față de activitățile instituțiilor de cultură este redus. Este îngrijorător faptul că tinerii manifestă mai puțin interes față de activitățile culturale în comparație cu alte categorii de vârstă.

Doar 19,0% din populație practică careva activități artistice sau sportive: dans, teatru, muzică, sport. Doar fiecare a cincea persoană din țară este antrenată într-o măsură mai mare sau mai mică în practicarea unor activități artistice. Ele reprezintă în egală măsură atât bărbați, cât și femei, atât mediul rural, cât și cel urban, tineri și maturi. Puțin sunt antrenate în astfel de activități persoanele de vârstă înaintată – de la 55 de ani și mai mult.

Cercetarea a confirmat tendința crescândă de petrecere a timpului liber în spațiul virtual. 48,0% din respondenți folosesc internetul în fiecare zi și 18,2% - cel puțin o dată pe săptămână. Doar 17,0% din cei anchetați nu folosesc deloc internetul. Activitățile virtuale ocupă tot mai mult loc în timpul liber - jumătate din populație utilizează în fiecare zi internetul. În dependență de sex, este în aceeași măsură solicitat atât de femei, cât și de bărbați, atât în mediul urban, cât și în cel rural. Maturii, în egală măsură cu tinerii, de asemenea, în fiecare zi utilizează internetul. Este un fenomen care influențează semnificativ socializarea comunităților.

15,4% din respondenți frecventează localuri de tip cafenea, bar, pizzerie în fiecare zi sau cel puțin o dată pe săptămână. În același context este necesar de remarcat că 45,0% din respondenți preferă să se întâlnească cu prietenii și cunoscuții în fiecare zi sau cel puțin o dată pe săptămână și doar 3,4% nu au deloc o astfel de necesitate. Astfel, vizitarea localurilor gastronomice și întâlnirile cu prietenii și rudele sunt cele mai des practicate activități de către populație. Acestea sunt, în egală măsură, dorite și de femei, și de bărbați, și în mediul urban, și în cel rural, printre tineri și maturi.

Vizionarea programelor televizate este una din ocupațiile principale în petrecerea timpului liber. 46,1% din respondenți includ televizorul în fiecare zi. În același timp este de remarcat faptul că 11,5% au refuzat cu totul de a privi emisiuni TV. Cei mai mulți dintre respondenți - 59,7% - petrec în fața televizorului câte 1-2 ore în zilele de lucru și 35,8% - mai mult de 5 ore în zilele de odihnă.

În documentele de politici pentru dezvoltarea națională, domeniul culturii nu a fost considerat ca unul care poate contribui la dezvoltarea durabilă, ci mai mult ca unul al consumului, susținerea căruia depinde de dezvoltarea economică a țării. Strategia de dezvoltare națională „Moldova 2020” consideră că „domenii ca sănătatea, cultura, protecția socială, protecția mediului au o importanță decisivă în dezvoltarea durabilă a țării”, iar „Strategia națională de dezvoltare este orientată spre creșterea bugetului în vederea promovării unor politici adecvate în aceste domenii ca rezultat al dezvoltării economice” [13]. Funcțiile culturii s-au schimbat semnificativ în societatea contemporană. Ea a devenit un instrument important în asigurarea dezvoltării durabile a societății și creșterea coeziunii sociale. Cultura poate fi o forță economică dinamică și inovatoare, un sector important al activității economice, contribuind la generarea noilor locuri de muncă, creând beneficii și venituri, stimulând creșterea economică și producerea valorilor sociale.

La 10 iunie 2020, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, un document de viziune strategică, care indică direcția de dezvoltare a țării și a societății ce trebuie urmată în următorul deceniu. Strategia „Moldova 2030” adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului.

Analizând eșecurile documentelor strategice anterioare, autorii scot în evidență mai mulți factori, precum „focalizarea excesivă pe fenomenul creșterii economice”, „stabilirea arbitrară a priorităților de dezvoltare”, „calitatea limitată a datelor și indicatorilor”, „deficitul generalizat de resurse financiare”, „deficitul generalizat de resurse umane profesioniste în administrația publică” etc. Viziunea strategică pentru anul 2030 este că „Republica Moldova va deveni o țară în care oamenii vor dori să trăiască, vor vedea oportunități pentru dezvoltare individuală și de care își vor lega aspirațiile, o țară pe care părinții o vor vedea ca loc bun de trai și de dezvoltare pentru copiii lor” [14, p. 23]. În determinarea obiectivelor de dezvoltare, strategia pornește de la conceptul de „calitate a vieții”, acceptat în statistica europeană și care acoperă 9 categorii de indicatori, inclusiv și cei care interacționează cel mai mult cu cultura, cum ar fi educația, petrecerea timpului liber și interacțiunile sociale, satisfacția generală față de viață [15, p. 12]. În concluziile acestui document se menționează că „accesul la

Dimensiunea culturală a coeziunii sociale în Republica Moldova: abordare europeană

cultură tinde tot mai mult să fie recunoscut ca un drept de bază, la fel ca educația, sănătatea și alte drepturi fundamentale.” [15, p. 140].

Analiza situației actuale din țară, efectuată în cadrul documentului, a scos în evidență câțiva factori importanți pentru dezvoltare, printre care sunt rolul decisiv al bunei guvernări și coeziunea socială. Pentru raționalizarea numărului documentelor de politici sectoriale, asigurarea corelării și sinergiei între acestea și abordării sistemice dintre diverse domenii de politici, precum și pentru alinierea acestora la cadrul bugetar, documentul stabilește elaborarea strategiilor sectoriale în mod prioritar pentru unele domenii de activitate, printre care se regăsește și cultura. [14, p. 124]. Creșterea contribuției culturii la asigurarea coeziunii sociale urmează să rămână unul din obiectivele de bază ale noii strategii de dezvoltare a culturii până în 2030.

Concluzii

- Obiectivele strategice ale dezvoltării culturii stabilite în Strategia „Cultura 2020”, inclusiv creșterea contribuției culturii la coeziunea socială în Republica Moldova, corespund tendințelor moderne de implicare a culturii în satisfacerea necesităților social-economice ale populației și contribuie la soluționarea problemelor societății.
- Republica Moldova dispune de o infrastructură și patrimoniu cultural valoros, care reprezintă un potențial semnificativ ce poate contribui la creșterea coeziunii sociale în țară.
- Interesul populației față de participarea la manifestațiile instituțiilor culturale, precum și practicarea activităților culturale este redusă. Instituțiile de cultură puțin țin cont de preferințele publicului și slab implică populația în elaborarea programelor de dezvoltare.
- Acțiunile strategice implementate pentru creșterea coeziunii sociale au avut un impact minor în realizarea obiectivului strategic. Experiența și bunele practici ale țărilor UE, cum ar fi Strategia de creșterea a coeziunii sociale [2] și Ghidul metodologic pentru dezvoltarea indicatorilor coeziunii sociale [3] ar putea fi utile în creșterea eficacității și eficienței acțiunilor culturale pentru contribuția la coeziunea socială.
- Una din direcțiile strategice de bază ale noii Strategii naționale de dezvoltarea a culturii pentru anii 2020-2030 trebuie să includă creșterea rolului culturii în dezvoltarea și asigurarea coeziunii sociale în Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, 2009. [Online]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/coeziune>. [accesat 07.10.2020].
2. European Committee for Social Cohesion (CDCS), „A new strategy for Social Cohesion,” The Council of Europe, Brussels, 2004.
3. Council of Europe. Concerted development of social cohesion indicators. Methodological guide, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005.
4. Consiliul Europei. „Concluziile Consiliului privind cultura în relațiile externe ale UE, cu accent pe cultură în cooperarea pentru dezvoltare,” EUR-Lex, 15.12.2015. [Online]. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(04)&from=EN). [accesat 17.09.2019].
5. Comisia Europeană. O nouă agendă europeană pentru cultură. 11.12.2018. [Online]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0499_RO.pdf. [accesat 17.09.2019].
6. Frequency of practicing of artistic activities, 24.02.2020. [Online]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/culture/data/database>. [accesat 08.05.2020].
7. European Commission. My Region, My Europe, Our Future. Directorate-General for Regional and Urban Policy, Brussels, 2017.
8. Acord de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, 2019. [Online]. Disponibil: <https://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>. [accesat 02.09.2019].
9. Comisia Europeană. Către o abordare integrată a patrimoniului cultural pentru Europa. EUR-Lex, 22.07.2014. [Online]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0477&from=RO>. [accesat 17.09.2019].
10. Strategia „Cultura 2020”. Guvernul Republicii Moldova, 18.04.2014. [Online]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352588>. [accesat 26.05.2019].
11. Notă privind implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii Cultura 2020 și realizarea Planului de acțiuni pentru anul 2016. Ministerul Culturii, Chișinău, 2017.
12. Barometrul Opiniei Publice. [Online]. Disponibil: <http://bop.ipp.md/ro/result/bar>. [accesat 29.05.2019].
13. Strategia Națională „Moldova 2020”. Guvernul Republicii Moldova, 30.11.2012. [Online]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=345635>. [accesat 26.05.2019].
14. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”. Guvernul Republicii Moldova, 08.11.2018. [Online]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf. [accesat 30.05.2019].
15. Quality of life. Eurostat. [Online]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-EN-N/742aee45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23>. [accesat 30.05.2019].

COMBATEREA SĂRĂCIEI – CONDIȚIE DE CONSOLIDARE A COEZIUNII SOCIALE

COMBATING THE POVERTY - CONDITION FOR THE CONSOLIDATION OF SOCIAL COHESION

Gheorghe CĂLCĂI, *doctor în filosofie, conferențiar cercetător*

Summary

This study is a research on social cohesion as a fundamental value of the development of human relations and phenomenon of poverty as a scourge that contributes to the disintegration of society. The paper analyzes the manifestation of social cohesion and poverty in different residential areas, the reserves for strengthening social cohesion, and presents some recommendations are made which can contribute to combating poverty in the Republic of Moldova.

Keywords: *social cohesion, poverty, types of poverty, social inequalities, standard of living, poverty combating.*

Coeziunea socială reprezintă una din valorile fundamentale ale dezvoltării societății. Ea se referă, în fond, la acele segmente care unesc sistemul social și implică participarea activă a populației în rezolvarea problemelor vieții oamenilor, la depășirea izolării și dezintegrării sociale (sărăcie, șomaj, lipsa spațiului locativ etc.). Orice stat, indiferent de structură și orientarea sa politică, tinde spre crearea unei societăți coezive, care ar servi drept bază pentru propășirea tuturor sferelor vieții social-politice și economice. Abordarea permanentă a problematicii legate de coeziune vorbește despre importanța ei socială. Ea dispune de resurse substanțiale pentru realizarea unor proiecte importante, asigurarea stabilității societății și a securității ei.

Deși noțiunea de „coeziune socială” a fost introdusă în circuitul științific în a doua jumătate a anilor '40 ai sec. XX, până în prezent în literatura de specialitate nu există o viziune unanimă asupra acestui subiect. Din definițiile propuse de diferiți autori, mai aproape de cercetarea noastră poate fi acelea care sunt reflectate în documentele Consiliului Europei. Conform acestor documente, prin coeziune socială se subînțelege capacitatea societății de a garanta cetățenilor bunăstarea materială, minimizând în același timp inegalitățile sociale și ocolind polarizarea socială.

În literatura științifică sunt două abordări de analiză a noțiunii „coeziune socială”. Prima abordare este cea științifică, utilizată de științele sociale, iar

a doua a fost elaborată de factorii de decizie din domeniile social, economic și politic. Originea noțiunii poate fi trasată de la clasicul sociologiei universale Emil Durkheim. El a utilizat conceptul de coeziune socială considerând că aceasta constituie ordinea viitoare a societății. Durkheim definea coeziune socială ca „interdependența caracterizată prin loialitate și solidaritate dintre membrii societății. Aspecte adesea menționate în descrierea coeziunii sociale sunt: întărirea relațiilor sociale, împărțirea valorilor și existența unui mod comun de interpretare, trăirea unei identități comune și a unui sens al comunității, cât și încrederea între membrii comunității” [1]. În investigațiile recente, coeziunea socială este tratată în analiză atunci când sunt cercetate probleme legate de integrare socială, stabilitate și dezintegrare. Fonseca X., Lukosch S. și Brazier F. consideră că Lockwood explică coeziunea socială ca fenomen care se manifestă în asociații voluntare și în organizarea familiei, în absența criminalității tradiționale, și că societatea civică și coeziunea socială sunt legate prin asociații secundare [2]. Berger-Schmitt a menționat că, conceptul de coeziune socială constă din două dimensiuni:

(1) dimensiunea inegalității include aspectul excluderii sociale. Această dimensiune se referă la obiectivul de a promova egalitatea de șanse și de a reduce disparitățile și diviziunile în cadrul unei societăți;

(2) dimensiunea capitalului social care descrie obiectivul consolidării relațiilor, interacțiunilor și legăturilor sociale și include toate aspectele care sunt considerate capital social al unei societăți secundare [3].

Chan și colegii lui definesc coeziunea socială ca o situație ce vizează atât interacțiunile verticale (statul-societatea), cât și pe cele orizontale dintre membrii societății (actori, grupuri, organizații, instituții), caracterizate printr-un set de atitudini și norme care includ încrederea, sentimentul de apartenență și dorința de a participa și de a ajuta, precum și manifestări comportamentale [4].

A doua abordare a fost elaborată de factorii de decizie și analiștii politici. Comparativ cu cea academică, această abordare a operaționalizat coeziunea socială în cadrul discursului politicilor sociale. Așadar, coeziunea socială în mare parte este determinată și generată de probleme, iar discuțiile despre „coeziune” este în mare măsură o reacție la numeroasele noi scindări sociale.

Statele membre ale Consiliului Europei consideră că, coeziunea socială deschide o pagină nouă, prioritară în organizarea vieții sociale, culturale, politice, iar realizările acesteia – ca o condiție inacceptabilă pentru protecția drepturi-

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

lor și demnității umane. Noțiunea „coeziune socială” este detaliat analizată în conceptul cu același nume, dezvoltat în anii '90 în cadrul Consiliului Europei și inclus în strategia politică a Consiliului Europei la cel de-al II-lea Summit al șefilor de state și de guverne din 1997 ca recomandări principale pentru organizarea și implementarea politicilor sociale a acestei uniuni de state. Potrivit autorilor conceptului, „coeziunea socială” reflectă prezența unor valori comune și legături sociale puternice în societate, precum și consimțământul membrilor comunității pentru îndeplinirea responsabilităților lor comune. Consiliul Europei definește coeziunea socială drept „capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile și evitând marginalizarea”. De asemenea, Consiliul Europei menționează că caracteristicile coeziunii sociale sunt (1) loialitatea și solidaritatea reciprocă, (2) puterea relațiilor sociale și a valorilor comune, (3) sentimentul de apartenență, (4) încrederea între indivizii societății (comunitatea) și (5) reducerea inegalităților și a excluderii [5]. În acest sens, conceptul de coeziune socială stă aproape de ideea de solidaritate socială, în special atunci când oamenii și grupurile din care ei fac parte înțeleg proveniența unui bun public și sunt gata să acționeze pentru el, se unesc pentru o cauză comună, identificându-se ca membri responsabili ai comunității.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) prezintă definiția sa concisă, care se bazează pe trei piloni independenți: incluziunea socială, capitalul social și mobilitatea socială. Coeziunea socială se referă la o societate coezivă care lucrează spre bunăstarea tuturor membrilor săi, combate excluderea și marginalizarea, creează un sentiment de apartenență, promovează, au încredere și oferă membrilor săi oportunitatea unei mobilități ulterioare [6]. Definiția OECD este singura definiție care se referă la sentimentul de apartenență, ce este asociat cu mecanismele sociale de incluziune și excludere, dezvoltarea educației oamenilor (cu privire la percepții și atitudini) și care sunt importante pentru extinderea sistemelor de protecție incluziv împotriva vulnerabilităților și riscurilor sociale.

În diferite epoci istorice, coeziunea socială a avut la bază criterii diferite. Deci, în societățile simple (comunitatea primitivă), ea s-a bazat pe relații de rudenie, relații directe și valori comune. În societățile moderne, mai „complexe”, bazate pe diferențierea de clasă, proprietate privată, relații de rudenie, adică relațiile directe, își păstrează semnificația, dar în limitele comunităților sociale-în cadrul unor grupuri restrânse. Din punctul de vedere al coeziunii sociale, a

intereselor de grup, de clasă bazate pe comunitatea unei forme particulare de proprietate, comunitatea intereselor spirituale și politice se situează pe primul plan. Dacă să vorbim despre posibilitățile de manifestare a coeziunii sociale a societății, atunci să menționăm că odată cu apariția diferențierilor de clasă ea poate fi realizată numai în baza unor principii strânse și durabile, sociopolitice și socioeconomice. Aceasta se aplică atât societăților specifice (inclusiv societății contemporane din Republica Moldova), cât și societății umane în ansamblu. Coeziunea socială a societății umane în întregime este o necesitate obiectivă pentru dezvoltarea acesteia, manifestată, în special, în procesul de convergență a sistemelor social economice. Din acest punct de vedere, nu numai interesul teoretic, ci și cel practic este o direcție posibilă pentru dezvoltarea ulterioară a societății moderne (inclusiv pe calea consolidării sau slăbirii coeziunii sociale).

Coeziunea socială are o importanță deosebită pentru societățile moderne, în special pentru acele care se concentrează pe drepturile omului și care se confruntă cu schimbări rapide și radicale ce zguduie baza pe care s-au constituit în mod tradițional - legăturile sociale. Ea se prezintă ca un instrument care asigură libertatea, egalitatea și solidaritatea socială. În ultimii ani, datorită unor schimbări importante în domeniile economic, politic, social și demografic, politica socială a diferitor state în ansamblul dimensiunilor naționale și globale au trecut printr-un proces de transformare. Pe de o parte, se observă schimbări în sistemul de securitate socială, ceea ce este asociat cu schimbări în sistemul demografic al țărilor (de exemplu, o sporire accentuată a numărului persoanelor de vârstă a treia, a intensificării migrației, variabilitatea veniturilor, o mărire a numărului femeilor pe piața muncii etc.), pe de altă parte, se formează noi cereri ale populației pe piața muncii, apar noi cerințe față de sistemul de protecție socială. Unul dintre răspunsurile la această provocare a schimbărilor sociale este formarea și consolidarea principiilor coeziunii sociale în conștiința de masă și în politica multor țări.

Coeziunea socială nu este doar un factor în legislație și standarde de comportament, aceasta este gradul în care relațiile sociale, normele și valorile sunt împărțite în sfera încrederii, normelor integrative și a valorilor. De fapt, aceasta este ideea de solidaritate în societate.

După cum am menționat anterior, noțiunea de coeziune socială este afirmată în plan normativ și utilizată pe scară largă în activitățile de stat și discutată pe larg în Comunitatea Europeană ca suplimente ale proceselor de integrare

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

a statului și asimilarea interculturală care decurg în această parte a lumii. Conform interpretării Consiliului European, coeziunea socială este capacitatea societății de a asigura bunăstare tuturor membrilor societății, minimizând disproporțiile care se manifestă în dezvoltarea unor țări și ocolind procesele de marginalizare a oamenilor. Conform definiției Băncii Mondiale – coeziunea socială reprezintă o stare a comunităților de oameni situate pe un anumit teritoriu al țării care demonstrează aptitudinea sa de a colabora cu anumite forțe ce creează posibilitatea instituțională pentru transformări productive. Aceasta nu înseamnă că toți oamenii merg într-o singură direcție, gândesc la fel, au aceleași opinii și viziuni. Coeziunea socială este posibilitatea de a nu-și pierde caracteristicile individuale, asigură coordonarea și colaborarea oamenilor privind realizarea unor scopuri importante și critice ale societății.

Reieșind din analiza literaturii studiate în cadrul coeziunii sociale pot fi evidențiate așa elemente componente ca:

- (1) calitatea vieții și bunăstarea populației,
- (2) relații trainice și stabile în societate,
- (3) minimizarea izolării sociale,
- (4) solidaritatea și toleranța în societate,
- (5) stat social responsabil de funcționarea societății,
- (6) încrederea înaltă a oamenilor în instituțiile puterii,
- (7) principiile democratice ce stau la baza vieții sociale,
- (8) accesul liber al cetățeanului la drepturile lui.

Elementele prezentate mai sunt pot forma structura coeziunii sociale. Ele sunt orientate spre consolidarea societății și reprezintă o condiție de formare a unității sociale. Totodată, ele direcționează spre negarea și eliminarea fenomenelor distructive care provoacă tensiuni, duc la apariția conflictelor și destabilizează societatea. Unul din aceste fenomene este sărăcia. În continuare ne vom concentra atenția asupra acestui fenomen.

Creșterea nivelului de trai al populației este obiectivul principal al politicii sociale al orișicărei țări. Combaterea sărăciei este una dintre cele mai importante componente ale realizării acestui obiectiv. Sărăcia afectează o varietate mare de domenii ale vieții publice, influențând negativ dezvoltarea fiecărui om, fiecărei familii și a societății în ansamblu. Aceasta conduce la deteriorarea caracteristicilor calitative ale populației, la creșterea inegalității social - economice în societate, reprezintă un impediment în dezvoltarea socială și poate fi

cauza unor dezastre sociale de proporții. Sărăcia nu este doar lipsa de venituri, produse alimentare, îmbrăcăminte, locuință precară, lipsa accesului la studii și la servicii medicale pentru oameni și aceasta nu este doar absența unor sume suficiente de bani pentru a obține minimul necesar pentru viață. Sărăcia este și problema umanizării relațiilor sociale, aspectul moral și etic al relației dintre putere și oameni. Atunci când sub pragul sărăciei naționale (stabilit oficial) nu se află doar 2, 3 sau 5 procente ci mai mult de 50 de procente din populația totală a țării, această situație nu poate decât să provoace o îngrijorare serioasă a instituțiilor publice și a statului, deoarece „bunăstarea socială” a unei părți considerabile a populației și nivelul de trai se află în pericol.

Sărăcia ca fenomen socioeconomic este într-un fel sau altul inerent în orice societate, cu toate acestea, abordările înțelegerii și măsurării sale diferă semnificativ în diferite etape ale dezvoltării sale. Experiența mondială arată că în perioada de criză economică și politică, problema sărăciei este extrem de acută și adesea poate să capete amploarea unei catastrofe sociale. Cu toate acestea, indiferent de structura socială și de nivelul de dezvoltare economică a țării, sărăcia va exista întotdeauna, numai că formele, fațetele și nuanțele ei se vor schimba.

Lupta împotriva sărăciei este unul dintre principale obiective ale mai multor organizații internaționale: Organizația Națiunilor Unite, Banca Mondială, Organizația Internațională a Muncii. Aceste entități au organizat un șir de întruniri științifice, politice, sociale, care au apreciat evoluția sărăciei în diferite colțuri ale lumii. La aceste întruniri s-au făcut apeluri către toate guvernele, comunitatea internațională, inclusiv și sistemul ONU și toți ceilalți actori să continue să urmărească cu tărie obiectivul de combatere a sărăciei.

Analiza definiției sărăciei prezentată în continuare va fi realizată în baza mai multor factori și acte normative. O primă interpretare a sărăciei este absența unuia sau mai multor aspecte ale insecurității sociale, în special în ceea ce privește angajarea, deoarece fiecare persoană are un set de obligații profesionale, familiale și sociale față de familie și societatea sa. În plus, fiecare individ are drepturile sale. În orice caz, insecuritatea socială are un impact negativ asupra bunăstării sociale a unei persoane, gradul și durata impactului negativ depind de situația specifică. Dacă insecuritatea socială influențează simultan mai multe aspecte ale vieții unui cetățean, atunci sărăcia se agravează și se acutizează. În acest caz, problema sărăciei crește, amenință bunăstarea socială a persoanelor, nu permite oamenilor să se bucure pe deplin de drepturile lor și

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

Îi privează de perspective. Despre sărăcie Consiliul Social și Economic al Națiunilor Unite a menționat următoarele: cetățenii care trăiesc în sărăcie extremă au toate drepturile ca și concetățenii lor mai înstăriți, inclusiv drept la independență și luarea deciziilor independente. Oamenii cu venituri mici, de asemenea, au tot dreptul de a avea grijă de bunăstarea socială a familiei, a societății și a umanității în ansamblul său.

Orice politică socială ar trebui să vizeze și să asigure pentru toți cetățenii accesul egal la dreptul de a participa activ în activitățile societății, indiferent de restricțiile financiare sau orice altă problemă cu care o anumită persoană se confruntă permanent sau temporar. Sarcina societății și în special a statului este de a preveni stratificarea societății în bogați și săraci, de a elimina barierele socioeconomice existente care nu permit cetățenilor cu venituri mici să-și îmbunătățească bunăstarea socială și să ofere suport economic altor persoane. Statul în activitățile sale ar trebui să fie ghidat de interpretarea conceptului de sărăcie, care va contribui la îmbunătățirea nivelului de trai atât al cetățenilor cu venituri mici, cât și a celor care îi susțin. Statul trebuie să garanteze cetățenilor săi furnizarea continuă și promptă a tuturor bunurilor materiale și serviciilor sociale necesare și a altor resurse. Statul de asemenea trebuie să garanteze cetățenilor săi securitatea socială și protecția bunăstării materiale.

În cadrul realității sociale, sărăcie înseamnă lipsa resurselor necesare, o stare de dificultate economică extremă, o stare în care resursele disponibile sunt atât de mici încât nu pot satisface nevoile primare de supraviețuire și participarea la viața de zi cu zi a societății.

În prezenta cercetare sărăcia este evaluată cu ajutorul metodologiei oficiale cu privire la examinarea sărăciei elaborată în Republica Moldova. Aici se deosebesc *sărăcia absolută* și *sărăcia extremă*.

Sărăcia absolută, rata ei reprezintă ponderea gospodăriilor și a persoanelor solitare ale căror cheltuieli per adult este echivalent sau sunt mai mici decât pragul de sărăcie în populația totală. Aceasta este o imposibilitate de a procura bunuri și servicii esențiale pentru toate standardele acceptabile de trai. Pragul sărăciei absolute se determină prin însumarea la valoarea pragului sărăciei extreme a cheltuielilor minime pentru produsele nealimentare și servicii. În 2010, acesta a constitui 1019,9 lei. În anul 2017, rata sărăciei absolute a constituit în Republica Moldova 11,8% și s-a redus în anul următor cu 1,2 puncte procentuale. Aceasta a dat posibilitatea de a scoate din sărăcie zeci de mii de cetățeni, deoarece consumul lor lunar s-a ridicat mai sus de 1196 lei.

Sărăcia extremă reprezintă o stare caracterizată de lipsa severă a resurselor necesare pentru satisfacerea nevoilor umane fundamentale, incluzând alimentele, apa potabilă, instalațiile sanitare, educația și mijloacele de informare. Aceasta nu depinde numai de venituri, ci și de accesul la diferite servicii.

Pragul sărăciei extreme reprezintă valoarea monetară a unui coș alimentar definit în termeni de consum minim zilnic de calorii egal cu 2282 kcal per persoană pe zi, ajustat la adult echivalent, care în 2013 a însumat 647 lei per persoană. O persoană este considerată săracă dacă cheltuielile lunare sunt mai mici decât pragul sărăciei. În Republica Moldova, 10,1% dintre copii suferă de sărăcie extremă, cei mai afectați fiind copiii din zonele rurale. Conform analizei datelor BNS, în 2018 acest tip de sărăcie în rândul copiilor a cunoscut o oarecare scădere - de la 12,4% în 2015 la 10,1% în 2018.

Nivelul sărăciei extreme a cunoscut o oarecare reducere. Numai în 2013 numărul acelor afectați de sărăcie extremă a scăzut cu 11000 persoane. Totuși mai rămăneau expuși riscului sărăciei extreme circa 8400 de cetățeni. Consumul lunar al acestora a fost mai mic decât valoarea sărăciei extreme - 646,8 lei [7]. Reducerea sărăciei în Republica Moldova este generată cel mai mult de înviiorarea economiei naționale. În ultimii 10 ani, economia a înregistrat o anumită creștere. Evoluții pozitive au fost înregistrate în toate sectoarele economiei: agricultură, comerț, investiții, industrie etc. Principala locomotivă a creșterii economice a fost agricultura. Evoluțiile înregistrate de acest sector au avut impact, în special asupra bunăstării cetățenilor din zonele rurale, unde de sărăcie sunt afectați un număr mare de oameni.

Abordările utilizate în literatura de specialitate pentru măsurarea sărăciei absolute sunt similare și stabilesc o linie sub care se consideră că persoanele sau familiile au venit inadecvat (linie cu venituri mici sau oameni săraci). Una dintre principalele metode pentru studierea sărăciei absolute este determinarea necesităților minime și a gamei de bunuri și servicii care satisfac aceste necesități (compoziția așa- numitului coș minim de consum). Evaluarea costurilor (sub formă monetară) a unui set de bunuri și servicii îndeplinește necesitățile minime pentru un anumit nivel de dezvoltare socială care asigură menținerea sănătății și a capacității de muncă.

Deci, sărăcia este o problemă acută, dar și actuală, care afectează grupuri mari de populație și împiedică desfășurării procesului de creare a unei societăți unite și solidare. Aici este concentrat un potențial puternic ce poate

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

contribui la dezintegrarea socială a familiei, la formarea unor unități administrativ-teritoriale defavorizate și creșterea nivelului de infraționalitate. Sărăcia, mai ales cea absolută, este una din principalele probleme ale societății moldovenești. Conform datelor statisticii oficiale, rata celor săraci în structura populației constituie circa 10%, în 1999 ea a fost de 73%. În condițiile crizei economice, în afară de sărăcia tradițională a grupurilor vulnerabile (familia cu mulți copii, sau a celor incomplete, a persoanelor cu dizabilități, a șomerilor) se observă apariția unei noi categorii de săraci – din rândurile familiilor complete, părinții cărora sunt încadrați în producere, veniturile cărora din cauza salariilor mici și prețurile înalte la mărfuri și servicii nu asigură familiei minimul de existență. Organele respective ale Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale ar trebui să compenseze programele măsurilor anti-criză a guvernului cu propuneri de susținere a acestor categorii de populație în scopul stopării procesului de sărăcire a acestor familii.

Geografia sărăciei, în mare măsură, depinde de dimensiunile regionale ale mărimii veniturilor populației. O parte minimală de săraci se află în orașele mari ale Republicii Moldova (7,3%). În capitală, în 2010, locuiau 5,4% dintre oamenii definiți drept săraci. În orașele mici se concentrase 14,2% din populația săracă, iar în zonele rurale – 30,3%. Cel mai înalt nivel al ratei sărăciei a fost în zona Centru al Republicii (29,6%), urmată de cea de Sud (27,7%), apoi cea de Nord (23,7%). După cum se vede, în regiuni nivelul de sărăcie e mai înalt decât media pe țară, care conform datelor oficiale forma 21,9% din populație.

Sărăcia în mediul rural are o pondere mai mare decât în orașe. Astfel, rata sărăciei în mediul rural este de 7,5 ori mai mare decât în orașele mari și de două ori mai mare decât în orașele mici. Circa 335 000 persoane din zonele rurale continuă să trăiască sub limita sărăciei, iar opt din zece persoane sărace erau locuitori ai satelor. Dacă în anul 2006, 65,7% din numărul total al persoanelor sărace locuiau în mediul rural, în 2014 această pondere a crescut până la 91,3%. Această evoluție este explicată de ritmul de descreștere a ratelor de sărăcie în mediul urban comparativ cu mediul rural. Pe parcursul anilor 2006-2014, în orașele mari nivelul sărăciei a diminuat de nouă ori, în orașele mici de patru ori iar în sate doar de două ori. Astfel, cifrele demonstrează o adâncire a diferențelor dintre nivelul de bunăstare al cetățenilor care locuiesc în mediul urban față de cei care trăiesc în zonele rurale.

S-a constatat că sărăcia în Republica Moldova prinde tot mai adânci rădăcini în zonele rurale. Ponderea populației sătești în țară în 2018 a fost de

57%. Dar aici sunt concentrate mai mult de patru cincimi (circa 80%) dintre gospodăriile sărace ale țării. Aceasta înseamnă că nivelul sărăciei în localitățile sătești este de circa trei ori mai mare decât în orașe. În rezultat, continuă deplasarea oamenilor din sectorul agrar, decăderea căruia încă continuă.

În funcție de numărul copiilor în familie, cel mai înalt nivel al sărăciei este înregistrat în gospodăriile cu trei și mai mulți copii. Acestea se confruntă cu un risc al sărăciei de 23,2% față de 7,5% în cazul gospodăriilor cu un singur copil. Gospodăriile cu cinci și mai multe persoane este o altă categorie de familii care sunt supuse unui risc sporit de sărăcie (16,1%) comparativ cu gospodăriile formate dintr-o singură persoană (6,9%). Asupra severității sărăciei mai influențează nivelul de educație al părinților, vârsta capului familiei, sectorul în care activează [8].

Baza bunăstării în Republica Moldova o constituie familia sătească. Ea se asigură material pe ea însăși, aprovizionează orașul cu produse și garantează o parte din export. Însă astăzi și această instituție se află într-o stare defavorizată. Sunt necesare unele măsuri care ar duce la ridicarea veniturilor, ar crea posibilități pentru a trece de la lupta pentru existență spre o bunăstare economică. În caz contrar se vor adânci diferențele sociale dintre populația rurală și cea urbană, iar inegalitatea socială duce direct spre dezintegrare. Astăzi, familiile sătești au nevoie de credite ieftene și împrumuturi nerambursabile pentru dezvoltarea producției agricole în baza tehnicii și tehnologiilor avansate. Aceste măsuri ar contribui la ridicarea bunăstării cuplurilor și integrarea lor rapidă în comunitățile sătești.

De regulă, populația își apreciază bunăstarea subiectivă reieșind din posibilitățile pe care le oferă veniturile obținute pe un teritoriu dat și la momentul respectiv. De aceea aprecierea nivelului bunăstării materiale, existente în conștiința populației, diferă de cea statistică. Pentru adunarea informației subiective despre autoaprecierea veniturilor disponibile în chestionar a fost propusă întrebarea: „Cum apreciați veniturile familiei Dvs. în raport cu necesitățile?” [9]. Rezultatele investigației după nivelul satisfacției necesităților materiale ne-a permis să evidențiem următoarele categorii de populație:

- numai un singur respondent dintr-o sută (0,7%) a indicat că are tot ce-i trebuie și se bucură de o libertate deplină în ceea ce privește satisfacerea necesităților materiale, nu duce lipsa mijloacelor materiale pentru procurarea obiectelor de lux, a celor mai scumpe mărfuri, au acces la

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

orice servicii și mod de odihnă și servicii medicale. Aceste persoane au toate particularitățile caracteristice oamenilor bogați;

- de categoria celor bine asigurați material aparțin și acele familii și solitari (10,6%) care au posibilitate să facă unele economii, dar, în același timp, pot să se confrunte cu unele neclarități la procurarea locuințelor și vehiculelor luxoase, a altor obiecte de felul acesta sau la organizarea unei odihne la nivelul cel mai înalt. În rest, probleme la satisfacerea trebuințelor materiale lipsesc;
- o stare materială și mai limitată au 33,5% de respondenți. Veniturile lunare ale acestor oameni le ajung pentru acoperirea cheltuielilor curente, în special hrana și achitarea serviciilor, dar nu-și permit procurarea mărfurilor scumpe;
- anevoioasă este starea materială a 42,2% din populația chestionată. Veniturile lor bănești le ajung doar de la salariu până la salariu și nu pot face nici un fel de economii;
- în sfârșit, se evidențiază un grup de locuitori (13,0%) cărora banii agoniști nu le ajung nici de la salariu până la salariu. Pentru procurarea mărfurilor strict necesare sunt nevoiți să mai împrumute bani.

Totalizând autoaprecierile respondenților referitor la satisfacerea nevoilor de către veniturile lor disponibile, putem conchide că în Republica Moldova, circa 55,2% trăiesc în zona sărăciei. Au posibilități să-și satisfacă toate nevoile, conform calculelor noastre, circa 3% din populație. Ceilalți (42,8%) formează un grup social care au un nivel mediu de bunăstare materială.

Inegalitatea de venituri exercită un impact anumit asupra gradului de consolidare al coeziunii sociale. În special se observă o deosebire pronunțată dintre veniturile celor care se află în partea cea mai de jos a piramidei repartizării veniturilor și ale acelor care aparțin de grupurile care se află în vârful piramidei. În 2014, în țările Uniunii Europenei, corelarea indicatorilor veniturilor între grupe de quintile a fost de 4,9 ori. Aceasta înseamnă că veniturile totale a 20% a populației cu cele mai mari venituri (quantumul cel mai de sus aproape de cinci ori întrec veniturile obținute de 20% din populația cu cele mai mici venituri, quantilul cel mai de jos). Țările cu cel mai de jos nivel de inegalitate materială au și cei mai puțini oameni săraci (conform nivelului veniturilor). Printre aceste state se află Slovenia, Norvegia, Suedia, Danemarca, Cehia. Cele mai înalte diferențieri de venituri se observă în Țările Baltice, în țările anglosaxone

și unele state care parcurg calea de tranziție - Polonia, Slovacia. Vom menționa că rata înaltă a inegalității negativ influențează coeziunea socială. O concluzie care poate fi elaborată din rezultatele analizei comparative este că mobilitatea socială crește pe măsura reducerii inegalității veniturilor oamenilor (vor exista oameni cu venituri bănești foarte mari și cu venituri mai mici), și că structura posibilităților devine mai egalitară în țările cu o raportare mai uniformă a veniturilor. În afară de aceasta, se pare că reducerea sărăciei prin creșterea economică în mare parte depinde de formele primare de inegalitate manifestate în una sau în altă țară. Atunci când creșterea economică ia proporții în societate cu inegalități, sărăcia scade cu pași mai lenți față de societățile în care se observă un nivel mai înalt de egalitate a posibilităților.

Nivelul sărăciei nu depinde numai de mărimea veniturilor medii pe o persoană, dar și de repartizarea acestor venituri pe grupuri de populație. Statele cu diferențieri neînsemnate în ceea ce privește diferențierea veniturilor oamenilor care muncesc au indicatori scăzuți ai sărăciei. Deci, putem menționa că nivelul diferențierii după venituri este un indicator al separării și izolării societății.

În Republica Moldova, nivelul inegalității pare să fie constant și se menține la același nivel deja patru - cinci ani. Veniturile disponibile pe grupuri de cantile în 2018 a fost de 2,8 ori. Costul relativ scăzut al vieții în Republica Moldova contribuie la reducerea nivelului sărăciei chiar și pentru acei ce au venituri nu prea mari. Cea mai înaltă polarizare a populației după venituri este în municipiul Chișinău, aici ea este de circa zece ori mai mare. Capitala rămâne subiectul țării cu cele mai multe persoane cu venituri ce nu asigură necesitățile lor, aici locuiește fiecare a zecea persoană cu venituri mai mici decât coșul minim de consum.

Un astfel de tip de diferențiere după nivelul veniturilor, în afară de Republica Moldova, se observă în Ucraina și România. Putem afirma că în Republica Moldova are loc polarizarea populației după nivelul veniturilor, care contravine procesului consolidării sociale a societății. Pentru depistarea acestei tendințe negative se cere de a aplica mai activ posibilitățile politicilor de impozitare.

În afară de posibilitățile veniturilor, un factor al sărăciei în Republica Moldova îl constituie lipsa unei susțineri a grupurilor de populație prost asigurat, aceasta creând probleme mai ales pensionarilor și familiilor cu mulți copii. Atât în orașe, cât și în sate, susținerea grupurilor nefavorizate este neeficientă. În condițiile crizei familiile prost asigurate tot mai pronunțat și dureros simt sărăcia și excluziunea socială. Ele mai mult pot suferi de urmările negative ale

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

crizei economice. Organele naționale și locale ale puterii în condițiile crizei sunt obligate să-și formeze o politică socială puternică. Toate familiile economic vulnerabile trebuie să dispună de indemnizații și înlesniri adăugătoare. Organele municipale trebuie să cunoască concret aceste familii și să le acorde ajutor concret. Fără de aceasta, în timpul de față este imposibil să depășești inegalitatea socială reală și să constitui o societate consolidată. Unul din mecanismele consolidării sociale este constituirea clasei de mijloc. Aceasta nu este o sarcină simplă a depășirii inegalității economice și a diferențierii sociale. Problema constă în crearea unei platforme economice ce ar contribui la apariția unei solidarități masive unind toată populația, ar consolida reprezentății tuturor grupurilor sociale.

Coeziunea socială cuprinde și echitatea socială privind accesul la serviciile medicale și condițiile care contribuie la ocrotirea sănătății fiecărui cetățean. În prezent sunt destule posibilități de obținere a unui ajutor medical calificat în special pentru populația ce locuiește în zonele rurale, sau a oamenilor cu venituri mici. Sistemul actual de finanțare și funcționare a medicinei private și de stat, problemele pregătirii cadrelor medicale și de asistenți sociali, toate aceste creează premise pentru formarea unor condiții neprielnice și neechilibrate pentru populație în sfera menționată. În special aici se observă că mai lezate sunt drepturile privind serviciile medicale ale populației din zonele rurale. Aceasta este una din cauzele că un zonele rurale persoanele au o speranță de viață mai scurtă decât oamenii din zonele urbane, iar indicii de deces la sate îi întrec pe cei de la oraș cu circa 8%. Organele de conducere a țării, în special cele ce administrează sectorul ocrotirii sănătății populației și a protecției sociale, trebuie să repartizeze mijloacele destinate ocrotirii sănătății în modul cel mai echitabil, după posibilități să creeze aceleași condiții pentru toată populația. Repartizarea echitabilă a serviciilor medicale înseamnă asigurarea unui acces egal la cele mai performante tehnologii de ajutor medical: promovarea unor măsuri medicale standardizate pentru toate categoriile de populație, crearea unor posibilități pentru ca toți cetățenii să ducă un mod de viață sănătos. Fără implementarea acestui program de modernizare a sferei ocrotirii sănătății ea nu va contribui la realizarea unei coeziuni sociale reale în societate.

O parte componentă a mecanismului formării și funcționării coeziunii sociale este sistemul de educație. Accesul la educație de calitate este o problemă socială complexă. Există un șir de împrejurări ce creează superiorități la

obținerea studiilor pentru reprezentanții unor grupuri sociale avantajate. Din acestea fac parte condițiile de înmatriculare și studiere, posibilitățile achitării resurselor pentru studii, condițiile de locuit în timpul studiilor și altele.

Pentru a atinge o cotă înaltă de coeziune socială, trebuie luate în considerare aceste împrejurări. O atenție aparte trebuie să se atragă asupra creării condițiilor de educație a copiilor și tineretului, în special din familiile social neprotejate și din localitățile rurale. Lipsa existenței accesului egal la studii conduce la o societate caracterizată nu numai de dezintegrare, dar și de un potențial intelectual limitat. Din această cauză accesul la educație trebuie să fie accesibil pentru fiecare membru al societății, în funcție de capacitățile și înclinația fiecărui om.

O influență deosebită asupra coeziunii sociale exercită condițiile de locuit ale populației. În contextul coeziunii sociale, locuința, suprafața și calitatea ei determină modul de viață al cetățeanului. Servind drept spațiu al odihnei și restabilirii forțelor fizice și intelectuale, locuința îi transformă pe acei membri ai familiei care se odihnesc în mod util în lucrători înalt productivi și dezvoltati care apoi se includ în procesul de producție nu ca anexe, nu ca lucrători simpli ai lui, ci ca specialiști, organizatori, manageri, agenți ai coeziunii sociale.

Analiza datelor statistice ne vorbesc de faptul că fiecare persoană care locuiește pe teritoriul Republicii Moldova dispune de circa 25 m² spațiu locativ. Important este nu numai cantitatea spațiului locativ, dar și calitatea lui, în special comoditățile de care dispune acesta. S-a constatat că toate locuințele țării (99,4%) sunt conectate la sistemul energetic, la rețeaua publică de gaze naturale sunt unite doar 37,0% din locuințe (din urbe 71,2%, iar din zonele rurale 15,7%). Modalitatea principală de încălzire a locuințelor o constituie soba cu lemne, resturi vegetale și animale, mai rar cărbunele (90,9%). În zonele rurale numai o casă dintr-o sută este conectată la sistemul public de încălzire, pe când din orașe - 48,1% [10]. Din cauza sărăciei și lipsei mijloacelor financiare sătenii nu-și pot procura lemne sau cărbune pentru încălzirea locuințelor. Prin urmare, ei se retrag cu traiul în perioadele reci ale anului într-o singură cameră. Cercetările din teren ne vorbesc că în zonele rurale există oameni foarte săraci, dar ei nu sunt mulți, dar și pe aceștia nu are cine îi ajută. Despre faptul cum stau lucrurile cu încălzirea sobelor ne vorbește Primarul satului Ruseștii Noi, raionul Ialoveni: *„Sunt oameni care iarna au dormit în podurile caselor, alții nu au sobe în case din cauza că sunt distruse. Pentru mâncare fierb grăunțe de porumb.”*

Combaterea sărăciei – condiție de consolidarea coeziunii sociale

Pandemia de COVID-19 a agravat și mai mult situația din Republica Moldova. A prăbușit economia. În trimestrul doi 2020 s-a înregistrat cea mai profundă scădere economică din ultimii 20 de ani. PIB-ul s-a diminuat cu 14% față de trimestrul doi 2019. Performanța slabă a economiei din prima jumătate a anului 2020 poate fi atribuită atât tendinței de temperare a economiei din anul trecut, precum și efectelor negative ale pandemiei COVID-19. S-au înregistrat urmări negative și asupra sferei sociale: o parte din populație a rămas fără locuri de muncă, s-au redus veniturile cetățenilor, de rând cu aceasta s-a înrăutățit activitatea sferei sociale, veniturile familiilor cu mulți copii s-au micșorat în trimestrul I 2020 cu 54%, s-a înrăutățit calitatea serviciilor acordate populației de întreprinderile din sfera socială. Reieșind din cele menționate, putem afirma că se cer măsuri urgente de ameliorare a situației social-economice din țară în scopul creșterii veniturilor populației și reducerii inegalităților din sfera socială. În caz contrar, inegalitățile sociale pot căpăta caracter antagonist, iar conflictele vor contribui la descompunerea colectivităților umane.

Realizarea măsurilor anti-criză va conduce la modernizarea socială a Republicii Moldova și la înnoirea ei. Dacă societatea va fi în stare să depășească sărăcia și diferențierea masivă în venituri și vom constitui clasa de mijloc, atunci considerăm că într-adevăr și societatea noastră va apărea ca o entitate calitativ nouă, social consolidată, care va servi drept sprijin al statului în ridicarea nivelului de trai al populației.

Prin urmare, consolidarea societății este un ideal, pentru realizarea căruia toate statele și societățile depun eforturi considerabile, însă pe care în totalitate nu îl pot atinge. Fiind o doctrină fundamentală a dezvoltării societății, aceasta reprezintă un set de idei și teorii nu numai de coeziune socială, dar și de armonie socială, a cărei conținut în mare măsură depinde de regimul social politic dominant, stabilitatea societății și de politica socială reală care tinde sau nu să înlăture elementele de dezintegrare socială. Pentru consolidarea societății Republicii Moldova, este nevoie de a-i da economiei țării un ritm rapid de dezvoltare, ce ar contribui la ridicarea veniturilor populației, a nivelului de trai, eliminarea inegalităților din societate și respectiv la iradierea sărăciei. Este nevoie de a cerceta detaliat impactul factorilor sociali ai reținerii dezvoltării economiei, repartizării bunurilor în societate și răspândirii sărăciei, în special în sfera ocupării forței de muncă și remunerării acesteia atât în zonele rurale, cât și în cele urbane și în domeniul educației, care la moment nu oferă

condiții echitabile pentru elevii din zonele rurale. De asemenea, este necesar de a îmbunătăți și crea condiții adecvate de viață ale populației: a ridica veniturile și a raționaliza cheltuielile, a dezvolta spațiul locativ, transportul, spații de agrement în fiecare comunitate etc. Organele de resort de diferite niveluri trebuie să studieze și să cunoască familiile și persoanele vulnerabile din comunitățile lor, să desfășoare activități legate de obținerea unor granturi din exterior și interior pentru a oferi condiții de susținerea acestor oameni prin crearea de noi locuri de muncă, oferirea oportunităților de inițiere a afacerilor și integrare în societate. Aceste organe trebuie să elaboreze și să promoveze o politică socială puternică, ca fiecare familie să dispună de înlesniri și indemnizații să fie lichidate inegalitățile din comunități; să fie repartizate cât mai echitabil mijloacele destinate ocrotirii sănătății, astfel ca toți membrii societății să aibă acces garantat la servicii medicale calificate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Manole A. M. Coeziunea socială – o analiză post-criză. În: *Economia teoretică și aplicată* V. XIX, 2012, Nr. 11 (576), p. 112.
2. Fonseca X., Lukosch S. & Brazier F. Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. În: *Innovation*, 2019, Nr. 32(2), pp. 231–253. <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>.
3. Berger-Schmitt R. Considering social cohesion in quality of life assessments: Concept and measurement. În: *Social Indicators Research*, 2002, Nr. 58(1–3), pp. 403–428. <https://doi.org/10.1023/A:1015752320935>.
4. Chan J., To H. P., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. În: *Social Indicators Research*, 2006, Nr. 75(2), pp. 273–302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>
5. Council of Europe. *Towards an Active, Fair and Socially Cohesive Europe*. În: *Europe (Issue January)*, 2008.
6. *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*. OECD Publishing, 2011, https://doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2012-en
7. Ministerul Economiei și Infrastructurii. Notă informativă. Sărăcia în Republica Moldova 2015. http://mei.gov.md/sites/default/files/nota_informativa_saracia_2015.docx
8. Ministerul Economiei și Infrastructurii din Republica Moldova. Arhiva curentă. 2020.
9. Sondajul a fost realizat de CSPS al ICJPS în anul 2020. Au fost chestionați 1202 respondenți.
10. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2019. Chișinău, 2020, pp. 130-133.

SOLIDARITATE ȘI ÎNTRAJUTORARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ SOCIOLOGICĂ

UNANIMITY AND MUTUAL SUPPORT IN REPUBLIC OF MOLDOVA: SOCIOLOGICAL APPROACH

Angela MOCANU, doctor în sociologie, conferențiar cercetător

Summary

In a society that is changing and facing a series of crises, it is increasingly important to set up mutual aid groups for survival and further development. According to T. Parsons' theory of structural functionalism, self-help is a system that fulfills the function of adaptation, achievement of purpose and integration. In transforming societies such as the Republic of Moldova, we can observe several trends and disintegration processes. It should be noted that in the literature there is currently a shift in emphasis in the interpretation of the notion of solidarity. If previously the priority was given to the national-state parameters, now the solidarity to a greater extent is examined through the prism of the relations in communities at micro level. The concept of solidarity is a basic one in studying the process of differentiation among young people. In this context, the notion of solidarity has perpetuated the idea that communication occupies the main place in the formation of emotional bonds within youth groups.

Keywords: Social solidarity, social cohesion, volunteering, self-identification

În societatea contemporană, care este una în transformare și care se confruntă cu un șir de crize, o importanță tot mai mare are crearea grupurilor de ajutor reciproc pentru o supraviețuire și dezvoltare ulterioară. Conform teoriei funcționalismului structural al lui T. Parsons, întrajutorarea reprezintă un sistem ce îndeplinește funcția de adaptare, atingerea scopului și integrarea. În societățile în curs de transformare, cum ar fi cea a Republicii Moldova, putem observa mai multe tendințe și procese opuse termenului nominalizat, adică de dezintegrare. Practic toate barometrele de opinie publică de la începutul realizării lor și până în prezent indică un nivel scăzut de încredere al populației atât în instituțiile de stat, cât și în cele neguvernamentale.

În acest articol ne propunem să analizăm abordările teoretice ale noțiunii de solidaritate socială, a mecanismelor, a factorilor care influențează și prin care se manifestă acest proces. Rezultatele empirice au fost colectate în cadrul proiectului „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”. Ne propunem să analizăm una

din formele de manifestare a solidarității în Republica Moldova – voluntariatul. Vom utiliza metoda comparativă, metoda statistică, metoda cercetării sociologice cantitative și calitative. am utilizat metoda calitativă de colectare a informației sociologice – interviul aprofundat.

Conform *Dicționarului de sociologie*, solidarism este o doctrină dezvoltată la sfârșitul secolului XIX și care face din solidaritatea dintre cetățeni fundamentul moralei sau al vieții din societate [1, p. 207]. În lucrările sale E. Durkheim evidențiază două tipuri de solidaritate: mecanică și organică, în primul caz dreptul este represiv, în al doilea – restitativ. Autorul relevă faptul că individualitatea întregului crește odată cu cea a părților, societatea devine mai capabilă să armonizeze cu ansamblul, în timp ce fiecare component are propriile sale mișcări. În cadrul ei fiecare are propria sa personalitate. Durkheim denumesc organică acea solidaritate care este întemeiată pe diferențierea indivizilor, prin analogie cu organismele vii, care exercită fiecare o funcție proprie, neasemănătoare între ele, toate fiind în aceeași măsură indispensabile vieții [2, p. 586]. În lucrările sale dedicate solidarității sociale autorul utilizează termenul de *anomie*. Cauza „anomiei” o vede în slăbirea, în diminuarea influenței instituțiilor sociale care sunt „intermediare” între individ și stat. Pentru a depăși o asemenea situație, autorul propune crearea grupurilor profesionale (corporațiilor), ceva de genul celor medievale, dar într-o formă nouă. Grupurile profesionale în concepția lui E. Durkheim trebuiau să apere interesele membrilor săi în fața statului și să realizeze un control moral al comportamentului lor [4, p.10].

În viziunea unor autori contemporani, solidaritatea reprezintă rezultatul proceselor de integrare din societate [3, p. 119]. Solidaritatea apare în urma procesului de tranziție de la o societate de indivizi slab structurați uniți de careva factori aleatorii. Considerăm că solidaritatea între oameni apare atunci când sunt împărtășite aceleași orientări valorice în rezultatul cărora se produce integritatea socială. Sociologul rus A. Gofman, în cadrul lucrărilor Conferinței Asociației Americane de Sociologie, subliniază că problema solidarității este una de importanță majoră. Din punct de vedere teoretic, această problemă este studiată în contextul comportamentului social: coeziunea în grup, integrarea și cooperarea, gradul de empatie, altruismul etc.

În literatura de specialitate există o multitudine de interpretări a noțiunii de solidaritate. În sec. XIX–XX, mai mulți autori abordau solidaritatea la nivel macrosocial și îi atribuiau funcțiile de coordonare a vectorului și valorilor sociale, luarea deciziilor de dezvoltare a societății, promovarea grupurilor so-

Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică

cial active pe arena politică. Aceste idei au avut o răspândire largă pe fundalul revoluțiilor din diferite țări ale Europei în perioada nominalizată, iar baza teoretică o constituiau în special lucrările lui E. Durkheim, în care autorul expune ideea de solidarizare a societății prin crearea grupurilor de promovare și susținerea intereselor profesionale. Ulterior, cercetătorii în domeniu au propus oportunitatea studierii entităților sociale ce împărtășesc aceleași valori și au scopuri similare. Ideea divizării grupurilor sociale în primare și secundare îi aparține sociologului american Ch. Cooley, aceeași idee preluată și dezvoltată de un șir de cercetători. V. Iadov consideră că grupurile sociale primare le constituie familiile, prietenii, reprezentanții aceleiași generații sau profesii, colegii de lucru. Cele secundare (reale sau virtuale) le constituie comunitățile sau grupurile care există în conștiința oamenilor și sunt create de mass-media sau de comunicarea dintre grupurile sociale. La baza formării grupurilor sociale secundare se află nivelul de venit, naționalitatea, viziunile, orientările, interesele. Autorul face următoarele concluzii în acest sens: se atestă o dominare accentuată a grupurilor primare asupra celor secundare, adică ocupațiile predominante ale oamenilor țin aproape în exclusivitate de viața privată și grijile cotidiene. În același timp, menționează autorul, se observă o comuniune în cadrul grupurilor sociale secundare care vorbește despre sindromul sociocultural de percepere a lumii de către cetățeanul de rând căruia îi este inerentă demnitatea umană și tendința spre echitatea socială. Acest indiciu admite posibilitatea existenței în societate a solidarității corporative. Astfel a apărut ideea cercetării structurii diferitor tipuri de solidaritate, în special a celor apărute spontan [5, p. 168].

Trebuie de menționat că ideea solidarității sociale, a „solidarismului”, a fost compromisă în sec. XX prin faptul că a fost la baza programului de activitate a Uniunii popular-muncitorești, a ideologiei lui B. Mussolini, care promova ideea de „stat corporativ”. În mai multe țări din America Latină, un timp îndelungat a fost utilizat ca un instrument de opunere împotriva autoorganizării luptei muncitorești. Acesta este un exemplu clasic de politizare și ideologizare a unei idei nobile și constructive, și care în acest fel își pierde esența ei firească. Eliberată de stereotipurile ideologice, ideea solidarității rămâne în continuare expresia unei valori sociale principale – echitatea socială.

Sociologul G. Alexander consideră că principala contradicție în societatea civilă contemporană este dihotomia individualism *versus* colectivism. Însă interpretarea solidarismului social prin prisma unor termeni universali pare a fi vulnerabilă în condițiile creșterii riscurilor sociale și a polarizării culturale.

Problema solidarității sociale devine mai actuală decât oricând în condiții de criză. Importanța factorului de risc în apariția și manifestarea solidarității este menționată de către sociologul O. Ianițkii. În asemenea condiții autorul menționează formarea a noilor tipuri de comunități – a solidarității din cauza riscurilor, în care unii membri trag foloase de pe urma unor asemenea situații (așa numita solidaritate a producătorilor riscului), iar alții tind spre minimizarea efectelor riscurilor și tind spre păstrarea ordinii tradiționale (solidaritatea jertfelor riscurilor) [3, p. 26].

Trebuie de menționat că în literatura de specialitate actualmente se atestă deplasarea accentelor în interpretarea noțiunii de solidaritate. Dacă anterior prioritatea era acordată parametrilor național-statali, acum solidaritatea într-o măsură mai mare este examinată prin prisma relațiilor în comunități la micro nivel. Conceptul solidarității este unul de bază în studierea procesului de diferențiere în mediul tinerilor. În acest context, noțiunea de solidaritate a perpetuat ideea că anume comunicarea ocupă locul principal în formarea legăturilor emoționale în cadrul grupurilor de tineret.

Sociologul H. Lefebvre propune aplicarea metodei reflexive pentru analiza coordonării sau solidarității grupurilor sociale bazându-ne pe atitudinea „materializată” față de valori. Prin termenul „materializat” autorul are în vedere transpunerea în viață a valorilor individuale și a celor de grup [6, p. 96].

În condițiile unei crize perpetue, resursele capitalului social (întrajutorarea reciprocă, partajarea oportunităților) este exprimat în relațiile neformale și este utilizat pentru soluționarea diverselor probleme personale și ale familiei. Rețelele sociale (aici nu ne referim la cele virtuale) se formează preponderent la nivel de relații de rubedenie, de prietenie, și nu se transformă în inițiative ale societății civile pentru susținerea și proliferarea intereselor sociale. Analizând rapoartele ONG-urilor menite să susțină și să promoveze solidaritatea în Republica Moldova (Expert-Grup, IDIS Viitorul ș.a.), putem spune că solidaritatea la nivel instituțional la noi în republică are un coeficient scăzut. Astfel, conform concluziilor Centrului Analitic Expert-Grup, sistemul de pensionare bazat pe principiul solidarității între generații este expus mai multor riscuri atât de ordin economic, cât și demografic.

Relațiile de rubedenie, prietenie și tovărășie sunt trei categorii de bază ce caracterizează rețelele sociale și sunt un suport pentru încredere reciprocă. Cercetătorul rus O. Harhordin în lucrările sale studiază potențialul politic al prieteniei. Autorul afirmă că pentru societatea Federației Ruse este specifică

Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică

problema deficitului integrării la macro nivel din cauza lipsei solidarității la nivel microsocial [7, p. 30].

În Republica Moldova, implicarea ONG-urilor în soluționarea unor probleme stringente din societatea noastră devine vizibilă cu ajutorul unor organizații internaționale. Departamentul de statistică oferă date despre activitatea de voluntariat în Republica Moldova, ilustrând mai mulți parametri. Biroul Național de Statistică informează că implicarea populației în activitățile voluntare este un fenomen răspândit în Republica Moldova. Conform rezultatelor cercetării, în anul 2015, 1264,5 mii persoane, sau 42 la sută din totalul populației de 15 ani și peste, au ajutat persoane din alte familii sau au lucrat fără plată în folosul comunității. Din totalul voluntarilor, 62 la sută sunt persoane din mediul rural. Activitățile voluntare într-o proporție mai mare sunt răspândite în rândul femeilor (44,7% din totalul femeilor de 15 ani și peste) față de bărbați (39,4% din totalul bărbaților de 15 ani și peste).

În repartizarea după nivelul de instruire al voluntarilor predomină persoanele cu studii medii complete și incomplete (81,1%). Numărul bărbaților cu acest nivel de studii implicate în activitatea de voluntariat este mai mare (84%) decât al femeilor (80%). Este mai mare numărul femeilor cu studii superioare care practică activitatea de voluntariat (15,3%) față de cel al bărbaților (12,2%). Ținem să menționăm, în localitățile urbane numărul voluntarilor cu studii superioare este considerabil mai mare comparativ cu cel din localitățile rurale - 23,1% și respectiv 8,4%.

Tabelul 1. Numărul voluntarilor în funcție de nivelul de instruire, sexe și mediu de reședință

Nivel studii	Total %	Bărbați %	Femei %
Studii superioare	14,0	12,2	15,3
Studii medii complete și incomplete	81,9	84	80,4
Studii primare și fără studii	4,1	3,8	4,3
Urban			
Studii superioare	23,1	21,6	24,1
Studii medii complete și incomplete	74	75,6	72,9
Studii primare și fără studii	2,9	2,8	3,0
Rural			
Studii superioare	8,4	6,8	9,6
Studii medii complete și incomplete	86,7	88,7	85,2
Studii primare și fără studii	4,9	4,5	5,2

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

În raport cu statutul ocupațional, voluntarii se distribuie după cum urmează: 53,4% erau ocupați, adică aveau un loc de muncă, 3,8% erau șomeri, și restul - 42,7% - erau economic inactivi. Persoanele în afara forței de muncă predomină în rândul tinerilor (15-24 ani) și a celor de vârstă înaintată (65 de ani și peste). În restul grupelor de vârstă cota-parte principală o dețin persoanele ocupate. Șomerii dețin ponderi relativ mai ridicate în mediul urban în grupa de vârstă 25-34 ani (17,2%) și bărbații în grupele de vârstă 25-34 de ani și 35-44 de ani (respectiv, câte 10%).

În structura voluntarilor care lucrează după statutul profesional, cota principală revine salariaților (54%), urmați de lucrătorii pe cont propriu (42%). La femei se înregistrează o diferență mai pronunțată între aceste categorii (60% - salariați, și 35% - lucrători pe cont propriu). În comparație cu bărbații (47% - salariați, și 50% - lucrători pe cont propriu), unde nu sunt înregistrate diferențe notabile. La ambele sexe, salariații predomină în mediul urban. Lucrătorii pe cont propriu formează majoritatea printre bărbații din mediul rural. În cazul femeilor, în mediul rural cotele se distribuie în egală măsură între salariați și lucrătorii pe cont propriu.

Distribuția voluntarilor care lucrează după activitatea economică a locului de muncă relevă faptul că majoritatea sunt ocupați în activități agricole (46% per total, inclusiv 54% la bărbați și 40% la femei). În mediul rural, evident, acești indicatori înregistrează valori mult mai mari. O altă activitate economică, importantă în special în cazul femeilor, este administrația publică și asigurarea socială obligatorie (25% din totalul femeilor-voluntare). În mediul urban, un sfert din totalul voluntarilor (valabil pentru ambele sexe) lucrează în activitățile de comerț, hoteluri și restaurante.

În perioada de măsurare (aprilie 2015), cea mai răspândită activitate în rândul voluntarilor a fost *lucrul în folosul comunității* (57 la sută din totalul voluntarilor). Specificul acestor activități în mare măsură reflectă modul de viață, tradițiile și obiceiurile (inclusiv culturale, religioase etc.) ale populației țării din această perioadă a anului. În această activitate au fost implicate 61,8% din totalul femeilor-voluntare și 51,7% din totalul bărbaților. Circa 30 la sută din femei au acordat ajutor altor familii în lucrul casnic, fiecare a cincea (20,5%) - a acordat ajutor școlilor, grădinițelor, organizațiilor religioase / de caritate / culturale, ONG-urilor, sindicatului, primăriei, afacerii/firmei sau unui partid. La fel, femeile sunt activ implicate în ajutorul acordat altor familii la lucrări agri-

Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică

cole și în grija de copii sau de persoane dependente din alte familii (respectiv, 18,4% și 16,9%). În rândul bărbaților, o pondere semnificativă o constituie ajutorul acordat altor familii la lucrări agricole, care cuprinde 37,5% din totalul lor (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2. Distribuția voluntarilor după activitățile voluntare și sexe (voluntarii pot fi implicați în una și mai multe activități)

	Total	Bărbați	Femei
Total	100,0	100,0	100,0
Ajutor acordat altor familii în lucrul casnic	21,1	9,7	29,8
Grija de copii sau de persoane dependente din alte familii	11,3	4,0	16,9
Ajutor acordat altor familii la reparații sau construcții în gospodării / apartamente	8,2	15,0	2,9
Ajutor acordat altor familii la lucrări agricole	26,7	37,5	18,4
Ajutor (fără plată) acordat școlilor, grădinițelor, organizațiilor religioase / de caritate / culturale, ONG-lor, sindicatului, primăriei, afacerii/firmei sau unui partid	16,8	11,9	20,5
Lucrul în folosul comunității	57,4	51,7	61,8
Oferirea (gratuită) a altor tipuri de servicii	8,6	13,5	4,8

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Cea mai frecventă formă de voluntariat practică de cetățenii în vârstă de 15 ani și mai mult este ajutorul voluntar și fără plată acordat altor gospodării, pentru care se alocă în medie câte 12 minute pe zi, fiind mai mult față de alte state europene. De asemenea, locuitorii Moldovei în medie acordă circa 9 minute pe zi pentru activități participative, timp care este mai lung comparativ cu alte state europene. Trebuie de menționat că cetățenii acordă ajutor altor familii/persoane care necesită acest ajutor la solicitarea directă, activitățile de voluntariat nu sunt instituționalizate. Activitatea de voluntariat pentru sau prin intermediul organizațiilor conform datelor statistice este net inferioară comparativ cu alte state.

În condițiile în care procesul de integrare socială are loc în afara cadrului instituțional în contextul unei interacțiuni sociale neformale am avea nevoie de o altă abordare metodologică, de exemplu, am putea utiliza metoda subiectivă, ce se bazează pe teoriile interpretative, teoriile schimbului social ale lui

D. Homanse, P. Blau [10], care indică importanța trecerii de la niște structuri sociale elementare la unele avansate, ce reies din prioritățile omului, nu ale sistemului. Participanții la acțiunea socială tind să obțină un profit cât mai mare cu cheltuieli minime. La baza schimbului social, conform autorilor acestei teorii, se află patru principii: principiul succesului (cu cât mai des este remunerat un anumit tip de acțiune cu atât este mai mare probabilitatea repetării lui), principiul stimulării, principiul valorii și principiul saturației. P. Blau, a propus să cercetarea interacțiunii sociale având la bază sinteza principiilor schimbului social și a noțiunilor funcționalismului structural. Astfel, în anii 80 ai sec. XX a apărut teoria alegerii raționale, conform căreia oamenii, pomenindu-se în fața mai multor posibile opțiuni, de obicei, o aleg pe cea care ar aduce un rezultat optimal. În această perioadă, mai mulți savanți cercetează un fenomen care nu este descris prin termeni tradiționali neoclasici și / sau neo-instituționali - ceea ce, în special, este numit în mod figurat „bon de încredere” (apartenența la un grup care dă dreptul la „credit”, în diferite sensuri ale acestui cuvânt) [11, p. 243-248]. Pe lângă fenomenul „încrederii”, termenul este întâlnit în literatură încă din secolul al XVIII-lea. Unul dintre cei mai cunoscuți autori din acest domeniu, F. Fukuyama, reduce în mare parte „capitalul social” la fenomenul respectiv [10]. Astfel de fenomene au fost incluse în acest domeniu ca prietenie, apartenență la organizații și societăți voluntare, familie și alte relații non-profit, precum și rolul special (despre care unul este mai mic) al structurilor sociale.

Conform rezultatelor cercetării noastre cantitative, bărbații sunt mai activi decât femeile din punct de vedere social-politic. Cea mai activă categorie de persoane sunt cele cu vârsta de 50-64 de ani – 18% au participat frecvent la diferite întruniri la nivel de comunitate. Categoria de vârstă 30-39 de ani se situează la polul opus al activismului social – circa 9% din această categorie participă frecvent la diferite întruniri în comunitatea în care locuiește. Persoanele cu studii superioare sunt mai active decât cele cu studii medii. Și mediul de reședință influențează asupra activismului social. Persoanele din mediul rural sunt mai active decât cele din mediul urban. Tot locuitorii satelor sunt cei care mai des practică munca de voluntariat. Aici ținem să menționăm că atât datele statistice, cât și rezultatele empirice ale cercetării sociologice vin să confirme tendința respectivă. Aceasta ne vorbește despre faptul că nivelul de coeziune socială în rândul populației rurale este mai pronunțat.

O importanță deosebită în procesul de coeziune socială o au mecanismele de solidarizare, aici am putea atribui un rol deosebit și comunităților virtuale,

Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică

prin intermediul cărora unele persoane cu un grad sporit de influență în mediul internaților colectează donații bănești sau/și alte obiecte materiale pentru susținerea anumitor persoane aflate în dificultate. În acest context, punctul-cheie îl constituie încrederea. În cadrul cercetării noastre ne-am propus să studiem care sunt factorii ce determină apariția încrederii și cine sunt persoanele față de care ne putem manifesta încrederea. Conform rezultatelor empirice ale cercetării calitative, respondenții recunosc, că sărăcirea masivă a deteriorat multe din principiile comunitare morale, în special încrederea intercomunitară și încrederea în autorități. Aceste afirmații au o conectivitate directă cu perioada de tranziție și aspectele culturale. Respondenții afirmă, din propria experiență, că încrederea este ceva ce poate fi construit de la zero. Dar avem nevoie de multă muncă și de oameni care au în ei charismă și înțelepciune, mixată cu intelect și atitudine. Viața ne aduce diferiți oameni în calea noastră. Sunt oameni în care poți avea încredere deplină, dar sunt și oameni în care nu poți avea încredere. Integritatea este o calitate care este cel mai dificil de respectat în condiții de mediu volatil și divers, dar nu și imposibil. Sunt situații în care ești obligat să conlucrezi cu diferite categorii de persoane. Unii respondenți aplică regula „cadrului situațional”. Fiecare situație are limite de timp, spațiu și conținut. Deci, în aceste limite rezolvăm problema, după care fiecare merge mai departe pe drumul său.

La capitolul încredere, mulți respondenți afirmă că în condițiile actuale este foarte dificil să-ți construiești careva relații bazate pe încredere. Și aceasta este cauzată de interesele mercantile ale concetățenilor noștri. În aceste timpuri, când totul este în puterea banului, e greu de a conta pe încredere în oameni și în bunul simț, spun respondenții. O anumită încredere poate fi avută în persoanele din aceeași localitate, care au reușit să depășească diferite situații dificile din viață.

Încrederea interpersonală poate fi construită, ar putea exista în funcție de situație și persoane într-o anumită măsură, respondenții oferă spațiu optimismului în acest sens. Atitudinea este diferită atunci când este vorba despre încrederea în instituțiile statale. Respondenții spun că nu au încredere în instituțiile statului din Republica Moldova, ce este de fapt determinat de nivelul de încredere în persoanele care ocupa astăzi funcții de conducere. Este o imitare a funcționalității instituțiilor publice, în scopul protejării intereselor private și de grup. Un stat este o construcție creată de oameni, pentru a le asigura niște drepturi și reguli de conviețuire, și pentru aceasta cetățenii plătesc impozite, respectă legile și regulile de conviețuire. Iar cei care vin să activeze în instituțiile statului ar trebui să fie conștienți de responsabilitățile lor. Avem 101

deputați în Parlament și un cadru legislativ arhaic în multe domenii. Avem o mulțime de ministere și politici deficiente practic peste tot. Domină interesele de partide, care, la rândul lor, sunt dictate de cele private, astfel formându-se un cerc vicios. Pentru ca statul Republica Moldova să perpetueze, avem nevoie de schimbări calitative ale instituțiilor statale.

Conform rezultatelor cercetării sociologice calitative, majoritatea absolută a respondenților afirmă că, dacă ar avea nevoie de un suport financiar, ar putea să-l obțină în cel mai bun caz doar din partea familiei sau a rudelor apropiate. Nu apelează nimeni la vreo instituție pentru a soluționa problema respectivă, aceasta din cauza lipsei politicilor orientate spre interesul cetățeanului. Dacă apar diferite probleme cu caracter non-financiar, respondenții iarăși sunt orientați să se adreseze vecinilor și rudelor pe care le au în imediata apropiere.

Șase din zece respondenți consideră că *oamenii din comunitatea lor sunt individualiști și se gândesc mai întâi la beneficiile personale decât la cele comune într-o măsură mare și foarte mare*. De menționat, că la această întrebare nu se atestă o diferențiere de opțiuni în funcție de categoria de vârstă. Deoarece respondenții noștri în mare parte sunt persoane social active, mulți din ei dețin o experiență de implicare civică. O parte din ei au și activat în cadrul diferitor ONG, „de fiecare data era o motivare clară determinată de un concept viabil, susținut în unele cazuri și de un suport financiar”, „*da, sunt implicată în acțiuni de voluntariat, în vecinătate am 3 persoane în etate, pe care le ajut la procurarea medicamentelor, produselor alimentare, le măsoar tensiunea arterială, sîmbăta le mai servesc cu copturi*” – spune o respondentă, locuitoare în mediul rural. Dacă e să diferențiem gradul de implicare în activitățile civice în funcție de tipul localității, putem observa că persoanele din localitățile urbane au un cardru de manifestare mai larg în acest sens comparativ cu respondenții din localitățile urbane. În orașe există un număr mai mare de ONG-uri care oferă și suport financiar pentru anumite proiecte. În sate voluntarii activează mai mult pe cont propriu, ajutându-și vecinii în etate sau persoanele defavorizate.

Nivelul de încredere în instituțiile statale, politice din Republica Moldova deține un trend negativ în rândul populației. Oamenii se străduie să-și construiască activitatea de voluntariat în afara instituțiilor din diferite motive: cineva are convingerea că orice act de caritate nu are nevoie de publicitate, oricum toate faptele, și cele bune și cele rele, ies la iveală după o anumită perioadă de timp, altcineva consideră că activând într-un anumit domeniu nu dispune de timp să practice voluntariatul instituționalizat.

Solidaritate și întraajutorare în Republica Moldova: analiză sociologică

Autoidentificarea este un termen multidimensional. În literatură de specialitate, autoidentificarea este raportată la sentimentul de individualitate irepetabilă, i se atribuie tendința subconștientului de a trăi o experiență perpetuă și în același timp aderarea la idealurile de grup [9, p. 53].

Tabelul 3. Cât de apropiat sau îndepărtat vă simțiți în raport cu următoarele identități

	Foarte îndepărtat	Îndepărtat	Apropiat	Foarte apropiat	Nu știu/îmi este greu să răspund
Locuitor al cartierului	5,4%	17,9%	47,6%	13,9%	15,2%
Locuitor al orașului/satului	3,9%	16,4%	56,2%	17,2%	6,3%
Cetățean al RM	5,7%	20,1%	49,6%	18%	6,7%
Cetățean european	19,6%	35,8%	27,5%	5,8%	11,3%
Cetățean al lumii	23,5%	27,4%	24,7%	9,9%	14,6%

Sursa: alcătuit de autor.

O formă importantă de coeziune socială este și cel al autoedintificării cu arealul geografic în care locuiesc cetățenii. La întrebarea „Cât de apropiat sau îndepărtat vă simțiți în raport cu următoarele identități: locuitor al cartierului, al orașului, cetățean al Republicii Moldova, cetățean european, cetățean al lumii”, respondenții exprimă un grad de atașament mai înalt decât în cazul achitării impozitelor (vezi Tabelul 3).

Atitudinea respondenților față de plata taxelor și a impozitelor vine și ea să confirme lipsa încrederii lor față de instituțiile de stat. Doar jumătate din respondenți consideră că pentru a trăi mai bine este nevoie de achiat impozitele. De menționat, persoanele cu vârsta cuprinsă între 18-24 de ani sunt cei mai sceptici în această privință – 34% din ei consideră că pentru un trai decent trebuie să-ți onorezi obligațiunile față de stat. Cel mai înalt nivel de responsabilitate în această privință îl au persoanele din categoria de vârstă 50-64 de ani – 63% optează pentru necesitatea plății impozitelor. Cei mai numeroși respondenți care afirmă că ar fi gata să achite și mai multe impozite la stat pentru bunăstarea persoanelor vulnerabile au vârsă de 65 de ani și mai mult, adică tocmai acei care déjà nu mai sunt angajați în câmpul muncii. Tinerii nu ar fi dispuși pentru această schimbare, procentul celor care ar susține această inițiativă este de două ori mai mic la categoria de vârstă 18-24 de ani.

În concluzie putem spune că, atât rezultatele cercetării empirice, cât și datele statistice denotă un grad de coeziune socială mai înalt în localitățile rurale decât în cele urbane. Coeziunea socială se manifestă printr-o anumită rată de participare la diferite întruniri cu caracter social-politic, inclusiv și a muncii prestate pe bază de voluntariat. Activitățile social-participative respondenții preferă să le realizeze în afara cadrului instituțional. Respondenții manifestă un nivel de încredere foarte rezervat față de persoanele din jurul lor. În caz de necesitate stringentă contează pe ajutorul rudelor apropiate. Întrajutorarea instituționalizată lipsește atât la nivel practic, cât și la cel conceptual. Deși marea majoritate a respondenților se simte apropiată și foarte apropiată cu identitatea de cetățean al Republicii Moldova, doar o treime din ei consideră necesar să plătească impozitele.

Opt din zece respondenți sunt siguri într-o măsură mare sau foarte mare că impozitele plătite de către cetățeni nu întotdeauna sunt folosite într-un mod eficient și transparent. Numărul scepticilor în această privință rămâne constant pentru toate categoriile de vârstă. Nici studiile sau mediul de reședință nu influențează asupra scepticismului respondenților, care exprimă nivelul de încredere în instituțiile statale. Acest lucru, în opinia noastră, este îngrijorător și pentru cetățenii simpli, și pentru cei care dispun de anumite împuterniciri politice în cadrul statului Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Dicționar de sociologie / Coordonator Gilles Ferreol. București, 1998, p. 207.
2. Dicționar de sociologie / Coordonatori Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu. București 1999, p. 586.
3. Среды. Очерки по теории солидарности / Под общ. ред. А. И. Макарова и Ю. Ю. Ветютнева. Волгоград: Волгоградское научное издательство, 2008. 119 с.
4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва.: Наука, 1990.
5. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности. În: Мир России, 1995, № 3-4.
6. Лефевр В. А. Конфликтующие структуры. М.: Советское радио, 1973.
7. Бузгалин А. В. «Социальный капитал»: клей, обеспечивающий устойчивость позднего капитализма или гексоген в его основании? Общественные науки и современность, Москва, 2011.
8. www.statistica.md
9. Фромм Е. «Иметь или быть». Москва, 2019.
10. Fukuyama R. The End of History and the Last Man, 1992.
11. Bourdieu P. The forms of capital. In: Richardson J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood, 1986.

ELEMENTELE CADRULUI CONCEPTUAL AL COEZIUNII SOCIALE

THE ELEMENTS OF CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE SOCIAL COHESION

Ina FILIPOV, cercetător științific

Summary

The multitude of current definitions and approaches to social cohesion greatly broadens the horizon of understanding this concept. Thus, they do not cover the entire expression of social cohesion whose complexity is influenced by the socio-economic and political context of society, the diversity of current values and cultures, the elements, dimensions and levels that give it content. Such a generic framework of the concept of social cohesion allows us to clarify what are its defining elements and dimensions. The identification and clear delimitation within the respective approach will allow to analyse the concept of social cohesion correlated with the cohesion reference framework adapted and implemented in our country.

Keywords: *Social cohesion, social inclusion, social exclusion, social inequality.*

Coeziunea socială a oricărei societăți constituie o necesitate obiectivă pentru dezvoltarea acesteia și se manifestă ca un concept larg ce cuprinde diverse aspecte ale vieții pe diferite dimensiuni, fapt ce îi oferă un caracter complex și dinamic. Din acest considerent, coeziunea socială este asociată cu nevoi multiple ce izvorăsc din diferite domenii ale vieții societății. Această stare a impus în timp o analiză complexă a termenului, care a căpătat o construcție multi-dimensională. Astfel, identificarea exactă a elementelor coeziunii sociale face posibilă definirea unui concept care, adaptat contextului actual în societate, lărgiște aria de abordare a indicatorilor în ideea includerii acestora într-un cadru al politicilor sociale coerent, operațional și practic, capabil să asigure bunăstare socială.

Pentru consolidarea coerenței dintre diferitele perspective asupra conceptului, vom sintetiza abordările coeziunii sociale în ideea evidențierii elementelor sale definitorii, care ilustrează coeziunea ca un angajament față de binele comun, ca un beneficiu sau o resursă de înțelegere reciprocă, ca o prioritate strategică a politicilor sociale actuale și de viitor. Fiecare dintre aceste elemente implică idei teoretice separate care fac posibilă dezvoltarea anumitor

fundamente ale ordinii sociale, condiții și mecanisme de coeziune. O definiție și delimitare clară a acestora vor permite trasarea conexiunilor lor cu strategiile și politicile capabile să dea o considerare adecvată situației, factorilor și condițiilor supuse obiectivelor de dezvoltare. În cele din urmă, ne propunem conceptualizarea coeziunii sociale prin prisma elementelor sale definitorii.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) apreciază că o societate coezivă este aceea societate care funcționează pentru bunăstarea fiecărui membru, luptă împotriva excluziunii și marginalizării, creează un sentiment de apartenență și încredere și oferă tuturor membrilor săi oportunități egale de mobilitate socială [1].

Potrivit L. Roșca, particularitățile unei societăți coezive sunt [2, p. 395]:

- Existența unor valori împărtășite și a sentimentelor de apartenență la un grup de oameni;
- Capacitatea de a asigura egalitate între membrii săi și de a preveni marginalizarea oricăror cetățeni;
- Crearea condițiilor favorabile participării diferitelor elemente ale sistemului politic (partide, sindicate, guverne etc.) la procesul decizional;
- Capacitatea de a media conflictele și de a tolera controversesele;
- Capacitatea de a media diversitatea politică, acceptarea pluralismului de opinii.

În documentele europene, esența coeziunii sociale o constituie bunăstarea colectivă, relațiile sociale armonioase și stabile ca parte integrantă a progresului socioeconomic și coexistenței pașnice a tuturor grupurilor sociale în cadrul societății. Conform definiției Consiliului European, coeziunea socială este capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând decalajele de dezvoltare și evitând marginalizarea oamenilor.

Marele Dicționar terminologic al Oficiului Quebec de limbă franceză explică coeziunea socială ca starea unei societăți în care disparitățile sociale și economice sunt reduse și ai căror membri sunt uniți, împărtășesc valori comune și simt un puternic sentiment de apartenență la comunitatea lor. Coeziunea socială rezultă dintr-un set de procese de stat sau de cetățeni care fac ca membrii aceleiași societăți să se simtă acceptați și recunoscuți, indiferent de originea, religia, fidelitatea politică, condiția socială sau fizică etc. Coeziunea socială contribuie la menținerea ordinii sociale [3].

Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale

Potrivit dicționarului politic „Toupictionnaire”, expresia „coeziune socială” desemnează starea unei societăți, grupuri sau organizații în care solidaritatea este puternică și legăturile sociale intense [4]. Coeziunea socială promovează integrarea indivizilor, atașamentul acestora față de grup și participarea lor la viața socială. Membrii împărtășesc același set de valori și reguli de viață care sunt acceptate de fiecare. Existența conflictelor sociale nu înseamnă neapărat absența coeziunii sociale. Expresia „coeziune socială” este adesea utilizată pentru a evidenția aspectul social al unei politici fără a exista voința de a lupta împotriva inegalităților.

Coeziunea economică și socială este expresia solidarității dintre statele membre ale UE și regiunile acestora și are drept obiectiv realizarea unei dezvoltări socioeconomice armonioase la nivelul întregii Uniuni Europene. Este pusă în aplicare prin intermediul politicii de coeziune a UE, care a fost inclusă în Tratatul CE de către Tratatul de la Maastricht din anul 1992. Politica de coeziune reduce disparitățile de ordin structural dintre regiuni și statele membre, cu ajutorul unei serii de măsuri finanțate din Fondul european de dezvoltare regională (FEDR), Fondul social european (FSE) și Fondul de coeziune. O dată la trei ani, Comisia Europeană prezintă un raport privind progresele înregistrate în ceea ce privește realizarea coeziunii economice și sociale la nivelul Uniunii Europene și rolul politicilor UE în acest sens. Pentru perioada de programare 2014-2020, politica de coeziune reprezintă cel de-al doilea post bugetar ca mărime, fiindu-i alocată suma de 351,8 miliarde de euro (la nivelul prețurilor din anul 2014). Pe parcursul acestei perioade, politica regională va continua să sprijine regiunile care nu au încheiat procesul de convergență economică și socială în termeni reali, depunând totodată eforturi pentru realizarea obiectivelor strategiei Europa 2020 de promovare a creșterii inteligente, durabile și favorabile incluziunii [5].

Cercetările în sociologie, economie, științe politice și psihologie socială sugerează că societățile coezive sunt mai susceptibile de a avea rezultate individuale mai bune în domeniul sănătății, o egalitate mai mare a veniturilor și sisteme de protecție și sprijin social mai extinse. Societățile coezive pot reflecta norme mai puternice de cetățenie, sprijin pentru democrație și participare civică. Asemenea societăți favorizează relațiile dintre etnie, religie, clasă, vecinătate și regiune. Încrederea și interdependența, care sunt atribute esențiale ale coeziunii, contribuie la securitatea personală și colectivă prin norme comune.

O coeziune mai mare poate facilita o guvernare orientată spre consens. Astfel, conceptul servește de obicei atât pentru a descrie un context, cât și pentru a identifica să precizeze rezultatul proiectelor și politicilor pentru dezvoltare [6].

În acest context, unii autori consideră că este necesară o detașare epistemologică de punctul de vedere potrivit căruia coeziunea socială ar fi un scop absolut și imperativ. Coeziunea socială este, desigur, un factor și un indicator-cheie ce determină nivelul de calitate socială (calitatea vieții în societate) [7, p. 184].

În retorica lui E. Marcus, coeziunea socială este „un proces constant de obținere a armoniei sociale”, care se schimbă sub influența factorilor economici, politici și socioculturali [8, p. 12]. Coeziunea socială este, de asemenea, prezentată ca o proprietate a unui anumit grup de oameni (conturată, în primul rând, pe o bază geografică), care arată cât de mult sunt capabili aceștia de activități comune care să ducă la crearea unui bun public [9].

Sociologul Emile Durkheim a utilizat conceptul de coeziune socială considerând că aceasta constituie ordinea viitoare a societății și o definea ca interdependență caracterizată prin loialitate și solidaritate între membrii societății. Conceptul de solidaritate socială, care stă la baza înțelegerii lui Durkheim cu privire la coeziunea socială, poate fi diferențiată în două: solidaritate mecanică și solidaritate organică. De la publicarea cărții lui Durkheim „*Diviziunea muncii în societate*” din 1893, mulți autori, incluzându-l aici și pe distinsul sociolog Max Weber, au abordat tematica coeziunii sociale. De-a lungul timpului au fost formulate diferite definiții ale conceptului, existând o varietate largă de înțelegeri ale termenului.

Chan delimitează două direcții de analiză ale coeziunii sociale care s-au cristalizat în literatura de profil: pe de o parte, o abordare care își are originea în sociologie și psihologia socială și, pe de altă parte, o abordare generată de discursul politic, această a doua abordare având în vedere atât analizele care definesc coeziunea socială în termeni de obiective – instrumente (care consideră coeziunea socială un tel de atins, dar o definesc prin obiectivele de politică economică și socială care, în opinia autorilor, conduc la realizarea sau întărirea coeziunii sociale), cât și analize cu un cadru mai larg, care renunță la a identifica o singură definiție a coeziunii sociale și acceptă definirea contextuală a coeziunii sociale, în funcție de obiectivul analizei sau al documentului strategic care o vizează [10].

Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale

Bernard înțelege coeziunea socială ca un echilibru dialectic între trei valori: libertate, egalitate și solidaritate. Teoria sa îl determină să traseze un cadru conceptual care conține două aspecte: relații și sfere [11]. Cel care descrie sferele sau domeniile activității umane se referă la sfera economică, politică și socioculturală. Al doilea distinge relațiile sociale, având în vedere natura lor. Astfel, relațiile sociale sunt, pe de o parte, reprezentări sociale precum valori sau atitudini, denumite „relații formale”, iar pe de altă parte, ele se referă la comportamente sau practici observate, fiind înscrise la „relații substanțiale”. În cele din urmă, coeziunea socială este arătată ca una multidimensională și nu poate fi măsurată de un singur indicator compozit [12].

Tabelul 1. Tipologia coeziunii sociale potrivit lui Bernard

Sfere/domenii	Natura relațiilor	
	Formal/atitudinal	Substanțial/comportamental
Economic	Includere/excludere: capacitate partajată a pieței, în special în raport cu piața muncii	Egalitate / Inegalitate: Egalitate de șanse și egalitate în condiții
Politic	Legitimitețe/nelegitimitețe: menținerea instituțiilor publice și private care acționează ca mediatori	Participare / pasivitate: implicare în gestionarea afacerilor publice, sectorul al treilea (în opoziție cu dezamăgirea politică)
Socio-cultural	Acceptare / respingere: pluralism în fapte, precum și demnitate, adică toleranță pentru diferențe.	Apartenență / izolare: împărțirea valorilor comune, sentimentul de apartenență la aceeași comunitate

Sursa: Bernard P., 1999 [11].

Așa cum am mai afirmat, cadrul teoretic analizat ne ilustrează faptul că, coeziunea socială este un concept multidimensional și nu are o definiție unanimă. Datorită naturii sale multidimensionale, acesta este perceput și definit în moduri diferite de către diferiți cercetători. Contrar acestor diferențe, coeziunea socială este privită ca un fenomen de comunitate ce poate funcționa pentru a menține societatea unită și armonizată. Se consideră că literatura ce studiază coeziunea societății poate fi împărțită în două categorii.

Prima categorie evidențiază acei factori ce pot contribui la coeziunea socială. Structura socială a societății, cum ar fi inegalitatea veniturilor, inegalitatea

bogăției, dezavantajele socioeconomice și diversitatea culturală, etnică, lingvistică și religioasă, sunt considerați unii din factorii importanți ce contribuie la coeziunea socială. Cea de-a doua categorie a literaturii discută implicațiile economice și de dezvoltare ale coeziunii sociale. Au fost făcute diferite încercări de către oamenii de știință pentru a înțelege factorii care ar putea fi de ajutor la sporirea coeziunii sociale [13].

Potrivit unor cercetători, care fac trimitere la literatura din domeniu, se identifică două dimensiuni diferite ale coeziunii sociale:

- Vertical/orizontal: dimensiunea orizontală privește relațiile interindividuale, cum ar fi, cât de multă încredere pun oamenii în alții sau dorința de a se alătura unor asociații. Dimensiunea verticală se concentrează pe relația dintre individ și o instituție supraordonată, cum ar fi statul și guvernul, examinând, de exemplu, cât de multă încredere au cetățenii în guvernele lor.

- Subiectiv (sau cognitiv) vs. obiectiv (sau comportamental): coeziunea socială cuprinde atât sentimentul perceput de apartenență al unui membru la grupul său (dimensiunea subiectivă), cât și manifestările concrete ale atașamentului său (sau încorporării în) grupului (dimensiunea comportamentală). Intimitatea percepută a unei relații este la fel de importantă pentru un individ ca și numărul „obiectiv” al relațiilor pe care le are o persoană [14].

Tabelul 2. Măsurarea coeziunii sociale: un cadru doi-la-doi (bazat pe Chan et al., 2005 și Fundația Bertelsmann, 2013)

Dimensiunile coeziunii sociale	Componenta subiectivă	Componenta obiectivă
Dimensiunea orizontală	<ul style="list-style-type: none"> - Încredere generală în ceilalți cetățeni; - Disponibilitatea de a coopera și de a ajuta alți cetățeni; - Sentiment de apartenență la comunitate și identificare; - Acceptarea diversității. 	<ul style="list-style-type: none"> - Apartenența la asociații, sindicate, cluburi etc. - Muncă în comunitate, donații; - Respectarea regulilor sociale.
Dimensiunea verticală	<ul style="list-style-type: none"> - Încredere în instituții - Încredere în lideri și personalități publice - Percepția dreptății 	<ul style="list-style-type: none"> - Participarea civică și politică

Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale

Mulți afirmă că nu există o viziune clară și comună asupra conceptului de coeziune socială. Fiind un concept multidimensional, acesta include subdimensiuni diferite, care, într-o anumită concepție, se suprapun cu alte concepte, precum calitatea vieții, capitalul social, integrarea socială etc. Este posibilă identificarea a două abordări ale coeziunii sociale cu scopuri și interese diferite, acestea fiind: instituțională și academică. Instituțiile sunt interesate de conceptul de coeziune doar în scopuri politice. Având scopuri diferite, instituțiile oferă conceptualizări diferite în funcție de obiectivul politic pe care îl urmăresc.

Conform Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), coeziunea socială este ceva legat de bunăstarea materială: un element utilitar care ar funcționa ca o garanție în condițiile flexibilității intense a pieței globale ar permite depășirea crizei. Pentru Uniunea Europeană și Consiliul Europei, coeziunea socială ar fi modalitatea de reducere a inegalităților între cetățeni, a excluziunii sociale și a șomajului. Prin coeziune socială se are în vedere abilitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile în dezvoltare și evitând marginalizarea oamenilor.

Se spune că o societate coezivă este, de fapt, o comunitate solidară, formată din cetățeni liberi care îndeplinesc sarcini comune în mod democratic. Astfel, acest concept acoperă atât sfera economică, cât și cea de inegalitate socială.

Însă toate aceste dimensiuni cer a fi măsurate. De altfel, Institutul de Cercetare al ONU pentru Dezvoltare Socială propune o serie de indicatori pentru măsurarea la nivel macro, ale căror date sunt disponibile în principal în publicațiile Băncii Mondiale sau ale OIM. Acestea pot fi rezumate după cum urmează:

1. Incluziunea socială - definită prin accesul la resurse financiare, activitate economică, educație, asistență medicală și tehnologie.

2. Omogenitatea culturală și etnică - determinată de compoziția etnică, limbile recunoscute, populația străină.

3. Încredere - determinată de percepția instituțiilor statului, a comunității imediate, a altor grupuri etnice etc.

4. Participare și solidaritate - așa cum se indică prin participarea la vot, voluntariat, participarea și angajamentul comunității, caritate etc [15].

Această înțelegere, deși amplă, nu contrazice principalele interpretări existente ale coeziunii sociale. Nucleul coeziunii sociale este solidaritatea socială, atunci când oamenii și grupurile de oameni se unesc pentru un scop comun și realizează că există o perspectivă reală de a atinge binele comun. Sunt gata

să acționeze sacrificând în același timp interesele personale. Datorită coeziunii sociale, oamenii se simt conectați cu societatea și împărtășesc valorile general acceptate și obiectivele sociale, ei văd în sistemul politic existent o garanție a bunăstării lor sociale. Nivelul de coeziune socială manifestă, în primul rând, capacitatea societății de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, de a minimiza disproporțiile în dezvoltarea socială și de a preveni polarizarea acesteia. Stabilirea coeziunii sociale este posibilă numai atunci când se stabilesc legături sociale puternice între oameni, aceștia au o oportunitate reală de a-și exercita drepturile și sunt gata să își îndeplinească obligațiile asumate voluntar.

Suntem de acord cu opiniile celor care susțin că, conexiunile și interdependențele dintre individ, comunitate și instituții sunt elemente ce trebuie luate în considerare pentru a înțelege mai bine și studia coeziunea socială în viitor [16]. Pentru ca aceasta să existe, indivizii trebuie să aibă motive și dorințe de a aparține unui grup sau societăți, ce derivă din convingerile cognitive (norme și valori) ce le posedă. Percepția unei persoane asupra mediului și convingerile cognitive sunt direct legate de mediul informal și formal pe care oamenii îl experimentează și îl pot experimenta. Astfel, o persoană se poate simți coezivă cu grupul și poate participa și acționa în el numai dacă restul grupului oferă un mediu adecvat, cu norme și valori compatibile. La fel, oamenii pot participa activ la un grup numai dacă legile, reglementările, normele și valorile sociale o permit. Dacă persoana se confruntă cu inegalități, lipsă de reprezentare și susținere a poziției sale în cadrul grupului sau a unui conflict adânc înrădăcinat, este puțin probabil ca dorința ei personală de a rămâne în grup să dispară.

În aceeași ordine de idei, sunt relevante principiile pe care se bazează coeziunea socială înaintate de cercetătoarea T. Ludina, și anume [17, p. 109]:

- acces egal la drepturi și resurse, atenție față de grupurile vulnerabile;
- recunoașterea de către un individ a principiilor exprimate în drepturile omului;
- responsabilitate generală;
- o abordare care implică stimularea activității cetățenilor (participarea la viața societății, soluționarea diferențelor);
- gestionarea echilibrului de interese, generații și domenii de activitate.

Din această abordare, se poate observa că, coeziunea socială se bazează pe capacitatea și dorința societății de a îmbunătăți bunăstarea și de a minimiza disparitățile în dezvoltare, iar mișcarea către coeziunea socială se bazează pe

Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale

gestionarea activă a diferențelor și dezacordurilor în contextul cetățeniei democratice.

În cele din urmă se pronunță un caracter multidimensional al coeziunii sociale cu patru dimensiuni evidente [18, p. 39-54]:

1. Dimensiunea economică a coeziunii sociale (egalitate, absența excluziunii sociale, incluziune etc.);
2. Dimensiunea culturală a coeziunii sociale (valori comune și cultură civică, apartenență, loialitate și solidaritate etc.);
3. Dimensiunea socială a coeziunii sociale (ordinea și controlul social, recunoaștere, rețele sociale și capital social etc.);
4. Dimensiunea politică a coeziunii sociale (participare și legitimitate).

Așadar, explicațiile și definițiile ilustrează clar dimensiunile multiple la care se referă noțiunea de coeziune socială:

- Asigurarea „bunăstării” înseamnă asigurarea tuturor, cel puțin cu un trai decent și asigurarea securității acestora;
- Minimizarea „disparităților” se referă la reducerea inegalităților și oferirea de șanse egale;
- Evitarea polarizării înseamnă asigurarea faptului că diferențele culturale nu devin terenul de reproducere pentru procesele de excludere și segregare. În cele din urmă, ne aflăm în contextul unei societăți democratice. În acest context, indivizii liberi trebuie să împărtășească în mod necesar valori comune și voința de a „trăi împreună” fără de care nu poate exista o comunitate unită.

În cele din urmă, coeziunea socială constituie și un pilon important al democrației, creând condiții și șanse egale pentru o cetățenie activă cu implicare în procesul decizional al statului. O societate coezivă și democratică tinde să respecte principiile libertății, dreptății și toleranței pentru a garanta coexistența pașnică a membrilor săi. De asemenea, condițiile pe care le oferă pentru participarea activă a populației la rezolvarea problemelor importante din viața lor asigură accesul la dezvoltarea politicilor de depășire a excluziunii sociale.

Astfel, întrepătrunderea politicii sociale cu politica de coeziune este esențială pentru atingerea obiectivului de coeziune socială. Nivelul de realizare al acestui obiectiv se analizează din următoarele puncte de vedere: rata de ocupare și rata șomajului, atât la nivel național, cât și regional; gradul de sărăcie, calculat din punctul de vedere al venitului minim al populației raportat la

media națională și europeană; nivelul de educație, stabilit prin ponderea populației cu un anumit nivel educațional. Înțelegem că această interdependență vizează trei domenii majore de reglementare: educația și pregătirea profesională, crearea de locuri de muncă de calitate, și incluziunea socială și egalitatea de șanse [19, p. 35].

În acest context, este relevantă ideea conform căreia, pentru promovarea și consolidarea coeziunii sociale, o condiție primordială rezidă în formularea principiilor politicii sociale adecvate unei guvernări democratice, care să se axeze pe definirea clară a populației-țintă beneficiară a politicilor sociale (universalizarea), consecințele obiectivelor obținute (impactul) și utilizarea mijloacelor desemnate pentru a atinge obiectivele enunțate de guvernare [20, p. 46].

Prin urmare, identificarea clară a elementelor defnitorii ale coeziunii sociale vor avea utilitate la elaborarea programelor de dezvoltare a coeziunii sociale atât la nivel național, cât și la nivel teritorial. Politicile de promovare a coeziunii sociale trebuie să aibă în vedere:

1. Din perspectivă individuală: reducerea sărăciei și inegalităților prin promovarea accesului efectiv pentru toți la drepturile fundamentale.

2. Din perspectivă colectivă: contribuie la construirea unei societăți unite și responsabile pentru bunăstarea tuturor.

În concluzie menționăm, expresia *coeziune socială* a fost inclusă într-un limbaj comun, fiind folosită aproape peste tot, doar că din perspectivă și abordări diferite. Este analizată diferit de mass-media, formulată diferit în programele politice precum și în textele academice. Desprins din documente oficiale, dar și din textele academice, conceptul de coeziune socială a devenit treptat o categorie de acțiune publică și un obiectiv de dezvoltare a societății, cât și un instrument de implementare a politicilor publice. Din această perspectivă, coeziunea socială este o formulă generică care cuprinde un număr mare de reprezentări, evoluții, tendințe și actori implicați.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. OECD (2011), *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/persp_glob_dev_2012-en;
2. Rosca L. Coeziunea societății moldovenești – condiție a consolidării instituționale a statului Republica Moldova. Conferința „Statalitatea Moldovei: continui-

Elementele cadrului conceptual al coeziunii sociale

- tatea istorică și perspectiva dezvoltării” Chișinău, Moldova, 24-25 martie 2017, p. 392 – 403. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/392-403.pdf
3. Marele Dicționar terminologic al Oficiului Quebec de limbă franceză http://gdt.oqlf.gouv.qc.ca/ficheOqlf.aspx?Id_Fiche=26532506
  4. Toupictionnaire: Le dictionnaire de politique avec les domaines connexes. http://www.toupie.org/Dictionnaire/Cohesion_sociale.htm
  5. Glosar accesibil pe: https://ec.europa.eu/regional_policy/ro/policy/what/glossary/e/economic-and-social-cohesion
  6. Strengthening social cohesion. Conceptual framing and programming implications. UNDP, 2020, p. 17. undp-cb_social_cohesion_guidance--conceptual_framing_and_programming-1.pdf
  7. Negură P., Mocanu V., Potoroacă M. Coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva apartenenței, încrederii și Solidarității Sociale (2016–2018). În: CALITATEA VIETII, XXX, 2019, nr. 2, p. 184.
  8. Markus A. Mapping social cohesion: the scanlon foundation surveys summary report 2011. N. – Y., 2011, p. 12.
  9. Ritzen N. Social Cohesion, Public Policy and Economic Growth: Implications for OECD countries. L., 2000.
  10. Manole A. M. Coeziunea socială – o analiză post-criză. În: Economie teoretică și aplicată, Volumul XIX, 2012, Nr. 11(576), pp. 111-118 citat din: Chan J., To H-P, Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical, În: Social Indicators Research, Volume 75, 2006, Nr. 2, p. 273-302. <http://link.springer.com/article/10.1007/s11205-005-2118-1>
  11. Bernard P. La cohesion sociale: Critique d'un quasi-concept. În: Lien social et Politiques – RIAC, 1999, Nr. 41, p. 47–59. <http://www.erudit.org/revue/lsp/1999/v/n41/005057ar.pdf>
  12. Acket S., Borsenberger M., Dickes P., Sarracino F. Measuring and validating social cohesion: a bottom-up approach. Paper presented at the International Conference on Social Cohesion and Development, organized by the OECD, Development Center, Paris, 20-21st January 2011. // <https://www.oecd.org/dev/pgd/46839973.pdf>;
  13. Diversity, Inclusiveness and Social Cohesion. Working Paper No. 2013-1. The Institute of Social Studies // https://www.indsocdev.org/resources/ISD_Working_Paper_2013-1_Diversity_Inclusiveness_and_Social_Cohesion.pdf
  14. Grimalda G., Tänzler N. Social cohesion, global governance and the future of politics. Understanding and fostering social cohesion. CARI/CIPPEC, 2018. // https://www.g20-insights.org/policy_briefs/understanding-and-fostering-social-cohesion/

15. Jenson J., Defining and Measuring Social Cohesion, United Nations Research Institute for Social Development 2010. // <https://www.files.ethz.ch/isn/151856/Jenson%20ebook.pdf>
16. Fonseca X., Lukosch S., Brazier F. Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. În: Innovation: The European Journal of Social Science Research, Vol. 32, 2019, Nr. 2, p. 231–253. <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>
17. Юдина Т. Региональная социальная сплочённость как показатель качества жизни россиян: социологическое измерение. În: Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Социологические науки, 2013, p. 109.
18. Fenger M. Deconstructing social cohesion: towards an analytical framework for assessing social cohesion policies. În: Corvinus journal of sociology and social policy, Vol. 3, 2012, Nr. 2, p. 39–54.
19. Ionica D. Rolul coeziunii economice si sociale în dezvoltarea Uniunii Europene. În: Jurnalul Economic, Anul X, 2007, Nr. 24, p. 35.
20. Iațco M. Coeziunea socială și principiile politicii sociale. În: MOLDOSCOPIE, 2011, Nr.2 (LIII), p. 46.

CAPITAL SOCIAL ȘI COEZIUNE SOCIALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

SOCIAL CAPITAL AND SOCIAL COHESION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

Petru NEGURĂ, *doctor în sociologie, conferențiar universitar,*
Lucia GAȘPER, *doctor în psihologie,*
Mihai POTOROACĂ, *cercetător științific*

Summary

This study presents an analysis of social cohesion and social capital, based on a mixed research, mainly on qualitative sources and qualitative methodology, in the context of the COVID-19 pandemic. The study captures a number of trends regarding some fundamental elements of social cohesion and social capital in the society of the Republic of Moldova: trust in state leadership institutions; the level of agreement in relation to the actions of the state authorities; the forms of social support and solidarity manifested by citizens; the level of cohesion perceived by complying with the dominant social norms, attitudes and perceptions towards a group at risk of marginalization (returned emigrants). In addition to these aspects, the article examines how the social processes observed during the pandemic and those anticipated after the COVID-19 pandemic are reflected in the respondents' discourse. The authors share the views of respondents that the COVID-19 pandemic offers to the civil society leaders and to the ruling elites an opportunity to learn positive coping strategies from this crisis by increasing the forms of social cohesion for the benefit of all citizens.

Keywords: *social cohesion, social capital, solidarity, trust, pandemic crisis, social support, thematic references, adjustment strategies.*

Perioada crizei cauzate de pandemia SARS-CoV-2/COVID-19, încă în desfășurare, este revelatoare asupra stărilor de spirit și comportamentelor cetățenilor din perspectiva coeziunii sociale și a capitalului social la nivelul societăților, dar și în interiorul diverselor comunități ce le constituie, în special în ceea ce privește manifestările de solidaritate, încredere, participare și incluziune socială. Cazul Republicii Moldova este interesant în ceea ce privește relația dintre anumiți indicatori ai coeziunii și capitalului social și modul în care a evoluat pandemia COVID-19.

Analiza acestui caz aruncă lumină asupra rolului coeziunii și capitalului social în contextul internațional al pandemiei. Republica Moldova se află printre țările din regiune care au raportat rate ridicate de infectare cu coronavirusul de tip nou SARS-CoV-2/COVID-19 și un număr mare de cazuri letale. La o populație de mai puțin de 3 milioane de locuitori (și de 3,5 milioane cu Transnistria), Republica Moldova înregistrează, la momentul scrierii acestui studiu (26.01.2020), 20.183 de cazuri de infecții cu COVID-19 și 475 de cazuri letale la un 1 milion de populație. Pentru comparație, în România vecină, acest raport este de 10.921 de cazuri de infecție și 333 de decese la 1 milion. În Ucraina sunt raportate 7.870 de cazuri de infectare și 146 de cazuri letale la 1 milion de locuitori. Dintre țările post-sovietice, doar Armenia a înregistrat un număr mai mare de cazuri de infectare (26.252), dar ceva mai puține cazuri letale (398) la 1 milion de locuitori. Unii experți independenți au criticat capacitatea redusă a sistemului medical de a face față pandemiei și în special numărul redus de teste efectuate (96.974 la 1 milion, comparativ cu 159.198 teste la 1 milion în România sau 243.000 în Germania – vezi *Tabelul 6*). În același timp, o parte semnificativă a populației consideră estimările oficiale exagerate și neagă gravitatea crizei, evitând sau chiar sfidând respectarea regulilor sanitare și de distanțare fizică.

În Republica Moldova, pandemia a surprins statul nepregătit, după cum au mărturisit înseși autoritățile, aducând în prim-plan un sistem de sănătate fragil și ineficient. În scurt timp după declararea situației de pandemie (în Republica Moldova, pe 7 aprilie), numărul de infectări a continuat să crească în sânul populației și, mai ales, în rândul personalului medical. Unii experți au criticat măsurile de carantină incoerente și ridicarea prematură a restricțiilor, care a dus la creșterea ratei de infectare. Parlamentul și Guvernul au inițiat un șir de măsuri legislative pentru a diminua efectele economice și sociale negative ale pandemiei. În mai multe din aceste legi și amendamente, de exemplu cele referitoare la sistemul de pensionare și de indemnizații sociale, referința la pandemia COVID-19 nu este explicită sau nu este făcută deloc. Totuși, în discursul public, referința la contextul pandemiei este nelipsită cu referire la orice inițiativă legislativă. Anumiți analiști și reprezentanți ai partidelor de opoziție au criticat caracterul calificat drept „populist” al unor măsuri, cum este programul „Prima Casă”, un program subvenționat de creditare a tinerelor familii pentru procurarea unei locuințe, sau programul „Drumuri bune”, ce își propune reparația

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

drumurilor în țară. Ambele programe au fost inițiate de guvernarea precedentă și continuate de actuala guvernare, în ciuda criticilor care li s-au adus. De fapt, mai mulți analiști au constatat că modul în care Guvernul a gestionat criza sanitară și socioeconomică cauzată de pandemia COVID-19 a fost puternic influențat de contextul electoral al anului 2020. În noiembrie 2020 a fost programată alegerea președintelui Republicii Moldova. În acest sens, Guvernul a fost criticat că nu a aplicat restricții mai ferme, atunci când rata de infectare era în creștere, spre deosebire de alte țări din regiune și din lume. În contextul apropiatelor alegeri, orice inițiativă legislativă care urmărește să îmbunătățească condițiile de viață ale populației, fie ea venită din partea guvernării sau din partea partidelor de opoziție, este deseori etichetată drept „populistă” și nesustenabilă financiar.

Cazul Republicii Moldova este interesant din perspectiva comportamentelor sociale și a gradului de suport pe care l-a acordat societatea măsurilor guvernamentale pentru prevenirea răspândirii virusului și pentru diminuarea efectelor sociale și economice negative ale pandemiei. Societatea a manifestat coeziune și solidaritate în primele două sau trei săptămâni de la declararea începutului pandemiei (7 martie 2020) și de la instituirea stării de urgență (pe 17 martie 2020). Pe fundalul creșterii neliniștilor privind insecuritatea socio-economică și a neîncrederii sporite față de instituțiile statului, manifestările pozitive de coeziune, solidaritate și participare au cedat locul unor manifestări de neîncredere și chiar de sabotare tacită a acțiunilor autorităților, în special cele care impun restricții de circulație și măsuri de distanțare fizică, percepute că ar contrazice interesele populației.

Sondajele de opinie realizate în Republica Moldova pe parcursul anului 2020 relevă o încredere scăzută în instituții. Încrederea în politicieni și autoritățile de stat a atins cote scăzute. Conform unui sondaj din mai 2020, 58% dintre respondenți nu au încredere în niciun politician (Watch-Dog, 2020). Încrederea în instituțiile de conducere a statului a scăzut brusc în 2015-2016 (încrederea în Guvern a scăzut de la 23% în 2012 la 7% în 2015), după fraudă bancară de la sfârșitul anului 2014. Încrederea scăzută în instituțiile politice a alimentat neîncrederea ridicată în interpretarea oficială a evenimentelor în contextul primei faze a pandemiei COVID-19 și la o adeziune largă la scenarii conspiraționiste. Conform sondajului de opinie Watch-Dog și CBS-Axa din mai 2020, jumătate dintre respondenți ar admite că „virusul [COVID-19] nu este mai

periculos decât o gripă obișnuită și totul se face intenționat pentru a distruge economia”. De fapt, președintele Igor Dodon însuși a făcut o declarație similară cu privire la coronavirus într-un program pe Youtube. Mai mult, 32,7% dintre respondenții la acest sondaj sunt de acord cu afirmația că, „coronavirusul este un mit, de fapt nu există nici un virus periculos și totul în jur este o minciună”. Un sondaj realizat în octombrie 2020 de Institutul de Politici Publice și compania de sondaje CBS-Axa arată un grad mai scăzut de scepticism față de existența virusului COVID-19. Astfel, 9,8% din respondenți consideră că pandemia COVID-19 este cu siguranță un mit, iar alții 15,9% cred că aceasta este „mai degrabă un mit”. Trebuie să recunoaștem că, în urma unui șir de scandaluri de corupție la scară largă și în special a „furtului secolului” de la sfârșitul anului 2014, încrederea redusă în politicieni și structurile de stat apare drept o strategie explicabilă de apărare și *coping* împotriva unei guvernări care, în percepția unei părți a cetățenilor, și-a pierdut legitimitatea.

Pandemia a dezavantajat o parte importantă din cetățeni (în special muncitorii manuali și angajații din servicii), mai ales în perioada stării de urgență. Cercetarea prin chestionar realizată în iulie 2020 de Centrul de Sociologie și Psihologie a Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice de la Chișinău arată un sentiment înalt de insecuritate socioeconomică printre respondenți: 63,4% dintre respondenți au declarat că le este frică în mare și în foarte mare măsură că, în consecința pandemiei COVID-19, nu vor putea asigura familia cu produse de primă necesitate, 67,3% dintre respondenți au mărturisit că le este frică că nu vor face față cheltuielilor pentru serviciile comunale, iar 47,8% că își vor pierde locul de muncă. Este de remarcat că persoanele cu studii primare sau gimnaziale împărtășesc nivelul cel mai înalt de frică de a nu putea asigura familia cu produse de primă necesitate – 72,7%, față de 58,6% printre respondenții cu studii superioare. Scepticismul față de gravitatea sau chiar existența pandemiei COVID-19, fenomen întâlnit și în alte societăți, ar putea fi explicat, în cazul Republicii Moldova, prin gradul înalt de neîncredere al cetățenilor față de instituțiile statului, dar și drept un mecanism de apărare față de efectele nefaste asupra securității lor socioeconomice. Una din ipotezele de lucru ale acestui articol este că gradul de recunoaștere sau de negare a gravității și existenței pandemiei COVID-19 este într-o relație de dependență de statutul socioeconomic, de nivelul de studii al respondenților și de gradul de încredere în instituțiile de conducere ale statului.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

În acest studiu ne propunem să examinăm evoluția manifestărilor de coeziune socială/ capital social în contextul pandemiei COVID-19. Relația dintre capitalul social/ coeziune socială și evoluția ratei de infectare cu SARS-CoV-2 a fost analizată în multiple studii, pe parcursul celei de a doua jumătăți a anului 2020. În cercetarea noastră am aplicat unele concepte și am adoptat anumite elemente teoretice și metodologice dezvoltate și aplicate în studiile recente. Totodată, ne-am propus să adaptăm aceste modele teoretice și concepte la specificul realității din Republica Moldova. Vom discuta relevanța teoretică a unor concepte teoretice, aplicate cazului Republicii Moldova. Între altele, vom aborda critic conceptul de capital social în relație cu anumite comportamente sociale în contextul pandemiei, punând accentul pe dimensiunea percepției insecurității socioeconomice și a inegalităților sociale.

Majoritatea studiilor consacrate analizei capitalului și/sau a coeziunii sociale în contextul pandemiei COVID-19 și altor epidemii au analizat date cantitative, în special au corelat anumiți indici ai capitalului social/ coeziunii sociale, cum este participarea la vot, cu rata de infectare sau cu anumiți indicatori ai comportamentelor sociale în perioada pandemiei.

Cercetarea de față propune o analiză în baza unei metodologii mixte, concentrându-se în a doua parte pe surse calitative și anume pe rezultatele analizei interviurilor aprofundate realizate cu 95 de persoane pe un eșantion nereprezentativ. Interviurile au fost realizate de cercetătorii Centrului de Sociologie și Psihologie Socială din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice în iunie 2020 (a se vedea mai jos detalii metodologice despre realizarea interviurilor și analiza datelor). Rezultatele analizei calitative a datelor sunt coroborate cu anumite rezultate ale unei anchete prin chestionar realizată de același Centru de cercetare în iulie 2020 în baza unei cercetări extinse despre coeziune socială în Republica Moldova¹. Studiul nostru își propune să analizeze percepțiile, viziunile, interpretările și soluțiile elaborate de respondenții interviurilor aprofundate și ai anchetei cantitative

---

¹ Subiectul cercetării reprezintă un aspect al temei proiectului de cercetare instituțional al Centrului de Sociologie și Psihologie Socială pentru perioada 2020-2024 „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană”, codul proiectului: 15.817.06.13F.

prin chestionar în privința evoluției pandemiei și a impactului acesteia asupra coeziunii sociale din Republica Moldova. Indicii cantitativi vor fi discutați și contextualizați în lumina rezultatelor calitative obținute.

Notă metodologică

Autorii acestui studiu au realizat în mai 2020, cu colegii de la Centrul Sociologie și Psihologie Socială (CSPS) al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ICJPS) din Republica Moldova, o anchetă calitativă prin aplicarea interviului aprofundat, semi-directiv, cu 95 de subiecți. Interviurile de cercetare au fost aplicate pe baza unui ghid de interviu elaborat de către echipa de cercetători de la CSPS în jurul a câtorva blocuri tematice, pornind de la un șir de indicatori privind coeziunea socială, și anume: identitate și apartenență, rețele sociale și participare, încredere, suport și solidaritate socială, norme integrative și securitate socioeconomică [1]. Ghidul de interviu conține și câteva întrebări care vizează stările de spirit, comportamentele și transformările sociale în perioada pandemiei COVID-19. Interviurile transcrise au fost analizate în echipă după modelul „grounded theory”, cu ajutorul programului de analiză a datelor calitative NVivo-10 [2], [3]. În cadrul acestui model metodologic a fost analizată distribuția categoriilor tematice (teme și subteme), a conceptelor și construcțiilor teoretice și ideologice în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a participanților la interviu.

Unul din criteriile de selecție a respondenților, determinat în urma discuțiilor în cadrul echipei de cercetare, a fost ca respondenții să aibă un statut formal sau informal de lider în comunitățile lor și/sau în societate. Scopul acestei selecții a fost de a produce un corpus de informații calitative, formulate de lideri și experți în domeniile și în comunitățile lor. Eșantionul a fost structurat în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a respondenților, după cum urmează. După gen/sex, eșantionul este constituit de 41 respondente femei și 54 respondenți bărbați. După vârstă, eșantionul este structurat în funcție de 6 categorii de vârstă: 16-25 ani (n=6), 26-35 ani (n=22), 36-45 ani (n=21), 46-55 ani (n=17), 56-65 ani (n=20) și 66-75 ani (n=8). După mediul de reședință al participanților, au fost generate trei categorii ale eșantionului: zona rurală (n=21), zonă urbană – fără municipiul Chișinău (n=37) și municipiul Chișinău (n=37). În funcție de statutul ocupational, eșantionul este împărțit în următoarele subgrupe: angajați din sectorul

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

public (n=44), angajați din sectorul privat (n=20), angajați din sectorul public și privat (n=2), angajați din sectorul non-guvernamental (n=18), autoangajați (n=6), pensionari (n=4) și neangajați (n=1). A fost luat în considerație și apartenența etnică a respondenților. Astfel, eșantionul este format din următoarele subgrupe etnice: moldoveni/români (n=78), ucraineni (n=3), ruși (6), găgăuzi (n=4), evrei (n=1), bulgari (n=3). Din punctul de vedere al nivelului de studii, marea majoritate a respondenților au studii superioare (n=87), dintre care trei respondenți au grad doctoral, șapte respondenți au studii medii și un respondent este student. Ținem să specificăm că echipa de cercetare nu a avut ambiția de a selecta un eșantion reprezentativ la nivel național. Din acest motiv, anumite subgrupe sunt suprareprezentate și anume persoanele cu studii superioare, persoanele de apartenență etnolingvistică moldoveni/români, persoanele angajate în sectorul public și cel non-guvernamental și, într-o măsură mai mică, bărbații. Cu fiecare dintre participanții la cercetare a fost agreeat în mod verbal un acord de participare la cercetare, cu obligația asumată de cercetători de a respecta anonimatul și confidențialitatea datelor personale.

Datele calitative obținute prin analiza interviurilor sunt coroborate cu unele rezultate ale anchetei prin chestionar realizată în iulie 2020. Această cercetare a fost realizată pe un eșantion reprezentativ la scară națională, probabilistic și stratificat de 1202 de subiecți adulți. Ca și în cazul interviurilor aprofundate, chestionarul a fost structurat pe câteva compartimente ce conțin întrebări formulate în baza principalilor indicatori ai coeziunii sociale, menționați mai sus. Printre întrebările prezente în chestionar au fost și câteva referitoare la criza pandemică: 5 întrebări se referă la fricile ce pot apărea în condițiile pandemiei, iar o întrebare și-a propus să evalueze gradul de satisfacție față de modul în care autoritățile moldovene au gestionat pandemia COVID-19.

Pentru analiza încrederii instituționale, autorii au utilizat datele Barometrului Opiniei Publice realizat de Institutul de Politici Publice și CBS-Axa în octombrie 2020 pe un eșantion reprezentativ la scară națională, stratificat, probabilistic și bistadial de 1124 de respondenți adulți.

Cadrul teoretic

În acest studiu am aplicat conceptul de coeziune socială în cadrul teoriei calității sociale elaborată de W. Beck, Y. Berman, D. Phillips și alții [1], [4], [5], [6]. Din perspectiva teoriei calității sociale și altor elaborări teoretice, coeziunea

socială exprimă natura relațiilor sociale bazate pe apartenență, solidaritate, încredere, valori și norme împărtășite. Shiefer și Van Der Noll [7, p. 592] definesc conceptul de coeziune socială drept un „atribut descriptiv al unei colectivități, ce indică calitatea conviețuirii colective”. Această definiție a conceptului este coerentă cu înțelegerea adusă de Chan et al. [8]. Potrivit acestor cercetători, „coeziunea socială este o stare de fapt în ceea ce privește interacțiunile „pe verticală” (între cetățeni/comunități/asociații, pe de o parte, și structurile statului, pe de altă parte) și „pe orizontală” (între diverși cetățeni/comunități/asociații, în funcție de diferite categorii transversale) între membrii societății, caracterizată printr-un set de atitudini și norme care includ încrederea, sentimentul de apartenență și dorința de a participa și de a ajuta, precum și manifestările lor comportamentale” [8, p. 290]. Inspirați de modelul calității sociale, ne vom axa pe două componente ale coeziunii sociale considerate centrale: solidaritate și încredere, și totodată pe altele două, considerate secundare: participare și incluziune socială.

În acest studiu ne referim, de asemenea, la conceptul de capital social, dezvoltat de Robert Putnam, James S. Coleman, Pierre Bourdieu și de alți cercetători [9], [10], [11], [12]. Acest concept este definit de Putnam după cum urmează: „Prin analogie cu noțiunile de capital fizic și capital uman – instrumente și instruire care sporesc productivitatea individuală –, „capitalul social” se referă la trăsături ale organizării sociale, cum ar fi rețelele, normele și încrederea socială care facilitează coordonarea și cooperarea în beneficiul reciproc” [9]. Din această perspectivă, elementele principale ale capitalului social sunt încrederea socială (pe orizontală și pe verticală, adică între semeni și față de instituții), relațiile de suport din interiorul comunităților (în relații pe orizontală de tip „bonding”) și între comunități (în relații transversale de tip „bridging”, prin capacitatea de acțiune colectivă și asociativă), participarea civică și politică a cetățenilor și adeziunea la normele sociale dominante [9], [10], [13]. Unele studii sugerează că un capital social ridicat este asociat pozitiv cu o dezvoltare economică superioară, cu un nivel ridicat de sănătate și cu o adeziune extinsă a cetățenilor la valorile democratice [10], [14].

Sprîjinindu-se pe elaborările teoretice ale lui Pierre Bourdieu, alți cercetători au atenționat că anumite aspecte ale capitalului social sunt corelate cu diverse forme de inegalități socio-economice și culturale [15]. Aceste studii au demonstrat că, comunitățile cu un capital social scăzut sunt și cele mai deza-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

vantajate din punct de vedere socio-economic. Persoanele și grupurile sărace și dezavantajate din punct de vedere socio-economic și cultural au un acces limitat la asociații civice și instituții publice și beneficiază de o rețea de suport social fragil [15], [16], [17], [18].

Coeziune socială, capital social în contextul pandemiei: o analiză a literaturii

Literatura despre coeziune socială și capital social a cunoscut o reviviscență în contextul pandemiei COVID-19. Mai multe cercetări sugerează că rata de infectare și de mortalitate în urma COVID-19 a fost mai ridicată în țările și regiunile cu un capital social scăzut [19], [20], [21], [22], [23], [24], [25], [26], [27].

O literatură vastă studiază importanța capitalului social, a coeziunii sociale, a suportului social și a capitalului uman în administrarea cataclismelor sociale și pandemiilor [19], [20]. Studiile au demonstrat că societățile dotate cu un capital social înalt contribuie la promovarea sănătății publice [21], [23], [28]. Capitalul social ridicat, manifestat între altele printr-un nivel sporit de încredere socială și o rețea robustă de suport social, a contribuit la prevenirea răspândirii epidemiilor SARS, Ebola, Zika și HIV-SIDA [22], [29], [30], [31].

Mai multe studii au demonstrat legătura dintre anumiți indicatori ai capitalului social și reușita combaterii și prevenirii răspândirii coronavirusului de tip nou SARS-CoV-2/ COVID-19 [19], [20], [21], [22], [23], [24], [25], [26], [27].

Unele studii arată că un capital social ridicat, definit prin nivelul de adeziune colectivă la norme, valori și încredere, favorizează un grad mai înalt de cooperare a populației civile cu autoritățile statului și organizațiile societății civile în combaterea pandemiei și astfel previne răspândirea virusului [21].

Capitalul social, definit prin încredere socială și relații de tip „bonding” și „bridging”, contribuie la respectarea regulilor sanitare și de distanțare fizică [22]. Un capital social ridicat poate spori capacitatea comunităților de a preveni, combate și controla criza creată de pandemie, dar și să se recupereze în urma crizei [22]. Un capital social sporit ar putea scădea cu între 10 și 30% rata de infectare cu COVID-19 [26], [22]. În țările în care nu s-au adoptat măsuri ferme în privința izolării sociale, în martie și aprilie 2020, coeziunea comunităților a avut un rol pozitiv în prevenirea răspândirii virusului [24], [25]. Unii cercetători sugerează că în regiunile cu capital social scăzut ar trebui să se introducă reguli sanitare mai stricte [26]. Pe termen lung este nevoie ca guvernele să in-

vestească în capitalul social [21], [26], [24]. Totuși, creșterea încrederii instituționale este realizată în timp, prin acțiuni coerente, asidue și de bună credință ale Guvernului și instituțiilor statului [32].

Bian et al. [27] elaborează un concept nou, pe care îl numește „capitalul social de combatere a virusului” (CSCV). Potrivit autorilor, „capitalul social de combatere a virusului este definit de nivelul de intensitate și extindere a relațiilor sociale în condiții de izolare fizică în timpul pandemiei COVID-19.” Potrivit acestui studiu, un exemplu de societăți cu un CSCV ridicat îl reprezintă anumite țări asiatice cum este China. Studiul enumeră trei elemente constitutive ale CSCV: condițiile de izolare fizică, valorile centrate pe familie și existența unor legături sociale distante întreținute prin comunicare la distanță [27]. De asemenea, existența unor rețele informale de suport social reprezintă un aspect important al CSCV. Capacitatea de coping și reziliență psihologică constituie, de asemenea, factori importanți ai CSCV [27].

Zeynep Tufekci, care a studiat mișcarea de protest din Hong Kong înainte de pandemie, susține că succesul remarcabil al Hong Kong-ului în limitarea răspândirii virusului în martie și aprilie 2020 nu se datorează unei politici guvernamentale eficiente, ca în cazul Coreei de Sud sau Taiwanului, ci mai degrabă unei acțiuni civice autoorganizate, bazată pe o infrastructură civică și o capacitate organizatorică dezvoltată în timpul mișcării de protest din 2019 [33].

Totuși, rolul capitalului social în contextul pandemiei poate fi atât unul pozitiv, cât și unul negativ [34]. De asemenea, nu în toate cazurile și nu toate formele de capital pot contribui pozitiv la depășirea situației de criză. Coleman sugera că anumite forme de capital social ar putea fi dăunătoare pentru unele comunități și persoane, inclusiv prin aprofundarea unor inegalități [11], [19], [22].

Capitalul social de tip „bonding” (intracomunitar) nu a contribuit în unele regiuni la prevenirea răspândirii COVID-19, ci, dimpotrivă, ar fi dus la creșterea numărului de infectări. Unii cercetători susțin că în țările unde există legături intergeneraționale puternice, răspândirea virusului a fost devastatoare [24].

Situațiile de criză majoră, dezastrele, cataclismele, pot mobiliza societățile, pot fortifica sentimentul apartenenței la grup și pot crea solidarități între persoane necunoscute, potrivit unor studii. Aceste evenimente pot facilita o coeziune pe termen mediu și lung [35]. Menținerea legăturilor sociale constituie un factor puternic de reziliență în vremuri de criză. Însă, aceste manifestări de solidaritate pot diminua, dacă o parte importantă din societate nu se simte

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

în aceeași măsură vulnerabilă și nu respectă regulile, sau dacă administrarea crizei produce sau adâncește anumite inegalități [35].

În mod paradoxal, purtarea măștii și respectarea distanțării fizice și altor reguli sanitare devin expresia solidarității și altruismului [36]. Izolarea socială afectează calitatea vieții și sănătatea persoanelor [35].

Mai multe studii arată că tulburarea de stres posttraumatic, apărute în urma izolării, se agravează dacă personalitatea resimte un deficit de suport social din partea semenilor și în cazul percepției unei coeziuni sociale sau de grup slabe. La nivel grupal și organizațional, experiențele negative asociate cu consecințele pandemiei declanșează dinamici de grup multidirecționale. Pe de o parte, acestea pot spori coeziunea grupului în fața pericolului comun, pe de altă parte, ele ar putea împiedica luarea deciziilor în grup și comunicarea, accentuând tendințele conservatoare ale grupului sau, dimpotrivă, operând strategii de comportament riscant [37].

Conform unor studii, încrederea socială, în special încrederea în instituții, este unul din componentele cele mai semnificative ale coeziunii și capitalului social care au contribuit la prevenirea răspândirii virusului. Conformarea la regulile de izolare depinde de nivelul de încredere în decidenți [38], [39]. Încrederea în guvernare este un factor determinant important asupra conformării la regulile de carantină [38]. Unul din studii susține că mobilitatea persoanelor începând cu mijlocul lunii martie 2020 a fost semnificativ mai redusă în țările cu o rată de încredere în guvernare sporită față de guvernare și decidenți [38]. Astfel, cheia succesului de combatere a COVID-19 în Germania sunt deciziile de politică raționale ale guvernului combinate cu încrederea populației în guvernare [30], [38]. La polul opus se află modul în care pandemia a fost administrată în SUA, țară prosperă, cu instituții puternice, cu nivel de viață ridicat, dar cu un nivel scăzut de încredere în guvernare și oameni de știință [32].

Potrivit unui alt studiu, conformarea la regulile izolării și distanțării fizice corelează pozitiv cu încrederea în presă și, într-o măsură mai mică, cu încrederea în știință, medicină și guvernare [39]. Doi indicatori importanți ai capitalului social – încrederea instituțională în serviciile de sănătate și încrederea generalizată – par a fi asociați independent cu intenția de acceptare a vaccinării împotriva virusului A(H1N1) în 2009 [48]. Alți factori care afectează conformarea la regulile sanitare și privind distanțarea fizică sunt percepția riscurilor, deprivarea socioeconomică, responsabilitatea și încrederea socială și atitudini-

le privind gravitatea virusului [39]. Totodată, regulile nepractice, neaplicabile și ambigue conduc spre efecte contrarii [35].

Potrivit unor analize, pandemia COVID-19 a favorizat nu doar manifestări de solidaritate, ci a adâncit un șir de inegalități sistemice. Pandemia a exacerbat inegalitățile accesului la resurse publice și a concentrat riscul în jurul grupurilor vulnerabile [40], [41]. Grupurile vulnerabile din punct de vedere social au devenit acum vulnerabile și din punct de vedere sanitar [46]. Cercetările arată că diferite grupuri de persoane sunt expuse unui risc diferențiat în fața COVID-19 [47]. Un șir de factori non-medicali (sociali) influențează starea de sănătate, în special statutul socioeconomic, nivelul și reușita studiilor, șomajul și discriminarea sistemică [46]. Muncitorii manuali și angajații din sfera serviciilor, nemaivorbind de cei din serviciile medicale, au fost cel mai expuși riscului de infectare [41]. S-a constatat, de asemenea, că serviciile de întreținere și de îngrijire medicală și socială, puternic feminizate în majoritatea societăților, sunt cele mai expuse riscului de infectare [40].

Pandemia COVID-19 a fost, după cum sugerează unele studii, un teren fertil pentru marginalizarea și persecutarea grupurilor minoritare, inclusiv a migranților. Migranții și alte grupuri marginalizate au devenit țapi ispășitori pentru răspândirea virusului [34]. Crizele sanitare, cum este pandemia COVID-19, produc frici care dezvăluie fracturi sociale și politice în interiorul societății și comunităților. Acestea produc la rândul lor reacții discriminatorii pe criteriu de rasă și pe baza altor criterii [42]. Astfel, un studiu a arătat că în Rusia pandemia a făcut situația persoanelor migrante mai vulnerabilă [43].

După cum sugerează studiile discutate în această analiză a literaturii, societățile cu un capital social și coeziune socială ridicate în parametrii principali de încredere, participare și solidaritate, au fost mai eficiente în prevenirea răspândirii virusului și în combaterea efectelor negative ale pandemiei în domeniul social și economic. Totodată, pandemia COVID-19 a scos în evidență anumite inegalități sociale sistemice. Inegalitățile sociale și formele de deprivare socială sunt considerate expresii ale unui capital social și calitate socială scăzute.

În cele ce urmează vom analiza comportamentele din perspectiva percepțiilor și descrierilor subiecților intervievați pentru a discuta modurile în care societatea din Republica Moldova a făcut față pandemiei COVID-19 într-o fază incipientă a acesteia. Datele cantitative privind încrederea instituțională și satisfacția privind acțiunile autorităților de prevenire a pandemiei și efectelor acesteia va fi urmată de o analiză a interviurilor pe câteva direcții tematice în cadrul teoretic al coeziunii sociale și capitalului social.

Prezentarea rezultatelor privind atitudinea respondenților față de gestionarea pandemiei COVID-19: o analiza a răspunsurilor în cercetarea cantitativă

În secțiunea ce urmează vom analiza gradul de satisfacție al respondenților la cercetarea cantitativă realizată de CSPA-ICJPS în privința modului în care a fost administrată criza cauzată de pandemia COVID-19 în funcție de câteva variabile, precum vârsta, nivelul de educație, mediul de reședință, intenția de participare la vot, încrederea în instituțiile politice și încrederea în mass-media din diverse țări și mijloacele de informare folosite mai des. Pentru a ușura analiza, am grupat răspunsurile la întrebarea „În ce măsură sunteți satisfăcut de faptul cum autoritățile din Republica Moldova au gestionat pandemia COVID-19?” în două categorii: cei care sunt în mare măsură și în foarte mare măsură mulțumiți; cei care sunt puțin mulțumiți sau deloc mulțumiți.

Tabelul 1. Satisfacția față de gestionarea pandemiei în funcție de criteriile socio-demografice (vârstă, nivel de studii și mediul de reședință)

		Satisfacția față de gestionarea pandemiei	
		În mare sau în foarte mare măsură	Deloc sau în mică măsură
Vârsta	18-24	14,2%	85,8%
	25-29	15,1%	84,9%
	30-39	16,5%	83,5%
	40-49	20,3%	79,7%
	50-64	20,7%	79,3%
	65 +	30,3%	69,7%
Nivelul de educație	Studii primare/gimnaziale	23,4%	76,6%
	Studii secundare/liceu	17,4%	82,6%
	Studii profesionale/tehnice/vocaționale	19,1%	80,9%
	Studii superioare/doctorat	17,6%	82,4%
Mediul de reședință	Rural	18,1%	81,9%
	Urban	20,4%	79,6%
Total		19,25%	80,75%

Analiza de corelație prin aplicarea testului Chi-pătrat arată că există asocieri semnificative din punct de vedere statistic dintre satisfacția față de gestionarea pandemiei și vârsta respondenților ($p < 0,01$). Observăm că satisfacția față de modul în care autoritățile au gestionat criza crește odată cu vârsta. Respondenții din categoria 18-24 ani sunt mulțumiți de acțiunile autorităților într-o proporție de 14,2%, iar cei din categoria 65+ sunt mulțumiți într-o pondere dublă de 30,3%. Nu găsim, însă, asocieri semnificative pentru variabila nivelul de educație ($p = 0,327$) și mediul de reședință ($p = 0,304$). Putem totuși constata că respondenții cu studii primare sau gimnaziale sunt ceva mai mulțumiți decât alte categorii (23,4%).

Am analizat, de asemenea, corelația dintre satisfacția față de gestionarea pandemiei și intenția de participare la alegeri a respondenților (Tabelul 2).

Tabelul 2. Intenția de a participa la apropiatele alegeri și satisfacția față de administrarea pandemiei COVID-19 de către autorități²

	Intenția de a participa la apropiatele alegeri					
	Sunt absolut sigur că m-aș duce	Sunt sigur că m-aș duce	Probabil că m-aș duce	Probabil că nu m-aș duce	Sunt sigur că nu m-aș duce	Nu știu/ non răspuns
În mare sau în foarte mare măsură satisfăcuți	31,9%	34,1%	17,5%	2,6%	8,3%	5,7%
Deloc sau în mică măsură satisfăcuți	23,4%	28,9%	29,5%	6,3%	4,6%	7,3%

Respondenții satisfăcuți de acțiunile autorităților au o siguranță mai mare că vor participa la următoarele alegeri – 66% dintre respondenți sunt satisfăcuți, în comparație cu cei nemulțumiți – 52,3%. Cei care nu sunt mulțumiți de acțiunile autorităților sunt mai puțin hotărâți că vor participa la alegeri. Rezultatele sunt semnificative din punct de vedere statistic (testul Chi-pătrat de asociere).

De asemenea, am corelat gradul de satisfacție față de gestionarea pandemiei cu nivelul de încredere în instituțiile politice ale statului și față de mass-media (Tabelul 3).

² Datele au fost colectate în iulie 2020.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Tabelul 3. Încrederea în instituții și satisfacția față de gestionarea pandemiei COVID-19

		Satisfacția față de gestionarea pandemiei		
		În mare sau în foarte mare măsură	Deloc sau în mică măsură	Semnificația Testului Chi-Square
Parlament	Deloc sau puțină încredere	15,9%	84,1%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	27,8%	72,2%	
	NȘ/NR	37,2%	62,8%	
Guvern	Deloc sau puțină încredere	14,4%	85,6%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	29,0%	71,0%	
	NȘ/NR	36,4%	63,6%	
Președinție	Deloc sau puțină încredere	12,7%	87,3%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	26,3%	73,7%	
	NȘ/NR	21,4%	78,6%	
Mass-media	Deloc sau puțină încredere	18,8%	81,2%	P=0,957 Nesemnificativ
	Oarecare sau multă încredere	19,3%	80,7%	
	NȘ/NR	20,0%	80,0%	
Biserică	Deloc sau puțină încredere	22,4%	77,6%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	16,1%	83,9%	
	NȘ/NR	34,2%	65,8%	

După cum se poate vedea din *Tabelul 3*, respondenții care au încredere în Parlament, Guvern și Președinție sunt nemulțumiți într-o măsură mai mică de acțiunile autorităților în administrarea crizei pandemice. Astfel, dintre respondenții care nu au deloc sau puțină încredere în Guvern, 85,6% nu sunt deloc sau sunt în mică măsură satisfăcuți de modul în care autoritățile administrează pandemia, pe când cei care au oarecare sau multă încredere în Guvern, sunt nesatisfăcuți

în proporție de 71,0% gestiunea pandemiei. O situație inversă are loc în cazul respondenților care au încredere în instituția Bisericii. Cei care au oarecare sau multă încredere în Biserică sunt nesatisfăcuți în proporție mai mică (77,6%), pe când cei care nu au deloc sau puțină încredere în Biserică, 77,6% sunt nesatisfăcuți de modul în care autoritățile gestionează pandemia. Nu găsim diferențe semnificative între cei care au sau nu au încredere în mass-media în ceea ce privește nivelul de satisfacție al respondenților față de administrarea pandemiei.

Am analizat, de asemenea, dacă și în ce măsură sursele principale de informare corelează cu satisfacția față de gestiunea crizei pandemice.

Tabelul 4. Principalele surse de informare și satisfacția față de gestiunea crizei COVID

	Satisfacția față de gestionarea pandemiei	
	În mare sau în foarte mare măsură	Deloc sau în mică măsură
Din emisiunile televiziunii moldovenești, radio	20,0%	80,0%
Din emisiunile televiziunii românești (europene), radio	18,3%	81,7%
Din emisiunile televiziunii ruse, radio	26,0%	74,0%
Din noutățile ziarelor, revistelor din Republica Moldova	19,2%	80,8%
Din noutățile de pe site-urile informaționale din internet	19,8%	80,2%
Din noutățile de pe rețelele de socializare	15,1%	84,9%
Din comunicarea personală cu prietenii, rude, colegi	15,7%	84,3%

Observăm că respondenții care se informează din emisiunile TV și radio din Rusia (26%) și cei care se informează din sursele media din Republica Moldova (20%) sunt mai mulțumiți de modul în care autoritățile moldovene administrează pandemia COVID-19 (Tabelul 4). Respondenții care se informează din comunicare personală cu prietenii, rude, colegi (15,7%) și cei care se informează de pe rețelele de socializare sunt mulțumiți într-o măsură mai mică de performanțele autorităților în gestionarea crizei (15,1%).

Așadar, rezultatele cercetării prin chestionar indică asupra faptului că respondenții împărtășesc în general un grad ridicat de nemulțumire față de mo-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

dul în care autoritățile au administrat pandemia COVID-19 până în momentul cercetării. Peste 80% sunt nemulțumiți și doar 19% sunt satisfăcuți de administrarea pandemiei. Analizele de corelație sugerează că respondenții tineri sunt cei mai nemulțumiți, iar nivelul de mulțumire crește odată cu vârsta. Se observă că respondenții satisfăcuți de acțiunile autorităților au o siguranță mai mare că vor participa la următoarele alegeri. Totodată, respondenții care au o mai mare încredere în instituțiile statului sunt puțin mai satisfăcuți de modul în care pandemia este administrată. În sfârșit, respondenții care se informează din emisiunile TV și radio din Rusia și din sursele media din Republica Moldova sunt ceva mai mulțumiți de modul în care autoritățile moldovene administrează pandemia COVID-19. Totodată, respondenții care se informează în cercul de prieteni, rude, colegi și cei care se informează de pe rețelele de socializare sunt mai nemulțumiți decât cei care se informează din sursele media tradiționale.

Scepticismul COVID-19 în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic și nivelul de educație al respondenților

Potrivit sondajelor Barometrul Opiniei Publice, realizate de Institutul de Politici Publice în parteneriat cu compania de sondaje CBS-Axa pe un eșantion reprezentativ la scară națională de 1124 de respondenți adulți, încrederea în Guvern a evoluat nesemnificativ în Republica Moldova – de la 23% în noiembrie 2012 la 23% în octombrie 2020. Încrederea în Parlament a rămas relativ stabilă, evoluând de la 19% în 2012 la 16% în 2020. Totuși, în contextul fraudei bancare de la sfârșitul anului 2014, rata de încredere a atins cote minime, ajungând la 7% încredere în Guvern în 2015 și 9% în 2016, în timp ce încrederea în Parlament a scăzut la cota de 6% în 2015 și de 6% în 2016 (vezi *Tabelul 5*).

Tabelul 5. Încrederea în Guvern și Parlament în Republica Moldova (2012-2020)

	XI. 2012	XI. 2013	XI. 2014	XI. 2015	X. 2016	XI. 2017	XI. 2018	XII. 2019	VI. 2020	X. 2020
Guvern	23%	16%	28%	7%	9%	16%	19%	28%	20%	23%
Parlament	19%	14%	24%	6%	6%	11%	13%	24%	17%	16%

Sursa: BOP, IPP & CBS-Axa, octombrie 2020.

Nivelul de încredere instituțională în Republica Moldova, în special încrederea în Guvern, Parlament și Președinție, este unul relativ scăzut, în special în raport cu România (încrederea în Guvern este de 34%, iar în Parlament 27%, conform datelor Eurobarometrului din iulie-august 2020) și, în general, cu țările Uniunii Europene (încrederea în Guvern este de 40%, iar în Parlament 36%, conform datelor Eurobarometrului din iulie-august 2020, datele reprezintă media pentru țările europene).

Nivelul de încredere instituțională este, însă, analog cu cel din țările din regiune: Ucraina, Georgia, Armenia (Tabelul 6), cu excepția creșterii bruște a încrederii în instituțiile statului în Armenia în 2019, în urma schimbării de guvernare din această țară.

Tabelul 6. Încrederea în instituții și datele privind combaterea pandemiei COVID-19 în Republica Moldova, România, Ucraina și Armenia

	Cazuri la 1 mil. de locuitori (26.10.2020)	Decese la 1 mil. de locuitori (26.10.2020)	Teste la 1 mil. locuitori	Încredere în guvern		Încredere în parlament	
Republica Moldova	20.183	475	96.974	28% (dec. 2019)	23% (oct. 2020)	24% (dec. 2019)	16% (oct. 2020)
România	10.921	333	159.198	30% (nov. 2019)	34% (aug. 2020)	31% (nov. 2019)	27% (aug. 2020)
Ucraina	7.870	146	69.307	28% (feb. 2020)	21,1% (iul. 2020)	27,9% (feb. 2020)	18,6% (iul. 2020)
Armenia	26.252	398	127.264	21% (2017)	71% (2019)	12% (2017)	39% (2019)

Sursa: Datele au fost calculate/preluate din mai multe surse, acestea sunt prezentate în nota de subsol³.

³ Datele privind statistica legată de pandemia COVID-19 sunt preluate de pe sursa: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Datele privind încrederea în instituții au fost preluate din: BOP, IPP & CBS-Axa, octombrie 2020; Standard Eurobarometer 93, July-August 2020; <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-lypen-2020>; Caucasus Barometer 2019 regional dataset (Armenia and Georgia).

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Mai multe studii au indicat o anumită relație dintre nivelul de încredere instituțională și rata de infectare din mai multe țări [38], [39]. Deși putem observa anumite tendințe în această privință, studiul nostru nu a putut demonstra vreo asociere semnificativă statistic dintre variabilele menționate mai sus pe cazul Republicii Moldova și mai multor țări din regiune. Totuși, datele expuse în *Tabelul 7* ne pot sugera că încrederea instituțională ar putea fi un factor de capital social / coeziune socială ce ar exercita o influență asupra reușitei prevenirii răspândirii coronavirusului de tip nou alături de alți factori, cum ar fi participarea politică și civică, formele de solidaritate socială, adeziunea la normele colective dominante și sentimentul de securitate socioeconomică.

Tabelul 7. Sinteza răspunsurilor privind credința că pandemia COVID-19 există sau este mit, în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic, nivelul de educație și cunoașterea personală a unei persoane testată pozitiv COVID-19

		Pandemia COVID-19 mai degrabă există sau cu siguranță există	Pandemia COVID-19 mai degrabă este un mit sau cu siguranță este un mit	NȘ/NR	Valoarea pragului de semnificație Chi-Square Test
Încrederea în Guvern	Foarte multă sau oarecare încredere	80,8%	16,5%	2,7%	p<0,001
	Puțină sau deloc încredere	64,8%	28,6%	6,7%	
Încrederea în Parlament	Foarte multă sau oarecare încredere	78,5%	17,4%	4,1%	p<0,01
	Puțină sau deloc încredere	66,5%	27,3%	6,2%	
Nivel socio-economic	Scăzut	57,9%	33,6%	8,5%	p<0,001
	Mediu	69,5%	25,3%	5,2%	
	Înalt	76,9%	18,3%	4,8%	
Nivelul educației	Scăzut	54,5%	36,6%	9,0%	p<0,001
	Mediu	65,0%	28,9%	6,2%	
	Înalt	83,5%	12,1%	4,4%	
Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID 19?	Da	84,0%	9,8%	6,2%	p<0,001
	Nu	61,7%	32,7%	5,6%	

Sursa: Calculat în baza datelor oferite de BOP, IPP & CBS-Axa, octombrie 2020.

În cele ce urmează vom prezenta rezultatele analizei de corelație dintre răspunsurile la întrebarea „În opinia Dvs., pandemia COVID-19 în Republica Moldova există cu adevărat sau este un mit?” din Barometrul Opiniei Publice, realizat de IPP/CBS-Axa în octombrie 2020, în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic, nivelul de educație și cunoașterea personală a unei persoane testată pozitiv COVID-19.

Pentru a ușura lectura rezultatelor, am unit răspunsurile la întrebarea „În opinia Dvs. pandemia COVID-19 în RM există cu adevărat sau este un mit?” în două categorii: „cu siguranță există” și „mai degrabă există” într-o categorie împreună și „mai degrabă este un mit” și „cu siguranță este un mit” într-o altă categorie. Răspunsurile din categoria „Nu știu/Nu răspund” au rămas neschimbate.

De asemenea, am unit răspunsurile în ceea ce privește încrederea în Guvern și în Parlament, fiecare câte două categorii. În *Tabelul 7* lipsesc răspunsurile din categoria NȘ/NR pentru variabilele „Încrederea în Guvern”, „Încrederea în Parlament”, „Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID 19?”. Acestea au fost omise în urma analizei statistice privind asocierea datelor prin aplicarea Chi-Square Test.

În urma analizei statistice de asociere a răspunsurilor privind credința în existența pandemiei COVID-19 în funcție de variabilele: încrederea în Guvern, încrederea în Parlament, nivelul socio-economic, nivelul educației și pentru variabila „Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID 19?” au fost obținute rezultate semnificative statistic. Cu alte cuvinte, există diferențe semnificative în modul în care se distribuie răspunsurile pe dimensiunile variabilelor menționate.

Observăm că printre respondenții care au încredere în Guvern este semnificativ mai mare proporția celor care consideră că pandemia există: 80,8% față de 64,8% dintre cei care nu au încredere în Guvern. O altă observație este că ponderea celor care nu au putut da un răspuns în privința existenței pandemiei este mai mare în cazul celor care nu au încredere în Guvern. O situație similară o găsim și în cazul încrederii în Parlament.

În privința nivelului socio-demografic și cel al nivelului de educație, cu cât nivelul de studii e mai ridicat, cu atât respondenții cred mai mult în existența pandemiei și că aceasta nu este un mit. De asemenea, observăm că pe măsură ce crește nivelul de studii descrește ponderea răspunsurilor incerte (NȘ/NR).

O relație interesantă apare între întrebarea „Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID 19?” și credința că pandemia este un mit. 84% dintre cei care cunosc pe cineva care a fost testat pozitiv pentru COVID-19

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

cred în existența pandemiei, în timp ce o treime din cei care nu cunosc personal pe cineva cred că pandemia este un mit. Interesant e și faptul că fiecare a zecea persoană care cunoaște cazuri în care cineva din cercul său de contacte a fost testat pozitiv nu crede în existența pandemiei.

Aceste rezultate ne confirmă ipoteza de lucru potrivit căreia gradul de recunoaștere sau de negare a existenței pandemiei COVID-19 variază în funcție de statutul socioeconomic, de nivelul de educație al respondenților, al încrederii în instituțiile de conducere a statului și, colateral, de cunoașterea unei persoane testată pozitiv pentru COVID-19 în cercul de cunoștințe. Cu cât o persoană are un nivel socioeconomic scăzut, are un nivel de studii mai mic, și împărtășește un grad de încredere scăzut în instituțiile statului, cu atât această persoană va avea tendință să denege gravitatea sau chiar existența pandemiei COVID-19. Ținând cont de faptul că persoanele cu un nivel de studii scăzut împărtășesc într-o măsură mai mare frica de insecuritate socioeconomică, negarea gravității sau existenței pandemiei COVID-19 poate fi interpretată, cu titlu de ipoteză, drept o strategie de *coping dezadaptativ* ("maladaptive coping strategy") în fața pericolului perceput de insecuritate și excluziune socioeconomică [44].

Procese sociale și manifestări de coeziune socială în contextul pandemiei COVID-19: o analiză calitativă a interviurilor aprofundate

Analiza ce urmează este structurată în jurul principalelor blocuri tematice identificate în interviuri la subiectul coeziunii sociale în Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19. Astfel, principalele teme discutate de respondenți în acest sens și analizate în prezentul studiu sunt următoarele:

1. Guvernarea situației de pandemie;
2. Efectele economice negative în contextul pandemiei;
3. Transformările sociale percepute de respondenți în contextul pandemiei COVID-19;
4. Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei;
5. Unitate/coeziune socială contra COVID-19;
6. Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei.

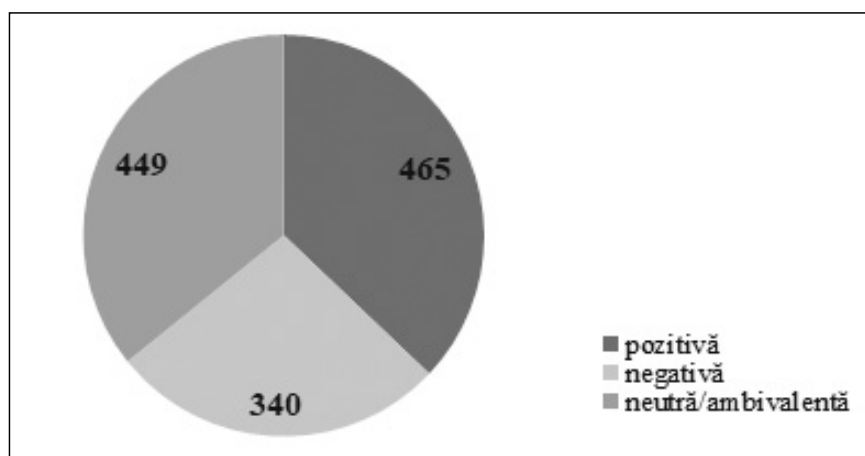
Considerăm aceste teme fundamentale pentru a analiza din punct de vedere calitativ nivelul de capital social și coeziune socială din Republica Moldova din perspectiva teoretică descrisă mai sus și anume în ceea ce privește încrederea instituțională și suportul acordat instituțiilor statului în eforturile sale de

combateră a pandemiei, formele de suport și solidaritate socială, nivelul de coeziune/ unitate și respectarea normelor dominante, atitudinea față de un grup minoritar (emigranții reveniți) și procesele sociale observate în timpul pandemiei și anticipate pe termen mediu și lung în consecința pandemiei COVID-19.

Descrierea generală a corpusului de interviuri

După cum se poate urmări în diagramele de mai jos (*Fig. 1*), lectura și codarea tematică a interviurilor au scos în evidență o preponderență numerică a temelor și subtemelor cu semnificație generală negativă ($n=91$) și neutră-ambivalentă ($n=110$), temele cu semnificație pozitivă fiind mai puține ($n=57$).

Totuși, judecând după numărul de referințe tematice (fragmente din interviuri care se referă la o anumită temă), referințele tematice cu semnificație generală pozitivă și cele cu semnificație neutră/ambivalentă prevalează asupra celor cu semnificație negativă. Această estimare sugerează că interviurile colectate în cadrul acestei cercetări au exprimat preponderent opinii cu semnificație generală pozitivă și neutră-ambivalentă cu privire la diverse aspecte ale societății din Republica Moldova în perioada pandemiei COVID-19.

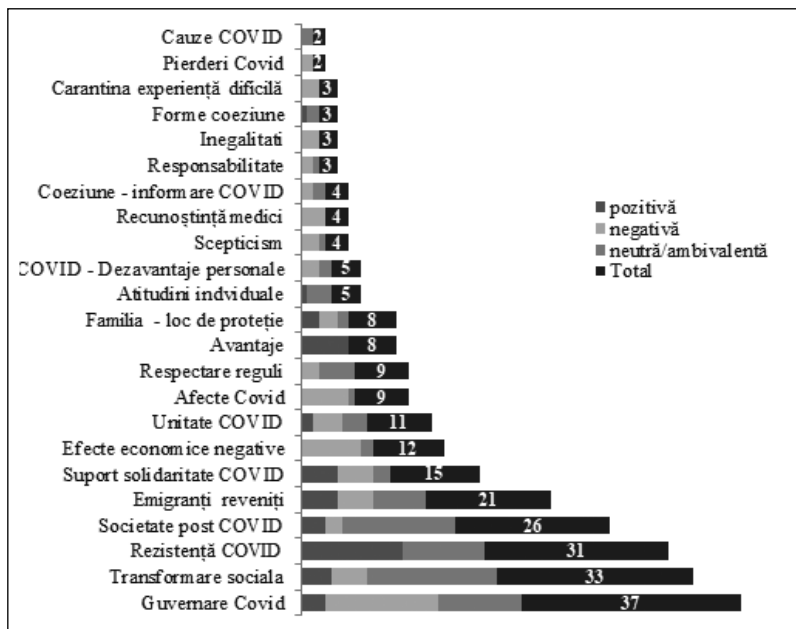

Fig. 1. Semnificația generală a subtemelor (număr de referințe)

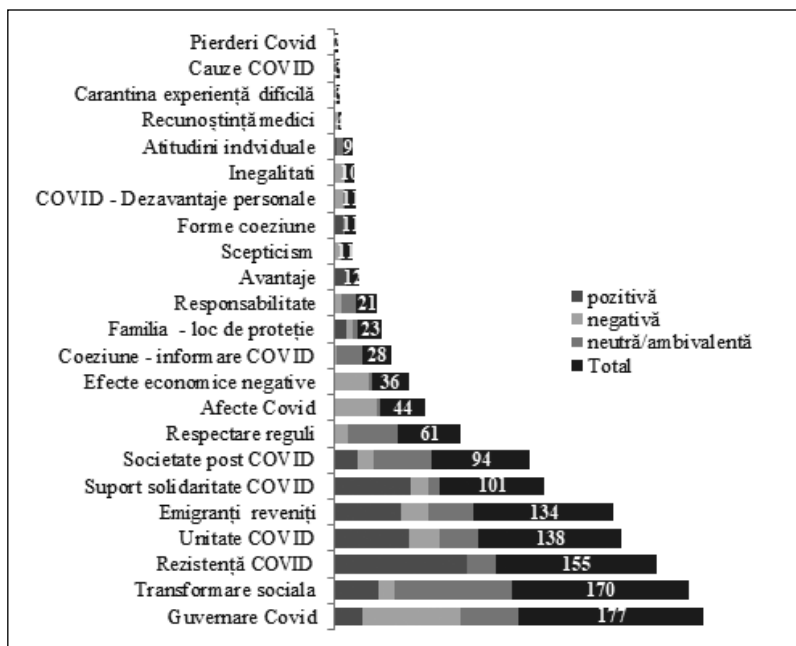
După numărul de teme și referințe tematice, putem spune că temele cel mai frecvent discutate în interviuri sunt următoarele: Guvernarea pandemiei COVID-19 (37 (sub)teme/ 177 referințe tematice – 37/177); Transformările sociale percepute în contextul pandemiei (33/170); Rezistența contra COVID (31/155); Societatea post COVID (26/94), Emigranți reveniți (21/134) și Unitatea contra COVID (11/138) etc. (*Fig. 2 și Fig. 3*).

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Fig 2. Ierarhia (sub)temelor abordate în interviuri la compartimentul „Evoluții sociale în contextul pandemiei COVID-19”

Fig. 3. Ierarhia referințelor tematice la compartimentul „Evoluții sociale în contextul pandemiei COVID-19”

După numărul de referințe tematice în funcție de semnificația lor generală, observăm că anumite teme, cum sunt „Unitate COVID”, acumulează un număr mai mare de referințe pozitive decât cele neutre-ambivalente (Fig. 3), pe când altele, precum „Guvernare COVID” sau „Efecte economice negative”, au atras un număr mai mare de referințe negative și neutre-ambivalente față de cele pozitive.

O analiză transversală a temelor și categoriilor socio-demografice a respondenților au sugerat că este posibilă o legătură între anumite (sub)teme și anumite categorii socio-demografice. De exemplu, subiectul „dispariției locurilor de muncă” a fost abordat în special de respondenți din municipiul Chișinău (n=4) și din alte zone urbane (n=3). Dar aceste aprecieri nu pretind deloc să aibă o valoare statistică, ci doar una care ar putea să ne facă mai atenți la conținutul discursului articulat de subiecți de diferite categorii socio-demografice. Analiza descriptivă a interviurilor, în aspectul tematic enunțat, poate fi coroborată și validată cu rezultatele cantitative ale anchetei sociologice prin chestionar.

Guvernarea situației de pandemie

Un număr mare de subiecți au discutat criza cauzată de pandemia COVID-19 din perspectiva modului în care autoritățile centrale și locale au administrat această criză.

Subiecții au abordat acest subiect răspunzând la următoarele întrebări:

- *Credeți că autoritățile (locale, centrale) iau măsuri corecte pentru a preveni răspândirea virusului? Dar pentru a diminua efectele negative ale pandemiei asupra economiei și asupra vieții de zi cu zi a oamenilor? Dați exemple din localitatea dvs.*

Majoritatea temelor și referințelor tematice codate în cadrul temei generice „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” comportă o semnificație generală negativă (19/94) (Tabelul 8). Alte subteme și referințe tematice poartă un conținut cu semnificație neutră-ambivalentă (14/56). Un număr mai mic de unități și referințe tematice au o semnificație pozitivă (4/27).

Această distribuție tematică, în funcție de semnificația lor generală, ne spune, la o analiză de suprafață, că respondenții acestei cercetări au apreciat în general negativ și neutru-ambivalent acțiunile guvernării locale și centrale în administrarea crizei cauzate de coronavirusul de tip nou și, într-o mai mică măsură, în mod pozitiv. Aceste date sunt coerente cu rezultatele cercetării cantitative privind gradul de satisfacție față de administrarea pandemiei COVID-19.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Tabelul 8. Distribuția generală a subtemelor și a referințelor tematice la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră/ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	4	27
<i>negativă</i>	19	94
<i>neutră/ambivalentă</i>	14	56
Total	37	177

Am putea spune că subtemele cu semnificație negativă, cele mai critice, au fost în general, cu unele excepții, articulate de toate categoriile socio-demografice de respondenți. Unele subteme pozitive, cum ar fi „Autoritățile controlează situația”, au fost formulate de persoane angajate în sectorul public, în special de către persoane angajate în sistemul administrativ (6 referințe din 6). Totodată, o subtemă cu semnificație negativă, cum este „Stat comunicare inadecvată”, a fost formulată de respondenți angajați în sectorul public (6 din 11) și în sectorul non-guvernamental (5 din 11).

Aprecieri negative

Mai mulți respondenți consideră că strategiile și acțiunile statului de comunicare cu cetățenii au fost inadecvate (7 surse /11 referințe – de acum înainte: 7/11). Cetățenii nu au fost informați corect și de la începutul pandemiei (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Declarațiile politicianilor au fost contradictorii (B/66-75/Chis/mold/sup/pub)⁴. Dar acest lucru este explicat și prin faptul că, la început, și societatea și autoritățile erau derutați și nu știau cum să procedeze (B/56-65/Chis/mold/sup/pub; F/46-55/urb/mold/sup/pub). Unii respondenți s-au referit la episodul devenit celebru, în care Președintele Dodon a

⁴ Fiecare fragment de interviu este codat în funcție de datele biografice ale persoanei intervievate, și anume după gen (B/F), grupa de vârstă (16-25, 26-35, 36-45 etc.), mediul de reședință (urban – urb., rural – rur. sau Chișinău – Chis.), apartenență etnică declarată (moldoveană/română – mold., ucraineană – ucr., rusă – rus., găgăuză – gag., evreiască – evr.), studii (superioare – sup., medii – med.), sectorul de activitate profesională (public – pub., privat – priv., public/ privat – pub-priv., non-guvernamental – NG, autoangajat – autoang. și neangajat – neang.). Astfel, B/36-45/urb/mold/sup/pub înseamnă că persoana intervievată este bărbat, de grupa de vârstă 36-45 ani, rezident al unei localități urbane (non-Chișinău), moldovean, cu studii superioare, angajat în sectorul public.

încercat să explice cum se manifestă și se răspândește virusul COVID-19, drept un exemplu de comunicare iresponsabilă a autorităților cu cetățenii (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Nici autoritățile, dar nici presa nu a informat suficient și profesionist, de unde și proporția mare a celor care nu cred în existența virusului. „În loc de sfaturi medicale utile de autoprotejare, presa transmitea doar necroloage și statistici despre infectați și decedați. Nu era dozată echilibrat informația pozitivă și cea negativă, difuzată de mass-media. Nu a fost explicată clar necesitatea sloganului „Stați acasă” (B/56-65/Chis/mold/sup/pub).

Informarea corectă a cetățenilor Republicii Moldova întorși de peste hotare ar fi prevenit răspândirea virusului în Republica Moldova. Or, informarea acestora a fost în mare parte întârziată și incompletă. (B/56-65/Chis/mold/sup/pub) O altă greșeală semnalată de unii respondenți este plasarea tardivă a persoanelor emigrante revenite în carantină (B/46-55/rur/mold/sup/pub).

Autoritățile și personalul medical nu au făcut efort suficient pentru a populariza anumite cunoștințe bio-medicale care ar fi fost de folos populației pentru a se proteja și a limita răspândirea virusului: „E și o problemă că în această pandemie oamenii nu prea au știut ce să facă. Eu cred că una dintre marile probleme pe care le-a scos la iveală pandemia a fost dimensiunea aceasta de știință practică, care trebuia dată comunității pentru ca aceasta să se protejeze. Despre măști trebuia de vorbit din ianuarie, februarie. Comunitatea trebuia să se pregătească” (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

În opinia aceluiași respondent, autoritățile statului au ratat șansa de a comunica cetățenilor un mesaj de solidaritate. În locul unui asemenea mesaj, statul a livrat o comunicare lacunară și contradictorie (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți își exprimă rezerva că centrarea mesajului de informare în privința COVID-19 pe izolare, distanțare și „stai acasă” va lăsa amprente asupra mentalului și comportamentului colectiv de natură să înstrăineze oamenii unii de alții (F/26-35/urb/mold/sup/NG).

O parte din respondenți consideră că statul a gestionat greșit sistemul medical înainte și mai ales în timpul pandemiei (3/3). Unii consideră că personalul medical a fost dotat inadecvat pentru a face față sarcinii în creștere de prevenire și tratament al persoanelor infectate, dovadă numărul mare de persoane infectate în rândul personalului medical (7/7). În loc de a fortifica și pregăti sistemul și personalul medical, „pe prima linie se află politicienii în goană după

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

PR. (...) Ei înșiși nu au respectat cerințele regimului de urgență” (B/66-75/Chis/mold/sup/pub).

Unele decizii luate de autorități ar fi fost politizate, în contextul apropiatelelor alegeri (2/2). Mai mult, unii respondenți consideră că pandemia COVID-19 a făcut obiectul unor influențe sociale și politice ale cetățenilor (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv; F/26-35/urb/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți consideră că autoritățile au luat uneori măsuri exagerate sau de-a dreptul arbitrare (4/5). Un exemplu în acest sens este interdicția impusă vârstnicilor de a părăsi locuința (la anumite ore), fără să asigure aceste persoane cu cele necesare pentru protecție și supraviețuire (B/46-55/Chis/rus/sup/pub-priv). Introducerea restricțiilor și apoi ridicarea lor au fost făcute deopotrivă brusc și arbitrar (B/26-35/Chis/mold/sup/priv). Amenzile prea mari sunt un alt exemplu de măsuri exagerate (2/2). De altfel, un respondent, dimpotrivă, consideră amenzile un exemplu de măsură corectă aplicată de autorități (F/16-25/rur/mold/stud/pub).

Un număr destul de ridicat de aprecieri negative se referă la politicile considerate ineficiente în domeniul economic (21/21). Restricțiile impuse în contextul carantinei au fost considerate prea dure de mai mulți respondenți. Acestea au pus o piedică grea în existența și dezvoltarea de mai departe a multor întreprinderi, în special a business-ului mic, cel mai vulnerabil într-o asemenea criză. În schimb, măsurile de susținere a mediului de afaceri nu au fost suficiente și eficiente. Un participant consideră că ar fi fost suficient pentru autorități să se concentreze pe protecția grupurilor vulnerabile, lăsând economia să funcționeze (B/26-35/Chis/mold/sup/NG).

Încercările de rectificare bugetară și atragerea unor credite externe au luat prea mult timp prețios (B/26-35/Chis/mold/sup/NG). Promovarea unor legi considerate aberante ar arăta, potrivit unui respondent, incompetența și chiar reaua voință a acestei guvernări în gestionarea crizei (B/26-35/rur/mold/sup/priv). O altă greșală a autorităților centrale în gestionarea crizei a fost că în Comisia pentru starea excepțională nu au fost incluși medici-cercetători și medici-practicieni din domeniul epidemiologiei și virusologiei (F/66-75/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți admit că măsurile luate de autorități ar putea fi corecte, în general, dar mărturisesc în același timp că nu au încredere în aceste autorități care și-au asumat actul de guvernare (F/26-35/rur/mold/sup/pub). Un

participant consideră că instituțiile statului sunt slabe și cu puține resurse, motiv pentru care și acțiunile sale sunt ineficiente în gestionarea pandemiei (B/26-35/Chis/mold/sup/pub). Un respondent denunță, în acest context, modul deficient în care statul Republica Moldova a fost administrată din 1990 până acum. La fel, gestionarea crizei provocate de pandemie denotă absența unei strategii pe termen lung (B/66-75/Chis/mold/sup/pub).

Aprecieri pozitive

O parte numeric însemnată din respondenți, în special persoanele angajate în structurile administrative, consideră că autoritățile centrale și/sau cele locale au luat măsuri corecte și la timp pentru a face față situației sanitare și a limita propagarea virusului (B/36-45/urb/mold//sup/pub). Astfel, subtema „Măsuri corecte [de administrare a pandemiei]” a acumulat 17 referințe de la 17 surse, iar subtema „Măsuri în general corecte” – 19 surse și 19 referințe tematice (Tabelul 9).

Tabelul 9. Frecvența surselor și referințelor la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19”

Nume teme/ subteme	Surse	Referințe	Semnificație
Guvernare COVID	0	0	+/-
Acțiuni în funcție de posibilități	1	1	+/-
Autoritățile nu respectă regulile de carantină	1	1	-
Stat comunicare inadecvată	7	11	-
Gestiune incompetentă instituții medicale	3	3	-
Manipulare politică	2	2	-
Măsuri administrative anti-COVID	10	10	+/-
APL măsuri corecte	2	2	+
Autoritățile controlează situația	6	6	+
Dotarea inadecvată a personalului medical	7	7	-
Măsură arbitrară - interdicție vârstnici	1	1	-
Măsuri aplicate - criza depășită	2	2	+
Măsuri arbitrare izolare	1	1	-
Măsuri care ar fi trebuit luate	4	5	+/-
Măsuri corecte	17	17	+
Măsuri corecte și incorecte	1	1	+/-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Măsuri corecte, dar nu sunt îndeplinite	6	6	+/-
Măsuri corecte, dar prudentă	2	2	+/-
Măsuri de prevenire a crizei economice	3	3	+/-
Măsuri economice minime	1	1	+/-
Măsuri exagerate anti-COVID	4	5	-
Amenzi prea mari	2	2	-
Măsuri greșite	10	11	-
Măsuri inadecvate, lipsă experiență epidemie	2	2	-
Măsuri ineficiente global	2	2	-
Măsuri ineficiente termen lung	1	1	-
Măsuri în general corecte	19	19	+/-
Măsuri politizate	2	2	-
Măsuri tehnice - apolitice	1	1	+/-
Măsurile economice insuficiente	21	21	-
Percepția gestionare inadecvată	13	14	-
Supraveghere respectare carantină	4	4	+/-
Medicii - interdicție declarații	1	1	-
Nu se învață nimic din această criză	2	3	-
O responsabilizare mai strictă a cetățenilor	1	1	+/-
Pandemia trebuie administrată de medici	1	1	+/-
Schimbarea politică sistemică post-COVID	1	1	+/-
Statul nu face pentru că nu are resurse	4	4	-

Unii participanți (6/6) consideră că măsurile luate de autorități au fost (în general) corecte, dar nu au fost îndeplinite corect din câteva motive: sabotarea acțiunilor de către societate, capacitatea (inclusiv financiară) sau voința redusă de aplicare și control din partea autorităților, complexitatea și imprevizibilitatea situației și lipsa de experiență de administrare a situațiilor de pandemie. Totuși, în legătură cu ultimul argument, unii respondenți au adus și o „scuză”, și anume, că nici instituțiile internaționale (între altele, OMS) nu au reușit să ofere informație suficientă pentru limitarea răspândirii virusului în China și în lume (F/26-35/rur/mold/sup/pub; B/26-35/rur/mold/sup/priv).

Unii respondenți au fost de părerea că acțiunile autorităților au fost mai eficiente acolo unde populația a susținut aceste măsuri prin implicare în supravegherea respectării regulilor și denunțarea persoanelor care le încalcă (B/46-55/rur/mold/sup/pub).

Aprecieri neutre/ambivalente

Unii respondenți (4/5) sugerează un anumit număr de măsuri care ar fi trebuit luate pentru a diminua efectele negative cauzate de pandemie. Printre acestea se pot număra următoarele: introducerea stării de urgență mai devreme, pregătirea prealabilă a societății și a economiei pentru intrarea în regim de carantină (B/56-65/rur/ucr/sup/pub). Alți respondenți consideră că relaxarea restricțiilor a fost făcută prea devreme (3/3). Un respondent consideră că activitățile economice ar fi trebuit/ trebuie reluate pe răspunderea individuală a agenților economici (B/46-55/Chis/mold/sup-doc/pub). În plan economic, unii respondenți consideră că autoritățile ar fi trebuit să găsească mijloace de a păstra activitatea întreprinderilor în timpul pandemiei (F/46-55/Chis/mold/sup/pub). Or, majoritatea întreprinderilor nu sunt capabile să plătească șomajul tehnic al angajaților (F/26-35/rur/mold/sup/pub).

Un alt participant sugerează că guvernarea și societatea ar trebui/ ar fi trebuit să învețe câteva lucruri importante din această experiență, și anume: prioritatea capacității de reziliență alimentară, care presupune, pe de o parte, concentrarea resurselor alimentare vitale în Moldova (aluzie și la cazul criticat în presă al exportării unor cantități de grâu în martie și aprilie 2020) și, pe de altă parte, abilitarea populației de a fi rezilientă alimentar între altele prin oferirea unor posibilități de cultivare a alimentelor vegetale, chiar și în spații urbane. Totodată, acest respondent consideră că statul ar fi trebuit să lanseze un program mai ambițios de susținere a cetățenilor pentru a diminua creșterea precarității în rândurile celor care suferă cel mai mult de pe urma măsurilor de carantină și a crizei economice. Mesajul „stai acasă” individualist, pe cont propriu, ar fi trebuit să fie schimbat cu o chemare la vigilență, dar și la solidaritate. Spitalele regionale nu ar fi trebuit închise în scopul „optimizării” lor, ci ele trebuiau dotate pentru a răspunde nevoilor locale, inclusiv în situații de criză (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). Pandemia ne-a arătat, susține același respondent, că orașele, în special capitala, au fost văduvite de foarte multe spații publice – parcuri, spații verzi, zone de agrement – care s-au dovedit atât de necesare orașenilor în această perioadă de pandemie. Guvernarea ar fi putut să învețe multe lucruri în materie de politici publice în contextul pandemiei, dar nu o face, după cum pare, pentru că autoritățile nu își recunosc greșelile și nu își construiesc o strategie pe termen mediu și lung, strategie cu atât mai

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

necesară cu cât epidemiologii prevestesc și izbucnirea unui al „doilea val” al pandemiei în toamnă (B/36-45/Chis/evr/sup/pub; B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

După cum se vede din această analiză sumară, respondenții au exprimat un anumit număr de opinii critice față de acțiunile realizate de Guvern și alte instituții ale statului pentru prevenirea răspândirii virusului și combaterea efectelor negative ale pandemiei. Aceste date sunt coerente cu rezultatele cercetării prin chestionar realizată de CSPS/ICJPS în iulie 2020, potrivit căreia 80,75% dintre respondenți nu sunt mulțumiți deloc sau doar într-o mică măsură de modul în care autoritățile moldovene administrează pandemia COVID-19. În interviurile aprofundate este criticată comunicarea neadecvată operată de către stat (n=10), dotarea inadecvată a personalului medical (n=7), măsurile economice și sociale insuficiente (n=21). Mai mulți respondenți au apreciat măsurile aplicate de către stat drept greșite (n=10), corecte, dar neîndeplinite (6), iar 21 de respondenți împărtășesc percepția unei gestionări inadecvate a situației de pandemie. Totuși, se poate spune că cele mai multe persoane intervievate au exprimat o atitudine constructivă față de acțiunile statului. Un număr mare de subiecți au exprimat opinii pozitive (n=17) sau moderat-pozitive (n=19). O parte dintre respondenții care au exprimat opinii pozitive sunt angajați în sectorul public (n=11). Totodată, opiniile critice exprimate, atunci când sunt argumentate, au în general un caracter pertinent și constructiv.

Efectele economice negative în contextul pandemiei

Una din neliniștile asociate cu criza cauzată de pandemia COVID-19 a avut un substrat socio-economic.

În ghidul de interviu aplicat au existat două întrebări, răspunsurile la care au putut fi atribuite acestei teme: *„Pe dvs. personal, cum v-a afectat pandemia/regimul de carantină (dacă e cazul)?”* și *„Credeți că autoritățile (locale, centrale) iau măsuri corecte pentru a preveni răspândirea virusului? Dar pentru a diminua efectele negative ale pandemiei asupra economiei și asupra vieții de zi cu zi a oamenilor? Dați exemple din localitatea dvs.”*

Tema generică „Efecte economice în contextul pandemiei” a fost definită în mod expres de către respondenți drept una cu semnificație generală negativă, or participanții la cercetare nu au raportat vreun efect economic pozitiv, de unde și preponderența copleșitoare a subtemelor cu semnificație negativă (n=5) în raport cu cele pozitive, inexistente. Totuși, au fost înregistrate și două

subteme cu o semnificație neutră-ambivalentă, acumulând fiecare câte o (n=1) referință. Este vorba de „Muncile agricole au continuat” și „Privilegiații - lipsă efect negativ”.

Tabelul 10. Distribuția generală a subtemelor și a referințelor tematice la tema „Efecte economice negative (în contextul pandemiei COVID-19)” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră/ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>negativă</i>	5	27
<i>neutră/ambivalentă</i>	2	2
Total	7	29

Tema „Efecte economice în contextul pandemiei” înglobează câteva subteme (vezi *Tabelul 11*). Subtemele care au acumulat cele mai multe referințe, ieșind net în evidență față de celelalte, sunt următoarele: „Dispariția locurilor de muncă” (7/7) și „Pandemia - percepție insecuritate financiară” (15/17).

Tabelul 11. Frecvența surselor și referințelor la tema „Efecte economice negative (în contextul pandemiei COVID-19)”

Nr.	Nume teme/ subteme	Surse	Referințe	Semnificație
1	Efecte economice negative	5	7	-
2	Dezvoltare economică scăzută	1	1	-
3	Dispariția locurilor de muncă	7	7	-
4	Muncile agricole au continuat	1	1	+/-
5	Pandemia - percepție insecuritate financiară	15	17	-
6	Pandemia - una din calamități	1	1	-
7	Privilegiați - lipsă efect negativ	1	1	+/-
8	Speculă economică	1	1	-

Efectele economice negative cauzate de pandemie sunt o evidență pentru cei mai mulți respondenți care s-au expus asupra subiectului. Prin urmare, această problemă trebuie tratată, consideră respondenții, cu seriozitate și cu un efort susținut din partea societății și autorităților (5/7).

Criza economică deja se simte, dar criza cea mai gravă în acest sens abia urmează, anunță unii respondenți, și aceasta se va manifesta prin fenome-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

ne grave, cum ar fi creșterea prețurilor, reduceri de salarii, concedieri masive, scăderea productivității (B/16-25/rur/mold/sup/pub; B/56-65/Chis/mold/sup/pub; F/56-65/rur/mold/med/NG).

Odată cu creșterea șomajului, unii respondenți anticipează și fenomene sociale negative, cum ar fi creșterea criminalității (F/46-55/Chis/mold/sup/pub). Alți respondenți fac o legătură între criza economică, dispariția locurilor de muncă și manifestările psihomorale negative ale societății: „Societatea umană va fi mai rea, mulți au pierdut serviciul, vor fi mulți fără un loc de muncă.” (F/56-65/urb/mold/sup/pub; F/36-45/urb/mold/super/priv; B/36-45/rur/mold/med/pub). De altfel, subiectul „dispariției locurilor de muncă” a fost abordat în special de respondenți din municipiul Chișinău (n=4) și alte zone urbane (n=3).

Un punct de vedere vine din partea unui respondent, locuitor al unei zone rurale, și anume că pandemia nu a afectat foarte mult agricultura, în orice caz mai puțin decât seceta din primăvară, pe care autoritățile oricum nu a susținut-o prea mult. În special producția de grâne a fost afectată puternic (B/46-55/rur/mold/med/pub; B/56-65/rur/mold/med/autoang).

Pandemia a afectat în special întreprinderile din sectorul privat, consideră o respondentă, ea însăși administratoare a unei asemenea întreprinderi. Multe întreprinderi au fost închise, iar angajații au fost concediați sau transferați în șomaj tehnic (F/36-45/Chis/mold/sup/priv).

Doi respondenți (ambii tineri, de altfel) consideră că fluctuațiile prețurilor de pe piață în perioada pandemiei ascund anumite acțiuni concertate din partea unor agenți economici cu suport politic (B/16-25/rur/mold/sup/pub; B/16-25/urb/gag/sup/non-guv).

Subtema insecurității economice a fost analizată de un număr considerabil de persoane intervievate (15/17). O respondentă, locuitoare urbană, mărturisește că trăiește din anumite economii acumulate, dar împărtășește un sentiment de insecuritate financiară pe termen mediu (F/26-35/Chis/rus/sup/pub-NG). Un respondent, autoangajat în cadrul unei ONG, prevestește că experiența precarității îi va determina pe mulți oameni să-și revizuiască principiile de trai și totodată va delegitima ideologia neoliberală, potrivit căreia fiecare trebuie să se descurce pe cont propriu (B/36-45/Chis/mold/sup/non-guv).

În sfârșit, o anumită categorie de cetățeni, cei considerați „privilegiați”, categorie căreia unul din respondenți se atribuie el însuși, nu ar fi fost afectată prea mult de pandemie din punct de vedere economic, ci, eventual, din punct de vedere psihologic și social (B/36-45/Chis/evr/super/pub).

Economia este, desigur, importantă, estimează o respondentă angajată în sectorul privat, dar sănătatea este mai importantă, arătându-se astfel favorabilă restricțiilor motivate de regimul de carantină (F/56-65/urb/mold/sup/priv).

În general, subiectul insecurității economice a fost recunoscut de către cei mai mulți respondenți drept o problemă importantă în contextul pandemiei COVID-19. Este posibil că perioada în care au fost realizate interviurile (mai 2020) nu permite încă o evaluare deplină a situației, dar câțiva respondenți deja au resimțit efectele crizei în urma concedierii, schimbării sau pierderii locurilor de muncă, a închiderii întreprinderii pe care o gestionează sau în care lucrează. Cu toții, însă, împărtășesc un sentiment mai mult sau mai puțin acut de insecuritate socioeconomică, pe care unii respondenți îl asociază cu posibile evoluții negative din punct de vedere moral și social.

Transformarea socială percepută de respondenți în contextul pandemiei

Persoanele intervievate în cadrul cercetării au analizat pe larg transformările sociale, dar și cele individuale cu relevanță colectivă, care au avut în perioada realizării interviurilor, determinate de contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt care se referă la această temă au fost formulate, în general, ca răspunsuri la următoarele întrebări:

- *Credeți că pandemia a schimbat cumva comportamentele oamenilor (întrebări de precizare: i-a făcut mai buni, mai săritori la nevoie, sau mai răi, mai egoiști?) Dați exemple (pozitive și eventual negative).*
- *Pe dvs. personal, cum v-a afectat pandemia/ regimul de carantină (dacă e cazul)?*

Din cele 33 de subteme create în cadrul temei „Coeziunea socială în contextul pandemiei COVID-19”, 5 au un caracter pozitiv (transformările sociale care au avut loc în contextul pandemiei poartă un caracter pozitiv), 6 subteme au un caracter negativ (transformările sociale sunt percepute drept preponderent negative), iar celelalte 22 de subteme au o semnificație neutră sau ambivalentă. În funcție de numărul de referințe la fragmente de interviuri atribuite fiecărei teme, din totalul de 170 de referințe, 43 se referă la subteme cu semnificație pozitivă, 16 se referă la subteme cu semnificație negativă, iar 111 referințe sunt atribuite unei subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Tabelul 12. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră-ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	5	43
<i>negativă</i>	6	16
<i>neutră/ambivalentă</i>	22	111
Total	33	170

Aceste date arată că, în cadrul acestei teme, numărul de referințe cu semnificație neutră sau ambivalentă (n=111) primează asupra celor pozitive și negative, iar cele pozitive (n=43) le depășesc în importanță numerică pe cele negative (n=16). Acest calcul sumar ne spune că persoanele intervievate în cadrul acestei cercetări (în mai 2020) apreciază mai degrabă în mod neutru/ambivalent sau pozitiv transformările sociale determinate de pandemie și mai puțin într-o lumină negativă.

Cele mai multe din aceste subteme (n=15) exprimă o transformare ce ține de caracterul psihomoral al oamenilor în contextul pandemiei: „oamenii au devenit mai buni”/ „(...) mai răi”, „(...) mai egoiști”, „mai fricoși”, „mai responsabili” etc. (vezi *Tabelul 13*) Alte subteme se referă la transformarea unor condiții de viață (1), practici (2), atitudini (1), valori (2) și transformări sociale generale sau absența lor (4).

Tabelul 13. Frecvența surselor și referințelor la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19”

Denumirea temei/subtemei	Surse	Referințe	Semnificație
Transformare socială COVID-19	0	0	+/-
Reflecții existențiale	13	14	+/-
În fața lui Dumnezeu toți sunt egali	1	1	+/-
Reevaluarea vieții personale	6	7	+/-
Lipsă schimbare	15	20	+/-
Luare de atitudine medici	1	1	+/-
Lumea la început mai rea, apoi mai bună	1	1	+/-
Lumea mai precaută	11	11	+

Oameni mai receptivi	3	3	+
Oamenii au devenit mai buni	14	15	+
Oamenii devin mai egoiști	3	3	-
Oamenii mai conștienți microbiologie	1	1	+/-
Oamenii mai fricoși	2	2	-
Oamenii mai răi	5	5	-
Oamenii mai responsabili	9	9	+
Oamenii mai suspicioși	1	1	-
Pandemia a arătat cum sunt oamenii de fapt	5	6	+/-
Pandemia duce la izolare	11	11	-
Pandemie experiență necunoscută	3	3	+/-
Relațiile sociale mai clare	1	1	+/-
Sănătatea - valoare primară	3	3	+/-
Schimbare așteptată - înșelată	1	1	+/-
Schimbare de mentalitate	1	1	+/-
Schimbare deprinderi consum	5	6	+/-
Schimbare deprinderi timp liber	1	1	+/-
Schimbare oameni informați	1	1	+/-
Schimbarea condițiilor de lucru	11	11	+/-
Speranță lumea mai bună	5	5	+
Transformarea ierarhiei valorilor	4	4	+/-
Transformare-revoluție post-COVID	1	2	+/-
Transformări și bune și rele	2	2	+/-
Transformări negative	5	5	-
Trecerea vieții sociale pe online	6	7	+/-
Unii oameni mai buni, alții mai răi	15	17	+/-

Pentru o parte din respondenți (14/15), în perioada pandemiei societatea/lumea a devenit, în general, mai bună. Pentru alți respondenți, mai puțini (5/5), lumea a devenit mai rea. Calitățile pozitive iau, pentru câteva subteme, o semnificație specifică: oamenii au devenit mai precauți (11/11), mai responsabili (9/9), mai receptivi (3/3). La fel, în cazul calităților negative, oamenii au devenit mai egoiști (3/3), mai fricoși (2/2), mai suspicioși (1/1).

Potrivit unui respondent, oamenii au devenit mai receptivi, mai respectuoși unii față de alții, mai săritori la nevoie și, în definitiv, mai buni. Dar această calitate este o manifestare conjuncturală, nu una durabilă: „*Eu consider că va rămâne tot așa lumea. Poate că o perioadă de timp lumea va acționa mai unită, în*

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

acțiuni de sprijin, de ajutorare. Dar, nu prea cred că va dura prea mult chestia asta, pentru că istoria ne arată contrariul..." (B/36-45/urb/mold/sup/pub).

În interpretarea unor respondenți, lumea a devenit mai receptivă, dar în special pe rețele de socializare. Prin urmare, în viața reală, oamenii au rămas, în fond, la fel. (B/16-25/urb/gag/sup/NG; B/16-25/rur/gag/med/NG).

Alte persoane intervievate consideră că, în pandemie, oamenii au devenit mai răi (5/5), mai egoiști (3/3), mai fricoși (2/2), mai suspicioși (1/1). Frica i-a făcut mai vigilenți. Unii au recurs la denunțuri contra celor care încalcă regulile (B/46-55/rur/mold/sup/pub; F/26-35/rur/mold/super/pub-priv). În aprecierea unor respondenți, condițiile de carantină și insecuritatea financiară a făcut oamenii mai egoiști și mai agresivi:

„Oamenii au devenit mai agresivi, mă refer la faptul că mulți au rămas fără surse de existență și nu au salarii. Iar educația la domiciliu, imposibilitatea de a merge peste hotare la muncă, creșterea prețurilor la produse alimentare, lipsa comunicării reale aduc cu sine o serie de schimbări neprevăzute și, cel mai des, consecințe negative” (F/46-55/rur/mold/sup/pub).

După cum consideră o respondentă, angajată în sectorul public, cea mai clară dovadă a faptului că „oamenii au devenit mai răi” sunt mulțimea și intensitatea comentariilor negative exprimate pe site-urile internet, mai ales cele care vădesc neîncrederea în acțiunile autorităților (F/46-55/urb/mold/sup/pub).

Un demnitar de stat, intervievat în cadrul acestui proiect, semnalează creșterea numărului de cazuri de discriminare, constatate și analizate de instituțiile abilitate ale statului, în special în ceea ce ține de hărțuirea persoanelor infectate cu COVID-19 și a persoanelor emigrate revenite. Același respondent semnalează evidența unor manifestări egocentrice pe motiv de clasă și statut social: *„(...) am mai urmărit tot felul de strigăte și apeluri publice: De ce nu purtați, idiotilor, mască?! Din partea claselor privilegiate, care își permit să stea acasă o lună de zile și care își permit să cumpere mască de 10-30 de lei”* (B/36/45/Chis/evr/sup/pub).

Pentru câțiva respondenți, totuși, pandemia nu i-a făcut neapărat pe oameni mai răi sau mai buni, ci a scos în evidență adevărata lor fire (5/6). Această situație de criză a făcut relațiile sociale mai clare: *„Vezi exact cine este cu tine și cine este împotriva ta. Cine gândește la fel ca tine și cine nu.”* (F/36-45/urb/ucr/sup/autoang).

Unul din respondenți consideră că oamenii au devenit în general mai conștienți de multe lucruri care treceau până la pandemie neobservate, inclusiv

În ceea ce privește universul microbiologic, care a făcut mereu parte din viața umană (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). În aprecierea aceluiași respondent, regimul de carantină a schimbat percepția oamenilor față de fenomene, până atunci ordinare, cum este strănutul.

În percepția mai multor respondenți, pandemia a înstrăinat oamenii, chiar și pe cei mai apropiați (11/11). Interdicția străngerii mâinii devine o dovadă a rupturii sociale cauzate de COVID. Un respondent semnaleză paradoxul griji și afecțiunii față de părinți, exprimat prin abținerea de la vizitarea celor vârstnici (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv). Maska antivirală a devenit ea însăși un simbol al transformării modului de interacțiune la nivel simbolic al oamenilor în contextul pandemiei. Ea poate semnifica un gest de prudență față de sănătate, de respect față de ceilalți (B/66-75/rur/mold/sup/neangaj; B/36-45/Chis/mold/sup/NG), dar și de distanță și închidere în sine (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv).

Pentru câțiva respondenți, pandemia a dus la o transformare fundamentală a valorilor (4/4), sănătatea ocupând locul valorii supreme (3/3). Pandemia și carantina a pus în fața oamenilor o dilemă vitală: economia sau sănătatea (B/56-65/Chis/mold/sup/pub). Întreruperea carantinei și relaxarea economiei, în timp ce curba ratei de infectare este în ascendență, arată, potrivit unui respondent, că statul a tranșat în favoarea economiei, dar în detrimentul sănătății, mai ales a celor vulnerabili (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți (5/6) au remarcat schimbarea deprinderilor de consum, în special pe fundalul lipsei de schimbare în aspecte considerate esențiale. Unii dintre ei au pus această schimbare în legătură cu procesul de transformare a valorilor și speră că diminuarea consumului va conduce la o societate fundamentată mai mult pe valori idealiste, de „mentalitate” (B/26-35/Chis/mold/sup/NG; F/26-35/rur/mold/sup/pub).

Pandemia și regimul de carantină au provocat mai multor persoane interviuate (13/14) reflecții cu caracter existențial, legate de fragilitatea naturii fizice a omului în fața naturii și în fața morții. Unele din aceste reflecții poartă anumite implicații morale și uneori religioase. Unii și-au împărtășit percepția egalității oamenilor în fața pandemiei: toți suntem egali în fața virusului (ca și în fața lui Dumnezeu), indiferent de venit și statut. Dar și speranța că pandemia va duce la o schimbare a bazelor ontologice și ideologice ale vieții personale (6/7). La fel, pandemia impune o revizuire a priorităților în viața socială și personală (B/56-65/rur/ucr/sup/pub; B/46-55/Chis/mold/sup-doc/pub).

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

O parte din respondenți (11/11) a raportat schimbarea condițiilor de lucru odată cu începerea pandemiei. Majoritatea celor care au abordat acest subiect au interpretat schimbarea drept una mai degrabă negativă, legată de pierderea locului vechi de muncă și tranziția spre o altă activitate profesională. La fel, în special pentru pedagogi, trecerea activității profesionale în regim online a fost descrisă drept o provocare (6/7). De altfel, respondenții din zonele rurale (7 din 11 referințe) și cei angajați în sistemul public (8 din 11 referințe) au discutat relativ mai mult subtema schimbării condițiilor de lucru în urma pandemiei. Viața socială „s-a mutat”, după cum se exprimă unii respondenți, pe Internet. Câțiva respondenți constată, unii cu ironie, intensificarea activității pe rețelele de socializare. Dar trecerea pe online a însemnat totodată și o alienare a relațiilor sociale și o conștientizare a valorii întrunirilor fizice în viața socială până la pandemie (B/26-35/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți împart istoria omenirii în viața de până și cea de după pandemie, aceasta marcând o schimbare de cotitură (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Această schimbare crucială ia uneori conotații cvasi-apocaliptice și antiutopice, cu elemente de conspirație mondială (F/66-75/Chis/mold/sup/NG; B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv). Pentru un respondent autoangajat în cadrul unei ONG și activist în cadrul unei mișcări de ajutorare a persoanelor vulnerabile, pandemia pune premisele pentru o restructurare fundamentală a vieții sociale și politice (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Mai mulți respondenți (15/20) consideră că pandemia, totuși, nu a adus o transformare importantă și durabilă, ci doar schimbări de suprafață. Potrivit acestor respondenți, schimbările profunde, mai ales cele de mentalitate, sunt dificile și nu pot apărea în asemenea condiții, destul de ușoare în aprecierea lor. Cei mai mulți respondenți percep lipsa de schimbare din perspectiva propriei lor experiențe. Un respondent își exprimă speranța într-o transformare profundă la nivel de stat și societate cauzată de această criză, dar mărturisește că speranța îi este înșelată (B/56-65/rur/ucr/sup/pub). De altfel, este interesant de notat o relativă diferență de gen și vârstă printre respondenții care au abordat această subtemă („lipsa schimbării”): 13 femei și 7 bărbați au constatat lipsa unei schimbări sociale însemnate în contextul pandemiei (în condițiile în care bărbații sunt ușor suprareprezențați în acest eșantion, constituind 57%). Mai multe respondente au mărturisit că regimul de carantină nu le-a schimbat radical stilul de viață, ele fiind obișnuite cu viața și lucrul la domiciliu. La fel, este interesant că respondenții de vârstă activă, mai ales grupul de vârstă 36-

45 ani (n=10), persoanele de 46-55 ani (n=4) și respondenții tineri (16-25 ani) și relativ tineri (26-35 ani), împreună cu 6 referințe, au constatat lipsa vreunei schimbări sociale în contextul pandemiei. În același timp, niciun respondent din categoriile de vârstă 56-65 și 66-75 ani nu a analizat această perioadă în cheia lipsei schimbării. Această percepție ar putea să se datoreze sentimentului de insecuritate pe care pandemia îl produce diferențiat la persoanele de vârstă activă în raport cu cele de vârstă înaintată, considerate cele mai vulnerabile la o eventuală îmbolnăvire cu coronavirusul de tip nou.

În sfârșit, trei respondenți ne aduc aminte că Republica Moldova trece printr-o experiență relativ inedită de pandemie, ca și întreaga Europă, de altfel. Dintr-un soi de etnocentrism european, un respondent mărturisește că, în ianuarie 2020, nu se aștepta că virusul va provoca o pandemie în Europa, de parcă toate catastrofele sanitare s-ar opri la frontierele continentului european. În percepția unor respondenți, pandemia a surprins oamenii și i-a făcut să se simtă vulnerabili (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Analiza tematică a interviurilor din această temă generică ne arată că majoritatea respondenților percep perioada pandemiei COVID-19 drept una traversată de schimbări individuale și sociale importante. Respondenții percep această perioadă de criză drept una de schimbări mai degrabă pozitive sau neutre/ambivalente. Potrivit acestor aprecieri, oamenii au devenit mai buni, mai responsabili. Totodată, persoanele intervievate au exprimat și multe neliniști și au observat multe manifestări de frică, închidere în sine, neîncredere și înstrăinare. Pandemia pare să fi pus bazele, cel puțin în percepția mai multor respondenți, pentru o schimbare socială, ontologică și ideologică profundă și de durată.

Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei

În cadrul interviului aprofundat, respondenții s-au pronunțat de asemenea asupra diverselor forme de suport social și a manifestărilor de solidaritate în care ei înșiși sau alte persoane au fost implicați în perioada pandemiei.

Întrebările din ghidul de interviu care au stimulat luări de cuvânt la această temă sunt următoarele:

- *Prin ce se manifestă/ s-a manifestat această unitate? Dați exemple.*
- *Dvs. personal, cum participați la stabilirea și menținerea legăturilor/ unității din comunitate?*
- *Cât de caracteristic este pentru oamenii din anturajul dvs. să dea o mână de ajutor altor oameni când aceștia au nevoie?*

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

- Cum considerați, dvs. personal, de la cine puteți aștepta un ajutor material concret în caz de necesitate (bani, muncă prestată, echipamente...)?

Ca și în cazul altor teme, subtemele din această temă generică pot fi împărțite în trei mari categorii semantice: subtemele cu semnificație generală pozitivă, subtemele negative și cele cu semnificație neutră/ambivalentă (Tabelul 14). Cum era și de așteptat față de o asemenea temă, majoritatea referințelor au fost atribuite subtemelor cu semnificație pozitivă (6/73).

Tabelul 14. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră/ambivalentă)

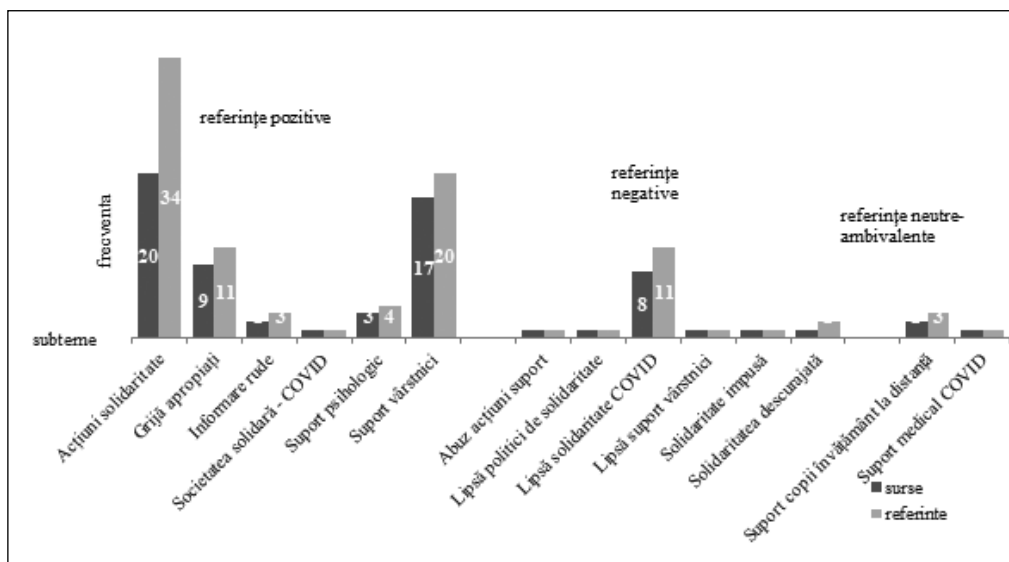
Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	6	73
<i>negativă</i>	6	17
<i>neutră/ambivalentă</i>	3	11
Total	15	101

Distribuția referințelor în funcție de semnificația generală a surselor pentru această temă sugerează că majoritatea respondenților care s-au pronunțat la acest subiect au apreciat pozitiv formele de suport social și de solidaritate în contextul pandemiei (Tabelul 15). Totuși, un anumit număr de referințe au fost atribuite subtemelor cu semnificație negativă, în special cele în care sunt deplânse lipsa sau insuficiența manifestărilor de suport social și solidaritate. Alte subteme includ referințe tematice cu semnificație neutră sau ambivalentă (3/11).

Este de remarcat, respondenții bărbați au abordat mai des subtemele legate de suport și solidaritate în perioada pandemiei, atât cele pozitive, cât și cele negative. Astfel, subtema „Acțiuni de solidaritate” a acumulat 24 de referințe din interviuri cu respondenți bărbați și 10 referințe în interviuri cu respondente. La fel, apare o diferență de gen în distribuția referințelor la subtema „Lipsă solidaritate [în pandemie]” – 9B/2F. În schimb, la subtema „Suport vârstnici”, diferența de gen este în favoarea respondentelor feminine (6B/14F). Subtema „Acțiuni de solidaritate” a fost discutată mai des de persoane de vârstă activă, relativ tinere: segmentul de vârstă 26-35 (n=12) și 36-45 (n=10). Această subtemă a fost discutată mai mult de persoane angajate în sectorul non-guvernamental (11 din 18), dar și de respondenții angajați în sectorul privat (9 din 20) și cele din sectorul public (11 din 44).

Tabelul 15. Frecvența surselor și referințelor la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19”

Denumirea temei/subtemei	Număr surse	Număr referințe	Semnificație
Suport & solidaritate COVID	7	7	+/-
Abuz acțiuni suport	1	1	-
Acțiuni solidaritate	20	34	+
Grijă apropiați	9	11	+
Informare rude	2	3	+
Lipsă politici de solidaritate	1	1	-
Lipsă solidaritate COVID	8	11	-
Lipsă suport vârstnici	1	1	-
Societatea solidară - COVID	1	1	+
Solidaritate impusă	1	1	-
Solidaritatea descurajată	1	2	-
Suport copii învățământ la distanță	2	3	+/-
Suport medical COVID	1	1	+/-
Suport psihologic	3	4	+
Suport vârstnici	17	20	+

Fig. 4. Distribuția subtemelor în funcție de semnificația generală a subtemelor

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Respondenții care au abordat în diverse feluri tema generică „Suport și solidaritate COVID-19” au trecut în revistă un anumit număr de acțiuni de suport și ajutorare: sprijin moral, psihologic, informațional (cu privire la COVID-19, uneori asociat cu îndemnul de respectare a regulilor), cu produse de primă necesitate, produse alimentare, îmbrăcăminte, echipamente sanitare, donație de sânge, donație de bani, servicii de livrare de produse alimentare, servicii de salubritate, suport acordat elevilor în procesul de învățământ la distanță și, nu în ultimul rând, suport medical.

Ajutorul este acordat de cele mai dese ori vârstnicilor (17/20), dar și altor persoane vulnerabile (nevoiașilor, persoanelor cu dizabilități, persoanelor fără adăpost, familiilor numeroase). De multe ori, ajutorul este acordat persoanelor apropiate (9/11): rudelor, membrilor familiei, vecinilor sau colegilor.

Un respondent consideră, în acest context, că manifestările de solidaritate „pe orizontală” (între rude, prieteni, colegi) nu este o dovadă de solidaritate autentică. O solidaritate autentică ar fi direcționată persoanelor care ies din cercul de persoane apropiate. Or, această formă de solidaritate, „pe verticală”, este puțină în societatea din Republica Moldova, potrivit respondentului (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Suportul acordat este de cele mai multe ori unul individual – de la persoană la persoană (într-o relație „pe orizontală” – între persoane apropiate – sau „pe verticală”, între persoane necunoscute, din medii sociale diferite). Alteori, mai rar, suportul este unul de grup, din partea unor grupuri de voluntari. În sfârșit, respondenții angajați în structuri administrative vorbesc de anumite forme de suport instituționalizat, acordate de către autoritățile publice locale sau centrale prin primărie, asistenții sociali sau instituțiile medicale. Nu în ultimul rând, anumiți respondenți menționează Mitropolia sau diverse biserici drept focare de suport pentru vârstnici și nevoiași.

Subtema intitulată „Acțiuni de solidaritate” a acumulat cel mai mare număr de surse și referințe (20/34). Exemple de solidaritate la care subiecții fac referință sunt donațiile venite din străinătate, în special suportul acordat de echipa de medici din România (B/56-65/rur/mold/sup/pub), angajarea studenților de la medicină în spitale (B/66-75/Chis/mold/ sup/pub), taximetriștii care au oferit servicii gratuite medicilor (2/2), cafenelele ce au oferit mâncare celor nevoiași (F/56-65/rur/mold/med/pub).

Cei care acordă ajutor, o fac, atunci când își explică gestul, din spirit creștinesc (B/36-45/rur/mold/sup/NG), din obligație morală în fața persoanelor vârstnice și dezavantajate (B/36-45/Chis/mold/sup/NG) sau în virtutea obligațiilor familiale sau de rudenie.

Un respondent consideră că grupurile de activiști voluntari de ajutorare a celor nevoiași au apărut din motivul că statul nu s-a implicat destul sau deloc în această direcție (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). De altfel, statul nu a făcut nimic pentru a încuraja acțiunile de solidaritate, nici măcar partidele de opoziție, ci, dimpotrivă, au adoptat niște măsuri de izolare care au descurajat acțiunile de suport reciproc și de solidaritate, consideră același respondent. În schimb, statul ar fi trebuit să adopte niște măsuri de suport „sistemice” care să ajute persoanele vulnerabile dincolo de perioada de pandemie (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Câțiva respondenți au denunțat lipsa de solidaritate din societate și/sau din comunitatea lor (8/11). Regimul de carantină/ izolare a dus la închidere în sine și, astfel, la reducerea comunicării și a manifestărilor de suport și solidaritate (F/36-45/urb/mold/sup/priv). Potrivit unui respondent, pandemia a aprofundat inegalitățile sociale: „Noi nu suntem egali în fața pandemiei (...) Nu suntem în aceeași barcă, noi suntem în același ocean, dar în bărci diferite” (B/36-45/Chis/mold/sup/NG). În loc să-i ajute, mulți oameni au hărțuit și au discriminat persoanele îmbolnăvite cu COVID-19 (B/36-45/Chis/evr/sup/pub; B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Unii respondenți consideră că cea mai bună formă de solidaritate este respectarea regulilor sanitare pentru a nu contribui la răspândirea virusului, unii dintre ei mărturisind că nu s-au gândit la alte forme de implicare (B/16-25/urb/gag/sup/NG).

Scepticismul și neglijența unora ar fi o dovadă de lipsă de solidaritate față de vârstnici, cei mai vulnerabili în această pandemie, sau chiar un soi de „ageism” (dispreț și marginalizare a vârstnicilor) (B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Un respondent a emis ideea potrivit căreia societățile mai colectiviste și mai solidare „pe orizontală”, cum sunt societățile orientale, combat mai eficient pandemia, pe când cele occidentale, mai individualiste, au devenit mai vulnerabile în fața pandemiei (B/46-55/Chis/rus/sup/pub-priv).

Observăm, și în această temă, luări de cuvânt diverse, multe dintre ele cu semnificație pozitivă, iar altele negative și ambivalente. Ca și în cazul temei „Unitate contra COVID-19”, referințele la subtemele pozitive, deși mai nume-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

roase, sunt mai sărace din punctul de vedere al conținutului și al materialului factual (prin exemple). Luările de cuvânt critice, mai puține, aduc de multe ori argumente și exemple prin care demonstrează slaba manifestare de solidaritate în contextul pandemiei COVID-19 în societatea din Republica Moldova. În sfârșit, unii respondenți speră că această criză va da de gândit liderilor societății civile și decidenților publici pentru a fortifica manifestările de suport social și de solidaritate, în loc să le slăbească prin măsuri posibil eficiente pe termen scurt, cum este izolarea la domiciliu, dar nesustenabile și problematice din punct de vedere etic. Mai ales în ceea ce privește suportul pentru vârstnici și alte persoane vulnerabile, decidenții ar trebui să încurajeze manifestările de solidaritate pe orizontală (în interiorul comunităților) și pe verticală (între diferite grupuri sociale), consideră unii respondenți.

Unitate/coeziune socială contra COVID-19

Persoanele intervievate au abordat în număr mare subiectul coeziunii (unității) sociale în contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt care se referă la această temă au fost formulate, în general, ca răspunsuri la următoarele întrebări:

- *Cum credeți, cât de unită este/ a fost comunitatea dvs. locală (în contextul epidemiei COVID)?*
- *Prin ce se manifestă/ s-a manifestat această unitate? Dați exemple.*
- *Dvs. personal, cum participați la stabilirea și menținerea legăturilor/ unității din comunitate?*

Tabelul 16. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Guvernarea situației de pandemie COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră/ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme	Numărul de referințe
<i>pozitivă</i>	2	72
<i>negativă</i>	5	29
<i>neutră/ambivalentă</i>	4	37
Total	11	138

Subtemele cu semnificație generală pozitivă din cadrul acestei teme generice sunt mai puține (n=2) decât cele negative (n=5) și cele neutre/ambivalente (n=4). Cu toate acestea, referințele la subtemele pozitive sunt cele mai nume-

roase (n=72) față de cele negative (n=29) și cele neutre/ambivalente (n=37). Această apreciere sumară privind distribuția subtemelor sub aspectul semnificației lor generale sugerează, pe scurt, că respondenții la interviul aprofundat realizat în mai 2020 în cadrul acestui proiect de cercetare apreciază pozitiv nivelul de coeziune al comunității și societății în contextul pandemiei COVID-19. Un număr mai mic de referințe tematice negative ne arată, totuși, că unitatea comunității și/sau societății a fost apreciată negativ de o parte însemnată din respondenți. În sfârșit, referințele destul de numeroase la subteme cu semnificație neutră/ambivalentă presupune că această coeziune conjuncturală, manifestată prin respectarea regulilor sanitare, are anumite limite.

Tabelul 17. Frecvența surselor și referințelor la tema „Unitate/ coeziune socială contra COVID-19

Nr.	Nume teme/subteme	Surse	Referințe	Semnificație
1	Unitate contra COVID-19	29	33	+/-
2	Coeziune parțială COVID-19	1	1	+/-
3	Izolare - lipsa coeziune	1	1	-
4	Lipsă coeziune	12	16	-
5	Lipsă educație	1	1	-
6	Lipsă unitate - nerespectarea carantinei	9	10	-
7	Mentalitate sovietică	1	1	-
8	Mobilizare populație fără autorități	1	1	+/-
9	Necazul unește	1	1	+
10	Toți egali în fața COVID-19	2	2	+/-
11	Unitate - respectarea regulilor	44	71	+

Este interesant de remarcat că subtema „Unitate contra COVID” a fost abordată într-un număr mai mare de referințe de către respondente femei (n=20) față de bărbați (n=13). Dimpotrivă, subtema „Lipsă coeziune COVID” a fost discutată mai mult de bărbați (n=11) decât de femei (n=5). În sfârșit, o altă subtemă importantă din această temă generică, „Unitate – respectarea regulilor”, a fost tratată diferențiat în funcție de genul respondenților, și anume în 43 de referințe făcute în interviurile cu respondenți-bărbați și în 28 de referințe cu respondente-femei. O posibilă cheie în explicarea acestei diferențe ar putea fi răspunsul diferențiat al femeilor și bărbaților din eșantionul acestei cercetări vizavi de presiunea socială a regulilor de carantină. Celelalte categorii so-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

cio-demografice ale respondenților nu au un impact vizibil în distribuția referințelor tematice.

Afirmațiile respondenților atribuite acestei subteme („Unitate – respectarea regulilor”) au fost făcute din două perspective enunțiative: 1) perspectiva autorităților, în cazul persoanelor cu statut de autoritate publică, și 2) perspectiva cetățenilor, de către respondenții fără statut de funcționar public. Din perspectiva autorităților, respondenții exprimă, de regulă, exercițiul puterii în aplicarea regulilor sanitare. Din perspectiva cetățenilor, persoanele intervievate descriu și analizează, de regulă, modul în care oamenii de rând se conformează pozitiv acestor reguli. În ambele cazuri, respectarea acestor reguli este interpretată drept o dovadă de coeziune a comunității sau societății. În ambele perspective discursive, persoanele care respectă regulile sanitare sunt prezentați drept cetățeni loiali, iar cei care nu respectă sunt discalificați și denunțați drept cetățeni iresponsabili.

Nivelul de unitate (coeziune) a fost înțeles de unii respondenți prin manifestări de solidaritate în raport cu grupurile vulnerabile (F/16-25/urb/gag/sup/NG; F/56-65/urb/mold/sup/pub).

Potrivit câtorva respondenți, coeziunea comunității și a societății se fortifică prin conștientizarea unui pericol comun, într-o situație de criză majoră și împotriva unui „dușman comun” (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv; B/66-75/rur/mold/sup/neang; F/26-35/urb/mold/sup/NG; F/16-25/urb/gag/sup/NG).

Unii respondenți observă că gradul de unitate a fost mai ridicat la început pandemiei, în martie 2020, când și frica a fost mai mare. Oamenii erau atunci „în aceeași barcă”, „pe aceeași lungime de undă”. Această unitate a diminuat, însă, pe parcursul lunilor care au urmat pe măsură ce frica a cedat în favoarea neîncrederii generalizate (F/62/urb/bulg/sup/pub).

Potrivit unui respondent, unitatea a sporit în cercurile apropiate de relații, mai ales în rândul familiilor, al rudelor, vecinilor, colegilor. Această apreciere subînțelege că unitatea a scăzut la nivelul societății în întregime (B/66-75/Chis/mold/sup/pub).

O parte însemnată dintre respondenți consideră că societatea a dat dovadă de lipsă de coeziune în contextul pandemiei COVID (12/16): „Oamenii s-au izolat, însă cred că izolarea nu duce la unitate” (F/36-45/urb/mold/sup/pub). Oamenii au devenit mai egoiști, mai individualiști, fiecare pentru sine (26-35/urb/mold/sup/priv). Pericolul infectării a dus la „închidere în sine și reducerea

comunicării” și deci la o solidaritate redusă (F/36-45/urb/mold/sup/priv). Lipsa de unitate se manifestă prin atitudinea individualistă de indiferență față de alte persoane, după principiul proverbului „Моя хата с краю, ничего не знаю” (Casa mea stă deoparte și de nimic nu-mi pasă) (B/26-35/rur/bulg/sup/NG). „A venit una care a fugit din spital din Italia și a molipsit tot avionul. Ce fel de unitate dacă nu e responsabilitate?” – se întreabă un respondent (B/56-65/Chis/mold/sup-doc/pub-priv).

„Uniți, în numele cărei idei? Cum poate fi unită [comunitatea, societatea] dacă toată lumea stă închisă în apartamente”, se întreabă retoric o respondentă (F/56-65/Chis/rus/sup/autoang). Și apoi, aceeași respondentă își continuă gândul: „Uniți prin frică? Poate, dar nu în cazul tuturor.”

Alți respondenți explică lipsa unității prin incapacitatea autorităților de a coagula societatea în contextul crizei (vezi, de exemplu, B/56-65/Chis/mold/sup/pub și B/36-45/Chis/mold/sup/NG).

Indiferența față de ceilalți se manifestă, în multe cazuri, semnalate de respondenți, prin nerespectarea regulilor și astfel punerea în pericol a celorlalți. Mai mult decât indiferență, unii respondenți văd în comportamentul celor care nu respectă regulile sanitare ură și răutate (F/36-35/Chis/mold/sup/priv). Nerecunoașterea epidemiei și neîncrederea în autorități este o altă dovadă a lipsei de unitate (B/16-25/urb/gag/sup/NG).

Cei mai mulți respondenți își articulează argumentele în baza unei definiții implicite privind unitatea/ coeziunea comunității/ societății prin respectarea regulilor sanitare. Astfel, o parte dintre respondenți consideră că unitatea lipsește din motivul nerespectării regulilor de carantină (9/10). Din aceeași perspectivă, alți respondenți, mult mai mulți (44/71) apreciază o unitate sporită a comunității lor, din motivul respectării regulilor de carantină.

Oamenii nu respectă regulile din mai multe motive: ignoranță, lipsa conștiințării, neglijență față de ceilalți și față de persoanele vulnerabile sau chiar răutate. Un participant consideră că felul în care unii oameni înțeleg libertatea în contextul pandemiei implică o atenție la libertatea celorlalți. Cu cât mai mult le va păsa doar de libertatea lor individuală, cei care nu respectă regulile de carantină vor prelungi condițiile de izolare și carantină pentru toți ceilalți (F/46-55/rur/mold/sup/pub).

Un respondent observă că în condițiile pandemiei, regulile sanitar-epidemiologice au fost cele care au asigurat coeziunea, pe când în condiții normale

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

(până la pandemie) liantul principal în coeziunea comunității a fost apropierea socială, în special gradul de rudenie (B/56-65/rur/mold/med/ autoang).

Un respondent observă un grad ridicat de coeziune din perspectiva respectării regulilor sanitare, dar o lipsă de coeziune în ceea ce privește formele de solidaritate și întraajutorare: „[Comunitatea] a fost destul de unită la nivelul organizării măsurilor de protecție, a conștientizat destul de bine riscurile, dar destul de lamentabilă la nivelul de empatie față de persoanele bolnave și de evitarea contactului cu persoanele bolnave și conștientizarea că nu trebuie să interacționeze cu cei bolnavi” (B/26-35/Chis/mold/sup). Un respondent constată că a crescut activismul comunitar pentru asigurarea condițiilor sanitare în blocuri de locuit (B/26-35/Chis/mold/sup).

Referințele tematice la subtemele cu semnificație generală pozitivă au fost mai numeroase decât cele cu semnificație negativă și neutre/ambivalente. Cu toate acestea, luările de cuvânt atribuite subtemelor pozitive au fost destul de redundante și sărace în elemente argumentative, putând fi reduse la ideea potrivit căreia „comunitatea este/a fost unită pentru că oamenii au respectat regulile sanitar-epidemiologice”. Referințele cuprinse în subtemele cu semnificație generală negativă și neutre/ambivalente au acoperit o gamă largă de idei și argumente. Una din posibilele explicații ale acestei diferențe este că afirmațiile atribuite subtemelor pozitive corespund mai degrabă discursului oficial în ceea ce privește administrarea pandemiei și mai puțin convingerilor intime ale respondenților. Totuși, este remarcabil că cea mai mare parte a respondenților au subscris definiției implicite a coeziunii sociale prin respectarea regulilor impuse de autorități. Acest element de definiție ar putea fi unul conjunctural, determinat de contextul pandemiei, în care pericolul comun de infectare a scos în evidență liantul normativ și a slăbit factorul de coeziune după alte principii (al apartenenței, solidarității, participării etc.).

Atitudini și reprezentări față de emigranții reveniți în contextul pandemiei

Din cauza pandemiei, mulți conaționali aflați peste hotare au revenit în Republica Moldova din diferite motive, fie nu au contracte de muncă satisfăcătoare, fie lucrează în străinătate fără permise de muncă, fie pentru că și-au pierdut locul de muncă, fie pentru că nu au asigurare de sănătate în țara-gazdă, fie din motive personale. Fluxul continuu de emigranți moldoveni, care nu au avut de ales decât să se întoarcă în patrie în contextul pandemiei, a devenit în

felul acesta o provocare serioasă pentru acest grup vulnerabil în timpul crizei cauzate de pandemia COVID-19.

Am încercat să surprindem, între altele, care sunt percepțiile populației privind emigranții reveniți în țară în perioada pandemică. Studiul constată, la acest subiect, un conținut tematic situat mai aproape de polul pozitiv în distribuirea percepțiilor, referințele la subtemele cu semnificație generală negativă fiind mai puține.

Răspunsurile date de subiecți la această temă au fost provocate de următoarele întrebări: *Ce părere aveți față de cetățenii care s-au întors în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19? Care este comportamentul emigranților întorși în localitatea dvs.?* Aceste răspunsuri ne oferă o imagine de suprafață asupra repartizării subtemelor și referințelor din tema generală.

Subtemele și referințele care apar cu o frecvență mai mare la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19” sunt următoarele: „Atitudine ambivalentă emigranți” (18/18), „Emigranți – revenire la Patrie” (20/20), „Emigranți iresponsabili” (13/14), „Majoritatea emigranților respectă carantina” (22/23), „Atitudine pozitivă emigranți” (10/11), „Nu-i poți judeca” (13/13), „Atitudine pozitive emigranți” (10/10) (Tabelul 18).

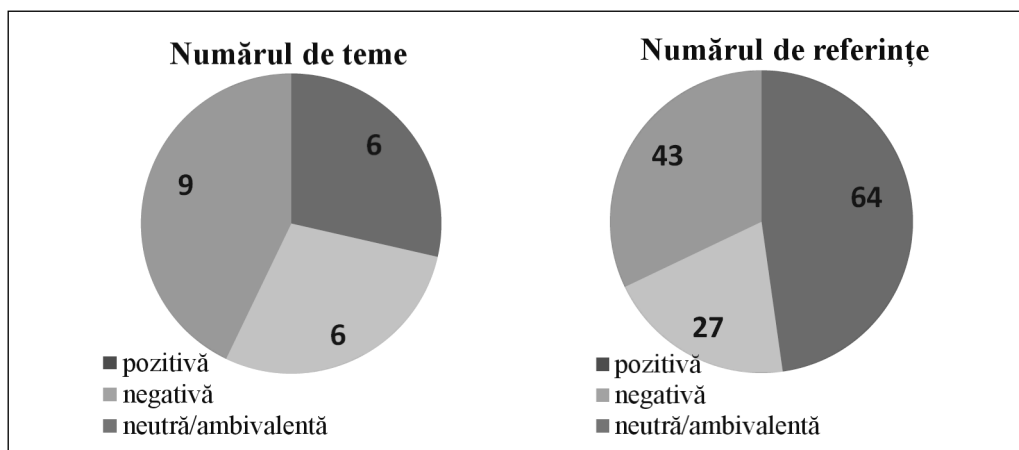
Subtemele conțin spectre de tonalități diferite: de la o atitudine și apreciere pozitivă, până la o atitudine ambivalentă, sau chiar negativă și discriminatorie față de emigranții reveniți în perioada de criză. Din totalul de 21 de subteme create în cadrul temei „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19”, 6 au o semnificație generală pozitivă, 7 au o semnificație negativă și 9 au o semnificație neutră sau ambivalentă. În funcție de numărul de referințe la fragmente de interviuri atribuite fiecărei teme, din totalul de 134 de referințe, 64 se referă la subteme cu semnificație pozitivă, 27 se referă la subteme cu semnificație negativă, iar 43 referințe sunt atribuite unor subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă.

Aprecierile conțin în mare parte afirmații pozitive (6/64), empaticе, în care se susține revenirea emigranților la Patrie, se apreciază faptul că majoritatea respectă carantina. Opinia lor dezvăluie o părere bună despre emigranții reveniți în contextul pandemiei. Răspunsurile persoanelor intervievate conțin o descriere pozitivă, de susținere a emigranților. Subtema „Majoritatea emigranților respectă carantina” (22/23), fiind și cea mai numeroasă în referințe, reflectă opțiunile de aprobare și încurajare a emigranților care respectă regimul de carantină.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Tabelul 18. Frecvența subtemelor și referințelor la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei”

Nr.	Denumirea temei/subtemei	Frecvențe	Număr referințe	Semnificație
1	Atitudine ambivalentă emigranți	18	18	+/-
2	Atitudine empatică emigranți	7	7	+
3	Atitudine negativă stat emigranți	3	3	-
4	Atitudine pozitivă emigranți	10	11	+
5	Atitudini negative față de emigranți	5	5	-
6	Denunțarea emigranților încălcarea carantină	2	2	+
7	Emigranți - datorie față de stat	2	2	+/-
8	Emigranți - în carantină separat de familie	1	1	+/-
9	Emigranți - revenire la Patrie	20	20	+
10	Emigranți dezrădăcinați	1	1	+/-
11	Emigranți discriminați	2	2	-
12	Emigranți iresponsabili	13	14	-
13	Emigranți întorși suspiciune	1	1	-
14	Emigranți nediscriminați	2	2	+/-
15	Emigranții - factor de progres	1	1	+
16	Emigranții trebuie să respecte legea	1	1	+/-
17	Întoarcerea emigranților - schimbare	1	1	+/-
18	Întoarcerea emigranților - insecuritate econ.	2	2	-
19	Majoritatea emigranților respectă carantina	22	23	+
20	Nu-i poți judeca	13	13	+/-
21	Unii emigranți respectă, alții nu	4	4	+/-

Fig. 5. Numărul de subteme și referințe tematice la tema „Emigranți reveniți în contextul pandemiei COVID-19”

„În localitatea mea oamenii care au venit stau în carantină 14 zile strict, au grijă de felul cu cine vorbesc, ce vorbesc și așa mai departe” (F/16-25/rur/mold/stud/pub); „Cunosc foarte mulți consăteni care s-au întors acasă și spre marea mea bucurie am fost martoră la un comportament destul de responsabil, cunosc oameni care având familie au rămas în carantină în Chișinău, cele 14 zile impuse de organele autorizate și au respectat regimul.” (F/46-55/rur/mold/sup/pub)

Conținutul celor 20 de referințe din subtema „Emigranții – Revenire la Patrie” cuprinde atitudini de înțelegere și susținere față de emigranții reveniți. Aceste referințe pornesc de la premisa că locul unde ești născut generează o stare de siguranță pe timp de criză pandemică, iar acasă este mai bine decât printre străini. „În principiu, ei sunt cetățenii acestei țări, și dacă revin la Patrie, nu este nimic rău în asta. De exemplu, copilul e bolnav în familie, și mama niciodată nu îl va părăsi. Iar Moldova pentru cetățenii săi trebuie să fie Patria lor, iar dacă cineva este împotriva lor, să se pună atunci în locul acestora...” (B/63/Chisinau/rus/sup/priv).

Atitudinea empatică a respondenților este prezentă în conținutul răspunsurilor la subtema „atitudine empatică față de emigranți”. Șapte subiecți (cu 7 referințe) își exprimă empatia față de situația emigranților reveniți prin afirmații după cum urmează: „Eu consider că oamenii care au venit de peste hotare în acest moment, acum, când este pandemia aceasta, n-au făcut nimic rău. S-au întors la familiile lor, s-au întors la oamenii lor dragi. Pentru că acolo peste hotare să stai singur și mai având și așa o boală grea este foarte greu pentru ei, atât fizic, pentru că ești bolnav, cât și moral” (F/16-25/rur/mold/stud/pub).

„Dat fiind faptul că am copii plecați peste hotare, eu întotdeauna m-am pus în situația celor care vin acasă. Ei vin acasă, ei au o problemă, ei nu vin cu gând rău. Ei vin acasă pentru că acolo nu au putut să o rezolve, și unde să se ducă, dacă nu acasă? Casa trebuie să le ofere ușa deschisă, nu trebuie să le-o închidă” (F/56-65/rural/mold/sup/pub).

Atitudinea negativă a respondenților față de migranți conține și referințe cu conținut ambivalent (6/27), acțiunile emigranților fiind apreciate drept iresponsabile sau cu alte calificative negative. „O parte din ei se purtau urât, cu aere, nu respectau cerințele impuse” (F/56-65/urb/mold/sup/pub). Un număr mai mic de referințe conțin atitudini neutre, mai puțin apreciative (9/43): „Nu-i pot judeca”, „Unii respectă, unii nu”: „Nu mă pot da cu părerea, decizia de a veni acasă lor le aparține. Cel mai ușor lucru este de a te expune cu părerea, dar numai cel ce revine își asumă riscul prin câte trece” (B/26-35/urb/mold/sup/pub).

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Aceste rezultate coincid parțial cu rezultatele cercetării sociologice privind percepțiile și comportamentul populației în perioada de criză provocată de pandemia COVID-19, realizate online în perioada 17-24 aprilie 2020, pe un eșantion de 1050 respondenți, de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. În această cercetare, opinia respondenților privind atitudinea pe care o au oamenii din comunitatea lor față de persoanele care s-au întors de peste hotare în condițiile de pandemie s-a împărțit aproape proporțional. Astfel, în jur de 34,3% (3,2% - foarte bună și 31,1% bună) relevă o atitudine pozitivă, 37,3% (12,2% - foarte rea, 25,1% - rea) – atitudine negativă, iar restul 30,5% nu știu sau le-a fost greu să se pronunțe [49].

Cu toate că rezultatele obținute au scos în evidență diferențe în percepția privind emigranții reveniți, cele mai multe răspunsuri au un conținut cu semnificație pozitivă (6/64), urmate de cele ambivalente (9/43), cele negative fiind mai puține (6/27). Atitudinea față de emigranții întorși depinde, probabil, de gradul de proximitate socială față de persoanele migrante, în familie, printre rude, prieteni. La momentul actual, când aproape fiecare familie are rude apropiate sau cunoscute plecate peste hotare, iar dependența financiară de ei este mare, atitudinile preponderent pozitive ale respondenților față de emigranții întorși sunt unele firești. Referințele subiecților ce au formulat o atitudine negativă față de emigranții reveniți pot fi înțelese drept rezultatul construirii anumitor reprezentări negative de către mass-media în contextul fricii generalizate din martie 2020, contribuind în acest mod la răspândirea informațiilor negative despre cetățenii care s-au întors în țară, la baștină.

Discuția rezultatelor și concluzii preliminare

Această cercetare mixtă, dar bazată preponderent pe surse și o metodologie calitativă, a fost făcută într-o perioadă în care pandemia era încă în plină desfășurare, când curba cazurilor de infectare era în ascendență. Cercetarea, realizată în mai-iulie 2020 în cadrul unui proiect de cercetare de o echipă a Centrului de Sociologie și Psihologie al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (CSPS/ICJPS), surprinde un șir de tendințe în privința unor elemente fundamentale ale coeziunii sociale și a capitalului social în societatea din Republica Moldova în perioada incipientă a pandemiei COVID-19 și anume: încrederea în instituțiile de conducere ale statului; nivelul de acord în raport cu acțiunile autorităților statului; formele de suport social și solidaritate manifestate de către cetățeni; nivelul de coeziune perceput prin conformarea

la normele sociale dominante, atitudinile și percepțiile față de un grup cu risc de marginalizare (emigranții reveniți). Pe lângă aceste aspecte, studiul analizează modul în care procesele sociale observate pe parcursul pandemiei și cele anticipate în urma pandemiei COVID-19 se reflectă în discursul respondenților.

Rezultatele cercetării prin chestionar realizat în iunie 2020 de CSPS/ICJPS, coroborate cu datele sondajului de opinie Barometrul Opiniei Publice, efectuat în octombrie 2020 de Institutul de Politici Publice și CBS-Axa, ne sugerează că gradul de recunoaștere sau de negare a gravității și existenței pandemiei COVID-19 corelează pozitiv cu statutul socioeconomic și nivelul de educație al respondenților, și corelează negativ cu nivelul de încredere în instituțiile de conducere ale statului. Cu cât nivelul socioeconomic perceput al respondenților este mai scăzut, nivelul său de studii este mai mic, și cu cât ei împărtășesc un grad de încredere scăzut în instituțiile statului, cu atât aceștia vor manifesta o tendință sporită de negare a gravității pandemiei COVID-19.

Rezultatele cercetării arată, de asemenea, că participanții împărtășesc un grad ridicat de insatisfacție față de modul în care autoritățile statului au administrat pandemia COVID-19 (până la și în perioada cercetării în iulie 2020). În jur de 80% dintre respondenți sunt nemulțumiți de administrarea pandemiei. Cei mai nesatisfăcuți de acțiunile autorităților de prevenire a răspândirii virusului și de contracarare a efectelor pandemiei COVID-19 sunt respondenții tineri, cei mai pasivi din punctul de vedere al participării politice, cei care împărtășesc o încredere scăzută în instituțiile de conducere ale statului și cei care se informează preponderent din cercul de cunoștințe și pe rețelele de socializare.

Ca și în datele cercetării cantitative, cercetarea prin interviu aprofundat relevă o preponderență a opiniilor critice față de modul în care pandemia COVID-19 a fost administrată în Republica Moldova. Plusvaloarea rezultatelor cercetării calitative rezidă în punctul de vedere, dezvoltat și argumentat de respondenți în special în opiniile critice. Subiecții intervievați au criticat comunicarea neadecvată efectuată de către instituțiile statului, dotarea neadecvată a personalului medical și măsurile economice și sociale insuficiente. Deși mai mulți respondenți au apreciat măsurile aplicate de către stat drept greșite sau neadecvate, argumentarea acestor opinii critice este în definitiv constructivă, sugerând alternative și posibile soluții. Opiniile favorabile vizavi de acțiunile statului în perioada pandemiei, prezente și ele în număr mare, sunt totuși mai puțin elaborate. Majoritatea celor care le-au articulat sunt ei înșiși angajați în instituțiile publice.

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

Un număr mare de respondenți din ancheta prin chestionar și din cercetarea prin interviu aprofundat au împărtășit un sentiment pronunțat de insecuritate socioeconomică. Datele cercetării cantitative sugerează că persoanele cu un statut social și cu un nivel de studii scăzut exprimă cel mai acut acest sentiment, ceea ce indică asupra unei posibile stratificări sociale a percepției riscului socio-economic cauzat de pandemie. Același segment de respondenți exprimă o tendință mai ridicată de negare a gravității pandemiei. Coroborate, aceste rezultate sugerează că denegarea gravității pandemiei ar putea fi o strategie de *coping* față de riscurile socioeconomice percepute ale pandemiei. În interviurile aprofundate, respondenții împărtășesc de asemenea un sentiment mai mult sau mai puțin acut de insecuritate socioeconomică. Unii respondenți asociază acest sentiment cu posibile evoluții negative ale societății atât din punct de vedere moral, cât și social.

Participanții la cercetarea prin interviu aprofundat scot în valoare și descriu numeroase acte de solidaritate realizate în sânul diverselor comunități și al societății în general pentru a preveni îmbolnăvirea persoanelor și riscul de deprivare socioeconomică în urma crizei, în special în rândul vârstnicilor și al altor persoane social vulnerabile. Luările de atitudine critice sunt destul de expresive în formularea unor soluții posibile. Unii respondenți speră că autoritățile statului și liderii societății civile vor învăța din această criză sanitară și socială pentru a fortifica formele de suport și coeziune socială. Mai mulți participanți la cercetarea prin interviu sugerează că formele de suport sunt distribuite inegal în contextul crizei și că ele ar trebui coordonate în așa fel încât să cuprindă și persoanele vârstnice și cele cu dizabilități, cele mai izolate din punct de vedere social și astfel cele mai vulnerabile în contextul pandemiei.

Interviurile aprofundate au scos în evidență o semnificație interesantă a coeziunii sociale în contextul pandemiei COVID-19. Potrivit respondenților, unitatea/ coeziunea societății din Republica Moldova este definită prin gradul de respectare a regulilor sanitare și de distanțare fizică. Majoritatea referințelor tematice la acest subiect apreciază un nivel de unitate ridicat al societății. Sărăcia relativă a argumentelor sugerează faptul că, în general, conformarea la regulile general admise reflectă discursul oficial, în speță cel al puterii, în privința pandemiei. Riscul ridicat de infectare și de deprivare socio-economică în contextul pandemiei a acordat o valoare suplimentară adeziunii la normele dominante, în defavoarea altor factori de coeziune, cum ar fi cel al apartenenței, al solidarității și al participării.

Participanții la cercetarea prin interviu aprofundat au discutat pe larg subiectul emigranților întorși în Republica Moldova în perioada pandemiei. Această temă este revelatoare în privința atitudinii majoritare față de un segment de populație minoritar, devenit vulnerabil în contextul crizei cauzate de pandemia COVID-19. Discursul respondenților este preponderent pozitiv și empatic față de acest grup. Atitudinile pozitive față de emigranții reveniți sunt uneori argumentate prin gradul de apropiere socială (relații de rudenie) față de anumite persoane migrante. Atitudinile negative față de emigranții reveniți în țară pot fi contextualizate prin procesul destul de intens în prima perioadă a pandemiei de construire în presa națională a figurii negative a emigrantului revenit.

Studiul de față confirmă relevanța mai multor studii care sugerează o anumită legătură de dependență dintre diferite componente ale coeziunii sociale și/sau ale capitalului social și modul în care autoritățile și societatea în întregime au participat la combaterea pandemiei și a efectelor sale negative. Totodată, analiza unor date ale cercetării cantitative prin chestionar și rezultatele cercetării calitative realizate de autori în colaborare cu echipa CSPS-ICJPS aduce o nuanțare și uneori contribuie cu o discuție critică a unor studii privind capitalul social în contextul pandemiei COVID-19. Studiul nostru nu a putut demonstra existența unei corelații semnificative statistic dintre încrederea în instituțiile de conducere ale statului și incidența cazurilor de infectare cu COVID-19 în Moldova în raport cu alte țări din regiune și din Europa. Cu toate acestea, studiul demonstrează existența unei corelații dintre negarea gravității pandemiei cu anumite categorii socio-demografice, în special printre persoanele tinere, autoidentificate cu un statut social scăzut și cu un nivel de studii primare sau gimnaziale. Această constatare sugerează o distribuție stratificată a riscului de sănătate și socio-economic cauzat de pandemie. Persoanele tinere și cu un capital uman scăzut se simt cel mai expuse din punct de vedere socio-economic, în contextul pandemiei. Acest fapt confirmă totodată analizele critice ale literaturii în domeniul capitalului social potrivit cărora suportul social și rețelele de solidaritate sunt distribuite inegal în societate, cu forme de adaptare și *coping*, ce variază de la un grup la altul în funcție de gradul de capital social deținut.

În percepția respondenților la cercetarea calitativă, societatea din Republica Moldova a manifestat un nivel ridicat de respectare a regulilor sanitare de prevenire a infecției cu noul coronavirus și a dezvoltat un șir de manifestări de solidaritate, pe orizontală (în interiorul comunităților) și pe verticală (între diverse grupuri sociale). Cu toate acestea, în lunile ce au urmat începu-

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

lui pandemiei, cetățenii au atins un anumit prag de oboseală în manifestarea coeziunii sociale prin respectarea colectivă a regulilor sanitare, de distanțare fizică și de manifestare a solidarității sociale. Pe măsura creșterii neliniștilor privind riscul de insecuritate socioeconomică în consecința pandemiei, formele pozitive de coeziune cedează tot mai mult locul unor manifestări psihosociale negative de „coping dezadaptativ”, precum denegarea gravității pandemiei sau stigmatizarea anumitor grupuri sociale, în special emigranții reveniți. Acestea sunt cu atât mai pronunțate cu cât încrederea în principalele instituții ale statului este scăzută. Participanții la interviuri au scos în valoare un șir de lacune și de incoerențe în modul în care autoritățile au administrat pandemia, mai cu seamă într-o perioadă preelectorală. (In)acțiunile autorităților au șubrezit și mai mult încrederea cetățenilor în instituțiile statului și în interpretarea oficială a evenimentelor. În percepția mai multor participanți la cercetare, societatea din Republica Moldova nu a adoptat suficiente strategii de reziliență colectivă în ciuda sau dincolo de capacitatea statului de a gestiona criza, de felul celor aplicate în anumite societăți asiatice [33], [45].

Dincolo de unele părți slabe ale manifestărilor de coeziune socială/capital social în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19, autorii studiului împărtășesc punctul de vedere al respondenților potrivit căroră societatea civilă și elitele conducătoare vor câștiga pe termen lung dacă vor învăța din această criză strategii pozitive de adaptare prin sporirea formelor de coeziune socială, în beneficiul tuturor cetățenilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berman Y., Phillips D. Social Cohesion. In: *Social Quality from Theory to Indicators*. Palgrave Macmillan, 2012, pp. 149-172. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
2. Corbin J. M., Strauss A. Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. In: *Qualitative Sociology*, 1990, 13(1), pp. 3–21. <https://doi.org/10.1007/BF00988593>
3. Bazeley P., Jackson K. *Qualitative data analysis with NVIVO*. Sage Publications, 2013. 307 p.
4. Beck W., Van der Maesen L. J. G. Who is Europe for? In: *The European Journal of Social Quality*, 1999, vol. 1, nr. 1–2, pp. 45–60.
5. Beck W., Van der Maesen L. J. G., Walker A. The Concept's Empirical and Political Applicability. In: *Social Quality: A Vision for Europe* Kluwer Law International, 2001, pp. 361–378.

6. Negură P., Mocanu V., Potoroacă M. Coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva apartenenței, încrederii și solidarității sociale (2016–2018). În: *Calitatea Vieții*, 2019, 30(2), pp. 162–188.
7. Schiefer D., Van der Noll J. The Essentials of Social Cohesion: a literature review. In: *Social Indicators Research*, 2017, 132(2), pp. 579–603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>
8. Chan J., To H. P., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. In: *Social Indicators Research*, 2006, 75(2), pp. 273–302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>
9. Putnam R. D. What makes democracy work? In: *National Civic Review*, 1993, 82(2), pp. 101–107. <https://doi.org/10.1002/ncr.4100820204>
10. Putnam R. D. *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, 2000.
11. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. In: *The American Journal of Sociology*, 1988, vol. 94, pp. 1–27. https://www.crcresearch.org/files-crcresearch/File/coleman_88.pdf
12. Bourdieu P. Le capital social. In: *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 1980, 31(1), pp. 2–3. <https://doi.org/10.3917/idee.169.0063>
13. Fukuyama F. *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press, 1995, p.457.
14. Adler P. S., Kwon S. W. Social capital: Prospects for a new concept. In: *Academy of Management Review*, 2002, 27(1), pp.17–40. <https://doi.org/10.5465/AMR.2002.5922314>
15. Cleaver F. The inequality of social capital and the reproduction of chronic poverty. In: *World Development*, 2005, 33(6), pp. 893–906. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2004.09.015>
16. Portes A., Vickstrom E. Diversity, Social Capital, and Cohesion. In: *Annual Review of Sociology*, 2011, 37(1), pp. 461–479. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-150022>
17. Lin N. Inequality in Social Capital. In: *Contemporary Sociology*, 2000, 29(6), p.785. <https://doi.org/10.2307/2654086>
18. Negură P. Homelessness in a Post-Soviet City: Weak Social Support and Institutional Alienation. In: *The British Journal of Social Work*, 2020, 50(4), pp.1031–1048. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz091>
19. Koh H. K., Cadigan R. O. *Disaster Preparedness and Social Capital*. In: *Social Capital and Health*, Springer New York, 2008, pp. 273–285. https://doi.org/10.1007/978-0-387-71311-3_13
20. Pitas N., Ehmer C. Social Capital in the Response to COVID-19. In: *American Journal of Health Promotion*, 2020, pp.1–3. <https://doi.org/10.1177/0890117120924531>
21. Kokubun K. Social capital may mediate the relationship between social distance and COVID-19 prevalence. July. 2020, <http://arxiv.org/abs/2007.09939>

Capital social și coeziune socială în RM în contextul pandemiei COVID-19

22. Makridis C., Wu C. Ties that Bind (and Social Distance): How Social Capital Helps Communities Weather the COVID-19 Pandemic. SSRN Electronic Journal, 2020. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3592180>
23. Jean-Baptiste C. O., Herring R. P., Beeson W. L., Dos Santos H., Banta J. E. Stressful life events and social capital during the early phase of COVID-19 in the U.S. In: Social Sciences & Humanities Open, 2020, 2(1), 100057. p. 1-2. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100057>
24. Borgonovi F., Andrieu E. Bowling together by bowling alone: Social capital and COVID-19. In: COVID Economics, 2020, 17, pp. 73–97.
25. Varshney L. R., Socher R. COVID-19 Growth Rate Decreases with Social Capital. In: medRxiv (p. 2020.04.23.20077321), 2020. <https://doi.org/10.1101/2020.04.23.20077321>
26. Kristin A. Social Capital and the Spread of Covid-19: Insights from European Countries (No. 8346; CESifo Working Paper), 2020. <http://hdl.handle.net/10419/219164>
27. Bian Y., Miao X., Lu X., Ma X., Guo X. The Emergence of a COVID-19 Related Social Capital: The Case of China. In: International Journal of Sociology, 2020, 0(0), pp. 1–15. <https://doi.org/10.1080/00207659.2020.1802141>
28. Hawe P., Shiell A. Social capital and health promotion: A review. In: Social Science and Medicine, 2000, 51(6), pp.871–885. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(00\)00067-8](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(00)00067-8)
29. Muriisa R. The AIDS Pandemic in Uganda: Social Capital and the Role of NGOs in Alleviating the Impact of HIV/AIDS [University of Bergen]. 2007, <https://bora.uib.no/handle/1956/2235>
30. Chuang Y. C., Huang Y. L., Tseng K. C., Yen C. H., Yang L. H. Social capital and health-protective behavior intentions in an influenza pandemic. PLoS ONE, 2015, 10(4), pp.1–14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0122970>
31. Lundgren B. Solidarity at the Needle Point - the Intersection of Compassion and Containment during the A(H1N1) Pandemic in Sweden 2009. In: Sociology and Anthropology, 2016, 4(12), pp.1108–1116. <https://doi.org/10.13189/sa.2016.041210>
32. Khemani S. An Opportunity to Build Legitimacy and Trust in Public Institutions in the Time of COVID-19. In: Research & Policy Briefs (Research & Policy Briefs, Issue 32). 2020.
33. Tufekci Z. How Hong Kong Did It. In: The Atlantic, 2020, pp.1–9. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2020/05/how-hong-kong-beating-coronavirus/611524/>
34. Jedwab R., Khan A. M., Damania R., Russ J., Zaveri E. D. Pandemics, Poverty, and Social Cohesion : Lessons from the Past and Possible Scenarios for COVID-19 (Institute for International Economic Policy Working Paper Series, Issue June), 2020.

35. Elcheroth G., Drury J. Collective resilience in times of crisis: Lessons from the literature for socially effective responses to the pandemic. In: *British Journal of Social Psychology*, 2020, 59(3), pp.703–713. <https://doi.org/10.1111/bjso.12403>
36. Cheng K. K., Lam T. H., Leung C. C. Wearing face masks in the community during the COVID-19 pandemic: altruism and solidarity. *The Lancet*. 2020, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30918-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30918-1)
37. Нестик Т. А. Влияние пандемии COVID-19 на общество: социально- психологический анализ. În: *Социальная и Экономическая Психология, Институт Психологии Российской Академии Наук*. 2020, 2(18), pp. 47–83. <https://doi.org/10.38098/ipran.sep.2020.18.2.002>
38. Bargain O., Aminjonov U. Trust and Compliance to Public Health Policies in Times of COVID-19. In: *Bordeaux Economics Working Papers*, 33(May). 2020.
39. Brodeur A., Grigoryeva I., Kattan L. Stay-at-Home Orders, Social Distancing and Trust (No.553; GLO Discussion Paper), 2020, <http://hdl.handle.net/10419/217491>
40. Mcgregor C. Coronavirus, community and solidarity. In: *Concept - The Journal of Contemporary Community Education Practice and Theory*, 11(COVID-19 supplementary issue), 2020, pp.1–5. <http://concept.lib.ed.ac.uk/article/view/4365>
41. Nolan R. 'We are all in this together!' Covid-19 and the lie of solidarity. In: *Irish Journal of Sociology*, 2020. <https://doi.org/10.1177/0791603520940967>
42. Devakumar D., Shannon G., Bhopal S. S., Abubakar I. Racism and discrimination in COVID-19 responses. *The Lancet*, 395(March 30), 2020, p. 1194 [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30792-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30792-3)
43. Ivakhnyuk I. Coronavirus pandemic challenges migrants worldwide and in Russia. In: *Population and Economics*, 2020, 4(2), pp. 49–55. <https://doi.org/10.3897/popecon.4.e53201>
44. Jaspal R., Nerlich B. Social representations, identity threat, and coping amid COVID-19. In: *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2020, 12(S1), p. S249–S251. <https://doi.org/10.1037/tra0000773>
45. Polese A., Kovács B., Jancsics D. Informality 'in spite of' or 'beyond' the state: some evidence from Hungary and Romania. In: *European Societies*, 2018, 20(2), pp.207–235. <https://doi.org/10.1080/14616696.2017.1354390>
46. Gray D. M., Anyane-Yeboah A., Balzora S., Issaka R. B., May, F. P. COVID-19 and the other pandemic: populations made vulnerable by systemic inequity. In: *Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology*, 2020, 17(September), pp.520–522. <https://doi.org/10.1038/s41575-020-0330-8>
47. Ho A., Dascalu I. Global Disparity and Solidarity in a Pandemic. In: *Hastings Center Report*, 2020, 50(3), pp. 65–67. <https://doi.org/10.1002/hast.1138>
48. Rönnerstrand B. Social capital and immunisation against the 2009 A(H1N1) pandemic in Sweden. In: *Scandinavian Journal of Public Health*, 2013, 41(8), pp.853–859. <https://doi.org/10.1177/1403494813494975>

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI GENERALE

Monografia *Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană* este continuarea efortului investigativ depus de echipa Centrului de Cercetări Sociologice și Psihologie Socială în cercetarea realității sociale. Contentul investigativ include componenta teoretică și empirică a cercetării. Nivelul teoretic include definirea și elaborarea conceptelor-cheie, delimitarea categoriilor de cercetare; identificarea teoriilor generale și referențiale; elaborarea metodologiei de cercetare; adaptarea metodologiei de cercetare la obiectul și subiectul de studiu; elaborarea instrumentelor sociologice de cercetare; formularea indicatorilor de măsurare; enunțarea întrebărilor de cercetare. Nivelul empiric al studiilor monografice reflectă rezultatele aplicării instrumentarului de cercetare în teren, identificarea corelațiilor, măsurarea dimensiunilor și intensității coeziunii sociale.

Spectrul de subiecte elucidate variază de la abordarea cadrului conceptual și metodologic spre aspecte mai particulare ale problemei studiate, precum: solidaritatea socială, încrederea în instituții ca factor de modernizare, dimensiunea culturală, combaterea sărăciei, capitalul social și coeziunea socială. Aceste dimensiuni sunt esențiale pentru construirea unei percepții coezive asupra vieții comunitare. În orice comunitate se dezvoltă relații sociale complexe și diverse. Singura modalitate de a asigura dezvoltarea armonioasă este de a opera coeziunea, ceea ce implică sprijin reciproc și colaborare.

Conceptul de coeziune socială provine dintr-o serie de discipline academice și variază de la definiții teoretice la matrice de indicatori pentru măsurare. Studiul coeziunii sociale a fost dezvoltat pe dimensiunea interacțiunii sociale orizontale și a celei verticale. Direcțiile de cercetare empirice s-au extins de la nivel național și regional spre abordări globale, obținându-se o varietate și o complexitate de analize. Coeziunea socială devine un concept strategic, dezvoltat de organizațiile internaționale. Treptat, conceptul de coeziune socială își găsește reflectare în programele, strategiile și politicile de stat.

Prin urmare, consolidarea societății este un ideal, pentru realizarea căruia toate statele și societățile depun eforturi considerabile, însă pe care în totalitate nu îl pot atinge. Fiind o doctrină fundamentală a dezvoltării societății, aceasta reprezintă un set de idei și teorii nu numai de coeziune socială, dar și de armonie socială, a cărei conținut în mare măsură depinde de regimul social

Concluzii și recomandări generale

---

politic dominant, stabilitatea societății și de politica socială reală care tinde sau nu să înlăture elementele de dezintegrare socială.

Rezultatele cercetării empirice denotă că în Republica Moldova sărăcia populației afectează toate laturile vieții sociale. În condițiile sărăciei majorității, multe dintre procesele sociale nu decurg în felul în care ar trebui să decurgă. Situația materială a respondenților determină, în cea mai mare măsură, modul lor de viață.

Cetățenii săraci din Republica Moldova (iar aceștia constituie majoritatea; conform datelor statisticii de stat, 70% din populație au venituri mai mici decât minimumul de consum) nu numai că consumă mai puțin, ci nu-și pot organiza nici alimentarea echilibrată; aceștia se caracterizează și printr-o serie de alte particularități ce reflectă situația lor economică precară.

Nivelul de trai al populației corelează cu gradul de încredere în instituțiile statului. Din perspectiva diferitor grupuri social-demografice ale populației, încrederea față de organul legislativ al țării scade corelativ cu creșterea nivelului de instruire, cu înaintarea în vârstă și a sporirii situației materiale. Locuitorii orașelor au un grad mai redus de încredere decât locuitorii zonelor rurale, iar minoritățile naționale demonstrează mai puțină încredere decât reprezentanții populației autohtone.

Odată ce încrederea în instituțiile sociale continuă să scadă, aceasta se exprimă și în atitudinea populației față de direcția în care se dezvoltă țara. Astfel, în 2020, doar 16,7% consideră că lucrurile merg într-o direcție bună, iar numărul scepticilor constituie 75%. Distribuția răspunsurilor la această întrebare relevă frica față de schimbări, nepătrunderea în esența lor, orientările spre vechile forme de dezvoltare economică. Nostalgia pentru stabilitatea precedentă împiedică o parte a populației să accepte modificările ce au loc în viața economică a țării.

Rezultatele cercetării calitative denotă că principala dezamăgire a respondenților în dezvoltarea țării constă în faptul că „la începutul perioadei de tranziție liderii politici le-au promis edificarea unui stat social, ca după 30 de ani să constate că în Republica Moldova s-a constituit un stat neofeudal, cu elemente de capitalism oligarhic. Într-o societate bazată pe elemente feudale, corupția se simte ca la ea acasă. Politicienii au acaparat instituțiile statului și le utilizează doar în interes personal. În rezultat, cei bogați au devenit mai bogați, iar cei săraci - mai săraci”.

Concluzii și recomandări generale

Atât rezultatele cercetării empirice, cât și datele statistice denotă un grad de coeziune socială mai înalt în localitățile rurale decât în cele urbane. Coeziunea socială se manifestă printr-o anumită rată de participare la diferite întruniri cu caracter social-politic, inclusiv și a muncii prestate pe bază de voluntariat. Activitățile social-participative respondenții preferă să le realizeze în afara cadrului instituțional.

Respondenții manifestă un nivel de încredere foarte rezervat față de persoanele din jurul lor. În caz de necesitate stringentă contează pe ajutorul rudelor apropiate. Întrajutorarea instituționalizată lipsește atât la nivelul practic, cât și la cel conceptual. Deși marea majoritate a respondenților se simte apropiat și foarte apropiat cu identitatea de cetățean al Republicii Moldova, doar o treime din ei consideră necesar să plătească impozitele.

Opt din zece respondenți sunt siguri într-o măsură mare sau foarte mare că impozitele plătite de către cetățeni nu întotdeauna sunt utilizate într-un mod eficient și transparent. Numărul scepticilor în această privință rămâne constant pentru toate categoriile de vârstă. Nici studiile sau mediul de reședință nu influențează asupra scepticismului respondenților, care astfel își exprimă nivelul de încredere în instituțiile statale. Acest lucru, în opinia noastră, este foarte îngrijorător atât pentru cetățenii simpli, cât și pentru cei care dispun de anumite împuterniciri politice în cadrul statului Republica Moldova.

Cultura are o contribuție substanțială la formarea coeziunii sociale. Deși Republica Moldova dispune de o infrastructură și patrimoniu cultural valoros, care reprezintă un potențial semnificativ ce poate contribui la creșterea coeziunii sociale în țară, interesul populației față de participarea la manifestațiile instituțiilor culturale, precum și practicarea activităților culturale este redusă. Instituțiile de cultură puțin țin cont de preferințele publicului și slab implică populația în elaborarea programelor de dezvoltare.

Pandemia COVID-19 a dovedit că solidaritatea cetățenilor în Republica Moldova capătă noi forme. Cercetarea, realizată în mai-iulie 2020, surprinde un șir de tendințe în privința unor elemente fundamentale ale coeziunii sociale și ale capitalului social în societatea din Republica Moldova în perioada incipientă a pandemiei, și anume: încrederea în instituțiile de conducere ale statului; nivelul de acord în raport cu acțiunile autorităților statului; formele de suport social și solidaritate manifestate de către cetățeni; nivelul de coeziune perceput prin conformarea la normele sociale dominante, atitudinile și percepțiile față de un grup cu risc de marginalizare (emigranții reveniți).

Concluzii și recomandări generale

Rezultatele cercetării prin chestionar realizat în iunie 2020 sugerează că gradul de recunoaștere sau de negare al gravității și existenței pandemiei COVID-19 corelează pozitiv cu statutul socioeconomic și nivelul de educație al respondenților, și corelează negativ cu nivelul de încredere în instituțiile de conducere ale statului. Cu cât nivelul socioeconomic perceput al respondenților este mai scăzut, cu atât nivelul său de studii este mai mic, și cu cât ei împărtășesc un grad de încredere scăzut în instituțiile statului, cu atât aceștia vor manifesta o tendință sporită de negare a gravității pandemiei COVID-19.

Respondenții împărtășesc un grad ridicat de insatisfacție față de modul în care autoritățile statului au administrat pandemia COVID-19 (până la și în perioada cercetării în iulie 2020). În jur de 80% dintre respondenți sunt nemulțumiți de administrarea pandemiei. Cei mai nesatisfăcuți de acțiunile autorităților de prevenire a răspândirii virusului și de contracarare a efectelor pandemiei COVID-19 sunt respondenții tineri, cei mai pasivi din punctul de vedere al participării politice, cei care împărtășesc o încredere scăzută în instituțiile de conducere ale statului și cei care se informează preponderent din cercul de cunoștințe și pe rețelele de socializare.

Cercetarea prin interviu aprofundat relevă o preponderență a opiniilor critice față de modul în care pandemia COVID-19 a fost administrată în Republica Moldova. Plusvaloarea rezultatelor cercetării calitative rezidă în punctul de vedere, dezvoltat și argumentat de respondenți în special în opiniile critice. Subiecții intervievați au criticat comunicarea neadecvată efectuată de către instituțiile statului, dotarea neadecvată a personalului medical și măsurile economice și sociale insuficiente. Deși mai mulți respondenți au apreciat măsurile aplicate de către stat drept greșite sau neadecvate, argumentarea acestor opinii critice este în definitiv constructivă, sugerând alternative și posibile soluții. Opiniile favorabile vizavi de acțiunile statului în perioada pandemiei, prezente și ele în număr mare, sunt totuși mai puțin elaborate. Majoritatea celor care le-au articulat sunt ei înșiși angajați în instituțiile publice.

Un număr mare de respondenți din ancheta prin chestionar și din cercetarea prin interviu aprofundat au împărtășit un sentiment pronunțat de insecuritate socioeconomică. Datele cercetării cantitative sugerează că persoanele cu un statut social și cu un nivel de studii scăzut exprimă cel mai acut acest sentiment, ceea ce indică asupra unei posibile stratificări sociale a percepției riscului socioeconomic cauzat de pandemie. Același segment de respondenți

Concluzii și recomandări generale

---

exprimă o tendință mai ridicată de negare a gravității pandemiei. Coroborate, aceste rezultate sugerează că denegarea gravității pandemiei ar putea fi o strategie de *coping* față de riscurile socioeconomice percepute ale pandemiei. În interviurile aprofundate, respondenții împărtășesc un sentiment mai mult sau mai puțin acut de insecuritate socioeconomică. Unii respondenți asociază acest sentiment cu posibile evoluții negative în societate atât din punct de vedere moral, cât și social.

Participanții la cercetarea prin interviu aprofundat scot în valoare și descriu numeroase acte de solidaritate realizate în mediul diverselor comunități și al societății în general pentru a preveni îmbolnăvirea persoanelor și riscul de deprivare socioeconomică în urma crizei, în special în rândul vârstnicilor și al altor persoane social vulnerabile. Luările de atitudine critice sunt destul de expresive în formularea unor soluții posibile. Unii respondenți speră că autoritățile statului și liderii societății civile vor învăța din această criză sanitară și socială pentru a fortifica formele de suport și coeziune socială. Mai mulți participanți la cercetarea prin interviu sugerează că formele de suport sunt distribuite inegal în contextul crizei și că ele ar trebui coordonate în așa fel încât să cuprindă și persoanele vârstnice și cele cu dizabilități, cele mai izolate din punct de vedere social și cele mai vulnerabile în contextul pandemiei.

Interviurile aprofundate au scos în evidență o semnificație interesantă a coeziunii sociale în contextul pandemiei COVID-19. Potrivit respondenților, unitatea/coeziunea societății din Republica Moldova este definită prin gradul de respectare a regulilor sanitare și de distanțare fizică. Majoritatea referințelor tematice la acest subiect apreciază un nivel de unitate ridicat al societății. Sărăcia relativă a argumentelor sugerează faptul că, în general, conformarea la reguli reflectă discursul oficial, în speță cel al puterii, în privința pandemiei. Riscul ridicat de infectare și de deprivare socioeconomică în contextul pandemiei a acordat o valoare suplimentară adeziunii la normele dominante, în defavoarea altor factori de coeziune, cum ar fi cel al apartenenței, al solidarității și al participării.

Participanții la cercetarea prin interviu aprofundat au discutat pe larg subiectul emigranților întorși în Republica Moldova în perioada pandemiei. Această temă este revelatoare în privința atitudinii majoritare față de un segment de populație minoritar, devenit vulnerabil în contextul crizei cauzate de pandemia COVID-19. Discursul respondenților este preponderent pozitiv și empatic față

Concluzii și recomandări generale

---

de acest grup. Atitudinile pozitive față de emigranții reveniți sunt uneori argumentate prin gradul de apropiere socială (relații de rudenie) față de anumite persoane migrante. Atitudinile negative față de emigranții reveniți în țară pot fi contextualizate prin procesul destul de intens în prima perioadă a pandemiei de construire în presa națională a figurii negative a emigrantului revenit.

Studiul demonstrează existența unei corelații dintre negarea gravității pandemiei cu anumite categorii socio-demografice, în special printre persoanele tinere, autoidentificate cu un statut social scăzut și cu un nivel de studii primare sau gimnaziale. Această constatare sugerează o distribuție stratificată a riscului de sănătate și socioeconomic cauzat de pandemie. Persoanele tinere și cu un capital uman scăzut se simt cel mai expuse din punct de vedere socioeconomic în contextul pandemiei. Acest fapt confirmă analizele critice ale literaturii în domeniul capitalului social, potrivit cărora suportul social și rețelele de solidaritate sunt distribuite inegal în societate, cu forme de adaptare și *coping* ce variază de la un grup la altul în funcție de gradul de capital social deținut.

În percepția respondenților la cercetarea calitativă, societatea din Republica Moldova a manifestat un nivel ridicat de respectare a regulilor sanitare de prevenire a infecției cu noul coronavirus și a dezvoltat un șir de manifestări de solidaritate, pe orizontală (în interiorul comunităților) și pe verticală (între diverse grupuri sociale). Cu toate acestea, în lunile ce au urmat începutului pandemiei, cetățenii au atins un anumit prag de oboseală în manifestarea coeziunii sociale prin respectarea colectivă a regulilor sanitare, de distanțare fizică și de manifestare a solidarității sociale. Pe măsura creșterii neliniștilor privind riscul de insecuritate socioeconomică în consecința pandemiei, formele pozitive de coeziune cedează tot mai mult locul unor manifestări psihosociale negative de „coping dezadaptativ”, precum denegarea gravității pandemiei sau stigmatizarea anumitor grupuri sociale, în special emigranții reveniți. Acestea sunt cu atât mai pronunțate cu cât încrederea în principalele instituții ale statului este scăzută. Participanții la interviuri au scos în valoare un șir de lacune și de incoerențe în modul în care autoritățile au administrat pandemia, mai cu seamă într-o perioadă preelectorală. (In)acțiunile autorităților au șubrezit și mai mult încrederea cetățenilor în instituțiile statului și în interpretarea oficială a evenimentelor. În percepția mai multor participanți la cercetare, societatea din Republica Moldova nu a adoptat suficiente strategii de reziliență colectivă în

Concluzii și recomandări generale

---

ciuda sau dincolo de capacitatea statului de a gestiona criza. Dincolo de unele părți slabe ale manifestărilor de coeziune socială/capital social în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19, potrivit respondenților, societatea civilă și elitele conducătoare vor câștiga pe termen lung dacă vor învăța din această criză strategii pozitive de adaptare prin sporirea formelor de coeziune socială în beneficiul tuturor cetățenilor.

Recomandări formulate în compartimentele monografiei:

Pentru consolidarea societății Republicii Moldova se impune necesitatea de a da economiei țării un ritm rapid de dezvoltare ce ar contribui la ridicarea veniturilor populației, a nivelului de trai, la eliminarea inegalităților din societate și respectiv la iradierea sărăciei.

Schimbarea situației impune necesitatea formării unei structuri sociale durabile, reducerea inegalității sociale existente la momentul actual și, în baza acestora, crearea unei clase mijlocii reale, capabile să devină contrabalanta monopolului puterii.

Este nevoie de a cerceta detaliat impactul factorilor sociali ai reținerii dezvoltării economiei, repartizării bunurilor în societate și răspândirii sărăciei și în special în sfera ocupării forței de muncă și remunerării acesteia atât în zonele rurale, cât și în cele urbane și în domeniul educației, care la moment nu oferă condiții echitabile de instruire pentru elevii din zonele rurale.

Se necesită îmbunătățirea și crearea condițiilor adecvate de viață pentru populație prin ridicarea veniturilor administrației și raționalizarea cheltuielilor publice, dezvoltarea spațiului locativ, transportului public, ameliorarea spațiilor de agrement în fiecare comunitate etc.

Organele de resort de diferite niveluri trebuie să studieze și să cunoască familiile și persoanele vulnerabile din comunitățile lor, să desfășoare o activitate pentru obținerea unor granturi din exterior și interior pentru a oferi condiții de ajutorare a acestor persoane prin crearea noilor locuri de muncă, a oportunităților de inițiere a afacerilor mici la nivel de comunitate.

Organele de stat trebuie să elaboreze și să promoveze o politică socială puternică, ca fiecare familie să dispună de înlesniri și indemnizații, lichidând-se inegalitățile din comunități; repartizând cât mai echitabil mijloacele destinate ocrotirii sănătății, astfel ca toți membrii societății să aibă acces garantat la servicii medicale calificate.

Concluzii și recomandări generale

În condițiile pandemiei, autorităților statului se recomandă revizuirea modelului de administrare a pandemiei dintr-unul individualist, axat pe cuvântul de ordine „stai acasă”, într-un model solidar, care să favorizeze circuitele de suport către straturile sociale vulnerabile și a căror situație s-a agravat în regimul de carantină.

Autoritățile statului și societatea civilă urmează să stimuleze capacitatea de acțiune și reziliență a societății în situații de criză prin încurajarea manifestărilor colective de implicare socială (voluntariat social, donații în scopuri sociale, activism online etc.).

A se dezvolta abilitarea instituțiilor statului de a interveni eficient și sinergetic în situații de criză, prin colaborarea cu structurile sociale de solidaritate, încurajând participarea cetățenilor în aceste structuri (cum au fost inițiativele „Împreună contra COVID-19” și „Coliba albastră”).

Creșterea rolului culturii în dezvoltarea și asigurarea coeziunii sociale în Republica Moldova trebuie să fie una dintre direcțiile strategice de bază ale noii strategii naționale de dezvoltare a culturii pentru anii 2020-2030.

Coeziunea socială trebuie să devină o categorie de acțiune publică, un obiectiv de dezvoltare a societății și un instrument de implementare a politicilor publice de către guvernanți. Politicile de promovare a coeziunii sociale trebuie să fie percepute din perspectivă individuală: reducerea sărăciei și inegalităților prin promovarea accesului efectiv pentru toți la drepturile fundamentale, iar din perspectivă colectivă să contribuie la construirea unei societăți unite și responsabile pentru bunăstarea tuturor.

GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The monograph “The formation and consolidation of social cohesion in the Republic of Moldova in the context of the rapprochement with the European Union” is the continuation of the investigative effort made by the team of the Center for Sociological Research and Social Psychology in investigating social reality. The investigative content includes the theoretical and empirical component of the research. The theoretical level includes the definition and elaboration of key concepts, the finalization of research categories; identification of general and referential theories; elaboration of research methodology; adapting the research methodology to the object and subject of study; elaboration of sociological research tools; formulation of measurement indicators; formulating research questions. The empirical level of the monographic studies reflects the results of the application of the research instrument in the field, the identification of the correlations, the measurement of the dimensions and the intensity of the social cohesion.

The spectrum of elucidated topics varies from approaching the conceptual and methodological framework to the more particular aspects of the studied problem, such as: social solidarity, trust in institutions as a factor of modernization, cultural dimension, combating poverty, social capital and social cohesion. These dimensions are essential for building a cohesive perception of community life. In any community, complex and diverse social relationships develop. The only way to ensure harmonious development is to operate cohesion, which involves mutual support and collaboration.

The concept of social cohesion comes from a number of academic disciplines and varies from theoretical definitions to a matrix of indicators for measurement. The study of social cohesion has been developed on the dimension of horizontal and vertical social interactions. Empirical research directions have expanded from national and regional levels to global approaches, obtaining a variety and complexity of analyzes. Social cohesion is becoming a strategic concept, developed by international organizations. Gradually, the concept of social cohesion is reflected in state programs, strategies and policies.

Therefore, the consolidation of society is an ideal, for the realization of which all states and societies make considerable efforts, but which they cannot achieve completely. Being a fundamental doctrine of the development of

General conclusions and recommendations

---

society, it represents a set of ideas and theories not only of social cohesion but also of social harmony, the content of which largely depends on the dominant social political regime, the stability of society and the real social policy that tends or not to remove the elements of social disintegration.

The results of the empirical research show that in the Republic of Moldova the poverty of the population affects all aspects of social life. In the face of the great poverty of the majority, many of the social processes do not proceed, as they should. The material situation of the respondents determines largely, their way of life.

Poor citizens of the Republic of Moldova (and they make up the majority; according to state statistics, 70% of the population has incomes below the minimum consumption index) not only consume less, but also cannot organize a balanced diet; these citizens are also characterized by a series of other peculiarities that reflect their precarious economic situation.

The living standard of the population correlates with the degree of trust in state institutions. From the perspective of different social-demographic groups of the population, the trust towards the legislative body of the country decreases correlatively with the increase of the education level, with the advancing age and the increase of the material situation. The inhabitants of the cities have a lower degree of trust than the inhabitants of the rural areas, and the national minorities - less than the representatives of the local population.

As trust in social institutions continues to decline, this is also found in the attitude of the population, generally towards the developing direction of the country. Thus, in 2020, only 16.7% believe that things are going in a good direction, and the number of skeptics is 75%. The distribution of the answers to this question also signals the fear of change, the lack of penetration in their essence, the orientations towards the old forms of economic development. Nostalgia for the former stability prevents a part of the population from accepting the changes that are taking place in the economic life of the country.

The results of the qualitative research show that the main disappointment of the respondents regarding the development of the country is that "at the beginning of the transition period the state leaders promised to build a welfare state, so that after 30 years to find a Moldovan neo-feudal state, with elements of oligarchic capitalism. In a society based on feudal elements, corruption feels

General conclusions and recommendations

---

at home. Politicians have seized state institutions and use them for personal gain only. As a result, the rich became richer and the poor became poorer.

Both the results of empirical research and statistical data show a higher degree of social cohesion in rural comparing to urban areas. Social cohesion is manifested by a certain rate of participation in various socio-political meetings, including volunteer work. Social-participatory activities carried out by the respondents are preferred to be done outside the institutional framework.

Respondents show a rather distant level of trust in the people around them. In case of urgent need, count on the help of close relatives. Institutionalized support is lacking at both the practical and conceptual levels. Although the vast majority of respondents feel close and very close to the identity of a citizen of the Republic of Moldova, only a third of them consider it necessary to pay taxes.

Eight out of ten respondents are confident to a large or very large extent that taxes paid by citizens are not always used in an efficient and transparent way. The number of skeptics in this regard remains constant for all age groups. Studies or the environment of residence do not influence the respondents' skepticism, which thus expresses the level of trust in state institutions. This, in our opinion, is very worrying both for ordinary citizens and for those who have certain political powers within the state of the Republic of Moldova.

Culture makes a substantial contribution to shaping social cohesion. Although the Republic of Moldova has a valuable infrastructure and cultural heritage, which represents a significant potential that can contribute to increasing social cohesion in the country, but the interest of the population in participating in cultural events and cultural activities is low. Cultural institutions pay little attention to public preferences and weakly involve the population in applying for development programs.

The COVID 19 pandemic proved that the solidarity of the citizens in the Republic of Moldova takes new forms. The research, conducted in May-2020, captures a number of trends regarding some fundamental elements of social cohesion and social capital in the society of the Republic of Moldova in the early days of the COVID-19 pandemic, namely: trust in state leadership institutions; the level of agreement in relation to the actions of the state authorities; forms of social support and solidarity manifested by citizens; the level of cohesion

General conclusions and recommendations

---

perceived by compliance with the dominant social norms, attitudes and perceptions towards a group at risk of marginalization (returned emigrants).

The results of the June 2020 questionnaire suggest that the degree of recognition or denial of the severity and existence of the COVID-19 pandemic correlates positively with respondents' socioeconomic status and level of education, and negatively correlates with confidence in state. The lower the perceived socio-economic level of the respondents, the lower their level of education and the lower their level of trust in state institutions, the more they will show an increased tendency to deny the severity of the COVID-19 pandemic.

Respondents share a high degree of dissatisfaction with the way the state authorities managed the COVID-19 pandemic (until and during the research period in July 2020). About 80% of respondents are dissatisfied with the administration of the pandemic. The most dissatisfied with the actions of the authorities to prevent the spread of the virus and to counteract the effects of the COVID-19 pandemic are the young respondents, the most passive in terms of political participation, those who share a low trust in state leadership institutions and those who it is mainly informed from the circle of acquaintances and on social networks.

In-depth interview research reveals a preponderance of critical views on how the COVID-19 pandemic was administered in the Republic of Moldova. The added value of the results of the qualitative research lies in the point of view, developed and argued by the respondents, especially in the critical opinions. The interviewed subjects criticized the inadequate communication made by the state institutions, the inadequate staffing of the medical staff and the insufficient economic and social measures. Although several respondents considered the measures applied by the state to be wrong or inadequate, the argumentation of these critical opinions is ultimately constructive, suggesting alternatives and possible solutions. Favorable views on state actions during the pandemic, which are also present in large numbers, are, however, less elaborate. Most of those who articulated them are the ones employed in public institutions.

A large number of respondents from the questionnaire survey and the in-depth interview research shared a pronounced sense of socio-economic insecurity. Quantitative research data suggest that people with social status

General conclusions and recommendations

---

and a low level of education express this feeling most acutely, which indicates a possible social stratification of the perception of the socio-economic risk caused by the pandemic. The same segment of respondents expresses a higher tendency to deny the severity of the pandemic. Taken together, these results suggest that denying the severity of the pandemic could be a coping strategy against the perceived socio-economic risks of the pandemic. Within in-depth interviews, respondents also share a more or less acute sense of socio-economic insecurity. Some respondents associate it with possible negative moral and social developments in society.

Participants within the in-depth interview highlight and describe numerous acts of solidarity carried out in various communities and society in general to prevent disease and the risk of socio-economic deprivation following the crisis, especially among the elderly and other socially vulnerable individuals. Critical attitudes are also quite expressive in formulating possible solutions. Some respondents hope that state authorities and civil society leaders will learn from this health and social crisis to strengthen forms of support and social cohesion. Several participants in the interview research also suggest that forms of support are unevenly distributed in the context of the crisis and that they should be coordinated in such a way as to include the elderly and those with disabilities, the most socially isolated and thus those more vulnerable in the context of the pandemic.

The in-depth interviews highlighted an interesting significance of social cohesion in the context of the COVID-19 pandemic. According to the respondents, the unity / cohesion of the society of the Republic of Moldova is defined by the degree of observance of sanitary rules and physical distance. Most thematic references on this subject appreciate a high level of unity of society. The relative poverty of the arguments suggests that, in general, compliance with the generally accepted rules reflects the official discourse, in this case that of power, on the pandemic. The high risk of infection and socio-economic deprivation in the context of the pandemic has added value to adherence to the dominant rules, to the detriment of other cohesive factors, such as membership, solidarity and participation.

Participants within the in-depth interview discussed at length the topic of emigrants returning to Moldova during the pandemic. This issue is revealing

General conclusions and recommendations

---

regarding the majority attitude towards a minority population segment, which has become vulnerable in the context of the crisis caused by the COVID-19 pandemic. Respondents' speech is mostly positive and empathetic towards this group. Positive attitudes towards returned emigrants are sometimes argued by the degree of social closeness (kinship) to certain migrants. Negative attitudes towards returned emigrants can be contextualized by the rather intense process in the first period of the pandemic of building the negative image of the returned emigrant by the national press.

The study demonstrates the existence of a correlation between the denial of the severity of the pandemic with certain socio-demographic categories, especially among young people, self-identified with a low social status and a level of primary or secondary education. This finding suggests a stratified distribution of the health and socio-economic risk caused by the pandemic. Young people with low human capital feel most exposed from a socio-economic point of view, in the context of the pandemic. This fact also confirms the critical analyzes of the literature in the field of social capital according to which social support and solidarity networks are unequally distributed in society, with forms of adaptation and coping that vary from one group to another depending on the degree of social capital.

In the perception of the respondents to the qualitative research, the society of the Republic of Moldova showed a high level of compliance with the sanitary rules to prevent infection with the new coronavirus and developed a series of manifestations of solidarity, horizontally (within communities) and vertically (between various social groups). However, in the months following the beginning of the pandemic, citizens reached a certain threshold of fatigue in the manifestation of social cohesion by collective observance of health rules, physical distance and manifestation of social solidarity. As concerns about the risk of socio-economic insecurity as a result of the pandemic increase, positive forms of cohesion are increasingly giving way to negative psycho-social manifestations of "maladaptive coping", such as denying the severity of the pandemic or stigmatizing certain social groups, especially returned emigrants. All these are more pronounced as trust in the main state institutions is low. Interview participants highlighted a number of gaps and inconsistencies in the way the authorities managed the pandemic, especially in a pre-election period.

General conclusions and recommendations

The (in)actions of the authorities have further undermined citizens' trust in state institutions and in the official interpretation of events. In the perception of several research participants, Moldovan society has not adopted sufficient collective resilience strategies despite or beyond the state's ability to manage the crisis. Beyond some weaknesses of the manifestations of social cohesion / social capital in the Republic of Moldova in the context of the COVID-19 pandemic, according to respondents, civil society and ruling elites will gain in the long run if they learn from this crisis positive adaptation strategies by increasing forms of social cohesion, for the benefit of all citizens.

Recommendations formulated in the compartments of the monograph:

In order to strengthen the society of the Republic of Moldova, it is necessary to give the country's economy a rapid pace of development, which would contribute to raising the income of the population, living standards, eliminating inequalities in society and irradiating poverty.

Changing the situation is necessary for the formation of a sustainable social structure, reducing the existing social inequality and, based on it, creating a real middle class, able to become the counterbalance of the monopoly of power.

There is a need to investigate in detail the impact of the social factors of holding back economic development, the distribution of goods in society and the spread of poverty, especially in the field of employment and its remuneration in both rural and urban areas and in the field of education which does not provide fair circumstances for students in rural areas.

It is necessary to improve and create adequate living conditions for the population, by raising government revenues and streamlining public spending, housing development, public transport, improving recreational facilities in each community, etc.

The relevant bodies of various competences must study and identify the families and the vulnerable people in their communities, carry out their activity in order to obtain grants from outside and inside to provide conditions to help these people by creating new jobs, small business start-up opportunities at the community level.

State bodies must develop and promote a strong social policy so that every family has facilities and allowances, eliminating inequalities in communities;

General conclusions and recommendations

---

distributing the means of health care as equitably as possible, so that all members of society have guaranteed access to qualified medical services.

Increasing the role of culture in the development and ensuring social cohesion in the Republic of Moldova must be one of the basic strategic directions of the new national strategy for cultural development for the years 2020-2030.

Social cohesion must become a category of public action, an objective for the development of society, and a tool for the implementation of public policies by the rulers. Policies to promote social cohesion must be seen from an individual perspective: reducing poverty and inequality by promoting effective access for all to fundamental rights, and from a collective perspective contributing to building a united and responsible society for the well-being of all.

Bun de tipar 15.04.2021. Formatul 16,5 × 24,0
Hârtie ofset nr. 1. Coli de tipar 15,5. Coli de autor 16,2.
Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chișinău, str. Florilor, 1